

Doctorul C. D. SEVEREANU
Profesor onorar la Universitatea din București

DIN AMINTIRILE MELE

Tipografia «Bucovina», I. E. Torouțiu
București III, Str. Gr. Alexandrescu Nr. 4 — Calea Victoriei Nr. 220
1929

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

Cota

64030 sublt

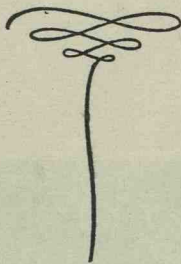
Inventar

507251

*S'au tras 50 de exemplare pe hârtie
specială, numerotate de la 1 — 50,
și semnate de autor.*

850
201425
Doctorul C. D. SEVEREANU
Profesor onorar la Universitatea din București

DIN AMINTIRILE MELE

Tipografia «Bucovina», I. E. Torouțiu
București III, Str. Gr. Alexandrescu Nr. 4 — Calea Victoriei Nr. 220
1929

Biblioteca Centrală Universitară
Biblioteca Institutului Pedagogic
Cota _____
Inventar 107.986

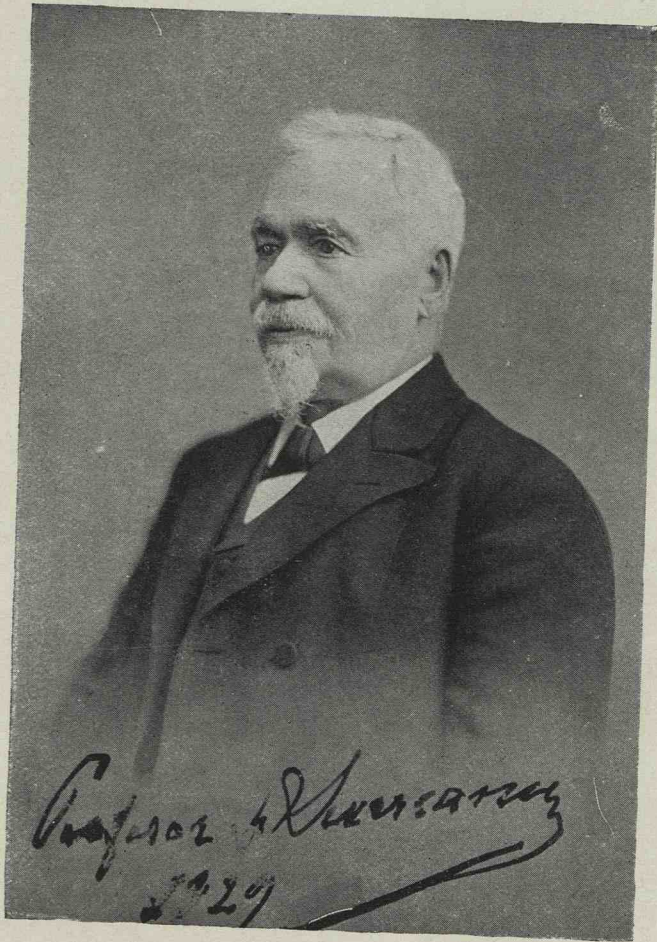
Biblioteca Centrală Universitară
Cota 64030sub
Inventar 507251

64030sub

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA

B.C.U.Bucuresti

C507251

Re98/03

Memoriai publică

Majestății Sale
Reginei Maria a României

Omagiu respectuos
de înaltă stimă și recunoștință

Profesor Dr. C. D. SEVEREANU

In memoria
Doctorului Carol Davila

Recunoaștință eternă

Memoriei iubitei mele

Elena

Și copiilor mei:

Elisabeta

Maria

George

Margareta

*Dragoste și mulțămirile mele, pentru
îngrijirea ce mi-au acordat și pentru că
nu mi-au dat nici odată prilej de supărare
sau mâhnire.*

SOT ȘI PĂRINTE

DIN LUCRĂRILE MELE :

1. *Du bassin oblique ovalaire*. Thèse, 1864.
2. *Foloasele trase din trândăvia soldatului*.
3. *Observații asupra fracturilor*, 1889.
4. *Atlas fotografic anatomo-patologic*, 1889.
5. *Relații asupra serviciului oculo-chirurgical din spitalul Colțea*, 1870.
6. *Medicina populară*, 1880.
7. *Relații despre Congresul din Berlin*, 1882.
8. *Relații asupra Congresului de Asistență din Paris*, 1890.
9. *Darea de seamă despre operațiile făcute în spitalul Colțea pe anii 1880 — 90*.
10. *Darea de seamă despre Serviciul de chirurgie și sifilis 1890 — 91*.
11. *Despre Laparatomie*. Studiu prezentat la Congresul din Roma în unire cu Dr. Codreanu, 1894.
12. *Despre Tracheotomie, procedeu nou*, 1896.
13. *Nouveau procédé pour la resection du maxillaire superieur*, [1897].
14. *De la fragmentation spontanée des calculs dans la vessie urinaire*, 1897.
15. *Sur trois formes des sutures en chirurgie*.
16. *De l'utilité des rayons X en chirurgie*, 1897.
17. *Despre razele X în chirurgie*, în colaborație cu internul Minulescu, 1897.
18. *Compte-rendu des malades sooigés dans mon service de l'hôpital Coltza*, în colaborație cu Dr. Goilav și internul Gruescu, 1880 — 1892.
19. *Dare de seamă de bolnavii tratați în serviciul meu din spitalul Colțea, pe 1897*.
20. *Lecțiuni de Clinică chirurgicală*.
21. *Diagnosticul chirurgical al Apendicitei*, 1905.
22. *Despre Volvulus al stomacului*, publicat în „Revista de Chirurgie“, în colaborație cu Dr. V. Gomoiu.
23. *Nou procedeu pentru operația buzei epurine*.
24. Diverse publicațiuni asupra chirurgiei, în diferite reviste medicale.
25. *Gazeta Medico-chirurgicală*, în colaborație cu profesorii :
A. Șuțu și Grigore Romniceanu, în timp de zece ani.

PENTRU CITITORI

Din timpul când am intrat în Școala medicală dela Mihai-Vodă, de sub direcția Doctorului Carol Davila, am găsit o condică aruncată și, fără să mă învețe cineva, din instinct, am luat-o, și, cam glumind și cam serios, scriam pe fiecare zi câte ceva, din năzbâtiile ce se petreceau prin Școală, precum și ce auzeam și vedeam pe drumuri, când ne ducea cu frontul, sub comanda domnului Unter-ofițer, ca și bazaconiile ce se petreceau la cursul unora dintre profesori. De pe atunci încă, mi-au rămas multe note, pe cari le trec printre: Amintirile mele.

Mai târziu, mi-a venit în minte, că nu ași fi făcut nici un rău, dacă ași povesti și șiragul micilor evenimente ce s'au petrecut din frageda mea copilărie până la adânci bătrânețe, presupunând că ași fi de folos unor copii, ce ar citi, ca, luându-mă de exemplu, să facă și ei cum am făcut și eu, sau și mai bine.

Dacă vreunul va găsi în ce am scris ceva rău, să nu facă ca mine; ci să ia din tot ce spun ce va crede că este bun și numai astfel, și într'un caz și în celălalt, va profita, căci așa am făcut și eu, dela cei cari făceau rău învățam ca să nu fac ca ei, iar dela cei cari făceau bine, învățam ca să fac și eu ca ei.

Muncind astfel, m'am strecurat printre valurile lumii și mi-am păstrat o bună sănătate și considerația semenilor.

Am avut totdeauna satisfacția, că am fost de mulți apreciat, cu toate că au fost și dintre cei cari m'au hulit, ceea ce mi-a fost mai neplăcut; cei cari mă înjurau, erau tocmai dintre cei cărora le făceam bine, fie că doream a-i învăța carte, fie că-i ajutam pre ei și familia lor, din puținul ce aveam și eu; din norocire, aceștia au fost cei mai puțini și pe cari i-am considerat totdeauna că aveau creerii sub influența unei stări patologice; și așa fiind, m'am luat și eu după preceptele Evangheliei, care zice: «Iartă-le lor Doamne, că nu știu ce fac»!

Cu această ocazie, și cred că nu va fi cea din urmă, rog pe toți câți m'au învățat ceva bine, să primească deplina mea grațitudine.

Deasemenea, aduc deosebitele mele mulțămiri Domnilor colegi, membri ai Societății de Chirurgie, cari au bine-voit să admită a edita „Amintirile mele“.

Profesor Dr. C. D. Severeanu

CUM A ÎNCEPUT ÎNVĂȚĂMÂNTUL MEDICAL ÎN ROMANIA

Pe la 1827, găsim pe unii medici străini, cari voiau să înceapă un învățământ pentru bărbieri și pentru moașe, însă, din diferite împrejurări, dorința acelor medici nu a putut ajunge la nici un rezultat bun. S'a încercat a se înființa un curs de medicină, chiar în Colegiul Sf. Sava.

La 1839, Mihalache Ghica a înființat Școala de moașe. La anul 1841, Nicolae Kretzulescu, venind dela Paris doctor în medicină, a fost numit medic-primar la spitalul Colțea. Kretzulescu, văzând că întâmpină mare greutate în căutarea bolnavilor, a cerut Eforiei Spitalelor, ca să întocmească o școală, unde să se poată învăța *bărbieria* și *știința felceriei*. Imprejurările de pe acele timpuri, au făcut ca începutul făcut de Kretzulescu, să nu meargă bine.

Mai târziu, venind din străinătate doctorul Gheorghe Polyzu, a fost numit medic la spitalul Filantropia și profesor la Școala de bărbieri și felceri, pe care Eforia Spitalelor o mutase dela Colțea.

Nici sub direcția lui Polyzu nu a putut merge Școala, așa încât, tocmai la 1855, sub Domnia lui Barbu D. Știrbey, învățământul medical a început pe o cale mai serioasă, sub direcțiunea doctorului Carol Davila.

Doctorul N. Kretzulescu

Domnitorul Știrbey a fost un om foarte deștept și avea idei de organizare; el era un filo-austriac, așa încât la el prindeau mai cu înlesnire *inovațiile*; între altele, Știrbey a văzut că se simțea mare lipsă de un serviciu sanitar pentru armată, dar nu avea cu cine a-l organiza, căci în țară nu se găseau de cât medici străini și felceri, rămași din armatele străine și unii aventurieri, cari veneau în țară să trăiască ca într-o țară barbară. Pentru a începe organizarea serviciului sanitar, îi trebuia lui Știrbey, un om învățat și, pentru aceasta, nu se putea adresa decât în Franța, pentru că erau mai mari legăturile de simpatie între francezi și români; afară de aceasta, pe tronul francez se urcase Napoleon III, care simpatiza pe români; Știrbey, făcându-și studiile în Franța, avea și el mai multă dragoste pentru această țară și, dacă era filo-austriac, o făcea de necesitate politică; apoi, nici între poporul român și nemți nu era nici o legătură de dragoste. În țară, era consul francez, un Béclard, al cărui tată era decan al Facultății de medicină din Paris și el se însurase cu o fată a lui Barbu Cărgiu. Prin mijlocirea lui Béclard, Știrbey a obținut ca decanul Facultății din Paris să pună un anunț, prin care se arăta că și în Persia, cât și în România, era trebuință de câte un doctor în medicină. În România, se zicea, ca să fie medic-șef al armatei și medic al Prințului, iar în Persia, să fie și medicul Șahului. Doi tineri, studenți francezi, *Davila* și *Tolozan*, terminaseră studiile, văzând anunțul, s'au vorbit să accepte să se ducă, *Tolozan*, fiind mai vanitos și având și puțină ascendență asupra lui *Davila*, a preferat să se ducă în Persia, iar *Davila* a preferat România. Mai târziu, s'a văzut că *Tolozan* a făcut mai multă știință, iar *Davila*, mai multă organizație. Odată venit în țară, *Davila* a fost prezentat de consulul Béclard Domnitorului Știrbey. Domnitorul, văzând că *Davila* era om instruit și cu multă deșteptăciune, l'a luat în bine și nu i-a refuzat nimic, în ceea ce privea organizarea serviciului sanitar, care, atât militar cât și civil, erau așa de rău alcătuite, încât se putea zice că nici nu existau.

Deocamdată, *Davila* s'a servit cu ce a găsit în țară, ca personal superior medical; greutatea era personalul inferior, pe care nu avea de unde-l recruta. Străinii ce ocupau funcțiile, în mare parte, erau *felceri*, *Patroni* și *Magistri*, cari ar fi trebuit să fie numai personal inferior. Unii dintre aceștia erau foste calfe de spițeri cari se făceau doctori, pentru că erau mai bine plătiți sub acest titlu, fără să aibă diplomă de doctor. Pentru a improviza la început, *Davila* a cerut pe la trupe, să

îi trimeată la spitalul militar, câte un soldat mai de familie, deștept și cu știință de carte.

Dela fiecare corp a venit unul câte unul, mi se pare opt în total, dintre cari Davila a făcut primii ajutori (felceri); dintre aceștia, unii au devenit doctori dela facultățile străine. Cred că este bine să le pomenesc numele.

Aceștia au fost: 1. Ghiță Tănăsescu, supranumit Pompierul, trimis dela Pompieri; el devenise unul foarte abil lucrător la disecția pieselor anatomice pentru muzău; a murit tuberculos, infectat dela cadavre; 2. Dimitrie Nicolaidi, a ajuns doctor în medicină dela facultatea din Torino și a fost medic primar al județului Buzău; 3. Alexandru Vlădescu, a ajuns doctor în medicină dela Torino și doctor în drept dela Paris; 4. Theodorescu, supranumit Tunarul, dela artilerie, a murit de timpuriu; 5. Grigorie Mano, a devenit funcționar la Ministerul Instrucției, unde și-a terminat cariera; 6. Acest al șase-lea, a murit infectat de erisipel, pentru că a oferit sânge cu care Davila a făcut transfuzie la un soldat; 7. A fost Dimitrie Nicolau; era cel mai în etate, a luat diplomă de licențiat și a rămas medic de arondisment prin județul Teleorman. 8. Mina Ionescu, a trăit ca medic de plasă în județul Dâmbovița până la etatea de 80 de ani.

Pe acești soldați i-a dat Davila medicilor spitalului, să-i învețe operațiile de mică chirurgie și pansamente. Cu acest început, destul de imperfect, a văzut Davila că nu putea face mare lucru și, afară de aceasta, el se gândea la viitorul serviciului. Văzând că din tinerimea română, cu inteligența ei naturală, ar fi putut să facă personal medical, a propus Domnitorului Știrbey, să-i aprobe înființarea unei școli de mică chirurgie, după organizarea școalelor secundare de medicină franceze, și a luat de model, școala de la Angers, unde își începuse el studiile medicale.

Știrbey, ca om deștept și iubitor de popor, a primit propunerea lui Davila și, prin ofisul Domnesc dela 4 Decembrie 1855, s'a inaugurat Școala de mică chirurgie, alipită pe lângă Spitalul militar dela mânăstirea Mihai-Vodă din Capitală. Cei dintâi elevii au fost, 25 întreținuți din fondurile armatei și 25 pe comțul fondurilor Serviciului Sanitar civil. Veniturile țării erau foarte mici, așa încât nu prea ajungeau ca să se facă cheltueli prea mari.

Pentru ca reușita să fie pe deplin, Davila s'a pus la ambiție că trebuia să reușească cu orice preț și, pentru aceasta, a făcut un stăruitor apel către unii dintre cei mai reputați

medici din București și astfel a înghebat un corp profesoral. Cei mai mulți, au primit bucuros să dea lecțiuni în mod gratuit, până se vor găsi fonduri ca să fie plătiți, cu toate că erau toți străini, iar dintre toți, numai N. Turnescu primea 6 galbeni (72 lei) pe lună, ca să predea două cursuri: *Medicina operatoare* și *Clinica chirurgicală*. Școala era organizată militarmente; prin urmare, elevii trebuiau să-și îndeplinească toate îndatoririle, ca ori și ce soldat; să învețe cursurile de medicină și milităria. Pe atunci, învățământul secundar era foarte restrâns; s'au primit elevi numai cu patru clase primare, dar, fiindcă programul era întocmai după al școalelor secundare de medicină din Franța, era indispensabil, ca elevii să aibă cunoștința de învățământul secundar, pentru că altfel nu erau primiți în facultățile Franței și Italiei, unde aveau să-și termine studiile; elevii trebuiau să învețe și științele fizico-chimico-naturale. Ca să poată urma unele cursuri, le făceau elevii cu profesorii gimnaziului dela Sf. Sava, iar alte cursuri, le făceau chiar la Școală, fie cu unii profesori dela Sf. Sava, fie cu alți profesori, cum erau s. ex., limba franceză, latina, limba greacă și istoria naturală. După cum se vede, programul școlar era foarte încărcat și complicat, cu toate acestea, elevii, cu stăruința și dragostea lor de muncă, își îndeplineau foarte bine, toate îndatoririle. Una din greutățile mari era lipsa de cărți, așa că elevii aveau toate cursurile manuscrise, după text dat de profesori.

Davila, văzând aptitudinea tinerilor cari începuseră învățătura pentru a deveni felceri, a cerut, la 1856, Domnitorului B. D. Știrbey, să aprobe transformarea Școalei pentru felceri, în Școală de *chirurgie*. Domnul, după avizul Consiliului Administrativ, a aprobat transformarea. Cu această ocazie s'a alcătuit programul științelor, în conformitate cu programul școalelor secundare de medicină din Franța. Profesorii, cari au predat cursuri, au fost: C. Davila, G. Polyzu, N. Turnescu, Iulius Baraș, Petru Protici, G. Athanasovici, Emanuil Severin, Alexe Marin, Pavlid, Nestor, Colocotidis, Limburg, Jezequelle și M. Wertheimer. La 1857, Davila, fiind mulțumit de progresele ce făcuseră elevii Școalei, a cerut Ministerului Cultelor și Instrucției Publice să transforme Școala de chirurgie, în Școală de medicină și farmacie. Ministerul a cerut avizul Consiliului Administrativ, și acesta, aprobând, Școala s'a transformat și i s'a acordat dreptul de a da diplome de licențiat în medicină și chirurgie, așa cum eliberau și școalele secundare de medicină din Franța. Davila a alcătuit un regulament, după care avea să se

conducă Școala. Acel regulament a fost aprobat de Consiliul Administrativ extraordinar, prin jurnalul încheiat în ziua de 29 Iulie 1857, întărit prin ofisul Domnesc, No. 1092, din 16 August 1857.

Cu ocazia înființării Școalei de medicină și farmacie, guvernul francez, sub împăratul Napoleon III, și guvernul italian, sub regele Victor Emanuel II, au recunoscut școala noastră identică cu școlile secundare de medicină din Franța și Facultatea de medicină din Torino, au dat un decret prin care se da dreptul elevilor Școalei noastre, să fie primiți în Facultățile Franței și la Torino, în anul al III. În anul 1859, s'a înființat externatul și internatul, în spitalele civile ale Eforiei spitalelor din București.

La început, toți elevii erau o apă, toți urmau aceleași cursuri, cu aceiași profesori. Această stare a ținut doi ani, până ce Direcția Școalei a putut să facă triajul. Din anul al III-lea s'au format cl. I-a, cei mai înalți în front, în număr de 10, iar cl. II-a, în număr de 12. După aceștia, cei mai slabi la învățătură, au format cl. III-a. În anul al IV-lea, iarăși s'a făcut altă despărțire dintre cei din cl. III-a, în farmacie și veterinari, după clasificare; din cei cari erau slabi la studii și leneși, a făcut o bandă (fanfară) muzicală. Toți făceau serviciul militar până la școala de batalion, având instructori, unter-ofițeri, caporali și iuncări, dela regimente, iar ofițeri, dintre cei ieșiți (promoția I-a și a II-a a Școalei militare). Serviciurile de plan-toane se făceau de către elevi, având organizația întocmai ca la cazarmă. Toate cursurile erau publice, dar disecțiile se făceau pe ascuns, așa încât, din întâmplare, Ministrul de Războiu (Polcovnicul) Odobescu, un ruso-fil îndrăcit, aflând că elevii tăiau cadavrele, a dat ordin, ca în 24 ore, să dea afară Școala, din curtea spitalului și să nu se mai taie cadavre, de soldați, pentru disecția anatomică. Directorul Școalei, doctorul Davila, văzând aceasta, s'a dus la Béclard, consulul francez, și i-a comunicat dispoziția Marelui Spătar; Béclard a telegrafiat guvernului francez, care a răspuns, că Școala de medicină, de sub direcția francezului Davila, să fie întreținută cu fondurile guvernului francez. Doctorul Davila a comunicat lui Alecu Ghica, Caimacanul țării, dispoziția guvernului francez. Caimacanul, îndată a chemat pe Odobescu, și a dat ordin ca Școala să rămână pe loc și să permită facerea disecției, pe cadavrele soldaților.

Elevii, cum intrau în Școală, urmau dela început, și cursurile medicale, și cele de gimnaziu, și serviciul prin spitale.

Când am intrat eu în Școală, m'a pus în clasa comună și am urmat ca toți.

Eram încă neîmbrăcat cu hainele de școală, și asistam la cursul de medicină operatoare, la profesorul Turnescu, care, cum m'a văzut civil, m'a întrebat cum se taie cu foarfeca. Eu i-am răspuns că nu venisem să mă fac croitor, iar Turnescu, mi-a zis: Care va să zică, nu știi? Nu, domnule, că nu voiui să fiu croitor. — Așa, nu știi? Iată că îți pun nota 3. Și adevărat, că s'a ținut de cuvânt, căci acea notă nu a schimbat-o tot anul, și în certificatul de fine de an, am rămas cu nota 3.

Medicii spitalului erau toți străini: unguri, evrei, greci, bulgari și, mai târziu, a venit un român doctor, numit Emanoil Severin, care făcuse medicina, la Facultatea din Constantinopol. Acest doctor fusese unul dintre cei mai buni elevi ai gimnaziului Sf. Sava. El era numit Buznagea, și la Facultate, luase numele de Severin.

La 1848, după ce s'au potolit lucrurile în țară, în urma Revoluției, guvernul român, ca să arate că eram supuși ai Padișahului, a ales 4 tineri, și anume: Buznagea (Severin), G. Popescu, Burlan și Burileanu, și i-a trimis să învețe medicina, la Facultatea turcească din Constantinopol; aceasta echivala ca un fel de ostatici, după cum era și obiceiul Domnilor, cari, când erau hărăziți Domni, trebuiau să lase un copil, sau orice rudă iubită, dacă nu aveau copii, la Constantinopol, sub bună pază, cum că avea să fie credincios, iar dacă guvernul turcesc, vedea că Domnul nu trimite daruri și se ridică contra Sultanului, tăia capul otagiului, până venea de tăia și capul Domnului. Cel din urma otagiu (zâlog), a fost Beizadea Costache Ghica, fiul lui Grigore Vodă Ghica, pe tot timpul Domniei sale. La spital, m'a dat la o secție (divizie), unde, medic primar, cu gradul de căpitan, era un ungur, numit Suhamel și el avea gradul medical, numai de magistru, iar secundar era un evreu, Eichenbaum, sublocotenent (prapurgic) patron în chirurgie. Pe când urmam serviciul, a adus un soldat bolnav, care nu putea să urineze, pentru că, fiind de planton, efliterul l'a pedepsit să facă două schimburi și nu i-a dat voie să urineze. Soldatul a răbdat cât a putut și nu a urinat pe el, de frică, așa încât, prin adunarea urinei, i s'a paralizat bășica. La vizita de dimineață, șeful l'a întrebat: — No, a pișat la tine, mă? — Nu, domnule căpitan, să trăiți.

Suhamel a ordonat să i se dea o libră (ca un litru) fier-tură de rădăcină de pir și nitrat de potasă, o drahmă. La vizita de seară, Eichenbaum l'a întrebat la fel: — Ai făcut pișe

la dimita? -- Nu, să trăiți domnule praporgic. -- Repetatur Decoct gramminis libram unam, nitri puri drahmam unam; acesta a fost răspunsul celui de al doilea Hyppocrat.

Toate aceste medicamente erau date să producă, să fa-brice urină. Bășica lui era foarte mărită, iar eu, vedeam că soldatul avea să moară și am spus medicului să-i dea o gaură în burtă, cu o sulă, iar în gândul meu, îmi ziceam că, dacă voiu învăța medicina, am să inventez un instrument, pe care să-l introducă prin canal până în bășică, să dea drumul udului. Nu e mai puțin adevărat, că pe atunci erau sonde, dar pe cari, medicii spitalului nu le cunoșteau. Soldatul a murit, pentru că a crăpat bășica în burta lui.

Când a aflat lumea că a venit medicul român Severin, căutau să-l vadă cam cum era făcut un român când e doctor în medicină, iar Severin se ținea fudul, se umfla în pene, cum zice Românul.

Davila, mulțumită marei lui activități, se interesa foarte de aproape de îngrijirea și regularitatea pentru învățătura elevilor; în timpul zilei, urmărea de aproape totul; foarte deseori venea noaptea să inspecteze dormitoarele. Unul dintre instructorii militari, un ofițer, care se intitula și *baron*, nu avea purtare corectă și își permitea, ca serile, să primească în camera lui pe unii școlari și bea cu ei și făcea orgii. Majoritatea școlarilor s'a hotărât să denunțe lui Davila; pentru că baronul Sachelarie, nu se mulțumea numai cu neorânduilele ce făcea; dar intervenea la profesori, să dea note mari școlarilor cari luau parte la chefurile lui. Majoritatea a pus pe unul, C. Conțescu, care știa mai bine franțuzește, să scrie o petiție către Davila. După primirea scrisoarei, Davila, ne-a pus pe toți la front și a întrebat că cine scrisese anonimă; Conțescu a eșit din front, a salutat militărește și a spus că el scrisese.

Davila l-a palmuit pe Conțescu. Deodată, tot frontul s'a făcut careu și a cuprins pe Davila la mijloc și era aproape să-l linșeze. Davila s'a răfoit, a strigat, dar văzând că nu era de glumă, a început să plângă. Toți școlarii strigau ca, cu el la mijloc, să mergem la Ministerul de Războiu, să spunem ce se p-trece în Școală. Davila s'a rugat să nu facem asemenea lucruri, a cerut ertare că a palmuit pe Conțescu și că va da satisfacție, trimițând la Regiment pe praporgicul Sachelarie, iar noi, ca să dovedim că ne-am împăcat cu Davila, am convenit să mergem cu tot frontul la câmp, la Cotroceni, unde ne-a tratat cu covrigi și cu bragă. Profesorii, deși mai toți străini, își făceau datoria în conștiință; erau de-o exactitate exemplară,

și nu prea erau părtinitori, afară de profesorul Severin, care nu-mi da nota ce meritam, pentru că, zicea el, eram urât și nici nu eram rudă cu el (!)

Traiu în Școală a fost dintre cele mai penibile ; muncă excesivă, hrană extrem de proastă și insuficientă, locuință absolut neigienică, în contact permanent și ziua ca și noaptea, cu boale contagioase ; camera pentru disecție, în condițiuni rele, cadavre de boale contagioase, așa încât se încuibase tuberculoza și secera pe cei mai buni școlari, mureau ca muștele, fără ca nimeni să ia vre-o măsură. Au murit elevi extrem de merituoși, cari ar fi devenit excelenți medici și cetățeni instruiți, de care țara avea mare nevoie. Davila, fiind foarte satisfăcut de rezultatele ce da Școala, pregătea totul pentru a o transforma în Facultate. El hotărâse, când totul va fi gata, să invite Facultățile din străinătate, să asiste la marea festivitate. S'au găsit însă intriganți ambițioși, cari au profitat de slăbiciunile unui ministru, că să decreteze într'o noapte, înființarea Facultății, s'au numit și profesori cu totul nepotriviti pentru materiile ce erau obligați a preda. Pentru edificare, să dau un exemplu : Doctorul Ștefan Capșa, profesor de faceri, a fost numit să predea *Istoria naturală*. La prima lecție, s'a prezentat cu un manual de liceu și a început să citească, dar s'a încurcat, elevii au râs, iar Capșa a înjurat de „pomana mă-sei“, pe cel care l-a numit, și nu a mai dat pe la curs.

Astfel, în 1869, s'a terminat Școala de medicină, farmacie și veterinară, pentru care Davila își dăduse toată munca sa, timp de aproape treizeci de ani.

II

COPILĂRIA

La această etate, am avut viața cea mai simplă, cea mai rustică ; am petrecut-o în nesimțire, ca orice copil. Născut la 1840, 4 Mai, am dus-o în jocuri copilărești, așa cum petrece fie-ce copil, când mâncat, când nemâncat ; jocurile le făceam cu copiii din sat, de vârsta mea, și adesea, mâncam bătăi dela ei, iar când mama îmi zicea să dau și eu în ei, îi spuneam că-mi era milă, pentru că-i durea. De la părinți nu-mi reamintesc să fi mâncat vre-o bătaie, pentru că eram copil bun, nu supăram pe nimeni. Când ceream mâncare și îmi spunea că nu avea ce să-mi dea, plecam iar la copiii, la joc ; nu făceam ca alții, să încep să

plâng și să mă trântesc pe jos. Când am început să umblu, mă duceam la turma de porci în pădure și mă uitam la sutele de purceluși frumoși, cum se țineau după munele lor. Ciobanii îmi spuneau, că deseori lupii le furau câte un purcel și toată turma se lua după lupi și, vai de mama lui, dacă îl prindeau, pentru că îl sfâșiau cu colții lor cei mari și ascuțiți. Imi arătau cursa în care prindeau noaptea lupii, când veneau să fure porcei, acoperită.

Cursa era ast-fel construită: O groapă mare, rotundă, adâncă ca doi metri și la gura ei erau două garduri de nuele; între acele garduri, puneau seara un purcel, care, prin țipetele lui, atrăgea lupii, cari dau târcoale și săreau peste garduț, dar cădeau în groapă. Se întâmplau de multe ori să cadă în groapă câte trei și patru în aceeași noapte. A doua zi, ciobanii, sau îi omorau cu ciomegele, sau le dedeau foc cu paie. Cu chipul acesta, se întâmpla să omoare pe an mai multe zeci de lupi.

Pe la vârsta de 8 ani, mă lua tata călare dinapoia lui pe cal și mergeam la o cramă, pe care o avea la vre-o 6—7 kilometri de sat. Acolo făcea vânătoare noaptea, pentru că erau foarte multe animale sălbatice, ca: lupi, vulpi, viezuri și epuri. Într'una din nopți, m'a luat și pe mine să văd cum vânează și tocmai când se lumina de ziuă, cum ședeam ascunși după un stuf de mărăcini, vulpile și epurii mișunau, pe când tata se pregătea să tragă într'un epure, deodată a eșit dintr'un stufiș, o lupoaică albă, mare, și țâțele îi atârnav; ea căuta cu botul în jos și mergea iute-iute, tata a tras cocoșul la pușcă, când s'a produs o țăcănitură, lupoaica a auzit, și când a ridicat botul, părea că a simțit mirosul de iarbă, tata a tras, lupoaica a sărit drept în sus și a căzut pe o rână, începând să urle. Deodată, din partea dreaptă, a eșit din pădure un lup mare, cenușiu, a urlat și el, și a dat fuga înapoi în pădure; tata nu a tras, căci era prea departe. Lupoaica, încetul cu încetul, s'a lăsat pe pământ și până să ajungem la ea, am găsit-o întinsă, moartă.

Am mai fost cu tata la vânat, am văzut multe animale, dar el prefera să împuște iepuri, căci îi mânca.

În timpul, pe când ședeam odată la cramă, tata povestea din trecutul lui și găsea că viața era mult mai bună ca înainte, căci Turcii și alte lifte, îi batjocoreau rău, așa încât viața la țară era foarte grea; țărani ședeau ascunși mai mult prin păduri, iar acei cari puteau să se lupte, erau totdeauna la pândă, pentru că umblau prin țară foarte mulți, cari erau sau nu, turci, dar ei veneau să strângă birurile: Vinăriciul (taxa pe

vin), Oeritul, Văcăritul și alte angarale; strângerea untului, a mierei și cervișul, zaherele (mâncare pentru ordii (oștiri). Mulți dintre aceștia nu erau turci adevărați, dar ei se îmbrăcau turcește, ca să zică că erau turci; unii erau chiar țigani deștepți, cari se îmbrăcau cu haine turcești, fie cumpărate, fie furate sau luate dela vre'un turc, după ce îl omora. Se legau la cap cu un brâu roșu, în formă de cialma, puneau la brâu sileafuri, pistoale, săbii și iatagane și plecau prin sate să jefuiască; îndrugau câteva vorbe, ca: ala, bala, mușama, iofca, sarsana, tugumbuzda, etc., cu accent turcesc, ca să zică lumea că erau turci, trimiși să strângă angaralele.

Odată, un țigan a fost recunoscut, el se prefăcea că nu știe românește, dar când a fost luat la bătaie, a strigat să nu-l mai bată, că nu e turc; dar țărani, când l au auzit pronunțând cuvinte românești, au strigat: „Dați mă, că a început s'o rupă Rumânește“!

Familiile cu copiii ședeau ascunși prin scorburile pădurilor și numai coțofenele îi dădeau de gol. Aceste afurisite de păsări, îndată ce vedeau ceva că mișcă prin pădure, începeau să facă zgomot. Turcii aflaseră acest secret și, îndată ce auzeau ciripitul coțofenelor, luau măsuri de apărare și plecau în căutarea celor ascunși; dar și țărani, îndată ce auzeau coțofenele, schimbau culcușul. Toți cei cari erau în stare să poarte arma, stăteau ascunși după câte un tufiș și, când turcul venea călare, cântând manele, cei ascunși îl luă la ochi și-l trânteau jos de pe cal, luau cadavrul și-l îngropau în pădure, iar calul și lucrurile turcului le împărțeau, sau le lua cel care era singur la pândă.

Când venea câte un ciutac într'un sat, toți locuitorii tremurau de frică, femeile cu copiii fugeau prin păduri să se ascundă care cum și unde puteau; bărbații mai bătrâni și babele, duceau Turcului, unt și miere și de-ale mâncării; Turcul înjura turcește și cerea de toate. Lumea era așa de speriată, că rămăsese până bine de curând, obiceiul, că mamele, ca să adoarmă copiii, le spuneau: „Culcă-te mamă, că vine Turcul să te taie“, și așa copiii adormeau.

Cei cari veneau adesea sub nume de turci, erau greci, albanezi, țigani și cuțo-vlahi, frați macedoneni de-ai noștri, cărora le era și frică și rușine, să spună că erau Români. Toți aceștia serveau de spioni Turcilor.

Administrația la țară se făcea pe plăși de doi zapcii. Unul turc, care era plătit cu leafă, pe lună zece lei, și unul român, cu cincini lei turcești; adică cam trei lei, și un leu și cincizeci bani de astăzi. Se spunea, că Turcul, după ce mânca de

se sătura, cerea să i se plătească că-și tocea dinții; de unde a și rămas vorba: „Dinți părăsim“.

Rău, rău de tot, trăiau Românii la sate, ei nu aveau nici un fel de proprietate și nici un drept, tot așa cum spuneau Germanii în războiul trecut, că erau hotărâți să ne ia tot, absolut tot, „ca să ne lasă numai ochii ca să plângem“. Chiar pe la 1830, Românii erau reduși în stare de mizerie, așa în cât, ofițerul german Moltke, când a trecut iarna la Nicolai, prin Turnu-Măgurele, drumul cu sania era peste bordeele țaranilor, și el scrie în tratatul (2 volume) „La Guerre d'Orient“, „că toată averea țaranului Valah, era numai luleaua și ața mămăligei“. Acestea le văzuse el la țaranii români pe unde trecuse.

După tratatele cu puterile cele mai mari ale Europei, Turcii nu aveau voie să aibă geamii în Principatele Române; ei au ocupat însă multe secole: Brăila, Giurgiu, unde aveau geamie, și Turnu-Măgurele; Giurgiu îl întăriseră ca cetate.

Aceste trei orașe au fost luate de la Turci, la anul 1828. Ele formau cele trei *raiale* de pe marginea Dunării.

Dunărea ne-a apărat foarte mult de invazia Turcilor.

În timpurile mai de mult, Turcii, când veneau pentru războaie, tăiau și spânzurau pe bătrâni, pe femeile tinere le luau roabe, iar pe copii îi turceau, așa că, odată aceștia crescuți, se pomeneau Turci. Din acele timpuri, Calea-Laptelui de pe cer, de la nord la sud, i-a rămas numele de: *Drumul robilor*. Aceasta este și astăzi credința poporului.

Altădată, tatăl meu era unul dintre aceia cari făceau guerila (vânătoare de turci).

El a fost luat în armata lui Vodă și, când Bonaparte a luat Beciul (Viena), la 1812, a aflat și el, fiind de pază la palatul lui Vodă, că venise ștafetă, care vestește această întâmplare.

Când Tudor Vladimirescu a pornit cu Volintirii lui de la Cerneți, tata a fost unul dintre cei mai apropiați de Tudor; au venit cu toții la București, cam vre-o 15—20.000; înarmați cu coase, topoare și, pușini, cu puști și iatagane; au tăbărit pe valea Cotrocenilor, pe la moriile Vlădiciei¹⁾. De aci, Tudor a plecat cu toți ai lui, la Târgoviște, să prindă pe Ipsilante, dar acolo a fost trădat și furat noaptea din mijlocul lagărului.

1) Aceste mori erau pe apa Dâmboviței, unde este astăzi podul pe șoseaua de către Cotroceni. Toată valea de sub dealul Mănăstirii era o pădure de ani. Mănăstirea era închinată muntelui Athos și Egumanul care o administra, era grec și toți erau numiți Vlădici. Pe această vale a fost tabăra lui Tudor Vladimirescu.

A doua zi, oamenii lui Ipsilante au prins dintre Volintiri, i-a omorât și au umplut puțurile părăsite cu cadavrele lor, iar cei cari au mai scăpat, au fugit cari încotro au putut și au stat ascunși aproape un an, pentru că-i căutau oamenii stăpânirii, să-i omoare.

Când a venit războiul de la 1828, între Turci și Muscali, tata cu mulți tovarăși s'au dus la Muscali, și au fost la bătălie când s'a luat Giurgiul; acolo Turcii au prins vreo două sute de Români, le-a tăiat mâinile și urechile și le-au dat drumul, ca toți câți îi vor vedea, să le piară pofta de a se mai duce la bătălie contra Turcilor.

În timpul, pe când se luptau la Giurgiu, a venit ștafetă, că trecuseră Turcii pe la Cladova și luaseră țara în lung, ca să o jefuiască. O parte din armata rusă și cu toți Români, au plecat să întâmpine pe Turci. La Drăgașani au făcut metereze, au fabricat un tun dintr'un cireș, pe care, un țigan, l'a legat cu cercuri de fier. Drept ghiulele au adunat pietre din râul Olt, le-au rotunjit prin frecare și când a început bătaia, au tras cu tunul. Turcii i-au răzbit, iar Români și Muscalii au luat-o la fugă către Râmnicul-Vâlcea, s'au ascuns într'o pădure în două șiraguri pe marginile drumului.

Când au sosit Turcii, cari îi urmăreau, Muscalii și Români aveau lozinca, ca, îndată ce va ajunge capul coloanei turcești la cel din urmă soldat, acesta să tragă, și după ei toți ceilalți să descarce puștile ¹⁾).

Așa au și făcut și cred că vor fi împușcat ei câțiva Turci. După această ispravă s'au răspândit cari încotro au putut.

Încetul cu încetul s'au adunat cu toții, mai sus de Râmnic și au luat drumul către Cerneți, căci pe acolo Turcii făceau mari jafuri; au ajuns pe câmpul Severinului, spre nord, la satul Cireșul, acolo s'au întâlnit cu Turcii, unde au dat o bătălie crâncenă. Tata a fost rânit la un picior și, fiind urmărit de Turci, s'a făcut mort. Când l'au găsit Turcii și l'au văzut plin de sânge, i-au mai dat câte-va lovituri cu picioarele și cu paturi de pușcă, crezându-l mort, l-au lăsat în câmp.

După luptă, au venit țărani să strângă morții, l-au luat și l-au ascuns într'un coșar, punând coceni de porumb peste el, ca să nu-l afle Turcii. După plecarea Turcilor l-au luat niște femei, i-au legat rana cu cârpe, l-au pornit spre satul lui.

Cu aceasta și-a terminat cariera de luptător și mulți ani a suferit din cauza ranei dela picior.

1) Turcii trecuseră Dunărea pe la Turnu-Măgurele să le țină calea.

În anul 1848, când a auzit bătaia tobei prin sat, care vesteă ca să se adune Volintirii tineri, să meargă la Revoluție, el a început să plângă, că nu se mai putea duce să lupte, să gonească pe vrăjmașii din țară. Când l-am întreat, că ce era aceea Revoluție, mi-a spus că s'au răscolat niște boeri mari, anume: Goleștii, Rosetti, Brătienii, Iliad și Magheru și chiamă pe toți să meargă cu ei, să gonească pe Greci și pe Turci din țară.

Revoluția a ținut puțin de tot, căci a fost înăbușită de Rușii și de Turcii, cari au ocupat țara. După potolirea Revoluției, când abia începuseră lucrurile să-și reia cursul normal, s'a ivit războiul dela 1854, între Ruși și Turci.

* * *

În prima copilărie eram de un caracter blând, nu-mi plăcea să mă cert cu copiii, nu înjuram, nu drăcuiam. Odată m'am luat la luptă dreaptă cu altul; el m'a trântit cu umărul pe un lemn și osul a eșit din umăr și mi l-a pus la loc, un țaran meșter; și atunci spuneam și eu copiilor, că, dacă le vor eși și lor oasele, am să le pun și eu la loc, că învățasem de la moșul care mi l-a pus pe al meu.

Am fost bolnav de friguri și am avut gălbinare, de care m'a vindecat un om, tâindu-mi de gălbinare, la rădăcina nasului. Moșul spunea că taia cu *para de argint*, pentru că cele de fier erau ruginite și făceau bube rele.

Am avut boală la ochi (conjunctivă catarală) și m'a vindecat un moș bătrân, prin zgărierea conjunctivei, cu o țapă de spic de grâu.

Iubeam foarte mult caii și făceam multe nebunii; umblam călare și pe gâtul calului, deandaretelea, și mă țineam și de coadă. M'au trântit caii de zeci de ori. Odată, erau mari călduri, vara, un cal negru, foarte gras, s'a culcat într'o baltă, pe când eu eram călare, pentru că nu am avut putere să-l trag de frâu.

Intr'o noapte, iarna, zăpadă mare, era lună plină, însă după o pădure, care făcea umbră, am trecut călare printr'o haită de lupi, dar nu știu câți vor fi fost, pentru că mie mi s'a părut, că era spuza pământului; de frică, pierdusem vocea. Pe urmă mi-am dat seama prin ce pericol trecusem și mi-am zis că lupii au fost mai cumiști ca mine; de sigur au fost, că erau sătui de nu s'au legat de mine.

Adesea mă duceam cu flăcăii la pândă de lupi, unde mâncaseră vre-o vită.

Prima mea operație: eram în etate de opt ani, când am operat de fractura unui picior pe câinele, cu care mă jucam.

Din cele ce am văzut în copilăria mea, au fost patru minuni mari, de cari îmi reamintesc, pentru că ele s'au întipărit în creierul meu de copil.

Acestea au fost:

1. La anul 1848, au venit despre răsărit o invazie de lăcuste. Ele erau așa numeroase, că întunecau soarele pe unde au trecut și în urma lor nu rămânea de cât pământul negru și arborii fără frunză. Crăcile copacilor se rupeau sub greutatea lor. Toată lumea, cu mic cu mare, căutau să le gonească prin felurite zgomote, produse cu bătăi în căldări, cu clopote: aprindeau fân și paie să facă fum, ca să le facă să fugă, dar în drumul lor au mâncat tot porumbul și tot ce era verde.

2. A fost o invazie de omizi, cari, după ce au devastat o pădure ce era pe un deal, s'au coborât spre vale, însă, fie că nu aveau ce mânca, fie că era pe o căldură prea mare, până să ajungă la altă pădure, au murit și au produs un miros foarte urât, așa încât auzeam spunând ca să nu treacă nimeni pe acolo, că se îmbolnăvește.

3. A fost o eclipsă de lună, care speriasă pe toți oamenii, ca pe sălbaticii; țipau, strigau, dedeau cu ho și cu huideo, trăgeau clopotele la biserică și clopotele de la vite; trăgeau cu pistoalele, îngenunchiau și făceau rugăciuni lui Dumnezeu să facă să fugă Vârcolacii, ca să nu mănânce luna; m'au pus și pe mine în genunchi și plângeam, mă închinam și mă rugam lui Dumnezeu să gonească Vârcolacii să nu mănânce luna cea frumoasă. După ce a trecut eclipsa, auzeam oamenii spunând care mai de care, că el a speriat Vârcolacii, pentru că clopotul lui sau pușca altuia a speriat dihăniile să nu mănânce luna și că, dacă nu ar fi fost ei, să tragă clopotele de la biserică, să pună praf mult în pușcă, ca să facă bubuitura mare, ar fi rămas lumea fără lună. Când au văzut toți că luna a rămas tot întreagă, se închinau și se rugau lui Dumnezeu că i-a scăpat de o mare nenorocire.

4. A patra minune a fost o mare luptă cu o laie de țigani nomazi, cari fugiseră dintr'o localitate unde era epidemie de holeră. Ei fugeau de frica boalei, și autoritățile nu îi lăsau, ca să nu răspândească boala mai departe. Lupta a fost înfricoșată; Țiganiii dedeau în oamenii autorităților cu ce apucau, unii luau copiii de picioare și dedeau cu ei. Au fost doi morți

și mulți răniți, dintr'o parte și din alta, dar Țigani au fost legați câte 5—6 cu o funie și i-au întors înapoi de unde fugise. Ei erau mulți, căci erau multe căruțe.

* * *

Mijloacele de locomoție erau cu desăvârșire de reduse; cei mulți mergeau pe picioare, puțini călări pe cai, și când aveau de făcut sărbători, mergeau cu carul. Căruțele nu se cunoșteau. Când a venit odată la noi zapciul cu căruța cu coviltir din pânză de păr de capră, a fost o adevărată minune; veneau oamenii: bărbați, femei și copii să vadă pe zapciu și căruța lui. Zapciul se numea Negreanu, era un om scurt, gras și avea cu el pe Cucoana lui (zapciereasa) și un băiat. Acesta era tare nebunatic și a supărat pe tatăl-său așa rău, că a pus de l-a legat de roata căruții cu ochii în soare. Această faptă a zapciului, a rămas, în sat, ca o sperietoare pentru copii. Mamele spuneau copiilor să fie cuminiți, că vine zapciul și îi leagă de roata carului.

* * *

Pe acele vremuri, țăranii erau mai sincer-religioși; ei nu aveau întâlniri cu oamenii cari știau multe lucruri, nu știau carte și, prin urmare, nu aflaseră șiretricurile, trăiau într'o stare primitivă de misticism, credeau ce le spunea popa, așa că aveau frică de Dumnezeu, se temeau de zapciu; mai aveau și puțină rușine și omenie, dar între ei se certau, se înjurau și femeile ocărau ca netoatele, așa încât te îngrozeai de cuvintele murdare, ce și le spuneau unul altuia. Adesea se băteau, dă cu parul unul în altul, se răneau și plecau cu plocon la zapciu, care, după ce lua plocoanele, puneă de-i bătea pe toți. Se fura și pe atunci, dar, pentru că nu prea aveau ce fura, din răzbunare mai mult, stricau semănăturile, dedeau foc, slufteau vitele; flăcăii, certându-se pentru fete, se răzbunau unul împotriva altuia, tăind părul de la coada și coama calului, ca să nu-l mai poată duce la horă, să-l prefere pe el fetele că era mai bogat și mai chipeș. Cu aceasta, îl făceau și de râsul fetelor.

Petrecerile cele mai de seamă erau nunțile lor, care, de obicei, se făceau toamna când era vin și rachiu. Atunci, veselie era mare. Când să se mărite o fată, se duceau din partea flăcăului, peștorii cu plosca cu rachiu, și, dacă se înțelegeau cu părinții fetei, beau adâlnmașul. După aceasta, părinții flăcăului îl găteau cu haine noi, puneă busuioc la căciulă și plecau cu carul sau călări la mireasă, care, de obicei, era, sau se pre-

făcea, că e rușinoasă. După ce se vedeau și se plăceau, părinții începeau tocmeala despre ce are fiecare dintre tineri. Formalitățile erau simple de tot și se făceau de preotul satului, căci pe atunci nu era nici o lege, după care să se facă formele de nuntă, botez și moarte.

Nunta se făcea cu mare halai, la început multă bucurie, veselie, și adesea, se termina cu înjurături, ceartă, bătăi. La nuntă, de obicei, era un toboșar sau cimpoer și, rar de tot, o vioară de țigan-lăutar.

Singurul joc era hora și bătuta, și jucau flăcăii și fetele, de se speteau. Pe când toți jucau, unul sau mai mulți flăcăi, țineau isonul cimpoiului prin cântece cu cuvinte pornografice și indecente, așa că un om străin, se scandaliza, dar toți îi făceau haz și nimeni nule spunea că era rușinos de ce se petrecea.

La nuntă se da totdeauna masă cu daruri. Mireasa avea pregătit a da, după puterea de avere a părinților, nașului un ștergar, sau, mai bine, un peșchir; iar pentru nașă, lucra din vreme o cămașă cu râuri, iar nașii, după puterea lor, dau finilor, daruri în bani și vite. Toți cari luau parte la masă, trebuiau să dea fiecare, câte ceva, în obiecte de casă, sau bani,

A doua zi după nuntă, se adunau părinții la masă, și, dacă fata eșea fată-mare, se îmbătau cu rachiu roșu; dacă nu, o puneau în car și cu halai o duceau la mă-sa, să facă cu ea, ce o vrea.

* * *

Botezurile în general, se făceau fără zgomot, afară de cei cu dare de mână. La vârsta de trei ani se sărbătoreă tăierea moțului, dacă era băiat, și cu această ocazie, se făcea mare chef. Nu știu de unde vine acest obicei. Nu care cumva, va fi aceasta, o denaturare a botezului mahometan (rămășiță din timpurile vechi), în loc de circumcizie?

Ori de câte ori se naștea o fată, era nemulțumire în casa oamenilor și o făceau responsabilă pe mama; și de aci totdeauna ceartă între bărbat și nevestă, și socrii batjocoreau pe noră.

* * *

Inmormântările se făceau cu mare zgomot de tristețe: plânsete, urlate, boceli, adesea prefăcute, de către persoane plătite să plângă. Ingroparea se făcea în curtea bisericilor. Sătenii se mai înveseleau la horă, la câte o cârciumă, unde cânta un cimpoer, toboșar sau lăutar, și jucau flăcăii și fetele.

Petrecheri se mai făceau toamna la culesul viilor, la culesul porumbului și, mai cu seamă, la desfacerea porumbului din foi, când se făcea clacă; aceasta era totdeauna seara. După ce se isprăvea porumbul până seara târziu, mai jucau flăcăii cu fetele și pe urmă lua fiecare câte una și plecau pe poiană să se „strângă”; acolo își vorbeau, se strâneau în brațe și... Dumnezeu știe ce mai făceau...

ADMINISTRAȚIA COMUNALĂ

În fiecare comună rurală era un Conțiliu (Consiliu) compus din *aleși*. Cine erau acei *aleși*, cine îi numea sau cine îi alegea și ce îndătoriri și după ce lege sau regulamente lucrau, nu știu; atât îmi reamintesc, că auzeam spunând că erau aleși ai satului.

Auzeam că era și un logofăt, dar nu-mi reamintesc bine despre acesta. Preotul satului era și el aproape tot așa incult ca locuitorii, dar spunea și el în biserică lucruri mistice, pe cari sătenii neînțelegându-le, le luau ca bine-venite de la sfinți și de la Dumnezeu.

Recensământul oamenilor și al birului se făcea de ispravnic, la fiecare cinci ani; atunci era și timpul când se făceau „ciupiturile” (afacerile), ca să impună, sau să nu impună, la bir și la capitație, după cum era și ploconul.

Vaccinarea contra variolei se făcea și nu se făcea. Această operație era spaima locuitorilor și trebuia făcută numai prin surprindere, pentru că, dacă se afla, mamele luau copiii și fugeau prin păduri. Trebuia ca aleșii satului să ia din vreme măsurii, să împiedice fuga. Dese-ori se întâmplau certuri și bătăi între săteni și autorități. Un singur vaccinator era pentru tot județul. De aci se poate înțelege, ce fel de altoire se făcea.

Viața casnică era foarte încurcată și toată greutatea o ducea femeea. Ea făcea totul în casă și, printre picături, și munca câmpului. În casă, spăla lâna, muia cânepa și o da la meliță; le dăracea, le torcea, le țăsea și făcea haine pentru barbat și copii, poate și pentru socru și soacră; răjnea porumbul, făcea mămăliga și mălaiul în țest sau în spuză, răjnea grâul pentru colaci de dat la biserică, făcea mâncare și o ducea la barbat, și la oameni la plug și la prășit, și, pe când oamenii mâncau, lua sapa sau secerea, și muncea până ce muncitorii isprăveau mâncarea. De multe ori se vedeau femei cu banița cu mâncare pe cap și un copil în brațe sau cu

furca în brâu, torcând lână sau cânepă, și pe lângă toate astea, când venea bărbatul dela muncă, seară, în loc să-i mulțumească, o mai lua și la bătaie, numai, pentru plăcerea de a o bate, ca să știe satul că o... iubește.

Munca câmpului era mărginită, pentru că produsele pământului se vindeau numai de prin prejurul orașelor; mai departe, țărani, nu munceau de cât, atât cât le ajungea de hrană, până la munca viitoare. Ei munceau la arendași, cari, în genere, erau Greci sau Grecomanii, Macedoneni și Albanezi.

Aceștia le luau fără milă până și cenușa din vatră, nu țineau seamă, nici de îndatoririle ce le impunea Regulamentul Organic, făcut de Kiselew, pe la 1830, pe când guverna țara, sub protectoratul rusesc. Pentru că rămânea mult pământ sterp, țărani aveau multe vite pe care le vindeau pe prețuri mici pela bâlciuri. Rar era țaran să nu aibă cel puțin 2 boi, 1 sau 2 vaci cu lapte, 20 sau 30 oi, capre și porci. Păsările domestice erau foarte multe.

Țărani erau bucuroși să aibă cât mai mulți copii.

Recrutarea ostașilor se făcea cu sila, tinerii se ascundeau, dar aleșii satului, cari erau obligați să dea soldați, îi păzeau să-i prindă și aruncau arcanul, ca și cum ar fi prins un cal sălbatic. Cu ocazia prinderii flăcăilor, se întâmplau bătăi și omoruri. Cine nu vrea să se ducă la oaste, avea dreptul să pună pe altul. Comunele aveau și ele dreptul să plătească o sumă de bani, și stăpânirea lua banii și însuma sau nu, pe altul. Elevii Școlii Militare și ai Școlii de Medicină aveau dreptul să se învoiască cu câte un sat și lua el plata, sau o lua Școala. Eu, când am intrat în Școala de Medicină, m'a însumat ca soldat în Polcul 2, cu reședința în Brăila, polcovnic fiind Boboc, dar pe care nu l-am văzut nici odată. Pentru mine plătea un sat 800 lei vechi pe an și un porc gras. Banii îi lua Școala, dar porcul nu se știa cine îl mânca.

De vre-o școală, nimeni nu vorbea, pentru că nu erau școli pe la sate.

CREDINȚE, BASME, DESCÂNTECE, ERESURI, FERMECE, GHICITORI, ETC.

De acestea sunt destule la poporul dela țară; obiceiuri și rămășițe încă din timpurile barbare. Credințele religioase despre cele sfinte, de raiu, de iad, de toți sfinții, de dracii cu coarne și fără coarne, că-i fermecă și fac fermece; se spuneau basme imaginare, se spunea că pământul stă pe coarnele unui bou

și, dacă se puneau păianjeni pe ochii bouului, el scutura din cap și se făceau cutremurile. Această credință este la popoarele europene, pentru că bouul este animalul cel mai puternic; pe când la Egipteni, elefantul, fiind cel mai mare animal, ei cred că pământul este ținut de un elefant; iar Chaldeenii, credeau că pământul îl țineau patru elefanți, iar elefanții, ca să nu se înece, stau pe spinarea unei broaste țestoase, iar broasca pe apă; și câte alte basme ni se spunea, și noi, copiii, le ascultam cu sfințenie. Descânțele erau multe, „de luat din iele“, de deochiu, de brâncă, de soare-sec, de dragoste, etc.

Ghicitorile și darea cu bobii: De această din urmă, îmi aduc aminte cum m'a impresionat odată. Era în timpul războiului din 1855; fratele-meu plecase de la Severin și mamă nu mai știa nimic despre dânsul. Eu mă dusesem la țară pentru că se închisese școala. Mama a chemat o femeie, meșteră în datul cu bobii. Acea bobăreasă a cerut să-i aducă boabe de porumb, nu-mi reamintesc, 42 sau 52; le-a pus pe un ciur și a început să le amestece și să le spună: „*Voi (atâția bobi) cum ați ști, cum ați ghici, să faceți să vă învățiti și să-mi spuneți dacă vine d. Vasile*“, și așa aranja bobii în rânduri, îi împărțea câte trei, câte patru și cinci, și din gură tot spunea câte ceva. La prima dare a spus: „Maică, bobii îmi spun că d-l Vasile este pe drum“. La a doua descântare, bobii au spus că se apropie; iar la a treia, au spus cu atâta siguranță, în cât bobăreasa a zis așa: „Maică, uitați-vă, că d-l Vasile este aproape de tot“, și în adevăr, că toți câți am eșit din casă, am văzut pe fratele-meu intrând pe poartă și descălécând de pe cal.

Această minune a făcut o mare impresie de credință asupra tuturor celor din casă.

Frigurile palustre făceau mult rău locuitorilor, și singurul tratament ce se făcea, era să arunce, fără veste, o vadră de apă rece, peste omul bolnav, când era în perioada de tremur. Dacă treceau frigurile sau nu, asta nu o știu; dar de sigur că trebuie să le fi fost ceva, de vreme ce țaranii urmau cu acest tratament empiric.

De altfel, erau mulți cari se dedeau drept doctori și căutau de tot felul de boale: de ochi, de galbinare, de scrinteală, de frânturi de oase și de turbare, prin tăetura cățeilor de sub limbă.

Câinii și lupii turbați făceau multe victime și îmi reamintesc, cum într-o noapte, în timp de vară, a intrat într'un sat mare, un lup turbat, care, găsind săteni culcați pe bățatură, oameni și vite, a mușcat o mulțime, și auzeam, spunându-se, cum turbase tot satul cu oameni și animale.

Anii treceau, eu vedeam cum cresc, simţeam că în sufletul meu se petrecea ceva ; dar în simplitatea mea, nu îmi dam seama de ce avea să fie, nu aveam nici un punct de comparaţie ; tinerii erau deştepţi, vorbeau de multe lucruri, dar vorbeau mai multe prostii ; prin urmare, nici eu nu puteam ajunge mai procopsit ca ei ; logofăt în sat nu era, popa Dinu era bătrân, şi era dintr'un alt sat mai departe, nu-l vedeam decât rar la biserică ; el umbla călare pe un cal alb, se ducea din sat în sat, căci era popă peste mai multe sate. Pe drum, când trecea călare, bombănea neîncetat şi oamenii spuneau că popa Dinu, făcea maslurile şi pomenirile pe drum, căci nu avea timp a le prididi, câte avea, aşa că dela popa nu puteam învăţa nimic. În biserică nu înţelegeam ce spunea, pentru că mai mult bombănea ; abia din când în când, pronunţa câte un cuvânt de Dumnezeu sau de vre-un sfânt. Dascălul bisericei nu ştia carte, dar îl învăţase popa să bombăne ca şi el. Cum stăteau lucrurile pe atunci, toată lumea trăia o viaţă de o simplitate nevinovată. Fratele-meu, care ştia carte, era prea departe, la Bucureşti. Nu aveam decât instinctul animal ; îmi urmam viaţa copilărească şi o îmbogăţeam cu noui apucături ale vârstei.

Mă duceam prin satele vecine să-mi văd rudele ; mai cu seamă că-mi plăcea să umblu călare şi aveam un cal buestraş, care mergea aşa de lin, în cât făceam rămăşag că puteam duce în mână o lingură plină cu apă, fără să cadă o picătură. Ceeace era de mirare, că nu îmi era frică ; mă trântea calul şi nu mă învăţam minte. Odată am trecut pe lângă o herghelie de cai şi un armăsar s'a repezit şi a început să dea cu picioarele ; din norocire m'a lovit puţin la fluerul piciorului stâng şi mi-a făcut numai o rană a cărnurilor, de care am suferit multă vreme.

Mă duceam la vânătoare ; mă luau vânătorii la pândă de lupi ; odată însă, deşi eram mare, aveam 18 ani (era în vacanţa cea mare), eram în Şcoala de medicină, am plecat după vânat, era spre seară, mergeam pe potecă, pe marginea unui lan de porumb şi am auzit strigând că un lup furase o găscă. În gândul meu îmi făceam curaj şi mă rugam lui Dumnezeu să-l întâlnesc pe lup. Nu am apucat să termin rugăciunea, când deodată, ca la vr'o zece paşi de mine, lupul a trecut deacurmezişul, aşa de repede, că nu am avut timpul decât a-i da cu ho !

Noaptea, când ne duceam la pândă, auzeam lupii urlând la locul lor, numit „Urlătoarea“. Era ceva lugubru, de şi se făcea părul măciucă pe cap.

Când vedeam că tata primea câte o scrisoare, mă miram că ce se putea înțelege din măzgăliturile alea, el se ducea cu scrisoarea la popa Dinu și când popa nu o putea citi, se ducea tocmai la zapciu, ca vr'o 20 kilometri, să i-o citească vreun logofecior. În fine, a dat Dumnezeu de s'a mutat Ocârmuirea la Turnu-Severin (a numit și pe fratele meu logofăt (de la cuvântul grecesc *logothetos*); s'a deschis școala și el a scris părinților de m'au dus și pe mine la Severin.

După vacanța de Sf. Petru și Pavel în luna Iulie, părinții m'au îmbrăcat ca pentru o mare sărbătoare, cu haine noi, iar, înainte de a mă urca pe cal, tata mi-a zis: „Acum pleci din casa noastră și eu îți dau moștenire sărăcia, cinstea, să iubești țara, și de la Greci, nici colivă să nu primești (Traducere liberă din: „Grecia fides, nula fides“ sau din: „Timeo danaos et dona ferentes), că aceștia m'au sărăcit pe mine“. La 4 Mai 1853, împlinisem 13 ani și, prin urmare, în Iulie, când m'a dus la școală, intrasem în 14 ani.

Atunci am văzut și eu că acolo era altă lume, oamenii aveau alte ocupații; erau mulți boeri cari știau carte, am văzut profesori. Doamne, ce minuni vedeam atunci!

La 1 August, când au început cursurile, m'a înscris profesorul în clasa I-a și am început să învăț alfabetul, făcând literile cu degetul în aer; profesorul ne spunea că așa se învață literile, la Nemți.

Peste puțin timp, ne-a dat să facem literile cu degetul pe nisip, sub comanda Ședatorului, care sta în picioare, țănoș, fudul; cu linia potrivea nisipul pe bancă și ne striga: „degetul pe bangă“, „ochii la tablă“ (pe tablă erau literile făcute cu creta) și „faceți pe A“! Cine nu făcea litera bine, primea o lovitură cu linia pe palmă. Nu a trecut multă vreme și s'au adus în Severin, și table de ardezie și condee de piatră, și așa a încetat a se mai face alfabetul pe nisip. Când am învățat să scriem mai bine pe placă de piatră, ne-a dat voie să scriem și pe hârtie, cu toate că era foarte scumpă.

La etatea de 13 ani, când m'a dus la școală

După ce profesorul a fost mulțumit cum scriam, ne-a dat să învățăm abecedarul tipărit, să silabisim. Intr'una din seri, fratele meu m'a trimis să cumpăr ceva dela prăvălie; pe stradă m'a întâlnit zapciul de la plasa Dumbrava, în apropiere de unde eram. El m'a întrebat dacă vreau să mă duc la țară, că era cu trăsura și venea de la Mehadia, unde fusese la băi, precum și, dacă fratele meu îmi dă voie. Eu, de plăcere, am spus că îmi dă voie, și plec cu el. Zapciul a fost așa de prost că m'a luat fără să dau de veste fratelui meu.

Am mers toată noaptea, și dimineața, când m'a văzut mama s'a crucit și cea dintâi vorbă a fost, dacă am plecat cu voia fratelui. M'am fâstăcit, am încurcat-o, am apus cu gura pe jumătate, că nenea Vasilache îmi dăduse voie; mama nu m'a crezut, eu i-am spus că isprăvisem cartea și, ca să-i probez, am început să silabisesc. B, b...a-ba, mătură, c...a-ca s...a-sa topor, și așa mai departe. Mama m'a ascultat și mi-a spus: „Măiculiță, da eu am auzit pe Vasilache citind, și citea altfel, nu ca tine“. A doua zi, mama m'a întrebat că ce gând aveam: să mă întorc la școală sau să mă pună porcar, ca să nu mai plătească un galben pe lună la un porcar. Zădarnic am protestat, mama a fost fără milă.

În fine, a treia zi, a fost tragic de tot; mi-a spus curat, că trebuie să plec negreșit, sau la porci, sau la școală. Am stat pe gânduri și am judecat, care din două era cea mai bună, și, cu toate că la Severin mă aștepta o bătaie strașnică, am hotărât să mă duc la școală, căci bătaia va fi una și nu am să mor; și așa, a doua zi, spre bucuria mamei, am încălecat calul și am plecat, pentru a nu mă mai întoarce, și pe porcii puteau să-i mănânce lupii.

Când am ajuns la Severin și m'a văzut fratele-meu, s'a închinat și atât numai, m'a întrebat: „Spune, ai să mai faci o așa prostie“?

Am făgăduit că nu, și așa am scăpat și nebătut.

* * *

Toate lucrurile au făcut o așa impresie asupra mea, încât mi-a luminat mîntea, am văzut totul limpede înaintea mea, că nu voiu mai pleca de la școală și de aci înainte am să învăț mult, ori și ce ași ajunge; dar trebuie să știu multă carte, și astfel, m'am pus cu tot dinadinsul să învăț.

Când am intrat în clasa II, mi-a dat să învăț din catechism două rânduri și jumătate, adică, să răspund la întrebarea:

Ce este omul ? Răspuns : Omul este cea mai desăvârșită ființă ce a făcut Dumnezeu pe pământ.

După prânz, profesorul m'a întrebat dacă am învățat, eu i-am spus că nu se putea învăța; iar el, fără să mă certe, îmi răspunse : — Las că are să se poată învăța. Aceasta a ținut trei zile ; când, într'o dimineață, profesorul a luat la bătae strașnică pe vr'o trei băeți, unii chiar mult mai în vârstă ca mine ; a intrat în mine o așa frică, încât a doua zi știam pederost tot paragraful care tratează despre : „Ce este omul“ și când am spus profesorului că învățasem două pagini, el a zis : — Apoi, nu-ți spuneam eu că are să se poată învăța ? (Bătaia săraca, ce bună era !)

Pe timpul acela, sub Domnia lui Barbu Știrbey, Domnitorul înlesnea mult înființarea școlilor. În Domnia lui Alexandru Ghica (Albanezul), iarăși s'au înființat mai multe școli. Se povestea un episod din Domnia acestui hospodar, iubit de țară și pe care și el o iubea :

După obiceiurile Domnilor, și Alexandru Ghica, a plecat să facă o inspecție prin țară, să vadă și el păsurile poporului peste care domnea ; când a ajuns la Cerneți, capitala județului Mehedinți, a auzit pe învățătorul ce i-a vorbit într'o limbă aleasă. Ghica, văzând că avea în fața lui un om învățat, l-a întrebat cum îl chiamă și de unde era. Acesta era Ion Maiorescu, tatăl regretatului Titu Liviu Maiorescu, învățatul profesor. Al. Ghica Vodă, care voia să înființeze un gimnaziu la Craiova, a trimis pe Ion Maiorescu, să organizeze acel gimnaziu. La Cerneți, Maiorescu era învățător, plata lui era câte un sfanț de cap de copil pe lună și un iern mare, cât putea copilul să ducă în spinare.

* * *

Pentru că organizația Administrației județene avea oarecare legătură cu situația mea, să arăt aci cum era compusă această Administrație, la Severin :

Capul județului se numea Ispravnic și numai boerii mari aveau dreptul la această demnitate. Ca să ajungă cineva la asemenea treaptă, trebuia să o cumpere cu cel puțin una mie galbeni. După Ispravnic, venea Sameșul, care era în același timp și Casierul județului. Cașelaria era compusă de logofeți sau scriitori, și peste ei era fratele meu ; el se numea pomojnic și avea leafă lunară, una sută lei vechi, sau 34 lei noi. Din această sumă, trebuia să trăim, și el, și eu. Plășile și plăurile erau administrate de Zapcii, cari, asemenea, trebuiau să

aibă un grad de boerie, dela Pitar în sus ; ei cumpărau postul cu una sută galbeni. După el, venea pomojnicul și logofeții. Plățile acestora erau foarte mici. Faptul că posturile se cumpărau, se știa, nu era ceva tocmai pe ascuns. C. Aricescu, poetul, fiind director al Arhivelor Statului, a găsit în actele vechi, acest lucru și l-a publicat într'o broșură, însoțindu-l de probe oficiale.

* * *

Fratele meu era burlac, așa încât nu ținea menaj ; ci a trebuit să mă abonez la un simigiu, care îmi da : dimineața, lipie caldă cu halva de Indrinea (Adrianopol), sau un brânzoi, ori plăcintă. La prânz, un sfert de jimblă și o porție de mâncare, gătită cu carne (ghiveciu) ; în zilele de post, fasole; seara tot asemenea; iar ca plată, era pe fiecare zi, un firfiric de 22 parale, un zexer cum îl numeau, pentru-că era monedă austriacă de șase Kreuzer, ceea ce ar face astăzi, cam 14 sau 15 bani.

Prăvălia unde mă abonase fratele meu era ținută de greci ; unul, Kir-Hagiul, om înalt, voinic, bine făcut, tip grecesc de palicar, era îmbrăcat în costum oriental : Anteriu, încins cu taclit (șal, o bucată de stofă vărgată), pe deasupra, scurteică de blană de vulpe sau alt animal. Grecul se ținea fudul, că avea mustăți mari și totdeauna lulea cu ciubuc lung de 50 centimetri. Hagiul sta mai mult în prăvălia în care se vindeau tot felul de lucruri de manufactură, ștofe orientale. Kirie Tănase era mai simplu, scurt de talie, grăsuliu, ras și îmbrăcat în haine amestecate, și turcești, și europenești ; dânsul avea direcția prăvăliei de brutărie : pâine, lipie, simiți, covrigi, brânzoiace și plăcintă ; ah ! plăcintele erau delicioase, că-ți lingeari degetele ; adevărat, îmi părea rău că mai rămânea untură pe degete, așa de bună mi se părea ; belea era că nu aveam cu ce cumpăra mai multă Kir Tănase avea o adevărată artă în facerea plăcintei, așa încât mergea vestea de el ca de popă tuns.

Când era frig, simțeam o fericire, că mă primea în odaia unde lucra plăcinta. Era o strașnică minune, să fi văzut pe Kir Tănase, cum întindea foile și cum le arunca peste dosul mâinilor, până se făceau mari ca cearșaful.

Amândoi tovarășii, erau din Ianina, și la fiecare 4 — 5 ani se ducea câte unul la Patrîda, să-și vadă neamurile.

Când i-a venit rândul lui Kir Tănase, m'a cinstit cu o brânzoiacă și și-a luat adio de la mine.

Peste vreo 6 luni, când a venit înapoi, Kir Tănase se

schimbasesse cu totul, avea haine numai nemțești și vorbea a mare de tot.

Kirie Tănase nu mai făcea plăcintă și mie rău îmi părea; adusesse un alt greculeț pe care îl pusese la treabă; spunea că-i era frate. Mare îmi era mirarea, mai cu seamă că, Kir Tănase și cu frate-meu vroia să fie *ena su, che ena mu*, adică una și una; unde, înainte era rușinos, reverențios către fratele meu, acum îi zicea: „Hei, Vasilache“, pe când înainte de a pleca la lanina zicea totdeauna: „Kirie Vasilache.“ Mă tot gândeam eu, care o fi fost pricina de se schimbasesse și l-am întrebat: — „Da bine, Kir Tănase, de ce te-ai schimbat? Iar el mi-a răspuns: — Hei bre, tu știi că m'am făcuto Doftor, bre și, ca să-mi probeze, m'a dus în odaia lui și mi-a arătat o cutie, un fel de tolbă cu despărțituri, încrustată cu sidefuri; din cutie a scos mai multe sticlule cu licuide de diferite culori și păhăruțe de sticlă; lucruri care nu se prea vedeau prin Severin și ca să-mi probeze că se făcuse doftor, a început să amestece diferite licuide din sticle în câte un pahar și se schimbau culorile: punea două lichide ca apa și se forma unul negru, sau galben, sau albastru. Prin aceste minuni m'a convins, că într'adevăr Kir Tănase, plășintarul, se făcuse doftor. Kir Tănase lua tolba la spinare, cum ar lua un soldat ranița, și pleca pe stradă strigând: „Iatros-Kalos, Kalos-Iatros!“ și așa practica el medicina. Nu a trecut mult, și Kir Tanase a dispărut, probabil că s'a întors la Patriida.

Fratele meu era abonat cu luna, la cel mai renumit birt, care era atunci în Severin, Walenta. Avea două mese pe zi și plătea lunar un galben (11 lei 75 b.), când lipsea frate-meu; trimis cu serviciul afară din oraș, aveam dreptul să mănânc eu.

Când s'a deschis școala, m'a înscris și pe mine și am urmat ca toți ceilalți școlari. În genere, erau băeți mari, unii chiar peste 20 de ani și era școală mixtă, adică băeții mari erau de o vâlmășie cu fetele. Aceasta nu a ținut prea mult, căci copiii cei mici, vedeau că cei mari prea se duceau des după fete la privată.

Profesorul I. G. Ruptureanu, a făcut raport la Eforia Școalelor și a venit poruncă să despartă pe fete de băeți, dispoziție care nu era, nici pe gustul fetelor, nici al băeților.

Încetul cu încetul, a început să se întelească zvonul că războiul între Rusia și Turcia începuse și ne-am pomenit într'o dimineață în oraș cu o sotnie de cazaci, cari veniseră despre Calafat, să spioneze; dară au stat puține zile, și, cum venise pe neștiute, tot așa au dispărut într'o noapte. A venit po-

runca, nu știu de unde, ca autoritățile să încarce în care, arhivele și să le pornească spre Râmnicul Vâlcea; și așa s'a făcut.

Frate-meu a trebuit să plece cu arhiva Isprăvniciei. La plecare, a rugat pe profesorul Ruptureanu să aibă grijă și de mine. Intr'o noapte însă, a dispărut și Ruptureanu, fără să-mi spună nimic. Când m'am sculat, am eșit în stradă, era foarte de dimineață, era o mare fierbere, lumea mergea iute, iute, și toți erau cu fesuri pe cap. M'am dus la Hagiu, plăcintarul meu, și l'am întrebat că ce este de umblă lumea așa grăbită, și el mi-a răspuns că veniseră Turcii și erau pe câmpul dela „Agenția vapoarelor“; m'am dus pe deal, deasupra Agenției, și am văzut o mulțime de soldați turci cari găteau bucate, și m'a apucat o mare frică; am trecut pe la simigerie, am luat câți-va simiți, i-am băgat în sân și p'aci mi-a fost drumul la țară. Distanța ce aveam de parcurs era ca vre-o 30—40 km.

Când începea să scapete soarele, intram în satul nostru.

Drumul l-am făcut cu mare temere, și mai mult prin păduri, ca să nu mă vadă țărani, căci erau foarte dârji; pe toți câți îi vedeau cu haine nemțești, îi numeau șultine, și îi lua la înjurături, și chiar la bătaie.

Câteva zile după plecarea cazacilor, a trecut o șaică de vr'o două sute de bazbuzuci către cetățile Cladova și Ada-Kalé ca să țină locul soldaților (ascherilor), cari aveau să treacă la Vidin, unde se angajase bătălia.

Noi, copiii, ne dusesem la Cerneți să ne plimbăm, pentru că școala se închisese. Bazbuzucii au oprit șaica la satul Șimian și au plecat să se plimbe și ei prin Cerneți; noi ne-am luat după ei, erau desculți, zdrențaroși, comandați de unul negru la față, poate că era arab și numai el avea niște trențe de încălțăminte legate cu ață de picioare și aveau puști arnăuțești, foarte lungi și cu patul ca două coarne. Eu aveam pe cap șapcă rusească; un bazbuzuc mi-a luat șapca și a aruncat-o jos, iar cu degetul mi-a arătat că fesul trebuia să-l port, și în adevăr, că fiecare atunci trebuia să aibă cu el, și șapcă, și fes, să le pună după împrejurare; când una era în cap, alta trebuia să fie în sân, după cum bătea vântul, rusesc ori turcesc.

Puținele școli ce se înființaseră, au încetat din cauza războiului și a complicațiilor din țară, s'au închis; Administrațiile noastre s'au desorganizat, Domnitorul Știrbey a părăsit țara, pentru că nu era bine văzut de Muscali.

Turcii, cu aprobarea puterilor apusene, au numit Caimacam pe A. Ghica, care mai fusese altă-dată Domnitor. La Severin, nu era nicio autoritate; frate-meu, după ce a dus Arhiva la

Râmnicul-Vâlcea și a dat-o în primirea autorităților, s'a întors la Severin.

Orășenii s'au adunat și au format dintre ei, autorități provizorii, iar pe frate meu l-au numit *Comandir al dorobanților* (călărași).

Bande de tâlhari erau pe toate drumurile și nimeni nu era sigur de averea și vieța lui. Frate-meu a început o goană contra bandelor de tâlhari, cari erau formate, mai cu seamă, de tâlhari veniți din Serbia, amestecați cu de-ai noștrii și cu Turci; între toți a fost un cap de bandă care trecuse din Serbia și băgase spaima în tot județul. Cu multă greutate, frate-meu a pus mâna pe acest bandit și pe întreaga lui bandă, care se compunea din vre-o 15 hoți.

Încetul cu încetul, autoritățile și-au luat cursul normal, dar școala nu s'a mai deschis până în primăvară la 1855, când m'am întors și eu la școală.

Comunele urbane se administrau de un consiliu numit *Măghistrat*, iar șeful se numea *Președintele Măghistratului*.

* * *

Despre Serviciul sanitar mai nu se pomenea, numai serviciul de altoirea copiilor se făcea de un felcer, pentru tot județul; el se ducea prin sate de altoia copiii și lua limfă. Cine instruia pe acești felceri, nu știu; ei aveau mari greutăți, pentru că lumea nu se supunea și, când se știa că vine *Doftorul* — așa numeau ei pe felcer — mumele fugeau cu copiii și se așezau mai multe zile ascunse prin păduri și numai cu minciuni și vicleșuguri, trebuiau să le ia, să le prindă în sat, pentru altoirea copiilor.

Pentru că altoirea nu se putea face regulat, epidemiile de vărsat produceau mare mortalitate printre copii și chiar la adulți.

Medic de județ, nu știu dacă era sau nu, dar după ce a fost numit doctorul Davila, Director al Serviciului sanitar, a început organizarea. El numea pe cine găsea și foarte rari erau doctorii; în genere, erau Patroni și Magiștri în chirurgie. Un medic făcea de toate, și pe medic, și pe moașe, și pe veterinar.

La 1855, Davila a numit la Mehedinți, pe un francez, fugit din Franța, în urma loviturii de Stat a lui Napoleon. Acel medic se zicea că fusese ofițer de sănătate la Marină; el fusese denunțat că conspirase în contra lui Napoleon; — și fiind urmărit, fugise, iar aici, aflase că Davila era francez, i-a cerut și el protecție, căci nu avea cu ce trăi. La Severin

i-a fost foarte greu, pentru că nu se înțelegea cu nimeni, până când a aflat că frate-meu știa puțin franțuzește.

Acest francez a stat puțin timp la Severin, și ce a devenit, nu știu.

Am zis că serviciul de altoire era mai bine organizat și se îndeplinea pe cât era cu putință, având în vedere îndărătnicia oamenilor; cu toate acestea, se vedeau mai puțini extropiați de cicatricele variolei. (Mai târziu voi arăta că vaccinația cu virus variolic, se practica în Orient, cu mult mai înainte de descoperirea lui *Jener*).

* * *

Perceperea birurilor la sate, se făcea într'un mod primitiv de tot, perceptorii atunci erau înlocuiți prin *pârcălabi*, cari aveau contabilitatea pe un *toiag* din lemn de alun.

Cea mai mare parte din lungimea *toiagului* era în patru dungii și la fiecare birnic, *Pârcălabul* tăia semnele lui, cari arătau suma ce vărsa birnicul și scotea un *răboj* din dunga *toiagului*, așa încât jumătate din creștături era pe *răboj* și jumătate rămâneau pe *toiag*; iar când voia să controleze pe un contribuabil, îi cerea *răbojul* și controla în care loc se potrivea pe *toiag* și atunci se vedea dacă a plătit și cât a plătit.

Dacă acest fel de contabilitate era corectă sau nu, aceasta nu o pot spune, pentru că eu nu știam pe atunci, acest fel de contabilitate; ceea ce este adevărat, cred, că pe atunci, era cinste între oameni, pentru că împrumuturile între ei se făceau pe vorbă sau pe *răboj*, căci despre cunoștința de carte, îi ferise Dumnezeu.

* * *

Recrutarea pentru armată se făcea în chip barbar; tinerii se prindeau cu *arcanul* cum se prind caii sălbateci, în stepele Rusiei.

Cu ocazia prinderii tinerilor se întâmplau dese-ori omoruri și, după cât îmi amintesc, se zicea că tânărul, care în goana lui omora pe vre-unul dintre gonaci, se considera ca în legitimă apărare și nu era pedepsit sau i se da o pedeapsă mică. Pedeapsa cu moartea nu am apucat-o, sau nu se practica atunci. Se spune că cea din urmă executare prin spânzurătoare, a fost sub Domnia lui Mihail Sturdza în Moldova.

Se povestea un caz din lumea boierească, pentru că o mamă vitregă se ținea în dragoste cu doi fii ai bărbatului. Judecata i-a condamnat pe toți trei la moarte prin ștreang, pentru că Sturdza nu i-a grațiat.

Paza generală, slabă, din care cauză, erau bande de hoți, cu șefi vestiți, cari făceau jafuri și multe omoruri în țară. Preoții știau foarte puțină carte și se vorbea de cazuri în cari, preotul nu știa de loc, dar, fiind mai deștept, bombănea în altar. Se spune că la un sat, popa zicea totdeauna: „Zis-a Domnul, Domnul a zis!“, și tot așa făcea slujba, până ce odată țaranii s’au hotărât să ceară popii să le spună și lor ce a zis Domnul.

— I-ascultă părinte, dar ce a zis Domnul?

Iar popa i-a întrebat:

— Voi știți ce a zis?

Țaranii au răspuns că nu știau!

— Apoi, voi nici nu trebuie să știți.

Atunci s’au hotărât țaranii să-i spună, că știau ce a zis Domnul.

Popa le-a răspuns:

— Apoi, dacă știți ce a zis Domnul, de ce mă mai întrebați pe mine?

Sătenii, văzând că nu o scot la căpătâiu cu popa, s’au plâns la Protopop; acesta a venit să facă anchetă și a pus pe popă să facă slujba; atunci, popa a zis:

— Zis-a Domnul: am douăzeci de vaci, zece ție, zece mie, am patruzeci de oi, douăzeci ție, douăzeci mie, și așa mai departe, până ce a terminat pomelnicul vitelor.

După slujbă, Protopopul a felicitat pe preot și a spus țaranilor:

— Vedeți, măi oameni buni, ce a spus Domnul?

Iar țaranii au arătat mirare, că de ce lor nu le spunea niciodată, ce a zis Domnul.

Protopopul și-a luat partea lui, așa cum zisese Domnul, preotul a rămas să slujească înainte în sat, cu toate că nu știa carte.

Au fost și popi țigani. Lucrul acesta a fost prea adevărat; știu bine că de curând au mai fost rămășițe de preoți țigani.

* * *

Portul era oriental. Familiile mai de seamă, se numeau *jupâni* și *jupâne*, chiar până la Domnie. Se vede cum li se zicea *jupâneasa* cutare și *jupânul* cutare.

După mutarea administrațiilor la T.-Severin și în urma războiului din 1855, bărbații și-au schimbat costumele, din

turcesc cum era, au adus haine nemțești, și, cum prin Rușava era drumul cel mai drept și cel mai scurt la Viena, se aduceau deacolo. Greutatea era că cine avea să repare hainele, să le pună nasturi, etc.

Acest neajuns era mare, pentru care a trebuit să aducă un croitor de undeva, și așa s'a dus o deputație de câțiva boerânași până la Rușava și deacolo au adus un cârpaci bătrân, și acesta le repara hainele și le pune nasturi. După câțiva vreme i-a venit pofta și lui să-și pună deasupra ușei o firmă, dar s'a ivit greutatea că nu era cine s'o scrie, și bietul jupân s'a adresat profesorului Ruptureanu, care era cel mai procopsit.

Ruptureanu i-a recomandat pe școlarul Grecescu; în urmă fost academician și eminent profesor botanist. Dar croitorul a vrut să fie și el mare croitor, a dat o scândură lui Grecescu, și i-a zis să scrie așa cum zice el, adică: „*Mitre tăior*“, în loc de „*Maitre Tailleur*“, și așa a scris Grecescu.

Încetul cu încetul, croitorul a mărit prăvălia, a adus calfe, se înțelege tot de ai lui, și din unul s'au înmulțit atâția, încât astăzi sunt foarte mulți în Severin.

Tot comerțul era condus de grecii dela Ianina, cari, încetul cu încetul, s'au pripășit, s'au însurat în țară, s'au înmulțit și s'au transformat în boierii de astăzi.

La 1855, a fost instalat pentru prima dată la „Agenția vapoarelor“, telegraful, prin care se vorbea până la Viena, dar cu mare greutate, căci era sistemul englezesc cu cadran, prin care se formau cuvintele. În acel timp a venit Episcopul Calinic dela Râmnicul-Vâlcea, să facă inspecție în Eparhia lui. El era de origină din satul Almăjel, plasa Dumbrava, din Mehedinți. Acest episcop era tare bigot, încât după slujba din biserică, nu a voit să dea cucoanelor voe să-i sărute mâna, pentru că aveau mânuși. Boerii i-au spus că la „Agenția vapoarelor“ au adus Nemții o mașină prin care se vorbește cu Viena, iar el le-a zis: „Fiilor, vă sfătuiesc să nu vă duceți acolo, căci Nemții lucrează cu necuratul“.

Tot pe atunci administrațiile erau încă într'o stare destul de primitivă.

Carantinele erau în mare vogă și aduceau venituri însemnate, mai cu seamă pentru slujbașii cari erau cu toții străini sau puțini români și aceștia numai prin mari protecții, dară trebuia să aibă și un grad de boierie. Directorul general al carantinelor era generalul Mavros, grec de origină, iar gradul de general îl avea dela Ruși. El locuia în București pe strada

Doamnei (azi str. Paris) casa în care a fost mult timp Camera de comerț și Bursa, acolo unde s'a dărâmat în 1912 și unde s'a zidit casa de bancă Marmorosch, Blank & Comp. Generalul Mavros a măritat o fată cu Ion Ghica (cocoșatul) și una, cu Ion C. Cantacuzino, al cărui fiu este eminentul profesor, doctorul Ion C. Cantacuzino; fetele lui I. Cantacuzino s'au măritat: una cu Dimitrie A. Sturdza, una cu Petrache Carp, alta cu Mihail Șutzu și una cu Miclescu.

* * *

Serviciul carantinelor era cel mai riguros, din cauza epidemiilor de choleră și ciumă. Când călătorii veneau de peste graniță, îi trecea prin sentinele, fără să se amestece cu lumea; mâncarea li se servea pe fereastră, iar primirea și predarea banilor se făceau prin ajutorul unui căuș, în care era oțet, căci se credea că oțetul omoară molima epidemiilor. Călătorii se țineau astfel izolați mai multe zile. Cât despre felul cum erau tratați și în ce stare se găseau, în niște construcții, în genere rău îngrijite și mai rău întreținute, nu pot să știu, pentru că nu era slobod să intre nimeni în localul unde erau ținuți închiși călătorii.

* * *

Pușcăriile erau din construcții proaste, în genere făcute din bârne și închise prin curți făcute din gard de nuele înalt de 5—6 metri și în vârful parilor de îngrădit erau puși măracini, pentru ca arestații să nu poată sări, să fugă. Mizeria trebuie să fi fost la culme, căci nu aveau fonduri să le întrețină bine.

Ca să se vadă până la ce grad era starea de mizerie, să povestesc o scenă oribilă: Eram la școală și am auzit zornăitul fiarelor; când m'am uitat, am văzut doi arestați cu fiarele de picioare, duceau pe o scândură cadavrul unui țigan, fost arestat. Cadavrul era desbrăcat, în pielea goală; mâinile și picioarele atârnav pe laturile scândurei, fiind foarte îngustă, iar organele sexuale erau descoperite la vederea a toată lumea. Convoiuil acesta jalnic, era condus de doi soldați, unul înaintea și altul în urmă. Până să ajungă la Biserică, unde se îngropau morții, cadavrul a alunecat de pe scândură, căzând în stradă. Arestații cari îl duceau, i-au tras câte o înjurătură și l-au pus iar pe scândură.

În curtea bisericii, alți arestați sub pază, săpaseră o groapă, în care au aruncat cadavrul gol și au dat pamântul peste el.

III

A DOUA COPILĂRIE

Cum am venit în București și cum am intrat în Școala de Medicină

După ce am terminat învățământul primar din Turnu-Severin, Cârmuitorul, marele ban Costache Cerchez, mi-a propus să mă numească *logojăt* la cârmuire, cu leafă un galben pe lună, dar eu i-am spus că nu primesc, pentru că voiam să învăț carte mai multă.

M'am hotărât să plec la București, căci acolo eram sigur că voi găsi un loc unde să învăț.

Până la București era drum lung, trebuia bani, și bani nu aveam; frate-meu era și el sărac, ce să facă cu *trei galbeni* pe lună? Plata vaporului până la Giurgiu era optzeci de sfaști; apoi, de la Giurgiu la București, apoi în București, până voi putea să găsesc ceva de făcut.

Tot frate-meu a trebuit să se restrângă, mi-a dat un galben și a obținut și un bilet de favoare la vapor. În fine, cu Dumnezeu înainte, am plecat. Pentru drum mi s'a dat de Poliție un pașaport, mi-am luat și mâncărică pentru trei zile. Călătoria cu vaporul a fost plăcută, cu care ocazie au văzut multe orașe românești și turcești. Am văzut *Diul*, despre care îmi vorbise și frate-meu că-l vizitase și el când a fost chemat de Pașa. Am văzut Giurgiul despre care îmi vorbise tatăl meu că luase parte în bătălia la luarea lui dela Turci; la 1828, el se luptase alături de Ruși.

La Giurgiu toți pasagerii cari se coborau din vapor, trebuiau să meargă la *Cârmuire* să li se vizeze pașapoartele. *Cârmuitor* era C. C. Nicu Lahovari, pe care, mai târziu, l-am cunoscut bine și ai cărui copii: Alexandru, Ioan, Jacques și Emil, au fost personajii marcante în țară.

Distanța de la Giurgiu la București se făcea în două zile. Căruța m'a costat un sfașt. Seara am ajuns la Filaret, unde era un post de poliție și unde se vizau pașapoartele. Se luaseră măsuri strașnice, ne-au înconjurat agenții în uniformă; părea că eram ciumați sau niște bandiți. Șeful ne a luat pe fiecare în parte și ne-a descusut, ne-a întreat de unde, unde, cum și ce avem să facem, ca și cum am fi fost în timpul lui Sofocle. Am scăpat de întrebările șefului și mă uitam asupra orașului, pe care-l vedeam luminat cu lămpi (nu știu dacă erau de petrol sau de lumânări de seu). Căruțașul m'a dus la

Hanul *Manuc*, („Dacia“ de azi), unde mi-a dat o cameră de douăzeci parale pe zi.

A doua zi am fost deșteptat de strigătele precupeților din piață, care era peste gărlă; ei strigau așa, că nu înțelegem și a trebuit să mă duc în piață să văd ce marfă vindeau. Deatunci mi-a rămas în memorie cum striga unul:

Fasulica nouă, Ocua, Treizeci și două.

Frate-meu îmi dăduse două scrisori de recomandăție, către două familii boerești, cari m'au primit bine, dar căroră nu le-am cerut nimic, nici vreo recomandăție, dar nici nu mă pricepeam la așa ceva. M'am dus la Eforia Școalelor, instalată într-o casă din curtea Gimnaziului Sf. Sava (pe atunci nu era Minister de Instrucție). Un servitor m'a introdus în cabinetul directorului. Acesta era *Petrache Poenaru*, iar la dreapta lui, la o altă masă, era subdirectorul, *Ioniță Poenaru*.

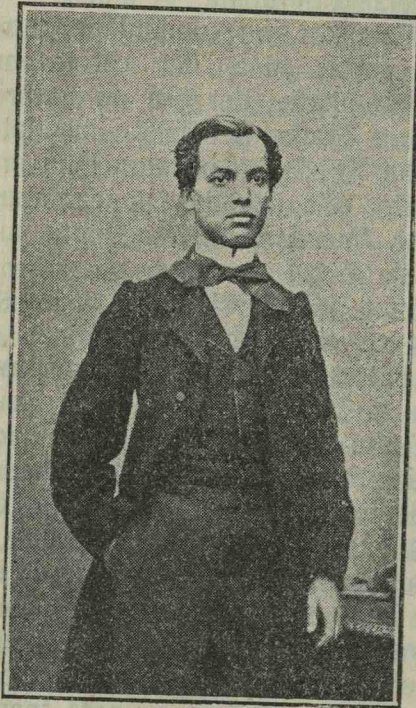
Petrache Poenaru m'a primit blând și mi-a spus să aștept puțin pe un scaun, până ce va isprăvi. A terminat și m'a chemat lângă el și m'a întrebat că ce doream. I-am răspuns că eram fără mijloace și vream să învăț carte; că am făcut clasele primare la școala din Turnu-Severin. M'a întrebat dacă pot să dau examen și când i-am răspuns că da, s'a adresat către subdirector: — „Domnule Ioniță, mâine, dumneata cu domnii Ioniță și Alecu Pop, să examinați pe băiatul acesta“. *Poenaru* a fost mirat când m'a văzut singur și că doresc să învăț carte; aceasta nu se mai întâmplase până atunci.

A doua zi, la ora 9 dimineața, am fost acolo; comisia s'a format. Ce m'au întrebat, și ce-am răspuns, nu-mi reamintesc, destul este că mi-au dat un certificat cu note foarte bune. Rezultatul mi l-a comunicat *Petrache Poenaru* și mi-a spus că, de vreme ce am răspuns bine, a hotărât să fiu primit bursier intern în Internatul Gimnaziului, dar că trebuia să aștept zece zile, până ce se vor începe cursurile.

Nimeni nu-și poate închipui bucuria mea; greutatea era că se isprăveau cei vreo zece sfași ce mai rămăsese în sânul meu. Neavând niciun căpătâiu, am umblat vreo două zile pe străzi, dar nu prea departe, să nu mă rătăcesc. În fine, am ajuns la „Hotel de Francia“ și alăturat am citit pe zid: *Ulița Mihaiu-Vodă*; mi-am adus aminte că pe ulița aceea era Școala de Medicină, unde intraseră colegii mei dela școala din Severin, *Vercescu* și *Grecescu*. Întrebând din om în om, am ajuns la școală, am găsit pe cei doi prieteni, erau în uniformă militară și mi-au plăcut. *Grecescu*, mai comunicativ, m'a plimbat peste tot, mi-a arătat biblioteca și muzeul, și m'au impresionat scheletele de om; l-am întrebat că ce fac ei cu

ele, Grecescu mi-a spus că învață pe ele, și că fiecare os are un nume propriu, fiecare ridicătură, fiecare scobitură, ori apertură. — „Dară să vezi, mă Costică, că mușchii, arterele, vinele, într'un cuvânt totul din ce se compune omul, au nume proprii“.

— „Cum, mă Dumitre, în fiecare din noi este o lume întreagă?“. — „Da. Medicina este o știință așa de mare și frumoasă, ea are legături cu toate științele“. — „Ascultă, mă Dumitre, eu n'ași putea să intru aici, că-mi place foarte mult ce-mi spui tu“ ? — „Să te prezint mâine la d-nul director Davila“.

Doctorul D. GRECESCU,
eminentul profesor de Botanică,
Membru al Academiei

Am rămas noaptea la ei și dimineața m'a dus în cancelarie, Davila m'a întrebat că ce doresc și de unde sunt. I-am spus că sunt din Mehedinți și ași voi să intru și eu în școala lui. — „Așa ? ești Mehedințean și vrei să rămâi“ ? Domnule Brust (Brust era un Ungur rămasă din armata austriacă și era sub-director) să înscrii *băiat asta* și să te duci la Hanu Manuc să plătești ce este dator, să-i aduci bagajele. (Par'că eu aveam așa

multe bagaje ; de abia o legăturică).

Am uitat cu desăvârșire de internatul Sf. Sava.

* * *

De aci încolo începe viața din Școala de Medicină, cu toate frumusețile și greutatețile ei.

Din timpul acestui școlărit, am suvenirile cele mai plăcute. Acolo am învățat cum trebuie să-mi fac datoria către țară și către oameni. În școala aceasta am văzut și oameni de caracter ; și oameni mici la suflet, pe cari i-am disprețuit. Acolo am cunoscut ce va să zică a fi un camarad cinstit și camarad fals, pentru că acolo era o adunare de tot ce a dat societatea și

bun și rău. În acea școală am învățat să respect memoria lui Davila, pentru că am văzut că el poseda cele mai multe calități; și pentru că a iubit România într'un grad de desinteresare vrednic de imitat. Regret din tot sufletul, că atâți camarazi nu mai sunt să se bucure și ei, căci astăzi ar fi văzut îndeplinit visul nostru de pe când eram împreună copii de școală. Aflasem însă dela părinții noștri că mai erau mulți români, frați de-ai noștri, cari trăiau sub dominația altor popoare și sufereau și ei ca și noi de împilările și asupririle vrăjmașilor neamului nostru.

Din mica mea copilărie am urât nedreptatea, hoția și am urât nerespectul pentru proprietatea altuia. Cum eram încă copil, cei-l'alți copii mă băteau și plângeam; mă duceam de spuneam mamei, și ea, cu toate că era bună, îmi spunea să dau și eu cu ciomagul în acel care mă bate, și când îi ziceam că-l doare, ea îmi zicea: „Da, pe tine nu te doare?“ Vedeam copiii că se duceau să fure fructe de la vecini și făcea să mă mir că de ce erau răi.

În școală la Severin, mi s'a făcut mare nedreptate, cum am spus în alt capitol.

În Școala de Medicină vedeam cum se făcea nedreptate, cum se specula asupra hranei școlărilor, vedeam cum gradații băteau pentru nimic pe soldați, și pentru toate acestea simțeam în mine o revoltă, mă miram și nu puteam să-mi explic ce fel de minte aveau asemenea oameni.

Am terminat o parte de studii, am concurat pentru internat și, după clasificare, mi-a venit rândul la spitalul Colțea. În școală am fost nedreptățit la note, pe motiv, după părerea mea, ridicol că „sunt urât“. Cu toate că eu, cu altă ocazie, am vorbit de mentalitatea profesorului Severin. S'o mai repet, căci

Doctorul EMANOIL SEVERIN

cred că merită să fie de multe ori spusă, pentru că poate să servească de învățământ și la alți profesori. Clasa noastră avea doisprezece elevi; toți eram buni camarazi. Când unul

știa și lua notă bună, ne bucuram toți. Erau profesori cari dădeau note pe dreptate, dar erau și de acei cari aveau preferințe. Unul dintre aceștia era Severin; el da totdeauna nota zece cu distincție unuia dintre școlari, bun elev, dar mai slab la studii, iar mie nu voia să-mi dea mai mare notă de 9.

Intr'o zi, disperat, l-am întrebat dacă eu știam lecția la cursul lui, Severin mi-a răspuns: — „Știi monșer, știi foarte bine“. — „Atunci pentruce lui X îi dai zece cu distincție și mie numai nouă (9)?“ — „Monșer, dau lui X nota așa, pentrucă este frumos și-mi este și cam rudă, dumitale îți dau nouă și

La etatea de 18 ani

trei sferturi, mai mult nu, pentrucă ești urât și nici nu-mi ești rudă“. Iată o mentalitate de profesor pe care nu mi-o puteam explica și în mintea mea mă gândeam că de ce Dumnezeu i-a dat lui o minte așa de sucită și, considerând că acea minte era un dar Dumnezeesc, nu m'am mai supărat.

Pe când eram intern, am mai văzut cum se fura asupra tot ce se da la spital.

Am citit odată în *Monitorul Oficial* cum era să fie o furnitură de rufe pentru bolnavi. Se spunea că cearceaful să fie de olandă bună; să aibă 225 c. lungime și 150 c. lățime; cămășile să fie de 3 mărimi; halatul să îmbrace odată și jumătate pe cel mai gras bol-

nav, și, așa pentru toate obiectele.

Peste câțeva vreme am văzut în curte două căruțe încărcate cu rufărie, și un tânăr pe lângă căruțe.

Il cunoșteam pe acel tânăr, pentrucă, cu toată sărăcia mea, îl văzusem într'o pânzărie, de unde îmi cumpărasem niște cămăși și cu care ocazie m'a rugat să-l caut și eu de o boală secretă.

L-am întrebat ce era cu rufăria din căruțe; el mi-a spus ca vine din partea *jupânului* să arate rufe, *boerilor*.

— „Apoi voi dați rufe?“ — „Nu, *jupânul* a licitat, dară rufe sunt din magazia spitalului *Filantropia* și, după ce te

vor vedea boerii în căruțe, le duc iar la magazia spitalului“.— „Cât a fost contractul?“ — „Două mii de galbeni și noi luăm o sută de galbeni ca să iscălim contractul cum că am primit toată suma“.

Obiceiul pe atunci era rusesc, așa că aceeași furnitură se preda de mai multe ori.

Rufele noi, când le-a dat spitalului erau o batjocură: pânza proastă, cearceafurile, scurte și înguste, halaturile nu cuprindeau nici pe bolnavii cei mai slabi.

Din porția bolnavilor se fura îngrozitor; în totul și peste tot, numai hoție și neomenie. Eu nu înțelegeam nimic și mă miram că de ce nu-i pedepsea Dumnezeu.

Pela 1857, Serviciul Sanitar se mai îmbunătățise, grație doctorului Davila. La Severin erau trei medici, unul al spitalului, unul al carantinei și unul al județului.

La 1858, eram în Școala de chirurgie dela Mihai-Vodă, de sub Direcția lui Davila și, în vacanță, fost-am pe la Severin să-mi vad rudele și m'am dus și la spitalul de acolo, care avea 10 paturi.

Tocmai în ziua aceea se întâmplase ca medicul spitalului carantinei invitase pe ceilalți doi colegi să facă o consultație la un bolnav care avea pânțele umflăt. Am fost de față la consultație; medicii nici nu au intrat în vorbă cu mine. Consultația a început astfel: Medicul județului care se pare că avea oarecare superioritate asupra celorlalți, a început să examineze pe bolnav, după ce l-a întrebat mai multe banalități, a început să percute (vorbeau nemțește) a spus colegilor săi: *Ta zis Gazis*. A venit al doilea, a percutat și a zis: *Ta zis Wasser*; al treilea: *Hier ist Luft, aber hier ist gazis*. După cum examinau, toți aveau dreptate: cel dintâiu percuta mat sus și găsea sonoritate, al doilea percuta la partea de jos, găsea matitate, pentru că acolo era apa, iar al treilea a percutat și sus și jos, și așa găsea și apa și gazul. Diagnoza ca diagnoza, bună-rea o făcuseră, trebuiau să dea medicamente. Regulamentul spitalului prevedea pentru fiecare bolnav, pe zi medicamente de *opt parale* și cum erau în spital zece bolnavi, au hotărât ca pe ziua aceea să dea medicamente numai acelu bolnav și numai pentru suma de *opt-zeci de parale*. Ce să dea? Iar s'au consultat între ei și au găsit să dea prafuri de *Squila martima* de 80 parale și așa au scris la farmacie; dară până să vină doctoria, bolnavul a murit. El avea cirhoza ficatului, probabil alcoolică.

Tot în acea zi, s'a prezentat un țăran, care căzuse de pe

un car cu fân, cu piciorul într'un vârf de furcă, care a intrat între oasele piciorului, și s'a rupt; el da cu unghia și arăta lemnul, iar medicii spuneau ca el era un prost, că nu avea lemnul în picior... și au plecat. Felcerul spitalului, care era ceva mai pricopsit ca medicii, m'a rugat, după plecarea lor, să scot eu lemnul, pentru că lui îi era frică, că, dacă ar fi aflat medicul spitalului că face operație, i-ar fi făcut raport să-l dea afară. Eu am luat un clește de scos măsele și, cu destulă greutate, am scos vârful de lemn, care avea o lungime de 4 — 5 centimetri.

În religie, erau niște erezii aproape sălbatice; între altele, dogmele se opuneau să fie îngropat la biserică și cu ceremonialul religios, un om care s'a sinucis; el trebuia îngropat ca un câine în câmp.

La Turnu-Severin era numit director de carantină un oarecare Tavernier, francez de origine și fiul unui fost medic de țară. El suferea de o boală incurabilă, se spunea că avea o supurație a sternului, care-i rămăsese dintr'o lovitură de pat de pușcă, ce primise dela un soldat, în timpul loviturii de Stat a lui Napoleon al III-lea la 1852, când s'a proclamat împărat al Franței. Tavernier s'a împușcat, și a fost îngropat în câmpul Severinului; și a doua zi, s'a zvonit că a fost desgropat de câini. Noi, școlarii, am plecat cu toții să vedem, și, în adevăr, am găsit că vre-o două-zeci de câini scosese ră cadavrul și mâncau din el, pentru că îngroparea se făcuse prea superficial.

Viața socială era mult plăcută, căci mai toți severinenii trăiau prietenește. Într'o zi de 1 Maiu, toți orașenii mai de seamă, au cotizat dela mână la mână, și în grădina publică, au făcut o petrecere de s'a dus vestea. Petrecerile de familie, balurile, seratele, pik-nik-urile, primirile, erau plăcute.

Cinurile (boeriile) cum le ziceau pe atunci erau mult respectate. Gradele militarești erau cele mai preferate; când ajungea cineva la rangul de căpitan, era bine văzut. Cel mai mare grad pe acolo, era acela de maior și nu fusese decât unul (Ciupagea) în tot județul Mehedinți; și se vorbea de el ca de popă tuns, mai cu seamă că nevasta lui zidise și biserica din Severin, în memoria bărbatului; și când se vorbea de ea, nu se zicea decât „cocoana maioreasa“. Cinurile se dau de Domnitor și pentru aceasta se plătea. Cel mai de jos era *conțopist*, pentru care se plătea 6 galbeni sau 72 lei de azi; după acesta venea *Ditar*, 12 galbeni, *Serdar*, 25 galbeni, *Paharnic*, 30 galbeni, și așa mai departe.

Toate aceste boerii erau asemănaute cu unele slujbe ale Curții Domnești. Conțipist era camerdiner, Pitarul era acela care fabrica pâinea pentru Curte, căci, mai de mult, deși erau brutari, nu știau să fabrice pâine bună și potrivită pentru Domnitori. Paharnicul care turna în pahare, Serdarul îngrijitorul de cai și de trăsurile Domnului, și așa mai departe. Plata boerilor era un venit al lui Vodă, cum era și taxa de sub-prefect.

Unele boerii mai mari se plăteau scump de tot; dar, fie că făceau; pentrucă, odată cu patalamaua de boier, avea și mari privilegii. Toți boerii erau scutiți de orice dare, de șosele, de belicuri, și nimeni, nici o autoritate, nu îndrăznea să intre în curtea boerului sau să se lege de vreun servitor al lui.

Unii boeri, nu numai că nu dedeau nimic la Stat, dar li se mai da lor; așa, erau boerii căroră Vodă le mai da și scutelnici, adică Statul le da venitul dela un număr oarecare de birnici. Am auzit, că unii aveau până la 400 de scutelnici și pentru toți aceștia a trebuit să vină Statul cu o lege, să abroge „legea scutelnicilor“ și să plătească odată pentru totdeauna o sumă anumită. Cine era boer, avea dreptul să aibă și *robi*. Aceștia se vindeau, se dăruiau, se dedeau în schimb, se dedeau de zeste fetelor boerilor. Aceasta a ținut până la 1848, când s'a făcut Revoluția, și mai târziu Statul a trebuit să-i emancipeze și să plătească o despăgubire, câte atât de cap de rob (cât a hotărât legea, nu-mi aduc aminte), mulți dintre boerii, cari voiau libertatea poporului, i-au liberat fără despăgubire. (Dinicu Golescu cel dintâiu).

În genere, robii erau buni bucătari, rareori vizitii sau feciori. Erau maltratați, hrăniți rău, neîmbrăcați, bătuți chiar până la moarte, fără uici o judecată.

Când robii greșeau, ori nu ascultau, poate chiar că a greșit supa prea sărată, erau loviți și li se puneau niște coarne de fier pe cap și îi plimba pe stradă; ba încă s'a vorbit mult, cum Grigore Sturdza, fiul Domnitorului Mihalache Sturdza, supranumit „Beizadea vițel“¹⁾ fiind la masă, și, pentrucă robul bucătar pusese prea multă sare în supă, a scos pistolul dela brâu, și fără nici o vorbă, l-a împușcat; pentru aceasta nu a luat nici o pedeapsă, doară era fiu de Domn. El avea dreptul de viața și de moarte asupra robilor.

* * *

1) I se zicea Beizadea vițel, pentrucă el, după ce o vacă făta un vițel, în lua de mai multe ori pe zi în brațe, și așa se obișnuise să ridice vițelul până ce ajunsese juncan (de pus la jug).

Toate slujbele Statului erau ocupate numai de boeri. Pe ei nu-i judeca decât Domnul.

Se zice că Grigore Vodă Ghica a spus odată, că pe sărac să-l bați la pungă, iar pe bogat să-l bați la tălpi, și așa a și aplicat el acest aforism lui Barbu Catargiu, cam zglobiu în tinerețe, și pentru o faptă ce-o făcuse, l-a culcat pe scara patului, și i-a tras o sfântă de bătae la tălpi.

Boeriile se mai numeau tuiuri și cinuri, și unul putea să aibă mai multe cinuri și nimeni nu se putea atinge de el, așa că, dacă ar cerceta cineva arhivele, poate că nu are să găsească pe nici un boer condamnat.

Apropos, de tuiuri, povestea odată un Domn o istorie hazlie. Se zicea, că în orașul Tâgoviște, era unul cam original (făcea tot felul de caraghioslăcuri), care avea mania de a da palme la ceafa unuia care o avea cam groasă. Tot în acel oraș se găsea și un neamț măcelar, care avea o ceafă grasă, albă-gălbuie și, decâteori îl vedea maniacul, i se făcea poftă, să-i tragă palme.

Fiind odată în cafenea, făcuse rămășag cu un prieten, că el are să-i tragă măcelarului două palme la ceafă. Pe atunci judecau starostii, când era vorba de străini; și cum era neamțul supus austriac, s'a dus și a reclamat la Starostie, care i-a chemat pe amândoi să-i judece.

La Starostie, maniacul a spus că el are tuiuri și nu poate să fie judecat de staroste, și a cerut răgaz până a doua zi să-și aducă tuiurile.

Cum să scape, căci nu avea tuiuri, a luat galbeni și a făcut trei șiruri lipiți pe hârtie, că nu se vedeau și le-a dat starostei; starostea a simțit, a cerut voie să treacă în cameră alături să cerceteze tuiurile și când a eșit din cameră, a spus măcelarului că X, avea trei tuiuri puternice date de Vodă și dela Impărăție; și, prin urmare, nu-l poate judeca.

Am apucat și eu timpul, când o catană cu sabia la șold, asista la judecata alături de judecători, când se judeca un străin.

* * *

Sătenii dela țară erau clăcașii, robii pământului, cari nu aveau nici un palmac de pământ. Aceștia munceau pentru proprietar, sau mai bine, pentru arendașii și ipistașii greci.

Înainte Regulamentului Organic munceau fără nici o regulă, iar când s'a făcut Regulamentul Organic, sub administrația rusească, condusă de Kisselew, s'a hotărât zece zile

să muncească pentru proprietar, cu mâinile, câte cu boii, câtă dijmă, ($\frac{1}{10}$) să dea din produsul lui, așa că, la sfârșitul anului, țăranul, mușicul, cum îl numeau Muscalii, el nu avea nimic al lui și mai rămânea totdeauna, și dator. Această stare de miserie a făcut pe mareșalul german Moltke, care, când a fost trimis de regele Prusiei să organizeze armata turcă, după distrugerea Enicerilor, trecuse iarna prin Principate; văzuse pe țărani locuind în bordee, zăpada le acoperea, iar el trecea cu sania peste bordee și vedea numai coșurile prin care eșea fumul, probabil că a intrat și prin acele bordee și a văzut toată averea țăranului, a scris în cartea lui (cele două volume), „La Guerre d'Orient“, „că Românii trăesc sub pământ ca cârțile, iar ca avere, pe care ei sunt stăpâni și pe care nu li-o putea lua nimeni, e numai luleaua și așa, cu care tăia mămăliga“.

Când Ipistatul îi lua dijma, umplea ferdelul (o baniță mare), grămădind drugile de porumb, iar în partea lui așeza drugile una lângă alta și pe margine mai puneă un rând de drugi în picioare, și așeza încă 3–4 rânduri de drugi, încât un ferdel era cât două, iar țăranul, nu avea cui să reclame.

Pe acele timpuri, proprietarii rurali trăiau ca trântorii; cei mai mulți sau aproape toți, nici nu știau ce fel de proprietăți rurale și câte moșii aveau; toți le arendau la venetici, veniți din Orient (vorbesc numai pentru Muntenia, ca: Greci, sau greciți, Bulgari, Albanezi și Arnăuți). Toți acei arendași se înconjurau de o mulțime de lingăi, cari luau șapte piei după spinarea Românului; care le da neconținut, pentru că el nu avea dreptul să se plângă; căci Administrația și dreptatea erau și ele tot în mâinile veneticilor sau a corupților acestora. Starea de decădere a populației era așa de grozavă, că sătenii nici nu se mai gândeau că va veni o vreme de îndreptare pentru ei; trăiau ca animalele, atâta numai că aveau graiu și „ochi să plângă“.

Ca să zugrăvesc mai bine starea de mentalitate a boierilor proprietari, să amintesc două exemple, cunoscute de mine :

1. Marele boier, Nicolăiță Brăiloiu, fost visternic în Ministerul Villara, sub Domnia lui Gheorghe Bibescu, avea în Mehedinți multe și întinse moșii, toate arendate la liftele din Orient și însuși el și copiii lui nu știau pe unde sunt și câte sunt acele proprietăți. Toți arendașii lui s'au îmbogățit și au ajuns marii patrioți de astăzi, iar moștenitorii lui Brăiloiu trag pe dracul de coadă.

2. În Cerneți era pe atunci un boer mare, anume Miculescu. Acest boer avea multe moșii, dar avea și doi băieți, cari nu se ocupau de averea tatălui lor.

Când a murit bătrânul Miculescu, copiii, neavând nici o cunoștință despre moștenirea rămasă lor, s'au adresat lui fratele meu să-i socotească și să le împartă, drept ca la frați. Lucrul acesta s'a petrecut pe la 1855—1856. După ce i-a descursat și le-a dat în primire averea, socoteala rotundă a fost câte 25.000 galbeni venit anual.

Unul dintre frați a fost mai priceput în ale îngrijirii averei și nu am nici o cunoștință ce a devenit și dacă a avut sau nu copii.

Pe al doilea, l-am cunoscut bine, era C. C. Grigore Miculescu, om bun, simpatic și cinstit. Toate proprietățile, (și erau multe) au fost arendate la venetici străini, cari, cu cât se îmbogațeau, cu atât Cuconu Grigore sărăcea din zi în zi. El nu știa nici câte proprietăți avea, și se împrumuta mereu la arendașii lui, până ce într'o zi s'a pomenit cu toată averea, pusă în vânzare. Ajunsese în așa hal, încât, când i se spunea că i s'a vândut cutare proprietate, el întreba: „Ce, am mai avut o moșie?”

Cuconu Grigore, a ocupat felurite slujbe și demnități: Deputat, Senator, Prefect, Președinte de magistrat; poate că va fi fost și judecător de tribunal. În toate aceste, Cuconu Grigore, cheltuia dela el; dacă ar fi fost venetic, poate că mai lua și el deacolo câte ceva.

În politică era veșnic prin București și dibacii politicieni îl storceau, și el, ca să le dea, se împrumuta mereu. Unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Cuconu Grigore a fost Valentinianu, dar acesta a fost corect, alții iar zic, că a fost prost, că nu s'a folosit din prostia lui Cuconu Grigore, căci și el a murit tot în mizerie ca și Cuconu Grigore. Valentinianu, fiind bolnav în spitalul Colțea, a avut cel puțin curajul, că, într'o noapte, pe sub pătură, și-a tras un glonte în inimă, și a doua zi l-au găsit înțepenit. Cât despre Cuconu Grigore, el a murit în demență și în sărăcie lucie. El, bogatul boer român, ajunsese în așa hal, că, în cele din urmă, îl evitau prietenii, pentru că, pe care îl întâlnea, le cerea de pomană un leu, să-și ia un pachet de tutun.

Cuconu Grigore Miculescu a avut mulți copii, opt mi se pare, mai toate fete, pe care le trimisese, ca om bogat, în școlile din străinătate, pentru învățatură, dar pe care le-a pă-

răsit pe acolo, căzând în sărăcie. Toți arendașii lui sunt astăzi îmbogățiți și pun țara la cale.

De cumva vor mai trăi dintre urmașii lui, desigur că-i vor plânge memoria. Cum a terminat Cuconu Grigore Miculescu, așa au terminat mai toți boerii români, cari nu au știut să aprecieze valoarea proprietăților lor; iar grecii, arendașii lor, spun: „Ce, dacă boerii au fost „Hondro kefali“, noi stricăm?”

A doua categorie era țăranul moșnean, care din moși-strămoși, avea câte un petec de pământ și care cu timpul se împărțise între moștenitori, așa încât, am văzut de aceștia cari se lăudau că aveau moșie și cari posedau o lățime de optzeci centimetri pe o lungime până la 3—4 mii metri. In genere, ei se mulțumeau cu această moșie și produceau atât cât putea să le ajungă să nu moară de foame.

A treia categorie, erau boerii de neam și mazilii; aceștia se trăgeau după neam. din acei cari, ai căror moși, strămoși, fuseseră boeriți de Domnitori, pentru serviciile ce aduseseră țării și Domnului.

Legiurile după cari se conduceau acești boeri de neam, nu le cunosc.

Locuitorii țării se mai împărțeau în cinuri, cinul de jos coprindea toată țăranimea boerită, iar cinul de sus, erau toți boerii cu pitacuri.

Odată ce aveau un cin, erau scutiți de toate angaralele, și, dacă vreunul vroia să intre în armată, el era primit cu gradul de iuncăr, și înaintat la ofițer, pe când cei de jos intrau ca soldați, și foarte rar, și numai după fapte de bravură erau înaintați la grade.

Am zis că recrutarea se făcea prin prinderea cu arcanul. Unii dintre aceștia au înaintat până la gradul de colonel, cum a fost colonelul Badea Dan și un văr al lui, dar nu-mi amintesc numele lui; dintre cei cari au fost prinși cu arcanul, mai trăește astăzi (1922), doctorul în medicină, Marin Butărescu care, după ce a făcut ca soldat slujba de 7 ani, a intrat în Școala de medicină și a fost și la Paris, de unde a luat diploma de doctorat. (Textul a fost scris în 1922).

În războiul dela 1855. între Rusia și Turcia, s'a făcut alianță cu Franța sub Napoleon III și Englitera sub Regina Victoria și cu Turcia sub Sultanul Abdul Megid, contra Rusiei sub Domnia Împăratului Nicolae I, pentru că acesta din urmă, vroia cu orice preț, să pună mâna pe Constantinopol și să ia și țările Muntenia și Moldova.

Războiul acesta a fost crâncen și foarte dificil, pentru că

aliații trebuiau să transporte armatele lor pe Mare, iar vasele de război pe atunci, cât și armele, erau imperfecte.

Afară de aceasta, epidemiile de holeră și tifos au decimat armatele aliate. Războiul s'a dat mai întâiu asupra Sevastopolului și se știe că aceasta era o cetate întărită și apărată de Mare. Muscalii au năvălit întâiu în țările noastre și o parte a războiului a fost întâiu pe marginea Dunărei dela Calafat în jos. La Calafat și Silistra au fost cele mai crâncene bătălii. La Silistra, Rușii au reușit să facă un pod pe pontoane, dar când s'au retras pe pod a fost un adevărat măcel de oameni; peste 20.000 Ruși au fost aruncați în Dunăre. Gorciacow era generalissim, Românii erau de partea aliaților pentru că Rușii voiau să ia ambele Principate și ai noștri trebuiau să țină cu armata lui Napoleon, căci acest împărat era pentru drepturile naționalităților și ne proteja și pe noi.

O rudă a mea din Cerneți, m'a luat cu căruța și am mers la Calafat să vedem și noi cum se băteau Turcii cu Muscalii, și acolo eram pe un deal și vedeam pe vale când s'au luat la bătae Cazacii cu călărima turcă. Tunurile cum trăgeau, până s'a făcut atâta fum că nu am mai văzut nimic; în acel timp, un glonte rătăcit, a venit și a lovit pe ruda mea și i-a sfărâmat falca de jos. Văzând aceasta, vizitiul a pus caii la căruța și ne-am întors repede la Cerneți. Bietul om a suferit aproape un an și a rămas cu falca stricată, iar noi, cum zice Românul, „ne-am săturat de război“.

La 1855, a venit din București un ordin către Prefectura de Severin că, deschizându-se o Școală de chirurgie, Prefectura să trimită doi dintre cei mai buni școlari cari terminaseră școala. Prefectura a trimis pe Ion Vercescu și pe Dimitrie Grecescu.

La 1853, am terminat și eu cele patru clase primare. În ziua de Sf. Petru s'a făcut distribuirea premiilor; eu am fost primul în clasa IV-a, am luat premiile, și cum hotărâsem să învăț carte cât de multă, am spus lui frate-meu că vreau să plec la București.

Cu intrarea mea în Școala de Chirurgie de la Mihai-Vodă, am trecut în a doua copilărie. Innainte de a începe povestirea mea, să fac puțină istorie a Școalei de Medicină de la Mihai-Vodă. Domnitor în țară era atunci Barbu Dimitrie Știrbey.

Acest Domn era un om deștept și avea idei de organizare; se spunea că el era un filo-german, așa încât la dânsul prindeau mai în înlesnire *inovațiile*; între altele, Știrbey a văzut că se simțea mare lipsă de un serviciu sanitar pentru

armată. Dară nu avea cu cine să-l organizeze, căci în țară nu se găseau de cât puțini medici titrați și felceri rămași din armatele străine și aventurieri cari veneau în țară să trăiască ca într'o țară barbară. Pentru a începe organizarea serviciului sanitar, îi trebuia lui Știrbey un om învățat, și pentru aceasta sa adresat în Franța, pentru că erau mai mari legăturile de afinitate între francezi și români; atară de aceasta, pe tronul francez era Napoleon al III-lea, care simpatiza pe români; Știrbey făcând și el studiile în Franța, avea mai multă dragoste pentru aceștia și dacă va fi fost filo-german, era de necesitate politică de ocazie; apoi, nici între poporul român și nemți nu era vr'o legătură de dragoste. În țară era consul francez, Béclard, al cărui tată era decan al Facultății din Paris și consulul se însurase cu o fată a lui Barbu Catargiu. Prin mijlocirea lui Béclard, Știrbey obținu ca Decanul Facultății din Paris, să recomande un medic bun. Decanul a afișat la Facultate că se cerea în Valahia un doctor în medicină, să fie medic-șef al armatei și medic al Domnitorului, iar în Persia, să fie și medicul *Șahului*. Doui tineri studenți francezi, *Davila* și *Tolozan*, cari terminaseră studiile, văzând anunțul s'au vorbit să accepte să se ducă. *Tolozan*, fiind mai vanitos și având și puțină ascendență asupra lui *Davila*, a preferat să se ducă în Persia, iar *Davila* a preferat România. Mai târziu s'a văzut că *Tolozan* a făcut mai mult știință, iar *Davila* mai mult organizație. Odată venit în țară, *Davila* a fost prezentat de Consulul Béclard Domnitorului Știrbey. Domnitorul, văzând că *Davila* era om instruit și cu multă deșteptăciune, l'a luat în bine și nu i-a refuzat nimic în ceea ce privea organizarea serviciului sanitar, care, atât militar cât și civil, erau așa de rău alcătuite încât se putea zice că nici nu existau.

Deocamdată *Davila* s'a servit cu ce a găsit în țară ca personal superior medical, greutatea era personalul inferior, pe care nu avea de unde-l recruta. Străinii ce ocupau funcțiile, în mare parte erau *felceri patroni* și *magistri*, cari ar fi trebuit să fie numai personal inferior. Unii dintre aceștia erau foste calfe de spițeri cari făceau pe doctorii, pentru că erau mai bine plătiți sub acest titlu și chiar fără să aibă diplomă. Pentru a improviza la început personal, a cerut pe la trupe să trimeată la Spitalul militar, câte un soldat mai de familie, deștept și cu știință de carte.

De la fie-care a venit câte unul, mi se pare în total opt, dintre cari *Davila* a făcut primii ajutoari (felceri); dintre aceștia

unii au ajuns doctori de la Facultățile străine. Cred că este bine să le pomenesc numele.

Aceștia au fost: 1. Ghiță Tănăsescu, trimis de la Pompieri; el devenise un abil lucrător la disecție pentru muzău; a murit tuberculos, infectat de la cadavre; 2. Dimitrie Nicolaidis, a ajuns doctor în medicină de la Facultatea din Torino; 3. Alexandru Vlădescu, a ajuns doctor în medicină de la Torino și doctor în drept dela Paris; 4. Theodorescu supranumit Tunarul de la artilerie, a murit de timpuriu; 5. Dimitrie Nicolau, a luat licența în medicină; 6. Mina Ionescu, asemenea licențiat; 7. Grigorie Mano.

Pe acești soldați i-a dat Davila în primirea medicilor spitalului să i învețe operațiile de mică chirurgie și pansamente. Cu acest început, destul de imperfect, a văzut Davila că nu poate face mare lucru și, afară de aceasta, se gândea că viitorul serviciului și, văzând că din tinerețea română, cu inteligența ei naturală, ar fi putut să facă personal medical, a propus Domnitorului Știrbey să-i aprobe înființarea unei școli de medicină, după organizarea școalelor secundare de medicină din Franța și a luat de model școala de la Angers, unde el își începuse studiile medicale.

Știrbey, ca om deștept și iubitor de popor, a primit propunerea lui Davila și prin Ofisul Domnesc dela 4 Decembrie 1855, s'a inaugurat *Școala de mica chirurgie*, alipită pe lângă Spitalul militar dela mânăstirea Mihai-Vodă din Capitală. Cei dintâi elevi au fost: 25 întreținuți din fondurile armatei și 25, pe comptul fondurilor Serviciului Sanitar civil. Veniturile țarei pe atunci erau mici, încât nu prea se ajungea să se facă cheltueli mari.

Pentruca reușita să fie pe deplin, Davila s'a pus la ambiție, că trebuie să reușească cu orice preț, și pentru aceasta a făcut un apel stăruitor către unii dintre cei mai reputați medici din București, și astfel a înjghebat un corp profesoral. Cei mai mulți au primit bucuros să dea lecțiuni în mod cu totul gratuit până se vor găsi fonduri să fie plătiți, și cu toate că acei medici erau toți străini, au primit să dea lecții gratis, iar dintre toți, numai N. Turnescu primea 6 galbeni (72 lei) lei pe lună, ca să predea două cursuri: *Medicina operatoare* și *Clinica chirurgicală*. Școala era organizată militarăște; prin urmare, elevii trebuiau să-și îndeplinească toate îndatoririle ca orice soldat: Să învețe și cursurile de medicină și militară, și cursurile la gimnaziul Sf. Sava.

Pe atunci, învățământul secundar era restrâns; s'au pri-

mit elevi numai cu patru clase primare, dar, fiindcă programul era întocmai ca al școalelor secundare de medicină din Franța, era indispensabil să aibă cunoștința de învățământul secundar, pentru că altfel nu erau primiți în facultățile Franței și Italiei, unde aveau să-și termine studiile; elevii trebuiau să învețe și științele fizico-chimico-naturale.

Ca să poată urma, unele cursuri le făceau elevii cu profesorii la gimnaziul Sf. Sava, iar alte cursuri, le făceau chiar la Școală, fie cu unii din profesorii dela Sf. Sava, fie cu alți profesori, cum erau, spre exemplu: limba franceză, limba latină, limba greacă, istoria naturală și istoria medicinei.

După cum se vede, programul școlar era încărcat și complicat; cu toate acestea, elevii, cu stăruința și dragostea lor de muncă, își îndeplineau bine toate îndatoririle. Una din greutățile mari era lipsa de cărți, așa că elevii aveau toate cursurile numai manuscrise, după text dat de profesori.

La început toți elevii erau o apă, toți urmau aceleași cursuri cu aceiași profesori. Această stare a ținut doi ani, până ce Direcția Școalei a putut să facă triajul. Din anul al III-lea s'au format clasa I-a cei mai înalți în front, în număr de 10; iar cl. II-a, în număr de 12. După aceștia, cei mai slabi la învățatură au format cl. III-a. În anul al IV-lea iarăși s'a făcut altă despărțire dintre cei din cl. III-a, s'au împărțit în farmaciști și veterinari, după clasificare. Toți făceau serviciul militar până la Școala de batalion, având instructori, caporali, *unter-ofițeri* și iuncări de la regimente, iar ofițeri, dintre cei eșiți (promoția I-a și a II-a a Școalei militare). Serviciile de *plantoane* se făceau de către elevi, având organizația tocmai ca și la cazarmă. Toate cursurile erau publice, dară disecțiile se făceau pe ascuns, așa în cât din întâmplare *Marele Spătar* (Polcovnicul Odobescu), un rusofil îndrăcit, aflând că elevii tăiau cadavrele soldaților, a dat ordin ca în 24 ore, să dea afară Școala din curtea Spitalului și să nu se mai taie cadavre de soldați pentru disecția anatomică. Directorul Școalei, doctorul Davila, văzând aceasta, s'a dus la Béc-lard, consulul francez și i-a comunicat dispoziția Ministrului de Război. Béc-lard a telegrafiat guvernului francez și a primit răspuns că Școala de medicină, de sub direcția francezului Davila, să fie întreținută cu fondurile guvernului francez. Doctorul Davila a comunicat lui Alexandru Ghica, Caimacamul țării, dispoziția guvernului francez. Caimacamul, îndată a chemat pe Odobescu și i-a dat ordin, ca Școala să rămână pe loc și să permită facerea disecției pe cadavrele soldaților.

Elevii, cum intrau în Școală, urmau dela început și cursurile medicale și cele de gimnaziu, și serviciul prin spitale. Când am intrat în Școală, m'a pus în clasa comună și am urmat cu toții.

Eram încă neîmbrăcat cu hainele de școală. Imbrăcămintea elevilor era identică cu cea a Școalei dela Val-de-Grace din Paris. Și asistam la cursul de medicină operatoare la profesorul Turnescu, care, cum m'a văzut civil, m'a întrebat cum se taie cu foarfeca. Eu i-am răspuns că nu venisem să mă fac croitor, iar Turnescu mi-a zis:—Care va să zică nu știi?—Nu domnule, căci nu voiu să fiu croitor.—Așa, nu știi? Iată că îți pun nota 3. Și adevărat că s'a ținut de cuvânt, căci cea notă n'a schimbat-o tot anul și în certificatul de fine de an, am rămas tot cu nota 3.

Medicii spitalului erau toți străini: unguri, evrei, greci, bulgari și, tocmai târziu, pe la 1857, a venit un român doctor, Emanoil Severin, care făcuse medicina la facultatea din Constantinopol. Acest doctor fusese unul dintre cei mai buni elevi ai gimnaziului Sf. Sava. El se numea însă atunci Buznagea și mai târziu, luase numele de Severin.

La 1848, când s'au potolit lucrurile în țară, după Revoluție, guvernul Român, ca să arate că eram supuși ai *Padișahului*, a ales patru tineri, și anume, pe: Buznagea (Severin), G. Popescu, Burlan și Burileanu, și i-a trimis să învețe medicina la facultatea turcească din Constantinopol; aceasta echivală cu un fel de ostateci, după cum era și obiceiul Domnilor, cari, când erau hărăziți Domni, trebuiau să lase câte un copil, sau vr'o rudă iubită, dacă nu avea copii sub bună pază, cum că va fi credincios, iar dacă guvernul turcesc vedea că Domnul nu trimite peșcheșuri și se ridică contra Sultanului, tăia capul otagiului, până venea de tăia și capul Domnului. Cel din urmă otagiu (zalog) a fost Beizadea Costache Ghica, fiul lui Grigorie Vodă Ghică, pe tot timpul Domniei sale.

În spitai mă dăduse la o secție unde medic-primar, cu gradul de Căpitan, era un ungar numit Suhamel și el avea gradul medical numai de magistru, iar secundar era un evreu, Eichenbaum, sublocotenent (praporgic) și patron în chirurgie.

Pe când urmam serviciul, a adus un soldat bolnav, care nu putea să urineze, pentru că, fiind de planton efliterul l-a pedepsit să facă două schimburi și nu-i a dat voie să urineze. Soldatul a răbdat cât a putut și nu a urinat pe el de frică, așa încât, prin adunarea urinei, i s'a paralizat bășica. La vizita

de dimineața șeful, l-a întrebat: — Nu a pișat la tine mă? — Nu Domnule Căpitan, să trăiți.

Suhamel a ordonat să-i se dea o libră (ca un litru) fiertură de rădăcină de Pir și Nitrat de potasă, o drahmă. La vizita de seară, Eichenbaum l-a întrebat la fel: — A făcut pișe la dimita? — Nu, să trăiți Domnule praporgic.—Repetatur Decoctum graniminis libram unam. Nitri puri drahman unam, acesta a fost răspunsul celui de al doilea Hyppocrat.

Toate aceste medicamente erau date să producă, să fabricice urină. Bășica lui era foarte mărită, iar eu vedeam că soldatul moare și am spus medicului să-i dea o gaură în burtă cu o sulă, iar în gândul meu îmi ziceam că, dacă voiu învăța medicina, am să inventez un instrument pe care să-l introducă prin canal până în bășică, să dea drumul udului. Nu e mai puțin adevărat, că pe atunci erau sonde, dar pe cari, medicii spitalului nu le cunoșteau. Soldatul a murit, pentru că a crăpat bășica în burta lui.

Când a aflat lumea că a venit medicul român, Severin, căutau să-l vadă cam cum era un român când era doctor în medicină, iar Severin se ținea mândru și se umfla în pene, cum zice Românul.

La 1857, fiind în vacanță, am fost la țară să mi văd părinții, eram îmbrăcat în uniforma militară a Școalei de Medicină.

Când au aflat în sat de venirea mea, tot satul s'a strâns să mă vadă; era o adevărată minune, că nu se mai văzuse oameni îmbrăcați așa. Intr'o seară a fost o clacă și au venit flăcăii de m'au luat și pe mine să fiu cu ei. Când m'au văzut, s'au adunat toți și se uitau la mine ca la o arătare. Când a fost să ia fetele la „strângere“, flăcăii mi-au dat și mie o fețișoară, cea mai mândră, și au spus să mă duc și eu cu ea la „strângere“. M'am depărtat de toți, ca la 20 de pași, și, pentru că era timidă și cam prostuță ca și mine în ale „strângerei“, nu am știut ce să ne spunem; eu am întrebat o câți boi și câte vaci aveau, dacă aveau oi și capre și am isprăvit cu asta; fețișcana se tot uita la hainele mele, la nasturii cari luceau, și nu a îndrăznit să spună nici o vorbă și ne-am întors, spre mirarea tuturor, cari mă întrebau, că așa de grabă terminasem „strângerea“. Am spus flăcăilor că eu nu știam ce să fac cu fata, iar ei se mirau de naivitatea mea și fiecare îmi spunea cum făceau de se strângeau în brațe unii cu alții și se despărteau mulțumiți.

Mi se părea curios lucrul acela, ca flăcăii să se întindă singuri cu fetele noaptea pe câmp. Ce fel de moralitate, ce si-

garanță era pentru cinstea fetelor, mai cu seamă când auzeam eu ce vorbe scabroase le spunea, când jucau în horă !

Ce se făcea și ce se petrecea noaptea pe câmp între flăcăi și fete numai ei știau, cu toate acestea, dacă o fată se dovedea că a fost sedusă de vre-un flăcău, o știau zece sate și cu toate acestea, pe atunci nu erau atâția medici și avorturi ca acum. Astăzi la țară, nu mai este o rușine, și concubinajul a ajuns aproape starea normală prin sate. Pe când mă aflam la Băile Buziaș, mi s'a spus că în Banat sunt foarte multe sate fără copii români, căci medicii străini, avortează femeile.

CAP. IV

CAND ȘI CUM AM PLECAT LA PARIS

Din prima promoție s'au trimes la Paris patru școlari, și anume: C. Chercea, C. Coțescu, Mihail Popescu și Nichita Andrițeanu. Dintre aceștia, cei doi dintâiu s'au tuberculizat, s'au întors în țară, și au murit înainte de a termina. Ceilalți doi, au terminat bine, și, întorși în țară, Popescu a murit de tifos în războiul de la 1877, iar Nichita a murit înainte de războiul din 1916, de boală de inimă.

După ce-am trecut doi ani în Școala de Medicină, și am terminat cele patru clase de gimnaziu, la Sf. Sava (atunci nu era liceu, iar gimnaziul avea patru clase de *omanioră* și două de drept), am dat examen de Bacalaureat, în conformitate cu Bacalaureatul francez, am dat concurs de internat de spitale.

După clasificare, mi-a venit ca primul an să fiu la spitalul Colțea, iar al doilea an l-am făcut la spitalul Filantropia. Împlinindu-se stagiul de doi ani, am trecut concursul de eșire din internat și pentru a merge la Facultatea din Paris.

Dintre cei 12 interni cari eram, N. Măldărescu a fost clasat întâiul și i s'a acordat medalia de argint; restul au luat medalia de bronz. Din cei 12, cinci, și anume: N. Măldărescu, Gheorghe Stavrescu, Zaharia Petrescu, Theodor Alexandrescu și eu, am obținut bursă pentru doi ani, să terminăm studiile.

În luna August 1862, am plecat toți cinci. Până la Giurgiu ne-am dus cu căruța de birjă, acolo ne-am urcat în vapor până la Buziaș. Între alți pasageri, pe vapor, erau doi copii ai marelui Vizir, *Reșid-Pașa*. Ei erau însoțiți de un guvernor și, pe cât îmi reamintesc, îi conducea la Viena, la *Theresianum*, Copiii erau ca de 12 — 13 ani, aveau o atitudine liniștită, cuviincioasă, curat îmbrăcați, în uniformă de un institut oarecare; vorbeau bine franțuzește și se mirau mult, că ce fel de turci

eram noi, că nu vorbeam turcește. Le-am explicat că noi nu eram turci, ci eram numai sub protecția Turciei, ca mare Putere; cu toate căte le-am spus, nu i am putut convinge, că nu eram obligați să vorbim limba turcă. Mai târziu am aflat că acei copii au ajuns mari Pașale.

La Viena, nu știu cum s'a făcut că birjarii ne-au dus la *Hôtel Schröder*, în *Tabor strasse*. Când ne vedeau Vienezii strigau: „*die Franzosen*“, „*schau Franzosen*“, pentru că că aveam uniforma Școalei, la fel cu Școala militară franceză.

Ajunși la Paris, ne-am cazat care cum am putut, fără a avea nici o indicație și necunoscând pe nimeni.

Cei mai mulți, mi se pare trei, am mers la *Hôtel Dupuytrin*, lângă Facultatea de Medicină.

Am fost cu toții la Ministerul de Instrucție, de ne-a schimbat diploma de Bacalauriat, dându-ne una echivalentă franceză. Ne-am înscris la Facultate și am trecut examenul de anul al III-lea.

Toți am trecut examenul cu note foarte bune, așa încât Facultatea ne a acordat favoarea de a începe examenele de doctorat, așa că în primăvara viitoare 1863, unii dintre noi au și început a trece examenele de doctorat. Timpul pentru care ni se acordase bursa era foarte scurt, și trebuia să lucrăm cu asiduitate să terminăm.

Cursurile la Facultate, pentru trecerea materiilor, de obicei cer timp lung, chiar de mai mulți ani, așa încât un student nu poate folosi mult în timp scurt. Pentru a remedia acest inconvenient, mulți studenți trebuiau să urmeze cursuri particulare preparatorii, unde materiile se predau mai concis. Aceste cursuri erau cu plată și noi, cum nu prea dispuneam de bani, a trebuit să ne restrângem în ce privea mâncarea și locuința (aveam 200 franci pe lună). Când era vorba de cheltueli mai extra, le făceam cu economie și cu mare băgare de seamă. Ne mulțumeam, în genere, cu vizitarea Muzeelor, a Biseriilor, Cimitirilor, Bibliotecilor, mai cu seamă seara, (pentru că făcăm și economie de foc și lumină, precum și de alte stabilimente, unde se plătea puțin.

Pentru ca să ne ducem câte odată la teatru, trebuia să facem economie din altă parte și luam locuri eftine.

Negreșit că pentru noi erau scumpe, cu toate că pe atunci leul nostru era de aceeași valoare cu francul, căci era leu aur.

Odată avusesem și eu un franc și trecând pe la „Teatre du Gymnase“, am văzut în program că se juca o piesă: *Viața de altădată*. Am vrut să văd cum trăiau oamenii *altădată*,

m'am dus la casă și am spus că nu aveam mai mulți bani și că eram student; m'a dat în primirea unei *lojeze* să-mi dea un loc, și nu mi-a luat nici francul.

Opera se cânta numai în limba Italiană, și-mi reamintesc numai c'am auzit pe *Tamberlic* (se spunea atunci că acest mare cântăreț era originar țigan de prin Galați, cunoscut sub numele de *Toma Birlic*), era *oacheș* de tot, și cam gras, dar cânta dumnezește.

Dintre artiste, îmi reamintesc pe marea tragediană *Ristori*. Am văzut debutul *Adelinei Patti*, *Nilson* și *Schneider*. Vestita *Ma'mzele Teresa*, era copilul răsfățat al cafenelelor *chantante*.

Am fost de câteva ori la balurile de noapte, *Mabil* și *Bullier*, baluri unde studenții petreceau nopțile până la ziuă.

La Facultate toți am trecut examenele cu note foarte bune; nici unul n'a fost refuzat la examen.

Cel dintâi, a terminat *Zaharia Petrescu*, el era foarte studios și mai așezat decât noi toți. Se grăbea, sau îl grăbea, să se întoarcă mai repede, căci, fiind intern la spitalul *Filantropia*, luase angajamente către fiica medicului *Tiermann*, cu care s'a căsătorit. *Petrescu* a avut mulți copii: unii i-au murit de anghină difterică, o copilă, de encefalită. Patru au mai rămas și trăesc, între cari, un băiat, astăzi doctorul *Gh. Petrescu*, medic la spitalul *Brâncovenesc*. *Zaharia Petrescu* a rămas în armată, a avansat până la gradul de General, și a murit de cancer al ficatului.

Puțin timp după *Petrescu*, m'am întors și eu; au urmat apoi: *Măldărescu*, *Stavrescu* și *Alexandrescu*.

Acesta din urmă, chiar dela *Paris* a avut manifestații de tuberculoză, și a murit peste puțin timp dela întoarcerea în țară. *Stavrescu* a rămas în armată, a ajuns la gradul de Colonel și a murit de boală de cord.

Dintre cei cinci, a doua promoție, care am fost la *Paris* și dintre cei 12, care compunea clasa noastră, mai trăim doi: Profesorul *N. Măldărescu* și eu.¹⁾

Intorcându-mă în țară, am urmat a conta în armată; am fost numit profesor suplinitor la Școala de Medicină și medic secundar la spitalul *Colentina*. Mai târziu am fost numit, prin concurs, la Facultatea de Medicină, la cursul de Anatomie topografică și Medicină operatorie, iar după retragerea Profesorului *Tureescu*, am trecut la catedra de clinică Chirurgicală. Când am împlinit vârsta de 70 ani, m'am retras la pensie.

1) *Măldărescu* a murit anul acesta.

Timpul pentru care mă dusesem la Paris era scurt, scurt de tot, și Davila nu era omul să tolereze; trebuia mort ori viu, în termen de două ani, să terminăm, căci altfel ne tăia bursa și rămâneam pe drumuri, așa că și frica și ambiția, ne îndemneau să muncim mult. La fiecare trimestru aveam îndatorirea a trimite Direcției Școlii, dovadă de cele ce am făcut în cele trei luni, altfel nu ni se trimetea bursa trimestrială.

Din cauza acestor grele împrejurări, nu aveam nici bani, nici timp, a ne mai ocupa și de altele, pentru a cunoaște oamenii însemnați și viața mai intimă a poporului francez. Cu toate acestea ne permiteam vara să ne ducem prin împrejurimile Parisului, și am văzut că țaranul francez era brutal, nepoliticos și, dacă îl incomodam dela muncă cu întrebări, de a ne spune pe unde era drumul în cutare sau cutare parte, ne bruscau și ne înjurau.

Ce deosebire mare între țaranul francez și blândul nostru sătean!

* * *

La plecarea noastră cu cât mergeam către Paris, cu atât vedeam că civilizația se deschidea înaintea noastră. Dela Budapesta am observat deosebirea de Bucureștiul nostru. La Viena, admirația noastră ne uimise. Cu cât vedeam mai multe, cu atâta gândul meu mă îndemna să tot văd, nu mă săturam, mi se părea că intru în altă lume. Când am ajuns la Paris și, după ce am văzut atâtea minunății, mi s'a părut că eram într'un vis. Imi închiuiam că mă urcasem pe muchea unui munte înalt și de acolo vedeam într'o parte un povârniș acoperit de cele uai strălucitoare obiecte, cu florării, cu lumini care mă orbeau, cu arbori cu tot soiul de fructe gustoase și mirositoare, îmi părea însă că era ceva la spatele meu care mă împingea să mă prăvălesc pe acea pantă. Pe celalt povârniș al muntelui, părea că vedeam numai bolovani, măracini, gropi, și șanțuri, greu de trecut. Mi s'a părut că o ființă nevăzută și nepipăită îmi spunea că panta frumoasă era drumul pieirei, iar cea urâtă era cea bună.

Că, dacă apucam pe cea dintâiu, era drumul pieirei mele, iar dacă apucam pe a doua, cu toată urâciunea, cu muncă, cu stăruință și luptă, cu toate dificultățile, aveam să le înving pe toate și că numai așa voi ajunge la bine. Am stat puțin pe gânduri și, în loc de a mă azvârli în plăcerile și desfrânările cele mai plăcute ale Parisului, am luat calea luptelor grele și am învins, și cred că concetățenii mei vor zice că bine am făcut.

În scurtul timp cât am stat la Paris, am cunoscut pe cei mai renumiți profesori ai timpului, și pe câțiva oameni politici.

La 24 ani, când am susținut teza la Paris, în 1864

Am văzut pe Napoleon și pe Impărăteasa Eugenia; nici unul nici altul, și mai cu seamă Impărăteasa, nu erau iubiți de poporul francez. Era sârbătoarea „*boului-gras*“, pe Bulevard să anunțase că avea să treacă Impărăteasa; un francez naiv a întrebat pe altul: Pe aici are să treacă „*boul-gras*?“, iar acela i-a răspuns: — „Nu domnule, pe aici are să treacă „*o vacă spaniolă*“.

Eugenia era frumoasă, strălucea pe pământul francez cum strălucește planeta Venus pe firmament. Trecutul ei nu era tocmai limpede, ci plin de aventuri interesante; era și ea Contesă, ca multe altele, *una Granda di Spania*. Napoleon era cam bătrân și suferind de piatră în vezica udului, boală ter-

ribilă de consecințele căreia a și murit, deși îngrijit de către cel mai renumit urolog englez. Cei cari voiau să critice menajul Imperial, spuneau că aghiotantul Impărătesei, Generalul *Fleury*, cel mai frumos bărbat ce se văzuse, și asupra primei origini a lui *Loulou*, prințul moștenitor imperial (ucis de zuluși), se șopteau multe și variate legende. Un tânăr Român, un oare care gorjan, *Străchinescu*, se amoresase de Impărăteasă, și, într'un după prânz, pe când Impărăteasa, în mare fast, se ducea la Bois-de-Boulogne, *Străchinescu* a îngenunchiat înaintea cailor, trăsura s'a oprit, și el a început să facă declarații de dragoste Impărătesii. Se înțelege că Poliția l-a înhățat, iar jurnalele au scris că un *Valah* și-a permis necuviința să declare amor, Impărătesei.

În *Cartierul Latin* erau două cafenele, unde, de obicei, studenții Români își petreceau timpul cu jocuri nevinovate, între care, biliardul era cel mai căutat. Café *Soufflé*, era pe

Bulevardul *Saint-Michel*, acolo mergeau cei mai puțin pretențioși și acolo mă duceam și eu câte odată, să mă întâlnesc cu câte un prieten. Pe aproape de *Teatrul Odéon*, era *Café Souflot*, unde mergeau cei mai pretențioși și unde n'am fost niciodată. Se vorbea mult de scandalurile ce se făceau acolo între cei cari frecventau cafenea.

V

CUM ERA VIAȚA STUDENȚILOR

Iată programul celor mai mulți, cel puțin 90 la sută: se sculau dimineața la ora 11, se duceau la dejun. După dejun se duceau la cafenea, până la 7 jum. seara, apoi se duceau la masă; după masă la cafenea până la 9 jumătate, de acolo se duceau la bal, la Bullier, stăteau până la ora 4 dimineața; de acolo, la o gargotă unde mâncau, pentru 20 centime, o ciorbă de ceapă (*soupe à l'oignon*); se întorceau apoi acasă, se culcau, dormeau până la 11 și o începeau de-a capul. Aceasta era viața celor mai mulți, și când te gândești, că aceștia, întorcându-se în țară, ocupau situațiuni importante!

Am cunoscut și studenți buni, și militari studioși. Civili am văzut pe Căpreanu și Marocneanu din Craiova, pe Culiano și pe Poni dela Iași.

Am cunoscut puțin pe Petrache Grădișteanu. Când el a trecut teza de licență în Drept, a venit la *Café Souflé*, a dat champanie, s'a închinat pentru viitorul și sănătatea lui, iar el a răspuns: „Mă băeți, eu mă întorc în țară, o să cer să fiu numit procuror-general, am să bag la Văcărești pe Brătianu și pe Rosetti și pe urmă îmi dau demisia și am să fac advocatură pe picior mare“. Eu, care aveam un cult pentru Brătianu și pentru Rosetti, am rămas foarte mirat de acea declarație a lui Petrică.

Militari studioși am cunoscut pe: Dabija, Pastia, Vasiliu, (Pilat), Peiu și Eraclide. Un tip curios între noi era un vechiu student, o rablă, cum îl numeau studenții, era Popa Agapie, care ședea la Paris dinainte de 1848. Făcuse Revoluția de sub Louis Philippe, proclamase pe Napoleon președinte de Republică, asistase la lovitura lui Napoleon la 1852 și luase parte la proclamarea lui de Împărat, și nu urmase niciodată Medicina, pentru care se dusesese la Paris.

Agapie era un om cum se cade, trăia din expediente cari nu jenau pe nimeni, toți făceau pentru el ce puteau, pentru că era afabil și corect. După ce m'am întors în țară, a

venit și Popa Agapie, l-am preparat cam sumar, și cu toții am contribuit de a luat o diplomă de licență în Medicină.

Licențiatul Agapie a fost medic de plasă și a scris o carte despre viața țăranului Moldovean.

* * *

După ce m'am întors dela Paris, m'a numit medic secundar la spitalul Colentina. Din întâmplare, am citit în *Monitorul Oficial*, în care se anunța licitație pentru lemne: ca lemnele să fie de cer curat, drepte și de o *șchioapă* în rețezătură. Intr'una din zile, au sosit multe care încărcate cu *târșuri de luncă*, și am întrebat pe intendent ce e cu acele *târșuri* și mi-a spus că erau lemnele pentru spital. — „Bine nene Ghiță, mi se pare că altfel era publicat în *Monitor*?” — „Așa este, dar boerii au făcut altfel“.

Crezând că fac o faptă bună, am comunicat unuia din Eforii Spitalelor aceasta, iar el mi-a răspuns că eu eram numit medic la spital, iar nu inspector.

Tot la Dumnezeu m'am gândit, că dacă el e drept, de ce nu-i trăznește?

Tot ce vedeam și auzeam vorbindu-se, mă afecta și-mi ziceam în minte: „Nu voiu ajunge și eu odată ceva în această țară ca, dacă nu-i trăznește Dumnezeu, să-i lovesc eu, să pomenească?” Naiv ce eram!

Se vorbea că boerii erau *antropofagi*, că mâncau, nu numai averea, dar și carnea țăranilor. Sperietoarea aceasta rămăsese de pe când *Grecii fanarioți* asupreau pe Români.

Ura se infiltrasă și în mintea mea și chiar de copil mă uitam chioriș la câte unul care-mi da de bănuț. Imi rămăsese însă un suvenir dela 1848, din ce-mi spusese tatăl-meu. Când am ajuns și eu ceva, am căutat să cunosc pe Golești, pe Brătieni și pe Rosetti. Pentru că Rosetti dirija ziarul „*Românul*“, m'am atașat și eu pe lângă dânsul.

Acolo am găsit pe Carada și pe Emil Costinescu. Scriam, traduceam din franceză, mai fălțuiam și eu foile și ajutam la expediție. Era însă o sărăcie lucie. Carada era posac, ursuz, iar Costinescu, comunicativ și hazliu; adesea mă întreba: — „la ascultă-mă, doctore, n'ai ciupit vre'un sfanț de la vre'un client să cumpărăm covrigi, că ne este cam foame“. Rosetti era și el sărac, iar când veneau prietenii pentru întruniri, le spunea că trebuia să aducă fiecare câte ceva, dacă vor să manânce. Noroc mare a fost cu Grigore Eliad, zis și Cărciumărescu,

pentru că tatăl său, fiind cârciumar bogat în Piață, Grigore aducea totdeauna și ceva mâncărică și beuturistică.

Mai târziu a venit timpul când Grigore Eliad trebuia să fie recompensat pentru sacrificiile ce făcuse, și pentru aceasta a luat sau i s'a dat să construiască digul la portul Galați. Ce a făcut, ce-a lucrat că, atunci când a fost să dea lucrarea în primire, ia digul de unde nu-i; îl înghițișe Dunărea și nu ar fi fost de mirare să se fi cerut darea lui în judecată, sau guvernul să fi fost condamnat, că de ce n'a făcut un dig ca să apere pe acel al antreprenorului.

De aci încolo Grigore Eliad s'a îmbogățit; toți, acum îi ziceau: Cuconu Grigore. Dânsul a construit *English Hôtel*; și în străinătate, la hoteluri când îl întreba: — „Votre Profession, Monsieur?“ Cuconu Grigore răspundea du haut de sa grandeur: „*Milionaire!*“

Goleștii toți, Ion Brătianu, Dumitru mai puțin, căci era de un caracter îndărătnic și irascibil, și Rosetti, aveau deosebită afecțiune pentru mine. Până pe la 1884, am fost atașat de Partidul Liberal, dar pe la acea dată au intervenit niște schimbări politice, așa încât vedeam că, nu numai că eram cam înlăturat de oamenii politici, dar mi se făceau mizerii până și la serviciul de spital și la cursul ce-l predam la Facultate.

Văzând că persesuția se înteește, am renunțat a mai urma pe prietenii de altă-dată și m'am atașat de Opoziție.

La 1888, după căderea guvernului Ion Brătianu, a venit prim-ministru și ministru de Interne, Tudoriță Rosetti, iar după acesta, a venit Lascăr Catargiu.

Am fost numit în Comisia Interimară a Capitalei, sub președenția regretatului meu prieten Protopopescu-Pake. Am fost ales deputat și numit Efor al Spitalelor Civile din București.

De aci încolo începe activitatea mea politică.

TRAIUL ÎN BUCUREȘTI, ALTADATĂ

Sub acest titlu a scris altădată răposatul profesor G. I. Ionescu (Gion).

Acest studiu e cât se poate de complet și, poate nu ar mai fi nevoie să se mai scrie despre Capitala României mici, dar, de vreme ce România s'a mărit, presupun că nu strică să ne reamintim cum trăiau locuitorii acestui oraș altădată, cu toate că deosebirea nu este prea mare între ce este și ce a fost.

D-l C. Bacalbașa a dat în ziarul „Adevărul“ în fiecare

Sâmbătă, și acuma în „Universul“, câte un articol sub titlul de „*Bucureștiul de altădată*“, de interesante amintiri. Materia tratată de d-l Bacalbașa este bogată în evenimente. D-l Bacalbașa are câteva lipsuri, unele erori mici de date și de nume proprii. Fără a face o critică studiului d-lui Bacalbașa, l-ași ruga, și fără să se supere, ca, în cazul când va aduna toată materia într'un volum, să aibă în vedere și cunoștințele altor contemporani cari au fost martori a multora dintre evenimentele din timpul trecut. ¹⁾

Și răposatul Gion și d-l Bacalbașa, vorbesc despre ce s'a petrecut în stil mare și, ca generalități, eu voiu căuta a intra în viața mai intimă a capitalei României și voiu arăta în ce condiții trăiau locuitorii orașului; voiu mai căuta a face și o comparație între ce a fost și ce este.

În diferite epoci și în descrieri sporadice, s'a vorbit și s'a scris câte ceva, despre cum se trăia aici.

Una din aceste scrieri este a lui Nicolae Orășanu, sub titlul de: *Misterele Mahatelor*, lucrare hazlie, care, pe timpul când a fost publicată, era mult plăcută publicului, pentru că și autorul era un scriitor cu talent umoristic.

În studiul ce voiu face, am să tratez aproape fiecare ramură de traiu în parte și am să încep de sus în jos. Desigur că materia, fiind foarte vastă, va avea multe lacune, pentru că totul va fi tratat numai din cunoștințele personale ce-mi ajută memoria; și aceea ce-am să descriu, este răspândită în arhivele multor autorități și prin colecțiile ziarelor din acea epocă, pe care nu le-ar putea răsfoi decât o persoană mai competentă și care să dispună și de timp.

DOMNITORUL, VODĂ sau VOEVOD

Până la 1821 erau Domnitori fanarioți, începând cu Alexandru Ghica, Cupruliotul și Cantacuzinos, trimiși de Poarta Suzerană.

După Revoluția lui Tudor Vladimirescu a plecat Ypsilante, cel din urmă Domn fanariot. Cu Ypsilante au dispărut dela Curte, și obiceiurile orientale. Un Domnitor în Principate era mai prejos ca un guvernator de vilaet turcesc. Acesta avea rangul de Pașă, pe când Domnitorii noștri erau numai Bei, cari, pe românește, se traduce *Domn*, iar numele de Prinț și

1) Articolul a fost scris în 1925.

I-au luat Domnii dela ei, sau poate după numele țărilor, cari erau cunoscute în nomenclatura diplomatică de *Principat*.¹⁾ Acela, care da mai mult *pașalelor*, trimisul sultanilor, lua ca în arendă tronul Țării românești. În genere se cerea și condiția să fi fost mai mulți ani *Dragoman* la palatul Padișahului, afară de A. Ghica Cupruliotul, care a fost numit de Vizirul, prietinel lui din satul Cupruli. Când bacșișul era prea mare, Vizirul trecea peste această clauză și istoria ne arată că au fost trimiși Gospodari sau Hospadari, și alții. Se spune că în Moldova a fost trimis *Beiu* un bijutier din Constantinopol, care dedese bijuterii cadănei Vizirului. Se zice că Hangerliu fusese un lucrător brutar, care, scâldându-se în Bosfor cu alt lucrător turc, acesta era să se înece și Hangerliu l-a scăpat, iar turcul i-a făgăduit că, dacă va ajunge el Vizir, îl va trimite Hospodar în țara Românească; așa a și fost, căci turcul a făcut bravură în războiu, Sultanul l-a numit Vizir, cum bunăoară a numit și Abdul Hamid pe Osman Pașa, care desigur nu era mai pricopsit ca protectorul lui Hangerliu.

Istoria vorbește de obiceiurile dela curțile fanariote cari, în mare parte, erau corupătoare pentru moralitatea societății noastre.

Hospodarii aveau pentru paza lor *Arnăuți*, *Ciohodari*, *Zapcii* și *Ceauși*.

În istoria scrisă de Vasile Alexandrescu-Ureche și acea de Alexandru Xenopolu, găsim că trimișii turci, veniți pentru a lua tributul și alte angarale, când erau poftiți la palat la masă, cereau ca miniștri să aducă nevestele și să le pună alături de ei. Odată, miniștrilor nu le-a convenit aceasta și nu știau cum să scape. Agă la București era unul Guliano, om deștept. El a găsit soluția. S'a dus în strada prostituatelor, strada Plăcerii de astăzi, unde este statuia lui Rosetti, a împodobit patru fete cu toate felurile de zorzoane și a dat fiecărui ministru câte una și ei s'au dus cu ele în *butci* la palat și la ușă, să strige în turcește: — A sosit Beiful Brâncoveanu cu hanâma! — a sosit Beiful Filipescu! și așa pentru toți și fiecare da turcului pe presupusa lui nevestă. Acest obicei mi-a fost confirmat și de un bătrân, probabil albanez de origină, Pascu, care era proprietarul vechiului Herăstrău. El îmi spunea că de câte ori veneau turci mai mari la grad și se duceau să petreacă acolo, cereau să le aducă pe Brâncoveanca, pe Ghiculeasa, etc., și el le aducea tot fete prostituate înzorzonate

1) Titlul de Principe a fost inventat de Republica Veneziană.

și împopoțonate cu tot felul de mărgele, de fluturi și salbe la gât și turcii erau mulțumiți că au petrecut cu boeroaicele.

Sub Domnia lui Alexandru Ghica, până la 1842, și Gheorghe Bibescu, până la 1848, nu știu ce se petrecea, căci eram copil.

Auzisem vorbindu-se cum că Ghica era om popular și fără fast la palatul lui, pe când Bibescu era vanitos și la palat era mult ceremonial. Ghica avea palatul unde este astăzi localul Prefecturii de Ilfov. Vederea palatului o avea către ulița Mihai-Vodă. Casa era cu subsol și un etaj cu *ceardac* lung cât toată fațada. Pe Ghica l-am apucat în a doua Domnie, *Caimacam*, după plecarea lui Știrbey; îl vedeam adesea stând în *ceardac*, cu dulama pe umeri, plimbându-se în tot lungul, fumând cu un ciubuc lung. Era de talie mijlocie și avea o figură caracteristică de albanez. Cu ocazia punerii temeliei palatului Universității și a Spitalului militar, pe strada Știrbey-Vodă (astăzi localul Statului-Major al armatei) l'am văzut foarte de aproape; era un om cu puțină pompă și potolit, înconjurat de Ștabul domnesc (Statul Domnesc).

Pe Știrbey l-am văzut o singură dată, când a venit la Turnu-Severin, de a vizitat școala. Era om de statură supra-mijlocie, brun la față, barbă mică, neagră, statură impozantă, vorbea scurt și îndesat. Se spunea că în vizita făcută la tribunal a găsit delele (condicile) în neregulă și a spus condicărului că e prost; iar acesta i-ar fi răspuns: *prost Măria-ta cu dele cu tot*.

Știrbey, inteligent și instruit, avea bune idei de organizație. El a început organizația armatei; în Domnia lui și după dorința lui, a venit Doctorul Davila de a organiza Serviciul Sanitar al armatei și a înființat Școala de Medicină, farmacie și veterinară. Tot Știrbey a înființat Școala Militară, iar la plecarea lui din Domnie, a avansat pe elevi la gradul de praporgic, înainte chiar de a fi terminat studiile și, cu toată această grabă de avansare, prima promoție a dat foarte buni ofițeri.

Se vorbea atunci că Știrbey era omul Nemților, aceasta din cauză că era contra Rușilor.

Sub Domniile trecute erau consuli a puterilor străine, dintre care cel francez era prietenos și avea o conduită cuviincioasă; pe când cel austriac umbla cu șiretenie, iar cel rus era îndrăzneț și autoritar până la obrăznicie. Englezul, Turcul și Prusacul erau indiferenți. Despre cum se purtau consulii ruși, se vorbește pe larg în documentele oficiale și în publicațiile discuțiilor din Divanurile Principatelor, ce începuse să se publice în volume

prin îngrijirea poetului Vlahuță, pe când, răposatul G. Cantacuzino (Nababul) era președintele Camerei legiuitoare. Dispoziție foarte lăudabilă.

Se spunea că consulul Rusiei *Halcinsky* bătea din picior Domnitorilor.

Știrbey avea palatul pe Calea Victoriei (astăzi, magazinul desfacerei produselor Știrbey, a fost localul corpului de gardă al Palatului (hobatca).

În Domnia lui Știrbey, mare spătar (ministru de războiu) era fiul lui, Colonelul G. Știrbey, care a plecat odată cu Domnul și nu s'a mai întors în țară.

Cu ocazia declarării războiului din 1855, când au intrat în țară armatele străine: Ruși, Turci și Austriaci, Știrbey a părăsit țara, iar în locul lui a fost numit Caimacam, Alexandru Ghica. După tratatul dela Paris, se începuse o mare mișcare politică în ambele Principate; pe deoparte erau intrigile pentru numirea Domnitorilor, iar pe de alta, era curentul accentuat în vederea Unirii Principatelor. Franța, mulțumită mării influențe ce câștigase Napoleon al III-lea, avea ascendență asupra celorlalte puteri, sub protecția cărora erau Principatele; el a influențat mult politica de unire a țărilor noastre. Cele șapte puteri mari, au trimis fiecare câte un comisar să supravegheze ca poporul să se pronunțe în libertate pentru a-și îndeplini dorințele. În Valahia, Caimacam era, după cum am spus, Alexandru Ghica, fără veleități de Domnie și cu bune sentimente; el stăruia să nu se facă greutăți în alegerea deputaților și mai cu seamă, fiind și în rivalitate cu Bibescu, care avea veleități de a mai veni odată la Domnie, Ghica făcea totul să împiedice aceasta, dânsul era pentru unire.

În Moldova era Caimacam grecul fanariot Vogoridis, care, ajutat de unii boeri rămășițe de greci și doritori de Domnie, a falsificat alegerile, pentru care s'au făcut proteste la Puteri, — și acestea au intervenit de s'au anulat alegerile și s'au făcut altele, sub controlul celor șapte comisari.

Partizanii lui Bibescu căutau prin toate mijloacele să asigure alegerea lui. Ei, crezând că aveau multă șansă de izbândă, pregătise o mare recepție la palatul dela Mogoșoaia, (în apropiere de unde este fabrica de zahăr de la Chitila) iar generalul Ioan Em. Florescu pregătise masă mare la moșia lui, Sălcuța (Florescu era ginerile lui Bibescu).

Alegerea Domnitorului se aștepta cu mare înfrigurare, și după alegerea lui Cuza în Moldova, partidele politice în Divanul din

București, sau unit și au dat votul lor, tot lui Cuza; căci numai așa era asigurată Unirea. Ghiculeștii și Cantacuziniștii erau adversari înverșunați ai lui Bibescu și s'au unit cu partizanii Unirei, să doboare pe Bibescu. Să spunea atunci, că Ghica dăduse ordin generalului Barbu Vlădoianu să stea gata cu armata în Dealul-Spirei, ca, îndată ce va reuși Bibescu, să facă o lovitură și armata, într'un pronunțament, să proclame Domn tot pe Cuza.

Votarea lui Cuza și proclamarea Unirei s'au făcut cu un entuziasm ce nu se poate descrie.

Cu venirea lui Cuza la Domnie, lucrurile au luat cu totul altă schimbare.

VI

CUM SE LUMINAU ORAȘELE ȘI LOCUINȚELE

În genere se luminau cu focul din vatră, unde puneau lemnele lungi de un stângen, și tatăl și nevasta și copiii, oricât de mulți, stau în față, se prăjeau și se luminau, foarte puțin, aveau câte o sobă și stau și mâncau la lumina dela gura sobei. Când aveau seu, îl topeau, îl turnau într'o strachină de pământ, iar la o margine puneau o treanță. Aceasta se numea *feștilă*, *opainiță*, etc. Așa se lumina chiar orașul Turnu-Severin.

Mai târziu, pe la anul 1855, s'au inventat lumânările de seu și aceasta a fost o minune, când lumea a văzut că în felinare, pe stradă, se pun lumânări. În casele particulare, lumânările se puneau în sfeșnice, care mai de care mai elegant, din pământ și diferite metale, așezate pe tăvi de argint și cu mucări de fier. Mucurile dela lumânări le întrebuițau cucoanele de-și făceau sprâncenele, iar boierii își negreau mustațile.

Servitorii cari nu strângeau mucurile, era vai de mama lor. Îmi reamintesc de când eram la școală la Severin, că în curtea în care era școala noastră (casa Gaspar) locuia și căpitanul de poștă; pe atunci căpitanul de poștă era un personagiu, era boer, și al Severinului era și *Pitar*, avea șase galbeni pe lună (70 lei de azi). El, nevasta (cucoana Marghioala) și trei băieți, aveau o servitoare și doi țigani (frați) robi; unul bucătar foarte bun, și Dinu, un țigan râpănos, bătrân, cocoșat și mai totdeauna beat (îi dădeau oamenii să bea ca să râdă de el); acesta făcea pe feciorul și era însărcinat și cu strângerea mucurilor. Vai de mămulica lui, când nu avea cucoana muc să-și facă sprâncenele, ca să placă profesorului meu. Cucoana Marghioala era bătrână, slabă, cu gura strâmbă și se uita

chiorâș, cu toate acestea, profesorul o plăcea, ce să-i faci, nu de geaba se spune că amorul este orb. Târziu de tot, abia la 1863, când eram la Paris, s'a adus din America, petrolul, care a făcut în capitala Franței o revoluție în lumea comercială; era o nebunie, s'au instalat prăvălii numeroase cu sute de lămpi ca reclamă. Am cunoscut atunci o bătrână care se minuna și mulțumea iui Dumnezeu că i-a dat zile de-a trăit să vadă și aceasta. Ea îmi povestea că la intrarea aliaților în Paris, după căderea lui Napoleon I, se minuna cum barbarii (Rușii) muiau în cazanul în care se găteau bucate, lumânări de seu, iar feștilele le trăgeau prin gură și le sugeau.

La noi, atât lumânările de seu, cât și petrolul au fost cunoscute mai târziu.

Mult mai târziu au venit lumânările de stearină, apoi gazul fluid, și târziu, foarte târziu, electricitatea. Doamne, când îmi reamintesc cu ce greutate profesorul Alexe Marin producea o schinteuță, după ce freca de-l treceau nădușelile, un baston de ceară roșie cu o piele de pisică, și ne întreba: „O auzirăți? o văzurăți?“ Iar studenții, ca dracii, voind să-l necăjească, răspundeau: „N'o auzirăm, sau n'o văzurăm domnule Alexe“, iar bietul domnul Marin și cu don Ionița, preparatorul, promiteau că la lecția viitoare vor face schinteia și mai mare și mai zgomotoasă.

Astăzi, electricitatea a ajuns să miște lumea întregă, și ce are să mai fie! Pentru luminatul viitor se prepară minuni. Și cei ce vor trăi, multe vor mai vedea, așa cum am văzut și noi.

La sate, și astăzi locuitorii trăesc pe întuneric noaptea, pentrucă și lămpile și petrolul s'au scumpit și nici lemne în vatră nu-și mai pot procura, pentrucă ele costă kilogramul, atât cât altă-dată se cumpăra o oca de borangic.

CUM IȘI PROCURAU LOCUITORII CAPITALEI ALIMENTELE PENTRU IARNĂ

Era o bogăție, o abundență de toate, nimeni nu se plângea că nu găsește. Autoritățile n'aveau nici o grijă ca să facă provizii pentru hrana locuitorilor. Brutăriile, măcelăriile aveau îndestulă pâine și carne și, dela o zi la alta, rămâneau cantități pentru a doua zi. Prețurile erau minimale, chiar în timpul din urmă; înainte de războiu, aveam pâine pentru popor cu 15—20 bani kilo, franzela cu 30—40 bani. Celelalte derivate erau la toate simigeriile și se vindeau și cu coșurile pe strade. Carnea de vită mare era între 60 bani și 1 leu kilo, carnea de

berbec 50—80 bani, jigo și cotlete, iar restul 30--40 bani kilo. Mielul bun 5 lei, și iarna, când se aduceau *miei buni* dela Brașov, era 10—12 lei. Rinichiul, splina și inima, se dau în bucăți de dăruială.

Cu mult mai înainte, prețurile erau și mai mici.

Negustor de carne de miel

pentru asemenea ființe rapace, tot s'ar putea face o lege sau cel puțin un regulament, prin care să se pună stavilă unor asemenea nelegiuți. Și când te gândești că aceste ființe brute se închină și ei la Dumnezeu să le ajute cum să tortureze și să jefuiască pe semenii lor!

P â i n e a

Brutarii sau fabricanții de pâine erau mai toți străini, veniți din ținuturile turcești: Machedoneni, Greci și Albanezi, mai cu seamă greci din *lanina*. Ei fabricau pâinea în modul cel mai primitiv, fără niciun control igienic. Nu știu dacă vor mai fi și astăzi asemenea brutării. La întoarcerea mea din străinătate, am primit un serviciu medical la Primăria Comunală; cu această ocazie am avut a inspecta brutăriile și ce am văzut, îmi pierise pofta de a mai mânca pâine. Cea mai curată brutărie era a tatălui răsposatului fost ministru Alecu Constantinescu, instalată în strada Cazărmei, sau în apropiere. Constantinescu a fost cel dintâiu, care a adus lucrători nemți de a

fabricat franzelă, de unde-i rămăsese numele de Constantinescu-franzelarul.

Mai târziu a venit Gagel, în strada Doamnei, pe urmă Müller și alții, cu mașinile de frământat coca, căci până atunci frământarea se făcea cu mâinile de niște lucrători despoiați în pielea goală și murdari; în inspecțiile mele, îi găseam cu boale periculoase și murdare.

Afară de aceste neajunsuri, pâinea era cu aspect plăcut, gustoasă și nu cu lipsă la cântar. Jimbla lui Constantinescu și a lui *Ochi-Albi*, din Calea Văcărești, nu se poate uita de acei cari au mâncat-o odată.

Lipia, simiții, covrigii și bogacele te făceau să-ți lingi degetele după ce le mâncai, așa de bune erau. Pe atunci stăpânul brutăriei zicea cântăritorului: „Vezi să nu fie lipsă, lasă să mai treacă“, așa încât pâinea trecea peste oca, pentru că, dacă era lipsă, căpitan Costache plimba pe brutari prin piață cu pâinea legată de gât și pe la spate îi mângâia cu pilul cu șapte capete.

Altă-dată se fabrica numai un fel de pâine, ceeace reprezintă astăzi una mie două sute grame de jimblă în greutate. Brutarii să întreceau cari să facă pâinea mai bună și mai mare la cântar.

Prețul jimblei era mic. Am apucat timpul când jimbla de una oca, costa douăsprezece parale, cam zece bani de astăzi. Nimeni nu se plângea că nu găsește pâine și niciodată nu s'au îngrijit autoritățile să aprovizioneze pe morari cu grâu și pe brutari cu făină. Mai târziu s'a fabricat pâine de calitate a doua, pentru cei săraci și numai Constantinescu a făcut franzele, iar cu încetul, au venit și alți străini de au sporit fabricarea franzelei. Acum în urmă, mai cu seamă după război, s'a îndrăcit lumea, i-a apucat pe mulți nebunia câștigurilor și au pierdut orice sentimente de rușine, așa încât, care mai de care, caută să fure unul pe altul, speculează asupra pâinei și a celor mai necesare lucruri din hrana poporului.

Din făina de grâu, pe lângă pâinea obicinuită și franzele, se mai fabrica lipia, care adesea, era gustoasă, mai cu seamă când se punea în ea caldă, unt de lemn de masline bun, brânză, sau halva. Se făceau simiți iarăși buni la gust, bogace, covrigi de mai multe calități, simpli, sau cu susan și covrigi mici ce se mâncau noaptea calzi la simigerii; să făceau și pentru copii, când se duceau cu bună-dimineaua la Moș-Ajun și pentru Mucenici, de împărțit în ziua de patruzeci-de-sfinți. Se mai făceau prescuri și colaci duși la biserică pentru cei morți, dar

cu care, în genere, popii hrăneau porcii. Se fabricau felurite paste făinoase pentru supă, etc. Brânzoi foarte gustoși, când erau calzi; cornuri de mai multe feluri, dintre care cele cu sare, făceau deliciul băutorilor de bere.

Multe dintre aceste preparate au dispărut de mult și n'au rămas decât ca niște amintiri plăcute din copilărie.

Altădată, și nu este mult de atunci, erau negustori ambulante: Turci, Bulgari, Greci și Albanezi, cari umblau cu bogace, plăcintă caldă, covrigi, simiți și strigau într'o limbă stricată: „covrigii, simiții, plăcinta caldă!

C a r n e a

Înainte de a se construi Abatorul, vitele mari se tăiau pe un pod către Vitan, iar porcii, oile și meii, se tăiau prin curți sau pe maidanuri. Pentru vite nu era nici un control, căci Capitala nu avea veterinari, și numai medicii comunali mai făceau câteodată o inspecție așa cum se pricepeau. Cu chipul acesta se vindea carnea de vite bolnave, se infectau consumatorii, mai cu seamă din carnea de porc se lua trichina și cisticercul din ouele de panglică (tenia). Carnea era abondentă.

A p a

În altă parte am scris, că cei cari au înființat orașe și sate, au fost de o incompetență până la prostie, ei nu se gândeau cum au să trăiască locuitorii

Sacagiul

La sate se mai trece prostia, pentru că locuitorii satelor trăesc aproape ca vitele, ei n'au nici cea mai primitivă idee de igienă; lor puțin le pasă de unde și ce fel de apă beau. Norocul lor este că puțurile nu se pot infecta prin infiltrarea materiilor

intestinale. La orașe nu este tot astfel; acei locuitori, de bine de rău, fac gropi de privați nezidite, așa că materiile din private se infiltrează prin pământ și se amestecă cu apa din pu-

țuri, iar locuitorii o beau, fără să-și dea seama că prin aceasta capătă boale periculoase.

Nu este mult timp de când Capitala are apă potabilă, alta decât cea din puțuri. Astfel, înainte de canalizarea Dâmboviței, celor cari nu aveau puțuri în curte, li se aducea apă cu sacaua din Dâmbovița, în care se scurgeau toate murdăriile. Când sacagiul vedea că trece ceva murdar, îl da cu donița la o parte, și lua apă de umplea sacaua, care, de fel, era și ea murdară.

Apa se bătea cu piatră acră, pentru a o limpezi și, cu toate că apa era efitină, treizeci de bani sacaua, unii păstrau apa în puțină mai multe zile.

Ar crede cineva, că cel puțin apa care o da Primăria, era în condiții exact igienice. Când am fost ales în Consiliul comunal din 1888, am voit să văd și eu ce fel de apă se da locuitorilor Capitalei și m'am dus la Arcuda, unde erau bazinele de limpezire; m'am îngrozit de ce-am văzut: erau trei bazine lungi ca de cincizeci de metri, pe o lărgime cam de zece și cu pereții de lemn putrezit. În primul bazin se lăsa apa trei-patru zile, se golea în al doilea și al treilea, unde se lăsa deasemenea, de unde i se da drumul în canalul principal.

Acest apeduct este zidit în cărămidă și ciment și din distanță în distanță are coș, răsufătoare, pentru a fi inspectat și curățat; fiecare coș are un capac cu lacăt pe care țaranii, dela munca câmpului, îl stricau cu târnăcopul și, nu numai că luau apă să bea și să dea vitelor, dar cum este țaranul viclean, arunca pe coș orice murdărie sau mortăciune. Alții spărgeau chiar canalul cu târnăcopul, ca să ia apă. Sus la Cotroceni, în apropiere de Palatul Regal, este rezervorul cel mare, în care vine apa pe conductă; la gura canalului este un grătar unde se opresc toate murdăriile mari și solide, și acolo se găseau cadavre de câini și păsări; opinci și felurite trențe, aruncate de țarani.

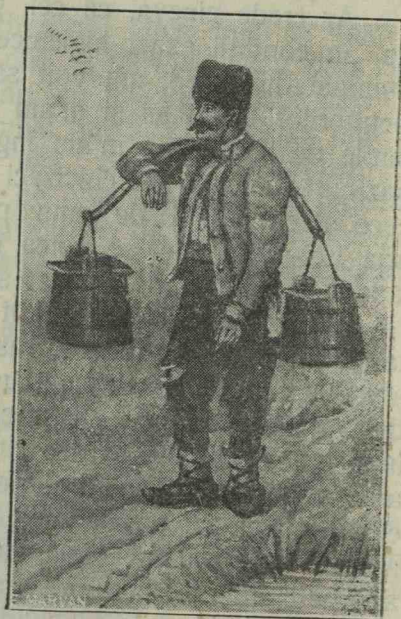
Sacagiii când mergeau pe stradă strigau: *Aoo, Aoap-apă*. Ei erau obligați să țină noaptea sacaua plină cu apă, ca, în caz de a se întâmpla un foc în oraș, să alerge după pompieri și dădeau un spectacol ridicol de credeai că te afli printre sălbateci. Nu știu ce ameliorări se vor fi făcut de atunci, dară desigur, nu cred să fie mare deosebire, pentru că apa care se scoate din puțurile dela Bragadiru, se duce tot în rezervorul dela Cotroceni și, prin urmare, se amestecă cu apa ce vine din Dâmbovița dela Arcuda. Cum apa Primăriei nu merge în tot Bucureștiul, mulți locuitori beau încă din puțuri și, prin urmare, o

beau cu murdăriile din pământ și se expun a contracta boale contagioase, de care Capitala nu se poate scăpa.

Laptele, untul, brânza

Înainte de războiu, numărul vitelor fiind mare și lapte era în mare abundență. Prețul lui și al derivatelor lui era mic.

Laptele de vacă și de bivoliță se vindea cu 20-30 bani ocaua (1200 grame). Untul, cel mult, doi lei. Când Capșa a pus în vânzare, la cofetărie unt presat cu cinci lei kilogramul, a fost un murmur general, pentru că se părea a fi o speculă. Brânza era de mai multe feluri, cea mai răspândită, era brânza albă din lapte de oaie, dintre care cea de Brâila, era renumită pentru că nu se scotea untul, era grasă, moale, plăcută la gust, mult preferată și se vindea sub numele de *telemea*. Tot din acest lapte se fabrica și brânză de burduf și în coajă de brad; se fabrica cașcaval, dintre care cel din munții Penteleului era renumit. În partea Moldovei, în munții districtului Neamțu, erau multe vaci și se fabrica unt și brânză, așezate în putini de brad și se vindea cel mai scump, cu un leu cincizeci ocaua moldovenească, ocaua lui Cuza, de cinci litre (1350 grame). Se vindea mult lapte covăsit, pe care femeile de pe lângă București îl aduceau în găleți speciale din lemn de stejar și strigau pe

Iaurgiul

stradă cu glas ascuțit: *Siit-lapte*. Se fabrica și iaurt pe care îl vindeau în altfel de găleți, iar vânzătorii (iaurgii) strigau cu glas mai răgușit: „*iaurt-iaurt-caimac prospăt, iaurgiu*“. Aceste feluri de lapte se vindeau cu 20—30 bani oca. Vânzarea se făcea cu tinichele de 50—100 dramuri.

Se mai vindea lapte bătut și femeile strigau: „*lap-bătut lap, unt proaspăt*“, prețul era între 10—20 bani oca. Laptele de oae se vindea de laptagii ciobani în găleți de lemn de stejar și strigau: „*Titi la, lap-lap dulce proaspăt*“. Prețul era 15—20 bani oca, iar mai târziu litrul. Tot ciobanii vindeau

renumitul caș în sedile și cu strigăt de „cășuțu, hai cășuleanu măăă“.

Prețul cășuțului era între 15 — 30 bani oca. Cașul se pune pe o masă, se tăia în formă cubică, se sără și se așeză regulat în puținetele. La Câmpulung, Negulici, a făcut o brânzărie, unde se fabrica brânză în formă rotundă și se vindea sub numele de brânză Negulici.

Smântâna se vindea rar. Se mai vindea pe la iaurgii, caimac. Vara nu prea avea căutare, pentru că, fiind făcut din smântână după laptele de oaie, avea miros neplăcut. În Dobrogea, din laptele de oaie se fabrica un cașcaval tare după formula cașcavalului grecesc. Se aducea și din Grecia cașcaval din lapte de capră, dar nu avea gust plăcut.

Laptele și derivatele lui sunt mâncarea cea mai plăcută și igienică.

Era obiceiul ca cei bănuți oficioși să bea lapte de capră; se zicea că vindecă și, pentru a-și putea procura laptele, treceau pe stradă oameni cu capre pe care ciobanii le mulgeau la fiecare casă unde se cerea laptele. Laptele de capră era recomandat, pentru că se știa că caprele nu oftează.

S a l e p u l

Era o băutură ce se vindea caldă foarte de vreme iarna dimineața. Salipgiii erau în majoritate turci și strigau pe stradă când era încă noaptea: „*Saalep, Salep, dulcee Saalep!*“ Această beătură preferată de lucrători și de școlari, era compusă din praf de rădăcină de *Orhis Moris* (Coele popii) fiert în apă până ce se îngroșă, se vindea în ibrice speciale de metal și se servea în filigene de porțelan sau metal alb, iar deasupra pune salipgiul praf de rădăcină de piper. Turcii îl mâncău din castroane ducându-l bucăți de covrigi. Așa am văzut că mânca un fost Pașă de Silistra.

B r a g a

Beătură turcească care se fabrica din fermentația făinei de mei și se vindea în timpul călduros; se ținea în doniți de brad, răcită cu bulgări de ghiață; se da de băut cu canetă de făianță. Unii bragarii aveau doniți curate cu cercuri galbene și cu flori de alamă galbenă. Bragarii erau de obicei turci și strigau cu glas răgușit: *Braga dulce!* Prețul era mic, 5 bani ulcica.

H a l v a u a

Și aceasta este tot de origine turcească. Când se spunea: Halva de *Indirnea* (Adrianopol), era preferată ca cea mai bună.

Se fabrica din făină de tahân cu miere și se parfuma cu mirosuri orientale, în general cu unt de trandafir (*Olium rosarum*). Unii fabricanți puneau în halva fisticuri sau alune. Halvaua este un condiment plăcut și se mânca mult cu lipie caldă, mai cu seamă în postul paștelui. Copiii, când eșeau dela școală, se întreceau care să apuce mai iute bucățica de halva.

Halvița

Pare că ar fi un diminutiv al halvarei. Ea este tot un preparat oriental, are o formulă deosebită de halva. Se fabrică din spumă de rădăcină de ciuin (*Saponaria officinalis*) cu zahăr, se amestecă cu alune prăjite sau cu fisticuri și se parfumează cu mirosuri de plante orientale. Se vindea și cu greutatea, dar în genere se tăiau bucăți cu un toporaș, după prețul ce-l da cumpărătorul. Este destul de plăcută prin dulceața și mirosul ei, dar dacă vrei s'o mesteci, se lipesc dinții în ea. Era obiceiul ca primăvara să se bată halvița (mi se pare la lăsatul-secului), se proceda astfel: se atârna de o sfoară legată de tavan, un drob de halviță înconjurat de mai mulți copii cari stau cu gurile căscate, se împingea halvița și cine o prindea cu gura, avea dreptul să muște cât putea. Copiii se înveseleau, făceau mare haz, dar se întâmpla des de se loveau la gură și de multe ori își rupeau dinții și mai deseori se termina veselia printr'o dramă cu plâns. Nici halvița nu era scumpă. Se vindea la bragagerii și cu tava pe stradă, mai cu seamă pe lângă localurile de școală și era bucuria copiilor.

Sugiucul

Această prăjitură turcească era în formă de cârnați, preferată de copii când mergeau la școală, era dulce, delicioasă. Nu cunosc din ce se fabrica. Nu știu ce gust să fi avut, căci eu nu am mâncat niciodată.

Toate aceste preparate se vindeau în niște prăvălii sărăcicioase, bragagerii, de către niște turci murdari și nu-ți da nici o poftă. Erau speciale pentru copiii mici, căci erau dulci și eftine.

Dintre toate aceste specialități orientale a mai rămas în comerț halvaua și halvița, dar așa scumpe încât sunt o mâncare de lux.

Beuturile alcoolice

Beuturile alcoolice: vinul, spiritul, în formă de liquor, au fost ca și acuma. Țuica, pe care, eu ași, prefera s'o numim *Prunină*, a fost totdeauna preferată spiritului.

Vinul la țară se bea din ploscă, așa că rar s'ar fi găsit un sătean să nu aibă în casa lui cel puțin o ploscă. Cine pleca la drum, călare sau pe jos, trebuia să aibă plosca cu vin.

Era hazlie petrecerea la țară, în timpul de vară, la nunți, botezuri, praznice, la bălciuri, când sătenii, în haine de sărbătoare, se așezau la masă, în formă de roată, cu femeile și-și treceau plosca dela una la alta și se îndemnau să bea: *Ea bea, bea, lasă biega*“ că am beut și oi mai bea. „Ci bea biega“, „Ea bea d-ta biega“, „să bea alde leica Maria, căci vrea să bea“, „ia bea leică Mario“, „Lasă leică că beui și oi mai bea“ și se invitau tot mereu să bea din ploscă. Se mai vindea și spirtul slab de 20—25 grade din rămășița de struguri,

Berea a început să fie beută în Capitală pe la 1868. Berarul Zipser a făcut o mică berărie pe malul gârlei, în apropiere de podul dela Radu-Vodă, și numai pentru câțiva nemți cari erau în București, pentru că locuitorii de alte naționalități nu beau bere.

Berea se fabrică din fermentația orzului încolțit. La noi nu se fabrică bere albă din ovăz, care este mult mai puțin alcoolică ca berea de orz și ar fi o binefacere dacă s'ar înființa fabrici de bere din ovăz pe la țară, pentru ca țărani s'o bea rece la munca câmpului, în loc să bea apă clocită din smârcuri, încălzită de arșița soarelui. În Germania, berea albă de ovăz, este beutura cea mai igienică a muncitorilor. Ea este puțin alcoolizată și, pe lângă aceasta, ar fi și mai efțină. Părerea mea ar fi ca Guvernul să încurajeze înființarea unor asemenea fabrici, căci cu aceasta ar mai împiedica abuzul de beături alcoolice, ca *bassamacul* și secărica din Basarabia și Moldova și țuica în Muntenia, precum și liqueourile și berea de orz în Ardeal, Bucovina și Banat.

În ce privește romul și coniacul, se bea de obicei puțin, pentru că și ele se importă și se fabrică în mici cantități. Romul se ia mai cu seamă cu ceaiu și puțin cu cafea neagră, sub numele de cafea Marghiloman, denumire rămasă moștenire dela simpaticul fost Prefect de Poliție pe vremuri, Mihalache Marghiloman.

Romul se mai întrebuițează în fabricarea unor prăjituri. Coniacul se bea și mai rar. Champania este vin spumos, beătură plăcută și se bea și mai rar, așa că trebuie bani mulți ca să se dea cineva la beție cu champanie. Cei bogați, și mai cu seamă Germanii, erau mari amatori, pentru champanie; de obicei champania se bea la mari chefuri. La nunți, fiecare pahar de champanie este o lovitură de măciucă pentru

creerul viitorului moștenitor, căci el se plămădește în spirt, ca și cum ar fi pus în muzeu.

Zarzaturile și legumele

Sunt tot ca și cele de demult. Sunt puține cele care au venit de câțiva ani în consumație, și acestea se cultivă puține și sunt scumpe, cum este conopida, anghinarea și sparanghelul. Ceapa tot aceeași de mai puține varietăți, cartofii au rămas tot speciile cele vechi. Și tot așa și cu toate zarzaturile și legumele. Singura deosebire este că vânzătorii ambulanti, cu coșurile pe stradă și cu strigăte sălbaticе, s'au mai împuținat. În aceasta, Bucureștiul cred că este unicul oraș, unde se face un astfel de comerț. Cu toată neplăcerea ce produc vânzătorii cu coșurile și cu strigătele lor sălbaticе, găsim că este un rău absolut necesar, având în vedere dificultatea ce au locuitorii ca să se aprovizioneze de prin piețele publice, unde, pe lângă depărtare, se expun și la obrăznicile negustorilor și obscenități nerușinate. Cel puțin cu olteanul te mai poți certa, eși cel mult, ca să te faci să-l crezi, el dă o înjurătură de mamă «celui care minte», că nu îl costă atât și atât și-l ai și la ușa ta, nu te mai duci să pierzi timpul și să te mai amărăști.

Toamna se aduceau cu carele dela Brașov cartofi galbeni și vineți buni, pentrucă aici nu se cultivau. Se aducea asemenea cu carele și legături de hrean.

A fost odată un țigan boeresc, care, fiind la Paris cu un boer Ghica, se însurase cu o franceză și învățase să cultive cressonul. Dacă a murit el, nu s'a mai adus cresson de vânzare în Capitală.

Ar fi de dorit să se mai cultive și alte specii de zarzaturi, în afară de ceapă și cartofi, pe cari nu le avem noi, pentru că ar fi mai economice și mai gustoase.

Fructele

Intre fructe s'au adus îmbunătățiri mari în toate speciile și se vând în prăvălii și pe stradă, pe când altădată, fiecare locuitor își făcea provizia din grădina lui. Varietățile de struguri, mere și pere fac deliciul meselor.

Dovleacul copt se vindea altădată la simigerii și pe stradă de tineri aleși dintre cei mai proști și strigau „*Duvleac*“. Se vindea cu bucata câte 5 și 10 bani, după cum era băligos sau zguros, înecăcios.

Mierea era multă și se vindea eștin, căci nu prea se

obișnuia să fie mâncată; se exporta însă multă în Turcia, pentru a se face *zaharicale*.

Cofetării erau puține și primitive. Cofeturile erau mai mult scrobeală de cât zahăr. Tot așa și prăjiturile și cataiful. Casele boerești aveau bucătari buni cari preparau toate felurile de plăcinte și prăjituri. În Domnia lui Știrbey, avea la palat o școală de bucătărie, unde boerii trimeteau țișanii robi de învățau cum să facă bucate și prăjituri. Când țișanii nu făceau bucatele bune, îi băteau fără milă, le puneau coarne de bou sau de fier pe cap și-i trimeteau în piață să târguiască de-ale mâncării.

Petrecerile boerești de altădată

Familiile boerești nu se amestecau cu poporul. Teatrul s'a înființat pe la 1835. Cei dintâi actori au fost boeri; în fruntea lor a fost C. A. Rosetti zis și Berlicoco, Ion Câmpineanu (cel bătrân), Ion Ghica zis și Cocoșilă.

Cel dintâiu teatru a fost o baracă de scânduri, unde este acum strada Edgard Quinet. Mai târziu, sub Domnia lui Bibescu, s'a construit Teatrul Național și au început să intre actori, băeți tineri dintre cei mai zglobii și erau numiți „caraghioși“. Era o plăcere să te duci să-i vezi. Acelaș actor juca și dramă, și comedie, și melodramă și vodevil.

Imi reamintesc de câteva reprezentații, unele emoționante, altele hazlii. La anul 1857 am fost pentru prima oară în Teatrul Național, juca Costache Demetriad, tatăl Aristiței Romanescu, în feeria „*Ovreurul Rătăcitor*“. Mai târziu am văzut pe mulți actori și din ce în ce mergeau spre mai bine. Actorii când aveau să joace dramă, întâiu se exersau în culise până ce se aprindeau și eșeau pe scenă.

Odată se jucase o dramă și trebuia să se bată cu ciomegele. Pentru aceasta să serveau de ciomege de carton și umplute cu vată și căpătâiul de care ținea era de lemn. Unul din actori a întors ciomagul și a început a lovi pe partener de aci drama a devenit serioasă și a început să se ridice „*cruci și Dumnezeu*“, iar spectatorii făceau mult haz, crezând că așa era în piesă.

Altădată, juca Drăgulici; era în costum tricou. Pe când era în fața suflerului, acesta a văzut că i se rupsesse dinainte pantalonii de tricou și i-a suflat încet: „*ți s'a rupt tricoul*“, iar Drăgulici, crezând că așa era scris în text, a strigat tare: „*ți s'a rupt tricoul!*“ Publicul a făcut mult haz, a aplaudat frenetic pe Drăgulici, el s'a inclinat mulțumind și toată lumea a fost satisfăcută că își joacă bine rolul. Într'o seară, un grup

de tineri drăcoși, au dus la teatru pe un boer giubeliu. Se juca o dramă, în care se judeca o călugăriță care păcătuisese. Când a adus pe scenă pe călugăriță să-i taie capul, i-a citit sentința și gâdele prepara săcurea; boerul era nerăbdător. Voia să strige să nu îi taie capul. Cei de alături i-au spus: — „Lasă boerule că vine un general și o scapă“. În timpul acela a sosit generalul, și boerul a strigat tare: — „Scap-o generale că-ți f... crucea mă-tii!“ Tot teatrul a aplaudat și mulți credeau că așa era scris în piesă.

Erau balurile de noapte, numite *complete*, unde petreceau tinerii și se terminau totdeauna prin bătăi teribile.

Un local unde se făceau și petreceri de noapte, era Ferăstreul cel Vechiu. Acolo se făceau mari chefuri; se mânca pește proaspăt, se bea mult pentru că era singurul local de întâlniri amoroase.

Viața era mai mult patriarhală, se petrecea în familie pe nesimțite, șezând pe saltea, cu ciubuc și cu cafea și le cânta lăutarii: „*De ași mai trage câte am tras, eu de tine nu mă las*“ urmată, de „*ahuri*“ și de „*ofuri*“. Lăutarii se mai obrăzniceau, când vedeau că boerii cam luaseră „luleaua neamțului“ și le mai cântau și de ale lumei și pe: „*Despăgubește-mă lele*“.

Cum era credința în religie

Din cauză că boerii, după timp, neavând pe ce cheltui averile lor și sub influența fricei de Turci și ca să le ajute Dumnezeu, să-i scape de urgia barbarilor, cari continuu veneau în țară, și de sigur că la aceasta trebuie să fi ajutat și influența Fanarioșilor, boerii zic, își au închinat averile mănăstirilor de la Erusalim și de la muntele Athos (*Sfântul Munte*). Cum acele mănăstiri erau administrate de călugări greci, aceștia au luat în stăpânire averile închinat și s'au făcut stăpâni pe bisericile acestor averi, așa că în toate bisericile serviciul religios se făcea în limba greacă. Incetul cu incetul și treptat, au acaparat mai toate localurile sfinte din Capitală precum și unele mănăstiri din țară. Cetățenii se duceau la zile mari la biserică, dară erau puțini, căci nu înțelegeau slujba. Cu toate acestea se duceau ca să se roage lui Dumnezeu să scape țara de păgâni. Lumea în adevăr era mai sincer religioasă, era mai convinsă că Dumnezeu are o mare putere și apără pe cei credincioși. Sub Domnia lui Cuza, fiind prim-ministru Mihail Kogălniceanu, iar Ministru de Culte, Dimitrie Bolintineanu, s'au secularizat mănăstirile, și numai așa am scăpat de influența grecească.

Cum era viața conjugală

Imprejurările grele prin care trecea populația, făceau ca relațiile între familii să fie cât se poate de restrânse. Femeile, mai cu seamă, nu erau libere să se expună prea mult publicului; ele ședeau închise în casă și nu luau parte de cât la petreceri intime în familie, pentru cuvântul că, atunci când veneau Turcii, erau necinstite până și de Domnii fanarioți și acoliții lor, cari, căutau prin toate mijloacele să introducă cât mai mult imoralitatea în familiile românești. Așa de adevărat era aceasta, că ori de câte ori se mărita o fată, nu avea voie s'o vadă pețitorii, iar fata își vedea mirele numai la cununie.

Iată ce-mi povestea soacră-mea cum s'a măritat ea și aceasta nu este prea de multă vreme:

„Eram fata lui Căpitan Gheorghe Daniilescu dela Oltenița. Eram trei surori, două erau măritate. Când veneau pețitorii să mă ceară, nu mă scotea la vedere și mă uitam pe gaura cheii, să pot și eu vedea ceva, când erau în odaia de alături. Așa a fost și când a venit bărbatul meu, dar nu am putut să-l văd decât atunci când s'a așezat lângă mine în biserică și mă uitam cu coada ochiului să văd și eu cui mă dau părinții; mi s'a părut cam bătrân. După cununie, ne-am dus acasă, și, la intrare, când m'am dat jos din trăsură, mi-a dat brațul unul care mi s'a părut și mai bătrân și îmi ziceam în gând: „Doamne, parcă la biserică era mai tânăr, dar ce să fac, dacă așa mi l'a dat Dumnezeu“. Ne-am urcat pe o scară și când am intrat în salon, au venit lângă mine doi, dar erau cam la fel și fiecare îmi spunea câte ceva și eu nu știam care din doi era bărbatul meu“.

O înșurătoare tot hazlie mi-o povestise un bătrân. Il împetise cu o fată; el se ducea s'o vadă în familie, o găsea totdeauna pe scaun; cât stăteau la vorbire, ea nu se scula, iar lui i se spunea că așa trebuia să stea miresele. Când a fost la cununie i s'a spus că se duce întâi mireasa și pe urmă ginerele. Așa s'a întâmplat, el s'a dus pe urmă, s'a așezat lângă mireasă. S'a isprăvit slujba și când și-a luat nevasta la braț, ea era șchioapă. Așa păcăleală mai rar, dar acesta a fost rezultatul obiceiului de pe vremea aceea.

Pe vremea aceea nu era lege specială și atât cununile cât și divorțurile se făceau de preoți.

Pentru învățatura preoților erau mai multe seminarii, dar instrucția, se vede, că era mărginită pentrucă preoții nu prea știau multă carte, mulți se hirotoneau și dintre foști dascăli.

Dacă preoții ar fi fost cu mai multă cultură, ar fi avut și o mai mare influență asupra populației rurale; i-ar fi ridicat și cultura intelectuală și partea morală. Și chiar preoții din partea veche (Munteniei) ar fi fost cum sunt preoții din regiunile de sub dominația Austriacă, cari, fiind în contact cu locuitorii unei țări civilizate, au avut o cultură intelectuală mai veche, pentru că au avut la cine vedea și dela cine învăța, pe când ai noștri, sub barbaria turcească și influența fanariotă, au rămas mult îndărăt cu cultura sufletească. Acum seminariile dau preoți culți.

Cum se învăța carte altădată

Istoria ne arată că cea dintâi școală în București, a fost cea înființată de neuitatul Gheorghe Lazăr, dară mi se pare că este vorba numai de Gimnaziul din mănăstirea Sf. Sava. Cred că se învăța principii de limba română dela unii preoți și dascăli, prin amvonul bisericilor. Alfabetul cu litere slavone și cu multe cuvinte au rămas în cărțile bisericești. Pentru că pe acele timpuri hârtia era foarte puțină și de sigur scumpă, tablă de ardezie nu exista, se învăța pe Panachidă. Aceasta era o scândură în forma tocătorului din bucătărie, de lemn de păr. Copiii silitori aveau Panachidă mare, iar cei leneși sau săraci, veneau cu o așchie. Panachida să muia în ceară topită și cu un băț numit, *stilet*, din lemn de corn, se scria pe ceară, se arăta dascălului și așa urma până când învăța să scrie și să citească, și atunci i se spunea că destul știe și se făcea preot sau lua altă slujbă. Am cunoscut persoane cari învățaseră în așa fel carte și cari, prin muncă și sânguință își înmulțiseră cunoștințele, așa că au ajuns logofeți, pomojnici, zapcii și, chiar, institutori.

Dintre școlarii lui Gheorghe Lazăr au trăit mulți până în timpul nostru, dintre cari I. Heliad-Rădulescu, D. Bolintineanu, Grigorie Alexandrescu, pe cari i-am cunoscut foarte de aproape. Din Gimnaziul dela Sf. Sava au eșit buni școlari, cu toate că învățau numai patru clase. Profesorii aveau conștiința datoriei, își dădeau silință să învețe bine pe școlari. Aceștia, la rândul lor, puneau multă stăruință să învețe.

Am cunoscut dintre școlarii dela Sf. Sava, cari aveau cunoștințe îndestul de solide, ca să fie ei învățătorii altora. Aveau bune principii de limba franceză și germană. Unii dintre aceștia,

au fost chiar profesori la Liceul Sf. Sava; când s'au deschis Facultățile, au trecut profesori la Facultăți.

Cum erau străzile în Capitală

Adevărul este că până de curând, mersul pe străzile Capitalei era un adevărat Calvar. Străzile erau prost pavate, sau nepavate. Când era timp ploios, era noroi, băltoace și gropi. Am apucat timpul, când pe străzi principale, ca strada Mântuleasa și strada Corăbiei, trecea lumea pe punți de scânduri. Erau multe strade nepavate, dar când era timpul liniștit erau preferate, pentru că scăpa lumea de colțurile pietrelor ce-ți intrau în picioare, dar era și un praf de te orbea.

Lucrătorii pavagii erau așa de proști că nu știau să așeze pietrele una lângă alta, pe care să se meargă, și au crezut mai nimerit să facă șanțuri adânci în lungul străzilor și să pună podele de lemn. Așa a fost Calea Victoriei, care se numea *Podul Mogoșoaei*, Calea Moșilor, *Podul Târgului-de-Afară*, Calea Șerban Vodă, *Podul Beilicului*, pentru că pe acolo veneau și se duceau Turcii, când încasau beilicul (tributul pe care-l plătea țara, Sultanului). Calea Rahovei se numea *Podul Caliții*, se mai numea și *Podul Craiovei*, pentru că pe acolo era drumul olacului, spre Craiova.

Când s'au mai deșteptat oamenii și au văzut că nu puteau merge pe podurile de lemn, au umplut șanțurile și au pavat cu piatră-bolovani. Pentru șanțul din Podul Mogoșoaei au luat pământ de pe strada numită *Sevastopol* și în același timp au făcut cu aceasta un canal de scurgere prin strada *Cuibul cu Barză*, ca să nu inunde apele, Calea Victoriei, pentru că nu era canal pe această stradă. La anul 1855, cu ocazia războiului din *Crimeia*, se descriau greutățile ce întâmpinau armatele aliate, din cauza noroiului provocat de ploile continue și în glumă s'a dat șanțului din strada Buzești, numele de *Sevastopol*, iar din glumă a devenit serios, pentru că Primăria, după un timp, l-a recunoscut ca nume oficial. Pentru a umple celelalte șanțuri, s'a luat pământ de pe la marginea orașului și au rămas gropi cari s'au umplut mai târziu.

Când nu era ploae, mai cu seamă când era vânt, se făcea praf așa mare, încât trebuia să mergi cu mâna sau cu batista la ochi.

Pavarea stradelor

S'a făcut cu piatră bolovani adusă de pe râul Prahova, mult mai departe de Ploești. Înainte de a se construi linia ferată se aducea piatra cu carul cu boi.

Pavarea se făcea de Machedoneni și Albanezi. Pentru executare, se da, pe strade, sau sectoare, partizanilor dela putere.

În caetul de sarcini se spunea cum să fie nivelat pământul, să pună un strat de nisip de 10 centimetri, pietrele să se pună cu partea mai ascuțită în jos, ca să nu înțepe picioarele pietonilor, să toarne apă peste ele și să le bată cu maiul. *Cinstiții* antreprenori puneau nisip puțin (2 centimetri), pietrele le puneau cu vârful în sus, ca să intre piatră puțină, se înțelegeau cu inginerii și tașeronii, și, prin bacșișuri, se făcea agurida miere.

Îmi amintesc de ce povestește antreprenorul Lăzureanu. Lăzureanu era favoritul unui partid politic, care, fiind la putere, îi dedese mai multe strade să paveze. În timpul contractului s'a schimbat politica și a venit primar al Capitalei, generalul Barbu Vlădoianu.

Negreșit că noua administrație pretindea că trebuie să-și facă datoria, și a început să strângă în chingi pe antreprenorii regimului trecut. Între cei ce trebuiau urmăriți era și Lăzureanu. Șicane, neplată de situații, proces, într'un cuvânt tot ce se putea face să se stoarcă ceva dela el, căci și el lucrase ca toți. Cum să facă să scape, să se facă și la el agurida miere, și să rămână cu câștig ca alții, cu bacșiș și strada prost pavată. S'a adresat la unul mai șmecher decât el, și acela i-a spus că trebuie să facă o salbă de 90 lire turcești să o ducă la sf. Varvara (aluzia la Barbu Vlădoianu). Lăzureanu a făcut un fișic de 90 lire, l-a dus și dat sfintei Varvare să-și facă singură salbă, și cu aceasta a încetat orice urmărire. Cel puțin Lăzureanu din câștigul dela pavagiul stradelor, a dat o parte „Școalei pentru învățătura poporului român“, din str. Sf. Ecaterina.

Cea dintâi stradă cu piatră cubică de granit, adusă din Belgia, a fost strada Pensionatului, pentru că acolo ședea Grădișteanu, tatăl lui Petrache Grădișteanu, căci fiind membru în consiliul comunal, ba mi se pare că era chiar primar, ziua și noaptea a pavat strada. Casa lui Grădișteanu, era acolo unde este astăzi Ministerul Domeniilor, și, pentru că în acea casă fusese sau era Pensionatul Central de fete, i s'a dat numele stradei, care acum se numește strada Vasile Boerescu, pentru că acolo locuia Boerescu. Eu am fost bucuros de favoarea ce se făcuse acestei strade, pentru că îmi mai odihneam picioarele când treceam acasă, și-i rugam de sănătate lui Grădișteanu. Treptat s'a adus piatră tot din Belgia, și s'au pavat mai multe strade, până ce s'a descoperit cariera *Turcoaia* din Dobrogea.

Mai târziu s'a înființat Fabrica de bazalt dela Cotroceni,

iar membrii influenți din Consiliul Comunal și-au pavat trottoarele până la poarta lor: Serurie, până în Dealul Spirei, Mavrus și Gheorghiu, până în strada Bradului, și bine au făcut și încă ar fi fost, și mai bine, dacă toți consilierii ar fi făcut ca aceștia, căci s'ar fi pavat mai de mult stradele.

Cel mai energic, mai corect și cu dor de a face bine comunei, a fost Manole Protopopescu-Pache; numai în puținul timp, cât a fost Primar, a făcut atâtea îmbunătățiri, încât a lăsat cele mai unanime regrete. El a murit de tânăr, din cauza unei pietre în ficat, care a rupt vesica fierei și a căzut în pântece, unde a făcut puroi.

Lui Protopopescu-Pache i se datorește marele Bulevard, care împarte Capitala în două jumătăți, dela Moși până la Cotroceni, sub denumirea de Bulevardul Elisabeta, Bulevardul Carol, Bulevardul Ferdinand și Bulevardul Protopopescu-Pache. Toată această gigantică lucrare a terminat-o în patru luni cu formalitățile de exproprii și complect pavată cu piatră cubică și trottoarele, cu dale de bazalt. Lucrarea continua și ziua și noaptea, și el era în permanență lângă lucrători de îi controla și îi îndemna la lucru.

Dacă Pache nu ar fi murit așa de tânăr și nu ar fi fost intrigile și șicanele politice, Capitala ar fi fost adusă în situație să piardă aspectul oriental. Era pe atunci o cestiune grea de rezolvat și de care Pache se preocupa mult; erau axizele comunale; una dintre cele mai bănoase pentru furturi și cea mai șicanatoare pentru cetățeni. Când Pache a voit să schimbe sistemul de percepere la bariere, a întâmpinat cele mai energice împotriviri, atât din partea partizanilor politici, cât și a celor din partidul opus. A fost dat, ca legea schimbării axizelor să fie legată de numele lui Emil Costinescu, căruia, locuitorii orașelor să-i fie recunoscători că i-a scăpat de o grea pacoste.

Cât a fost primar Nicu Filipescu, s'a deschis Bulevardul Colții, care pe urmă s'a împărțit în Bulevardul I. C. Brătianu și Lascar Catargiu.

Barierile Orașului

La căpătâiul stradelor principale era o închizătoare pentru controlul celor cari intrau în oraș și pentru a încasa *axizul*. Închiderea se făcea cu o cumpănă, cum este cea pentru închiderea drumurilor ce trec peste căile ferate.

Cumpăna era un lemn gros, lung cât toată lărgimea stradei, și prin ea erau trecute țepi groase și ascuțite la amândouă capetele, așa încât cine voia să treacă, se înțepa; tot

așa pățea cine voia să treacă pe deasupra sau pe dedesupt. La una din marginele stradei, era furca în care se mișca cum-pana, iar în cealaltă, se fixa căpătâiul cumpenei pe un stâlp printr'un lanț, ce se închidea noaptea cu lacăt, sau când ar fi voit să intre cineva în oraș cu de-asila. Funcționarul-șef se numea Căpitan, și era totdeauna o persoană de încredere, un protejat boeresc fost fecior sau camardiner, era prin urmare un personagiu, și mulți doreau să fie numiți, pe deoparte că nu erau multe slujbe pentru Români, și al doilea cred că era și bănoasă.

Am cunoscut un prieten care-mi spunea că el a apucat Bariera Moșilor, când era la Biserica cu Sfinți.

Cum era serviciul prostituatelor

Acest fel de femei se împărțeau în două categorii: prostituate clandestine și prostituate înscrise în registrele Poliției și fiecare trebuia să aibă o condicuță cu care se prezenta la vizita medicală, la Dispensarul comunal și în care se nota starea ei de sănătate. Cele bolnave se trimeteau la spitalul Filantropia; iar mai târziu, la spitalul Colentina, pentru că era loc, unde se amenajase în mansardă, pentru a le izola mai sigur de lumea cealaltă, căci făceau dezordine.

Case de prostituție erau multe și în regiuni mai dosnice. Ele erau supravegiate de Poliție, așa că nu le era permis să se exhibeze în public, etc., cu toate că prostituatele aveau frică de autorități și rușine. Pe stradă nu erau atâtea muieri desmățate ca acum și cele ce eșeau pe stradă, aveau costume decente și erau manierate. Erau câteva case mai de văză, unde acest soi de femei erau preferate. Cea mai vestită era Pupăza, care în tinerețe fusese prostituată și în urmă cedase rândul fetei ei. Atât mama cât și fata, erau frumoase, așa că atrăgeau clientelă aleasă. O altă matroană era o poloneză, cunoscută sub numele de Poloneza, instalată pe strada Colței, în apropiere unde este astăzi Biserica Italiană. Aceasta avea clientela elitei și făcea reclame mai decente. Primise odată două trufandale dela Viena și, pentru a masca lucrurile, a dat un anunț la ziarul „Românul“, în care spunea că primise de la Viena două pianine și ruga pe clienți să se ducă să le încerce. Poloneza matroana a făcut un proces lui Ștefan Bellu, căci îi rămăsese dator după timp, 500 galbeni, fără a preciza nici pentru ce, nici la ce epocă, spunea numai că venise atunci muscalii în țară. Mai era o matroană instalată în fața gimnaziului Sf. Sava, pe Calea Victoriei, unde se face sărbătoarea Bobotezei, era

iarăși o femeie cu vază. În str. Sf. Ionică, colț cu strada Zorilor, era vestitul han Zamfirescu, cu multă clientelă și renumit prin scandalurile de noapte. Localuri de mâna a doua și a treia erau multe cu care Poliția de moravuri avea mult de lucru.

Prostituatele clandestine erau câteva întreținute ascunse; erau străine, ca păsări călătoare. O franceză odată s'a instalat în hotelul Continental și, crezând că era într'o țară sălbatică, nu s'a jenat a pune un bilet pe ușă, în care spunea că taxa ei era doi galbeni. Poliția a făcut-o să înțeleagă că se înșelase de adresă.

Protopopescu Pache a crezut că ar putea să mai înfrâneze această instituție, care deși este un rău, e însă un rău necesar societății. Ca să se cunoască localurile noaptea, el a dat ordin și s'a pus la poartă un felinar roșu. După ce a plecat Pache dela Primărie, s'au ridicat felinarele, fiind considerate ca indecente.

Inundațiile din Capitală

Înainte de canalizarea Dâmboviței, toată partea de jos a orașului se inunda. Gârla era aproape de suprafața pământului, cu multe cotituri, așa încât, după ploile violente sau primăvara după topirea zăpezei, se revărsa peste maluri și adesea, între dealurile vecine era o baltă imensă. Când inundația ținea mai multe zile, se făceau poduri plutitoare, cu cari se transporta lumea. Pe unele străzi erau belciuge fixate în zidurile caselor, prin cari treceau fringhii de cari se agățau trecătorii. La unele case, de pe lângă gârlă, apa ajungea până la catul al doilea; multe case se prăbușeau și igrasia era în toate câte se aflau pe albia gârlei.

Una din victimele acestor inundații a fost doctorul Davila, care, când a venit în țară, a locuit într'o casă pe strada Izvor, în apropiere de Spitalul Militar dela biserica Mihai-Vodă. Apa a inundat casa și din cauza igrasiei a avut o artrită a cotului drept, din care cauză a rămas cu ankiloza completă; mai târziu s'a format un anevrism al aortei, care i-a cauzat moartea.

Cu alinierea și canalizarea Dâmboviței s'a cheltuit mult, poate s'a și furat mult, dar cel puțin a scăpat orașul de inundații.

Măturatul străzilor

Măturatul străzilor și ridicarea gunoiului se făcea în mod barbar, primitiv. Primăria Capitalei avea oameni angajați cu plată lunară, niște nespălați, care începeau măturatul pe la ora unu noaptea, se mătura cu târnuri și produceau un praf îngrozitor. Pe stradă dacă te apuca, îți umplea ochii și hainele;

nimeni nu mai putea să deschidă ferestrele, gunoaiele rămâneau grămezi pe stradă până ce se găseau căruțe să le care.

Niculae Fleva, când a fost primar, a înființat cel dintâiu, serviciul ridicării gunoaelor și, cu drept cuvânt, orașul îi va rămâne recunoscător. Apă nu era adusă în capitală și numai la zile mari, se mai stropeau unele strade în mod rău, primitiv, până ce Protopopescu-Pache a adus niște turbine ce se fabricase la Dresda.

Mai târziu s'au adus mașini măturătoare mecanice trase de câte un cal, precum și altfel de stropitoare.

În anii din urmă, Primăria a adus turbine-cisterne mari, cari se transportă prin puterea de combustibile lichide, cum este benzina și motorina. S'au adus și pluguri mecanice pentru măturat și pentru curățitul zăpezei.

Cum se călătorea afară din București

Cele mai obișnuite călătorii depărtate se făceau cu *olacul* (căruța poștei, mică, hârâitoare, cum se numea în Moldova) și cu diligența; particularii, cu trăsura sau călări. Unii luau cai de poștă, patru sau opt. Către orașele mai apropiate, Ploești, Giurgiu și Oltenița, erau căruțe, birji fără arcuri, cu coviltir de pânză din păr de capră). Cele mai multe erau spre Giurgiu, cu pasageri pentru vapoare. Acestea plecau din curtea hanului Manuc, astăzi hotel Dacia. Cele pentru Ploești plecau din hanul lui Neculcea, care era unde este astăzi Piața Victoriei; iar cele pentru Oltenița, plecau din Piața Herasca, unde este astăzi instalată Primăria Capitalei (Sf. Vineri). Când plecau într'o zi cinci birji, se scria în ziarul „*Românul*“, ca o mare minune. Ce deosebire între atunci și astăzi, când pleacă zeci de trenuri, cu sute de vagoane, toate încărcate!

Prețurile erau mici, așa că cu doi sfanți (1,50 lei) luai drumul până la Giurgiu, și dacă luai birja pe seamă, era până la doi galbeni (24 lei). Drumul până aproape de Giurgiu era pitoresc, caci era numai prin păduri. Aceasta, pe timp de vară, frumos; iar iarna pe timp ploios, era vai de om, din cauza frigului și a troenilor de zăpadă și a noroiului.

La comuna Călugăreni, calea jumătate, era un han confortabil, unde se da mâncare și odihnă cailor și unde se găsea mâncare bună și pentru pasageri.

În călătoria între București și Giurgiu, de multe ori se întâmplau neajunsuri și scandaluri, din cauza obrăzniciei bețivilor de birjari. Eu am avut în trei rânduri, scandaluri cu birjarii.

Foarte rar se vorbea de atacuri de tâlhari.

Călătoria pe uscat cu olacul era o adevărată tortură. Cu căruța sau trăsura cu caii era mai plăcută, mai cu seamă când erau mai multe persoane, totuși veneau și neplăceri, căci calea fiind lungă, îi apuca noaptea, se rupea ceva la trăsură, schiopa câte un cal sau își pierdea o potcoavă, și adesea rămânea departe de sate și chiar de hanuri. Călătorii trebuiau să ia pentru un timp mai lung, mâncare și haine, în vederea schimbării timpului.

Călătoria cu diligența pe drumurile cele lungi era plăcută în genere, dar se întâmpla des neînțelegeri, mai cu seamă când erau între călători și persoane necuviincioase. Trecerea apelor curgătoare prezenta adesea mare pericol.

La 1867, am fost pentru prima oară la Iași cu diligența Statului, și când treceam apele mari, pentru că nu erau podari, se da poruncă de stăpânire și sute de oameni mergeau prin apă pe lângă diligența s'o apere să nu se răstoarne.

Cum se curățau privatele

În studiul igienei se spune că poporul cel mai civilizată este acela care consumă mai mult săpun.

Ca să-ți dai seama ce fel de oameni locuiesc într'o casă, să te duci să vezi în ce stare este bucătăria și privata.

E obicei în poporul nostru, prin urmare și în București, aceste necesități, și una și alta, au lăsat mult de dorit; amândouă, dacă sunt rău întreținute, constituie focare de infecție și dovedesc din partea locatarilor o mare nesimțire. E adevărat că, dacă nu este apă și canal de scurgere, privatele nu se pot ține în stare de curățenie, totuși cu bună voință și cu o idee de deșteptăciune, poate fi construită o privată în condiții mai aproape de cerințele igienice. Cum au fost ele, ba încă cum mai sunt în multe case, dovedesc o culpabilă nesimțire din partea proprietarilor. Toate haznalele privaților, altă-dată erau nezidite, așa că materiile se infiltrau în pământ și, cum fiecare casă avea și puțul ei propriu pentru curte și mai adânc, toate lichidele din private se scurgeau în puțuri, și locatarii utilizau apa infectată, din care cauză molimile erau în permanență.

După ce hazmalele se umpleau, trebuiau curățate. Această operație era una dintre cele mai dezagreabile și numai de oameni speciali cari se obișnuiau cu asemenea profesiune. În București, aceștia locuiau o suburbie specială, și se numeau căcănari și localitatea luase numele după numele profesiunii. Pentru a masca cuvântul, li se mai zicea și *Vistieri*. Orîșicât

de scârboasă era această meserie și puturoasă, marfa, totuși ei se obicinuiau cu ea. *Vistierii*, găseau lucru bun să facă și în aceasta, mîncătorie, fraudau pe proprietari; și făceau butoaie cu patru funduri, nu încărcau butoaiele, căci ei operau noaptea și era greu de supravegheat; plecau cu butoaiele pe stradă, scoteau dopul de la butoiu, materiile curgeau pe tot lungul stradei, iar când ajungeau la *Vitan*, unde trebuia să se golească în Dâmbovița, nu mai era nimic în butoiu.

Pe ulițele pe unde treceau cu butoaiele era o putoare care asfixia pe trecătorii și locuitorii din prejur.

Sunt circa patruzeci de ani, când a venit un Englez, mi se pare că se numea Broadwell, care a înființat un serviciu de curățit privațiile prin absorbițiuni pneumatice, numit: *Societatea barometrică*. Această societate a avut un epilog mai neplăcut cu marfa ce manipula, pentru că a făcut ca un Admiral să fie corupt de fostul antreprenor Broadwell.

Admiralul, fiind atras de mirosul neplăcut pentru alții, s'a amoretat de fata proprietarului Barometricei și, fiind funcționar *superior* în Ministerul de războiu, se pare că ar făcut matrapzâcuri cu concesionarul în dauna intereselor țării, și așa fiind implicat, a fost judecat, condamnat și gonit din Marină.

Cu această ocazie, am văzut un ofițer superior, om destul de simpatic, că s'a înecat în cea mai puturoasă afacere.

De când s'a adus apa în Capitală și s'au canalizat stradele, cea mai mare parte din privații au scurgerea la canal, așa că toate murdăriile se varsă în Dâmbovița, din care beau apă locuitorii din partea de jos, precum și unii din București beau murdăriile cari vin de mai sus, și așa încât se pot propaga boale contagioase și întreține epidemii cari necesită cheltueli mari de personal sanitar și de medicamente și provoacă o mare mortalitate pentru Comună și între locuitorii satelor riverane Dâmboviței.

Cu apa infectată a acestui râu se udau zarzavaturile în partea de jos. Se recomandă precupeților să spele legumele, dar ei, și dacă le spală, se servesc tot de apă din Dâmbovița, așa încât toți se învârteau într'un cerc vițios și periculos.

VII

DREGATORIILE

Miniștrii

Miniștrii erau puțini și se numeau cu alte nume, așa: Ministrul de interne era *Marele Vornic*, Ministrul de războiu

era *Marele Spătar*, Ministrul de justiție era *Marele Logofăt* al dreptății și Ministrul bisericesc se zicea și *Logofeția Bisericească*, iar Ministrul de finanțe era *Marele Hiaznătar* sau *Marele Vistier*. Ministerul de finanțe s'a numit până de curând *Vistieria Statului*.

Pe atunci nu erau nici birji cu luna, nici automobile și Miniștrii se duceau pe jos sau cu butcile lor, căci aveau milă de bieții contribuabili, le era rușine să jefuiască pe cetățeni.

Funcționari erau foarte puțini, iar când să afla că vreunul a furat, se ducea vorba de el ca de popă tuns.

Prefecții

Aceștia se numeau întâiu *Ispravnici*, mai pe urmă *Cârmuitori* sau *Ocârmuitori* și erau preferați numai boerii cei mari: *Agă*, *Mare-Sărdar*, etc.

Subprefecții

Se numeau *Zapcii*, iar mai pe urmă *Subcârmuitori*. Ei erau luați dintre boernași: Aveau ca slujmași *Conțopiști*, trebuiau să fie Pitari, sau fii de boier. *Logofeți* cu șeful lor *Pomojnic*. Zapcii executau împlinirea birurilor, făceau administrație, judecau micile neînțelegeri dintre locuitori și, slavă Domnului, că certurile, bătaile, crimele și hoțiile, deși mai puține ca astăzi, totuși erau destule, pentruca zapcii să primească destule plocoane. Orișicine avea o nevoie, trebuia să ducă cel puțin un puiu de găină la subțioară și, ca să audă zapciul că a adus ploconul, țăranul strângea subțioara să cârâie puiul, gâsca sau să guițae purcelul. Care nu aducea plocon, nu intra ușure la zapciu.

Constantin Aricescu, când era director al Arhivelor țării, a găsit prin actele vechi, că un boer, ca să fie ispravnic, trebuia să dea ministrului una mie galbeni, iar zapciul da ispravnicului, una sută galbeni. Numai așa se explică, că și ei trebuiau să ia, să se despăgubească. O slujbă de zapciu era ca o moșie, producea fără a mai cheltui s'o cultivate.

Când doi să certau, sau se băteau, se duceau la zapciu să le facă dreptate; zapciul, după ce le lua ploconul, îi puneja jos, le da câte o bătaie bună și le spunea: „*Să mai veniți și altădată!*”

După această scurtă digresiune să vin la viața din București.

Poliția (Agia)

Prefecul poliției se numia *Agă*. El avea o mare putere; de frica lui tremurau toți, căci cu *Aga* nu se glumea, bătaia

dela *Agie* era știută și când te gândești că ce bună era, pentru că toți *ticăloșii*, înainte de a comite o faptă rea, se gândeau că aveau să dea ochi cu biciul *Ceaușului*. Sunt încă bătrâni cari își reamintesc de căpitan Costache Chioru.

Căpitan Costache vedea numai cu un ochiu, de unde și porecla de „chiorul“, iar *Chehaia*, cum se mai numea, venea dela denumirea slujbei. Acest nume de *Chehaia* a rămas nume de familie, pentru urmașii lui.

Căpitan Costache era comandirul păzitorilor de stradă, umbla călare pe un cal alb și cu *pilul* cu șapte capete când da odată, lovea de șapte ori și nu căuta în cine da. Destul era ca să fie o plângere contra unui cetățean. Negustorii din strada Lipsani și cei din Piață, dacă înșelau la măsurătoarea cu cotul sau dădeau lipsă la cântar, era vai de mama lor. O, Doamne, ce bine era pe atunci și de ce nu mai vin timpurile acelea, că s'ar mai stârpi furturile și înșelătoriile!

Agă era totdeauna luat dintre marii boeri și el umbla în uniformă militară, avea mare autoritate, căci Agă era cea mai importantă administrație a Capitalei.

Înainte de a se canaliza Dâmbovița, *Agia* era pe locul din spatele Ministerului lucrărilor publice, și tot acolo era și localul pompierilor cu turnul de observație. *Agia* avea pentru paza orașului păzitori de zi și de noapte, oameni simpli, plătiți prost; erau revizuiți noaptea de căpitan Costache și, dacă unul nu își îndeplinea datoria, era vai de el, căci făcea cunoștință cu *pilul* cu șapte gloanțe.

Agă avea să judece micile pricini dintre negustori, pe cari, ca să-i împace, îi trimitea la căpitan Costache să-i dască-lească. Brutarii și cârciumarii dedeau mult de lucru *Agiei*.

* * *

Pentru că este vorba de bătaie, să povestesc un caz din timpul Regelui Carol I.

Scena se petrece la Sinaia, în apropierea Palatului Regal. Batalionul de vânători era sub comanda Prințului Ferdinand și avea ajutor pe maiorul Vlădescu. Intr'o zi, la un prânz intim la Palat, a fost invitat și maiorul Vlădescu. Între alte vorbe a fost și despre bunătaea unor pere, pe care Regele le recomanda că erau dela Domeniul Coroanei. Maiorul Vlădescu, de felul lui era cam original, a spus Regelui că și el avea la o vie, lângă Ploești, o varietate deosebită de pere și a cerut voie Regelui să-i aducă un coș; Regele i-a mulțumit și i-a spus că-i place să vadă fructe bune. După masă Vlă-

descu s'a dus la cazarmă și a întrebat dacă este vreun soldat care să pricepe la grădinărie; a eșit unul din front și a spus că el a fost la o fermă a Statului și se pricepe. Maiorul l-a dus la vie, i-a dat în primire îngrijirea arborilor și i-a spus că Dumineca viitoare vine cu un coș să culeagă pere pentru Rege.

În drum către vie, maiorul, la Ploești, a cumpărat un coșuleț elegant și s'a dus la vie; când să culeagă pere, n'a găsit decât stricate; a întrebat pe vier ce s'au făcut perele, acesta i-a răspuns să întrebe pe soldat. Soldatul le vânduse la un precupeț.

La cazarmă, Maiorul a scos batalionul în front, a spus soldaților ce se întâmplase și i-a întrebat ce pedeapsă merită soldatul vinovat. Camarazii s'au sfătuit: unii ziceau să-i dea 500 trăgători, alții mai multe, alții mai puține. În cele din urmă au convenit cu toții să-i tragă 50 de trăgători. L'au desbrăcat, l'a pus jos și au început sfânta operație. În timpul acela a sosit și Prințul Ferdinand și soldatul, auzind de vizita Prințului, zbiera din ce în ce mai tare ca să audă prințul Ferdinand.

Prințul a întrebat pe Maior de ce se vaită soldatul, iar Vlădescu, cu sânge rece, a spus că, camarazii bat pe un soldat. Prințul a făcut observație, spunându-i că bătaia e oprită în armată. Maiorul Vlădescu, care era cam delizorzo, a răspuns „că'l bat camarazii lui, iar nu el”. Prințul a raportat Regelui, care, supărat, a chemat de urgență la Palat pe Maior și l-a întrebat de ce se bat soldații? Vlădescu a spus Regelui ce se întâmplase cu soldatul necredincios și cum camarazii l'au judecat și condamnat să i se dea 50 de trăgători. Regele când a auzit toate, a spus lui Vlădescu: „*Pine* ai făcut *tumneata*, așa *trepuie* pedepsit un soldat necredincios” (acestea mi le-a povestit maiorul Vlădescu)

Prin urmare, chiar Regele Carol I, care interzisese bătaia, a găsit că sunt cazuri în care trebuie aplicată.

Părerea mea personală este că, cei cari au ridicat bătaia, au făcut foarte rău, căci, oamenii răi nu se pot nici îmblânzi, nici corija cu bomboane și prăjituri. Pentru ei trebuie argumente să-i usture ca să țină minte.

În timpurile actuale, eu așî întinde bătaia cât de sus; pentru toți cari sunt responsabili de faptele lor. Dacă ar exista bătaia, ar ști și miniștrii și deputații ce'i așteaptă și și-ar băga mințile în cap, s'ar cuminți, nu ar mai fura.

Administrația Comunală

De mult timp, Comuna București a fost administrată de un consiliu, numit de *Vodă*, mai târziu format prin alegeri.

Altă dată, această administrație se numea: *Maghistrat* și președintele numit de guvern, se zicea *Președintele Maghistratului*.

Tot orașul a fost împărțit în cinci sectoare, numite *culori: Roșu, Galben, Verde, Albastiu și Negru*. Impărțeala a fost arbitrară. În fiecare culoare a fost câte un agent și mai târziu pârcălabii au fost înlocuiți cu percepatorii, pentru, strângerea dăjdiilor.

De când s'au înființat pompierii au fost întreținuți din fondurile Comunei. Turnul pentru observație era în curtea Agiei, după ce s'a dărâmat Agia, cu ocazia canalizării Dâmboviței, s'a mutat Observatorul în turnul Colței, și, când s'a dărâmat și acesta, s'a mutat în actualul Turn.

Servitorii Primăriei se numeau *Aprozi*. Primăria îngrijea de curățenia orașului, de străzi, de școli, etc.

Localul Primăriei, pe care l'am apucat, era o casă primitivă, pe locul unde este Hală de pește; casa avea două etaje. Când s'a făcut Hală, Primăria s'a mutat în casa lui *Hagi Moscu*, unde este locul cel mare viran din Bulevardul I. C. Brătianu, vis-a-vis de Universitate. Fiind Primar D. Matache Dobrescu, s'a dărâmat acea casă, cu gând ca să facă un local spațios în care să încapă toate serviciile dependente de Primărie, dară, pe deoparte, schimbările politice și lipsa de bani, au făcut că localul Primăriei nu s'a putut construi, pe când ar fi costat cel mult cinci milioane. Provizoriu s'a construit localul din piața Herasca, în fața bisericii Sf. Vineri, transformând Școala Primară Generalul Adriean din partea locului.

Deși codul civil și legea comunală spun că Primarul îndeplinește funcția de Ofițer al stărei civile, la început, Primăria, pentru înlesnirea cetățenilor, înființase cinci localuri și numea cinci Ofițeri ai stărei civile. Mai târziu, s'a revenit, conform legei, și astăzi este un ajutor de primar care îndeplinește această funcțiune, în numele Primarului.

Hoteluri

Cel dintâi Hotel care s'a înființat în București a fost la Podul Mogoșoaei, unde este astăzi „Cofetăria Riegler“. Un francez, numit Hugues, l-a aranjat, cu puține camere,

dar bine întreținut. În acest Hotel a fost găzduit prințul Napoleon (Plomplon), vărul Împăratului Napoleon III, trimis în misiune diplomatică la Domnitorul Carol I. Nu-mi reamintesc dacă s'a vorbit despre această misiune a lui Napoleon. Cred că d-l Iorga are cunoștință, de venirea lui Napoleon în țară la noi. La Hugues era cel mai bun și renumit Restaurant, unde elita Bucureșteană lua masa. Se plătea atunci zece galbeni pe lună abonamentul.

În acest restaurant a avut loc în 1885, mi se pare un incident între magistratul Eduard Mavrocordat, permutat de fostul ministru de Justiție N. Voinov: Mavrocordat a pământuit pe ministru. Faptul a produs mare senzație pe vremuri.

Hanuri

Erau patru hanuri principale: Hanul Manuk, astăzi Hotel Dacia, Hanul lui Simion Armeanu, în apropiere de biserica Sf. Gheorghe, Hanul Gabroveni și Hanul Niculcea, la capul podului Mogoșoaiei, unde este astăzi piața Victoriei.

Dela hanul Manuk plecau birjile pentru Giurgiu, iar dela hanul Niculcea plecau pentru Ploești, Brașov, Buzău și Brăila.

Tot la acest han, erau renumitele grajduri, unde se aduceau cai de vânzare din Transilvania și din Rusia.

VIII

OAMENI POLITICI, MARI PATRIOTI, PE CARI ÎI AM CUNOSCUȚ

Din timpuri încă vechi, mulți Români s'au luptat a scăpa țara din sclavia în care o adusese barbaria turcească precum și din administrația asupritoare și imorală a blestemăților Greci din Fanar.

Marile schimbări aduse de Revoluțiile Franceze de la 1789, cea din 1830 și 1848, au redeșteptat multe popoare, între cari au fost și Românii oprimați, cari, întâiu, prin răscolarea dela 1821, condusă de slugerul Tudor Vladimirescu, a scos la lumină, la 1848, mai mulți tineri Români, cari au răscolat parte din popor, au redeșteptat mai pe toți Românii și au făcut Revoluția dela 1848, arătând care erau dorințele poporului, ca să fie eliberat din sclavie.

Cei cari s'au pus în capul mișcării au fost: Ion și

Dimitrie Brătianu¹⁾, Ion Heliad Rădulescu. Generaș G. Magheru, patru frați Golești: Ștefan, Alexandru zis și Sfântul, spre deosebire de un alt Alexandru Golescu numit Arăpila, Generalul N. Golescu și Radu, acesta din urmă a jucat un rol mai secundar. Acești frați Golești au fost fiii marelui patriot Dinicu Golescu, cel din-

Ion C. Brăteanu

tâiu și unicul, care a dat pământ gratuit sătenilor de pe moșia lui Golești din Argeș. Dinicu Golescu a înființat școala din Golești și a adus din Transilvania pe Aron Florian ca să fie învățător copiilor sătenilor. Ion Ghica, (cocoșatul), pentru că era adus de spate. C. A. Rosetti, zis Berlicoco, General Tel, zis și Tremuriciu, pentru că tremura încontinuu din cap, poetul Dimitrie Bolintineanu, iar în Moldova au fost Kostake Negri, Michail Kogălniceanu, Lăscar Catargiu, V. Alexandri.

Pe lângă acești mari patrioți au fost mulți tineri din toate clasele societății, cari s'au unit și au făcut vestitele manifestații patriotice, dintre care începutul a fost la comuna Islaz, condusă de maiorul Tel și căpitanul Pleșoianu, iar serviciul religios a fost făcut de Popa Șapcă. A doua și marea întrunire revoluționară a fost pe câmpia dela Filaret; de când i-a și rămas numele de „Câmpia Libertății“, astăzi frumosul Parc Regele Carol și unde a fost cea mai bogată expoziție, la 1906.

Advocații pe cari îi am cunoscut.

Mai de mult, advocați se făcea toți aceia cari erau buni de gură, cărora, în răs, le zicea buni de clanță. Des-

1) Lui Dumitru Brătianu i sa zis Catâr, pentru că era ursuz ciudat, totdeauna făcea altfel cum ziceau alții.

Lui Ion i sa zis Firfiric că era mic și îl compăra cu o monedă Austriacă minusculă, numită Firfirică, de 13 parale vechi.

pre aceștia a scris răposatul avocat Țicu Ștefănescu. Dintre cei din urmă a fost și Bencea, de hazlie memorie. Intre alte nostimade din pledoariile lui Bencea este și cea următoare: Odată pleda în contradictoriu cu C. Bozianu. După ce a vorbit Bozianu, a luat cuvântul Bencea; a făcut multe elogii lui Bozianu, spunându-i și aceasta: „Toate bune onorabile domnule mare avocat, dar Art. 93 ce c mănâncă?”

Cei dintâi mari advocați titrați, au fost: Iorgu Vernescu, doctor în drept dela Paris, renumit pentru eminentele lui pledoarii. El a făcut, prin argumente puternice, înaintea Curții din Craiova, să câștige acest oraș un mare proces, pentru care a fost mult sărbătorit și i s'a răspândit portretul în toată țara, drept recunoștință. Într'un proces, la Tribunalul din Buzău, pleda contra cu Ferekidy, primul venit în țară și tatăl Ferekidilor pleda în grecește. După ce a terminat a început Vernescu: „Monsieur le President, Mesieurs les juges” — Președintele a tras clopoțelul și a spus că nu era permis să se pledeze în limbă străină. Vernescu a răspuns că, de vreme ce adeversarul vorbise în grecește, crede că-i era permis și lui a pleda în franțuzește, pentru că nu știa grecește. — Iorgu Vernescu, din nenorocire, puțin timp după venirea dela Paris, s'a paralizat (hemiplegie); în această tristă stare a trăit 30—40 ani. — (Iorgu Vernescu să nu să confunde cu Gună Vernescu, amândoi rude și de origină din Buzău.)

C. Bozianu, doctor în drept dela Paris, unul dintre profesorii și advocații cei mai corecți. El a ocupat cele mai înalte situații din țară.

Ghorghe Costa-Foru, asemenea doctor în drept dela Paris, profesor, avocat și om politic de mare valoare.

Vasile Boerescu, doctor în drept dela Paris, profesor, avocat de valoare, mare orator, a fost numit de către Domnitorul Carol I și Principesa Elisabeta: *Unser Freund*, pentru că pe acele timpuri, în mai multe ocazii, luase apărarea lor contra atacurilor din partea Opoziției. Cu ocazia convențiunii încheiată cu Austria, Vasile Boerescu a ținut în Senat un discurs remarcabil, susținând interesele în favoarea Austriei. Acest discurs a fost criticat amarnic de marele patriot, senatorul Panaite Radu, care a îngenuchiat

1) Panaite Bradu nu a știut că Boerescu era neam de arnăut Albanez.

în bancă și, după ce a mulțumit lui Dumnezeu că a pus în capul unui Român un așa mare talent, s'a ridicat în picioare și a spus că Dumnezeu care a dat talentul lui Boerescu n'a fost Dumnezeuul Românilor. (Am fost de față când s'a petrecut această scenă în Senat.)

Gună Vernescu, avocat de valoare, orator de forță, cu toate că avea defect la vorbire (puțin cam peltic). Om politic de mare activitate, dar fără pricepere pentru a și alcătui un partid. A avut puțini partizani, dar sinceri. A fost de mai multe ori Ministru, deputat și senator.

C. Boerescu, fratele lui Vasile, a fost profesor, avocat, ministru, deputat și senator și în urmă, Președinte al Senatului. El a scris romanul: Aldo și Aminda.

Dupa aceștia a venit o pleiadă de tineri, doctori și licențiați, cari, cu încetul au făcut să dispară advocații fără titluri și chiar acei cari veniau din oficina dela Târgoviște, porecliți „Gură de Târgoviște“.

Aceștia și mulți alții, cari se recrutau dintre magistrați destituiți, escroci și foști prin pușcării, au mai rămas ici colo, puțini pe la judecătoriile de Ocol din Capitală, sau cari au plecat a pleda la judecătoriile dela sate. Incetul cu încetul și aceștia au dispărut din circulație.

Tipuri de oameni chifibușari

Dintre cei mai cu vază în Capitală, erau patru și cei mai temuți.

Aceștia erau: Baronul Barbu Bellu sau Bellio, cum își zicea; — C. Păltineanu, foarte dibaciu, așa că a vândut, chiar Creditului Urban, casa unor minori, cari, când au devenit majori, și-au revendicat casa și Creditul a mai plătit odată, pentru că el construise palatul lui pe acel loc. Cuconu Pană Olănescu, om inteligent și simpatic, avea o figură agreabilă când îl cunoștea bine. Cuconul Pană a avut contract cu statul să țină serviciul Poștelor cu cai, dela București până la Slatina. — Guță Manu, inteligent, dar cârcotaș. Lui i se datorește înființarea Serviciului Navigației Fluviale. Fiind director al Regiei, a încheiat un contract cu guvernul sârbesc ca să-i dea o mare cantitate de sare din Ocnele noastre, cu condiția să transporte sarea până la Belgrad. Pentru aceasta a cumpărat un Remorcher și, pentru că nu avea personal competente să-l ajute la acest început, a luat

pe Franasovici, tatăl fostului sub-secretar de Stat la Interne și amestecat în „afacerea pașapoartelor“. Guță Manu a dat direcția de conducere lui Franasovici și cu încetul s'a pregătit personalul necesar, mai cumpărând vase și astfel s'a format începutul serviciului de navigație pe Dunăre. De acest serviciu este legat numele lui Guță Manu.

IX

Medici veniți în țară

Istoria vorbește de mulți medici, veniți sau aduși. D. Iorga, în conferințele și în scrierile sale, vorbește despre acești medici. Gion în „Istoria Bucureștilor“, la Capitolul „Doftoricescul meșteșug“, pomenește asemenea numele mai multor medici cari au practicat în București. Ei erau de diverse naționalități: puțini Italieni, puțini Evrei și Bulgari, câțiva de prin Austria și Saxonia, mulți rămași din armatele de Ocupație, mai cu seamă Rusă și Austriacă. Cei mai mulți veneau din Grecia, urmând pe Domnii Fanarioți. Mai toți s'au căsătorit cu femei din țară și au rămas aici, formând familii, dintre cari au lăsat urmași cari au devenit Români, cu toate că-și păstrează nume Grecești, Poloneze, Germane și Bulgare.

Un mare număr dintre acei medici nu aveau titluri academice, sau erau simpli felceri, calfe de spițeri, patron sau magistri în chirurgie, titluri cari le dau dreptul a lua sânge, a pune ventuze și lipitori, după ordinul medicilor, doctori în medicină. Mulți dintre ei aveau diplome cumpărate, fără să fi fost vre-odată prin vre-o școală de medicină. Veniți în țară, a fost destul să spună că sunt doctori și făceau clientelă, ocupau funcții; de aceștia am cunoscut. Un exemplu din multe.

Doctorul Mauriciu Wertheimer
Fost medic și chirurg al Capitalei
Fost profesor la Școala de Medicină

Eichembau

La spitalul militar era medic secundar Eichembau (praporgic) cu diplomă de Patron și, pentru că să hotărâse ca toți medicii militari trebuia să aibă diplomă de Doctor în medicină, Șeful serviciului sanitar. Doctorul Davila, a dat ordin sau să-și procure diplomă sau să-și dea demisia. Eichembau a scris la Viena să-i trimeată o diplomă de doctor.

De acolo i s'a trimis o «*temă*» să o scrie fără să consulte o carte de medicină, el însă, nici cărți nu știa să consulte și «*tema*» i-am făcut-o noi—dacă om fi făcut ceva bun! — El a trimis «*tema*» la Viena și i'a sosit îndărăt imediat diploma de doctor în «*Omnia Medicina*», pe numele de Iohan. Secretar la cancelaria lui Davila era un diavol de ofițer N. Băicoianu, care i'a spus că diploma nu e valabilă că n'avea nume de botez românesc și l-a îndemnat să șteargă pe „Iohan“ și să pună „Ion“. Când s'a prezentat cu diploma la Davila acesta l-a luat la cearta și așa bietul om a rămas și fără diplomă și fără slujbă. Cu toate acestea el nu s'a prăpădit căci era în țara lui Hübsch.

Davila a organizat Serviciul sanitar militar și civil, și încet, încet și cu multă prudență, a înlocuit pe toți cari nu aveau titluri academice. Celor mai buni doctori le-a dat posturi importante prin spitale și pe unii i-a numit Profesori, așa au fost: Turnescu, Polyzu, Athanosovici, Marcovici, Severin, Barasch și alții, și cu aceștia a început o altă eră medicală, până când au început să se întorcă și din streinătate elevi de-ai noștri, ca să se îndeplinească proorcirea lui Davila dela 1858, când cu ocazia sărbătoririi de fine de an, ținută la Mihai-Vodă, sub președinția Domnitorului Alexandru Ghica, a zis: „Elevi, siliți-vă la învățătură, țara va avea grijă de voi, vă va trimite în străinătate și întorcându-vă în țară doctori în medicină, veți fi numiți medici primari ai spitalelor și voi veți fi profesorii viitoarei Facultăți de Medicină“.

Tipuri de medici scrupuloși

Erau câțiva medici, cari se deosibeau, fiecare prin câte ceva, de starea obicinuită a omului.

Vom începe cu profesorul Turnescu, à tout seigneur tout honneur. Pe lângă multe naivități și curiozități ce avea acel profesor, și despre care voiu vorbi mai departe, mai pe larg. Doctorul Turnescu era un om cu totul deosebit, era exact în îndeplinirea îndatoririlor lui, chibzuit și econom până la avarie, până la calicie; un exemplu între multe, din care se va deduce că în toate afacerile lui așa era: Intr'o zi, mergeam să vedem pe un bolnav în oraș. Pe strada Enei de azi, am întâlnit o birjă liberă, am oprit-o și am voit să ne urcăm, Turnescu a spus că întâiu să întoarcă birjarul și pe urmă să ne urcăm. L-am întrebat de ce ă făcut acel gest, el mi-a răspuns: — „Ce vrei să întoarcă pe socoteala noastră?“ După ce ne-am urcat, a scos ceasornicul și a spus birjarului că de atunci abia începea ora.

X

Tipuri de medici șarlatani

Doctorul Drasch

Nu știu dacă acesta avea diplomă sau nu și ce fel de diplomă va fi avut, ceea ce știu este că era un mare farsor, un șmecher așa cum îi plăcea publicului. Prin extravagantele lui, prin mistificarea lumii, avea o clientelă numeroasă. Când se ducea la un bolnav, mai cu samă la cei mai depărtați, spunea că a doua zi când o veni să găsească pregătite două pâini și o sticlă cu vin. A doua zi, după ce mânca pâinile, bea vinul pleca, spunând că avea să se gândească ce să dea bolnavului. La unii bolnavi le prescria o soluție de sulfat de fier (Calaican) într'o sticlă, în alta tanin și recomanda bolnavului să bea o lingură din una și peste un sfert de ceas din a doua și, de va avea scaun negru, este semn bun că se făcea bine. Cele două soluții în stomac făceau lichid negru, scaunele erau negre, iar bolnavul să minuna de știința doctorului Drasch, iar dacă nu se făcea bine, spunea că nu mai avea zile. Hapurile lui Drasch erau renumite în toată țara. Ce erau acele hapuri? Erau compuse din rășină de jalapa zdrobite cu muchia toporului, iar bulgării acoperiți cu praf de rugină de fier. Depozitul era la farmacia de la Biserica cu sfinți și se vindeau cutiile cu sutele pe zi; lumea proastă făcea coadă, ca

azi la brutărie. Cutia costa trei lei. L'am văzut și eu odată mâncând. Eram invitat la Davila; erea și Drasch invitat într-adins ca să îl vadă cât avea să mănânce. A mâncat în adevăr cât patru. După masă s'a culcat pe o canapea în sufragerie. Davila mi-a spus că Drasch, după somn a mâncat tot ce a găsit în sufragerie între care și ca un kilogram de Svaifer; a băut și două sticle cu vin. L-am întrebat odată, că de ce făcea acele extravagante, el a fost sincer și mi-a spus: „Domnule profesor, dacă aș face eu clientela ca D-ta, aș muri de foame. Lumea este proastă și numai prin acrobăție poți să-i storci tot ce vrei“. Prin urmare, doctorul Drasch, a fost un șarlatan conștient.

Doctorul Hirsch

Iarăși un tip, dar fără pretenții, el făcea multă clientelă, pentru că era medicul unor societăți evreești, de unde îi venea vizita 10—15 bani și, ca să adune bani, trebuia să facă multe vizite. Rețetele le scria acasă cu sutele și lua clienții în rând, pe stradă. La fiecare casă striga din stradă: Morgen Schwartz? Wie gehts? Sind Sie alle gesund?

Dacă era vreunul bolnav îi da o rețetă. Dacă însă toți erau sănătoși, da altă rețetă, ca să ia doctoria în caz de s'ar îmbolnăvi vreunul din casă. Cu chipul acesta aduna ban cu ban așa cum zice și Moșilică din „Lipitorile satelor“: „Chicătura cu chicătură face oacă, oacă cu oacă face balerche, balerche cu balerche face boloboc. Așa“ și Hirsch, pune ban peste ban, până a strâns 200.000 lei, și s'a dus la Viena, unde, în loc să se bucure de rodul muncii lui, s'armanul, a murit într'o privată.

Doctorul Ceapă

Doctorul Ceapă. El da la toate boalele, ceapă: Să bea zeamă de Ceapă, să se frece cu ceapă, să mănânce multă ceapă, și așa mai încolo.

Au mai fost și alți medici, pe cari greutatea Vietjii, îi sileau să treacă peste scrupulele ce trebuie să-și impuie ori ce medic.

1) Acest articol a fost scris sub ocupația armatelor străine.

Tipuri de Empirici — Să vedem acum cari erau în București empiricii, cu mare clientelă. Am cunoscut pe trei: *Moș Rățoiu*, pe care l-a făcut nemuritor, Polcovnicul dela Pompieri, Badea Dan, pentru că l-a vindecat de o fractură a gambei. *Moș Rățoiu* a fost fotografiat în sute de exemplare și împărțit în toată țara. *Moș Rățoiu* avea în traistă, câlți, praf de cărămidă, câteva ouă și câteva margini de postav. Cu acestea făcea toate operațiile, în frânturile oaselor. Când erea un caz mai grav spunea: „*Taicule*, ia trimete să aducă două oca de vin, pentruca să bem amândoi să avem curagiu“.

Al doilea era dascălul *Drăgoi*, care locuia către *Văcărești*. În cazuri grele, acesta să consulta cu *Moș Rățoiu*.

Mățăreasa

Intre femeile care spălau mațele la Abatoriu, s'a găsit una mai deșteaptă și, urându-i-se cu această meserie, s'a apucat de doftorie. A învățat să caute de boală de gât; pentru aceasta a aflat că, c. . . de câine, e o doctorie veche ce se păstra în spițerie sub numele de *Grecum album*, și pe care doftorii vechi îl dau în praf, suflat în gât. Zis și făcut. Mațăreasa îl aduna de pe unde câinii își făceau treaba mare, îl usca, îl făcea praf, și la trebuință, îl sufla cu o țevă de trestie în gâtul copiilor bonlavi de anghină. Pe atunci era o mare mortalitate între copii, pentru că Anghina difterică, devenise endemică și totdeauna cu urmări grave. Mațăreasa căuta și de scrinteală și de frânturi, și era chemată în familii bune. Intre altele, familia *Fălcoianu*; dintre care unul era Prim-Președinte la Inalta Curte de Casație. Mama lui, bătrâna *Fălcoianca*, a căzut și își a fracturat osul radiu la capul de jos. Medic al casei era profesorul *Marcovici*. Familia *Fălcoianu* a chemat pe Mațăreasa să caute pe bătrâna *Fălcoianca*. Aceasta a legat-o în câlți, praf de cărămidă și albuș de ou, fixate toate cu margini de postav. Peste cinci—șase săptămâni, Profesorul *Marcovici*, după dorința familiei *Fălcoianu*, m'a invitat să văd și eu pe pacientă. Când am voit să desfac aparatul, bolnava s'a opus și a cerut, că fără Mațăreasa să nu-l desfacem. Am convenit și a doua zi ne-am întâlnit cu *Colega* și numai astfel dna *Fălcoianu* a acceptat să ridicăm

murdăria de pe mâna sa. — „Acuma ce este de făcut doctore maică?” — „Nimic Doamnă, ești vindecată și, ca să recapeți mișcările mâinei, să încerci să împletești la ciorapi! — „Ce zici tu Mățăreaso, bine zise domnul profesor?” — „Știu și eu Cuconiță!”, domnul Doftor știe mai bine ca mine. Biata Mățăreasa era amorțită de frică să nu o denunț.

Și Mățăreasa¹⁾ ca și Moș Rățoiu și Dascălul Drăgoi, cereau multă beuturistică, să prindă curagiu; și, azi nițel, mâine nițel, până s'a dat la o beție strașnică. Mai târziu m'au chemat să le dau cep.

Cu moartea lor au dispărut timpurile acestea. De altfel, mai sunt mulți doctori, aproape nu este om, bărbat sau femeie, care să nu știe câte o doctorie.

Afară de cei cunoscuți prin mahalale, bolnavii să mai caută cu descânțece: Dacă e luat din iele, de deochi, de soare sec, de blăstăm; se mai căuta și cu masluri, cu cădere la daruri, călcare de popă pe spate și altele.

TIPURI DE MANIACI

Căpitan Hoarcă

Era mai de mult în Dealul Spirei un individ maniac, care umbla îmbrăcat cu o manta albă și cu chivără de hârtie. El se credea comandant de armată. Nu făcea nimic rău, vorbea aproape cum să cade, așa că lumea fără să-l presupună nebun, să mira de ce el era așa de anormal, de se credea comandant, pe când nu avea nici o armată pe lângă el. Pecât îmi pot reaminti, să spunea că fusese căpitan de oștire.

Chimiță

Era un maniac, care se ferea de toți, să n'ui mânjească hainele, și ce haine! Mulți, ca să facă haz, îi făceau costume de stofe caraghioase, mai cu seamă din macaturi vechi. El să plimba pe Podul Mdgosoaei, prin fața Teatrului, ședea la masă la Cofetăria Fialcovsky și, dacă se așeza altul la masă, el să scula, să așeza la alta și așa, dela masă la masă, până le vizita pe toate. Când vedea că nu i se dă pace, să scula și pleca. Nu vroia să vorbească cu nimeni.

1) Mățăreasa fusese întâiu spălătoreasă de mațe la Abatorul comunal.

Bărbucică

Un bătrân scurt și gros; își cănea barba. Singura lui ocupație pe stradă, și în Piața Teatrului, era de a împărți bomboanc fetelor; era mult mâhnit și avea mare suparare, când era refuzat. Tineretul să tinea de capul lui, spunându-i că mureau fetele după el. Și aceasta îl înveselea și le oferea și lor bomboane drept mulțumire. Bărbucică era neam de boier.

Del Sârbu

Un fel de caraghios elegant, foarte vorbăreț, spunea multe pornografii, pentru care-l plăceau mulți. Avea un deosebit talent de a imita din buze multe instrumente muzicale, așa în cât credeai că auzi o fanfară militară.

Dânsul a fost slăbiciunea lui Mitică Butculescu; îl avea mai totdeauna pe lângă dânsu și nu îi ticnea mâncarea, dacă Del Sârbu nu era acolo să-i bată toba din buze.

Prodănescu

O! Acesta era un personagin; fără el Costică Boerescu era *mort*. Prodănescu se credea prozator, poet, scriitor și Boerescu îi arăta câte o poezie caraghioasă, spunându-i că era făcută de Vasile Alexandri și îl convingea pe Prodănescu să creadă că era superior lui Alexandri. Prodănescu scria de toate, facuse și un calendar pe trei sute de ani, dar nu îl a publicat.

El făcea și ode cam în felul acesteia :

Oadă la Mehadia

*Cernavitză apă rece
Pe pod cocoanele trece
Și să plimbă prin saloane
Și mănâncă macaroane
Cine are bani
Mănâncă și biftec....*

El spunea că știa să vorbească patru limbi, iar în cea franceză era tare de tot. Într'o societate de familie, a vrut să arăte cum vorbea franțuzește și a povestit o istorie cum a întâlnit el hoții într'o pădure :

„Cand mon neve truve vuler dans le pădurion tire pistole, paf, puf, tombe la tera i-am regulat eu mama lor“.

Scria ode la actrițe, a făcut și una foarte lungă armatei când s'a reîntors victorioasă dela Plevna. Toate acestea le tipărea în broșuri și'n foi volante. Regret că le-am pierdut, pentru că erau hazlii de tot, prin prostia lor. Prodănescu era bulgar de origină, avea chiar accent. Era cu stare, avea și o casă cu două etaje, pe strada Sfinților.

Cuconu Iancu Kalinderu

A fost un tip agreabil, totdeauna serios în formă de filosof. A fost unul din subiectele de toate zilele ale ziarului *Furnica*, era renumit și prin pălăria lui enormă și cenușie.

Odată, la Ploești, hazliul Iancu Brezeanu s'a urcat în vagon și a dat de Cuconu Iancu, care sta majestos într'un cap de bancă.—„Vă salut Cucoane Iancule.“—„Nu te cunosc“ răspunse Cuconu Iancu.—„Cum nu mă cunoști Cucoane Iancule? Ar trebui să-mi fi recunoscător.“—„și pentru ce?“—„Pentru că în lipsa d-tale ți-am ținut locul.“—„Ce loc domnule?“—„Nu știi că *Furnica* m'a pus pe mine alături de Smara pe când d-ta erai în voiagiu.“

Cuconu Iancu, cu toată originalitatea pălăriei sale, a lăsat ceva bun, a lăsat Statului un muzeu, dar l-a lăsat încurcat, așa încât Ministerul Instrucției Publice a trebuit să-l plătească ca să se poată servi de el. Acest muzeu este în strada Renașterei, prin bogăția și mportanța obiectelor din el, merită să fie vizitat cât mai des.

Constandin Stăncescu, zis Pictorul, și zis Stăncioacă renumit prin pălăria lui gigantică, el să ținea fudul că erea pictor și călca agale el era în veci membru în comitetul teatrului. Și îi făceau haz actrițele, el să preta foarte mult la caricatură.

Cârjan

Un țăran din Ardeal, care avea mania de a călători pe socoteala lui, căci așa a fost el croit să nu fie favoritul nici unui guvern, ca să-i dea și lui misii diplomatice sau ceva *bonuri de tezaur*, precum s'a dat la multe femei ca să se învârtească și ele, sărmane, prin alde *Șantanur*: la Paris și Nisa.

Când a fost Cârțan la Roma, era Prim-Ministru, profesorul Guido Bacelli, care îl a primit cu multă plăcere pe Cârțan; s'a dus cu el la Columna lui Traian ca să vadă dacă costumul lui seamănă cu al Dacilor. Cârțan a fost foarte mult pus alături de Smara în ziarul *Furnica* ca și Cuconu Iancu Kalinderu.

Bietul Cârțan, a umblat el cât a umblat, dar în București și-a găsit *Bacăul*, pentru că un domn comisar l-a văzut trențaros, târându-și opincile i-a tras o sfântă de bățae, cu care ocazie i-a dispărut și colecția de monede pe cari le adunase de pe unde fusese.

Vasile Popa

Un emul al lui Cârțan, Vasile Popa, umbla continuu, de mulți ani, cu o condică sub braț și adună *autografe*. Ce a pățit Popa dela finanții unguri și nu mai puțin și dela polițiștii noștri, numai ceafa lui știe. Popa, când întâlnea pe câte unul, îi ținea discurs și-i cerea și ceva de Cheltuială.

Cilibi Moise

Era un negustor de mobile vechi în strada Șelari, foarte hazliu și, când te prindea, spunea atâtea încât nu-ți mai venea să pleci. Toate câte știa el le publica în broșuri-reclame. Paturile le recomanda așa: Pat pentru o persoană, un galben, pentru două persoane, doi galbeni.—*Unul peste altul, mai estin.*

XI

Petrecerile în București

În timpul verei au fost totdeauna mai puține. Grădini publice de plimbare a fost *Cișmigiul*, aranjat în timpul Domniei lui Gheorghe Bibescu. Pe acest loc era altădată o mlaștină cu apă infectă, papură, sălcii și alte buruieni, unde se ascundeau animale sălbatice și miliarde de broaște cari asurzeau lumea prin orăcăitul lor, acum este locul de puere al ciorilor.

Șoseaua Kisselew, începută pe la 1831, pe vremea când generalul Kisselew era guvernator, după războiul Ruso-Turc și pacea de la *Indirnea*.

Afară de acestea mai erau grădini particulare, cum a fost: Grădina Eliad, la Moși; grădina la Șapte Nuci, renumită pentru ce se făceau în timpul alegerilor chefurii; grădinele dela Filaret; dela Leul și Cârnatul, unde se mâncau renumiți cârnați și fleici, se bea țuică veche Marghiloman, mustul și vinul de Drăgășani; Grădina cu *Cai*, numită astfel pentru că acolo s'au instalat prima oară învârtelile pe călușei și scrânciobul; Grădina Zipser, etc.

Una dintre cele mai frumoase și elegante, era Grădina *Schlatter*. Această grădină ocupa un teren mare, între grădina Cișmigiu și strada Câmpineanu, unde acuma este *Aleea Carmen Sylva*, împreună cu toate construcțiile din Intrarea Nordului până la casa Generalului Florescu, astăzi localul Liceului Șincai. În această grădină elita Bucureșteană avea petrecerile în toate serile. Tot-d'auna seara, era, luminată feeric, cu lămpioane și lămpi cu petrol. Muzica militară cânta în toate serile; era un bufet bogat și un salon unde se dansa.

Cofetări

Cea mai bine asortată a fost cofetăria Fialkowschy, în piața Teatrului, în casa croitorului *Török*, unde este astăzi restaurantul *Eliseu*. La Fialcowsky venea tot Bucureștiul să ia înghețată. Acolo se făceau întâlnirile, flirturile, giumbușlicurile. Aci venea tineretul care, neavând ce face, să dădea la drăcii și la glume haslii. Aceștia făceau glume plăcute și aveau mania de a spune câte o minciună încoronată ca să vadă când avea să vină îndărăt ca o faptă adevărată; cu chipul acesta înmulțiau continuu numărul cancanurilor. Unul dintre ei mai hazliu era Alexandru Pencovici, care a murit anii trecuți.

Restaurante

Nu erau multe, lumea trăia patiarhal. Cel mai renumit și foarte scump a fost restaurantul Hugues.

În strada *Covaci*, un oare-care Ionescu, a deschis un mic birtuleț, iar mai târziu, un băiat din prăvălie, un nepot al acestuia, a aranjat restaurantul într'o șândrama de scânduri, unde venea de mânca tineretul inteligent și sărăcăcios. Acest mic restaurant a fost al lui lordachie Ionescu.

Nicolae Orășanu a fost nașul bucatelor. Acolo în mica gargonță țuca s'a numit: *o idee*, Vinul cu Borvis: *o baterie*; cârnatul mic: *un mititel*, cel mare *un patrician* și așa pentru toate felurile de bucate. În mica șandramă, Iordache a adunat ban cu ban, și cu multă răbdare s'a îmbogățit. Astăzi este renumitul Restaurant Iordache, unde se cheltuesc mulți bani, mai cu seamă de ce îi câștigă mai ușure.

Acolo se mănâncă bine, se duce și foarte multă lume bună și se dau și foarte des banchete.

Restaurantul Lazăr

Era întreținut de un ungar, fost bucătar la Beizadea Mitică Ghica. În acel restaurant se mânca binișor. Era instalat unde este astăzi băcănia lui Dragomir, în Piața Teatrului.

Restaurantul Rska (Raška)

Avea o grădină elegantă și teatru de vară, unde se ducea multă și aleasă lume. Acolo, la 1877, am făcut cunoștință cu Gorceacow, Cancelarul Țarului Alexandru II, venit cu ocazia războiului Ruso-Româno-Turc. Această grădină era pe unde s'a prelungit strada Edgard Quinet pe lângă palatul Universității.

Petreceri, bucuria copiilor

Moș-ajun

În ajunul nopții Crăciunului, copiii se duceau cu Moș-Ajun și strigau: «*Bună dimineața la moș-ajun, ne dați, ori nu ne dați?*» Și se da copiilor covrigi, nuci, alune și bomboane. Din ziua Crăciunului până la Sfântul-Ioan, umblau copii seara cu Steaua și Vicleimul cu perdea sau fără perdea, după cum ereau și cântecile mai decente sau indecente.

La Sfântul Vasile veneau țigani cu Vasilca. Aceasta era o căpățână de porc împodobită cu cercei, mărgelile și panglici, așezată pe o tavă. În ajunul Sf. Vasile veneau vizitii, pleznind din bice și urând: *la mulți oni*. Copii mici veneau cu sorcova, te băteau cu florile, tremurau și cântau:

Sorcova
Vesela
Să trăiți
Să 'mbătrâniți
Ca un măr
Ca un păr
Ca un fir
De trandafir
La anul și
La mulți ani

Tot iarna erau și balurile mascate, între care cel mai renumit era în sala Bossel, unde este acuma Passagiul Imobiliara și în sala Slătineanu, unde este Hotel Capșa. Acestea erau pentru societatea cea bună; pentru cei mai din popor, erau alte localuri în condiții mai proaste.

Balul mascat evreesc *Purim Bal*, era hazliu, pentru doamne și domnișoare, care se costumau și intrau prin casele oamenilor să-i tachineze, vorbindu-le în idiș.

Darea câinilor în târbacă

Primăvara era anunțată prin darea câinilor în *Târbacă*. Pentru această erau oameni cari băteau câinii cu ciomagul, să nu turbeze. Proprietarii aduceau câinii în Dealul Spirei, unde îi bătea.

Plugușorul

Veneau țăranii cu doi și patru boi gătiți cu fel de fel de zorzoane și înjugati la un plug, umblau pe strade plesnind din bice și cereau bacșiș.

Călușarii

Prin luna Aprilie și Mai veneau flăcăii țărani gătiți cu panglici și flori la căciulă și cu clopoței la picioare și jucau jocuri naționale.

Paparudele

Când era mare secetă, ca să plouă, fete țigănci, se găteau cu bozii pe tot corpul jucau și cântau ca să vină

ploae. Dacă seceta ținea mai mult, eșeau preoții cu Sf. Dumitru și făceau rugăciuni către Dumnezeu ca să se îndure și să dea ploae.

Un episod din războiul 1855—1856

Lăcomia imperiului rusesc a silit pe Franța și Anglia să-i declare războiul pentru a o împiedica să nu coplească orientul. Cu această ocazie au năvălit și asupra Principatelor Muntenia și Moldova: armata rusă și turcă, iar Austria, ca vulpe vicleană, cum a făcut totdeauna a trimis și ea armata sub cuvânt ca să țină liniștea, dar, de sigur, gândul ei a fost că, dacă se ceartă doi, doar va putea să profite ea. Și lucrul a fost așa de adevărat că, după încetarea războiului sub diferite pretexte, tot amână evacuarea și a trebuit intervenția celorlalte puteri să o silească să-și retragă armatele dela noi.

Intre regiunile apropiate la punctele de lupte, era și județul Mehedinți, cu capitala lui la Turnu-Severin; și ne așteptam din zi în zi să vină și pe acolo armata. Cele turcești erau în apropiere, în cetatea cea întărită din ostrovul *Ada-Kaleh* și *Cladava*. Intr'o dimineață am văzut pe ulițele orașului armată rusească; noaptea venise din Calafat o *sotnie* de Cazaci de Don; fără ca nimenea să știe, ei erau în recunoaștere. Imi reamintesc ce fel de oameni erau: toți voinici, bine făcuți; *bine îmbrăcați*, cu toate că veneau dela depărtări considerabile și multe zile pe drum, și mă gândesc de ce soldații noștri erau așa de piperniciți și rău îmbrăcați, pentru că, atât în războiul dela 1877 cât și în cel din anii trecuți, erau mulți rău echipați și chiar după două luni dela declararea războiului, autoritățile au început să ceară de pomană cămăși, ismene, obiele, etc. Nu care cumva administrațiile noastre întrec în *negl jență* pe cele rusești?

Noi, copiii, ne țineam după cazaci și îi vedeam cu câtă abilitate furau de prin prăvălii. La brutării să făceau că miroase jimbă și o treceau dela unul la altul să o miroase și jimbă nu se mai întorcea; iar în prăvăliile, unde era orez ori alune treceau mâinele prin ele și strigau „harașol, harașol!” iar orezul și alunele intrau pe mâneca mantalei, căci, toate mânecile avea marginile tari. După ce umpleau mâneca, puneau mâna la piept salutau și plecau.

Populația orașului era compusă în mare parte de negustori din Turcia: Greci, Macedoneni și Albanezi; iar Turcii erau, foarte puțini, tutungii și salipgii; toți purtau fes.

Mărfurile se aduceau mai toate din Turcia, între care fesurile erau cele mai căutate și mai cu seamă cu ocazia războiului, mulți din popor purtau fes.

Când au văzut că au venit și Rușii, a venit la modă și șapca, și trebuia să ai asupra-ți și fes și șapcă, pentru că nu știai cu care te poți întâlni.

Într'una din zile, noi școlarii, ne am dus la orașelul *Cerneși*, fost capitală a județului Mehedinți și se întâmplase să plec cu șapca. S'a dat vestea că vin *Basbuzuci* și în adevăr vedeam că vin după Dunăre o ceată de nespălați, goi, desculți, numai șeful (un arap negru și buzat), avea niște tălpi legate cu sfoară, murdari; puțini cu fesuri, cei mai mulți aveau niște *scufe* de ață. Aveau puști lungi și cu patul crăcănat, se ziceau „*puști arnăuțești*“. Unul din ei s'a repezit și mi-a luat șapca a aruncat-o jos și mi-a arătat cu degetele la fesul lui și mi-a zis: „Hâ, hasta, adică să port fes ca el, iar nu șapcă“. Ei veniseră pe Dunăre într'o șaică și-i ducea la Ada Kaleh să înlocuiască armata regulată (*Ascherii*) pe cari trebuia să-i ducă la Calafat, unde era bătălia. S'a dat ordin, de cine, nu știu ca autoritățile să plece cu archivele la Râmnicul-Vâlcei. Un frate al meu era *pomojnic* la Cârmuire, și a fost trimis cu carele încărcate cu „delele“ cârmuirei să le ducă până acolo și, după ce le-a dat în primire la mânăstire s'a reântors la Severin.

În oraș, totul era fără nici o autoritate, era o anarhie și începuse și bande de tâlhari, compuse în majoritate de Sârbi, Turci, Români și Țigani.

Orașenii, văzând pericolul ce-i amenință s'au întrunit și au format un fel de administrație provizorie și au ales pe Costache Romanescu Cârmuitor, el erea un om cum se cade, pe fratele meu l'au numit comandantul dorobanților (călărăsi), iar polițai pe unul Bengulescu. Fratele meu, după ce a format excadronul, a pornit în umărirea bandelor de tâlhari și cu șosele cu mometele, a prins două. A venit iarna și încetul cu încetul mai prindea câte unul sau doi, până a umplut pușcăria, dar nu știa ce să facă cu ei, pentru că tribunal nu era.

Într'una din zile cârmuitorul primește poruncă să tri-

mită la Din (Vidin) pe cel care a prins pe hoți. Frate-meu, când a primit porunca cârmuitorului să plece, a sfeclit-o, a crezut că i-a venit sfârșitul, că Turcii au să-i tae capul, dar, neavând încotro, căci era poruncă turcească și cu Turcul nu te puteai juca, a plecat. La Calafat l'au luat Turcii în primire. Din norocire erau la Calafat în lagărul turcesc, unii dintre boerii noștrii, între ei: Ștefan Golescu, Magheru, etc., cari țineau cu Turcii și ei au recomandat Turcilor să se poarte bine cu frate-meu. L'au trecut Dunărea, l'au dus la *Conacul lui Pașa*. El, când a intrat la Pașa, a văzut, un bătrân, cu o barbă mare albă, șezând turcește pe un divan, a ingenuchiat și i-a sărutat papucul. Pașa era înconjurat de ofițeri, fel de fel, și fuma dintr'o narghilea legată în fir de aur și cu pietre scumpe. Pașa i-a făcut semn să se scoale, i-a spus: — «*Buirum efendi*». Frate-meu nu a înțeles și, crezând că i-a zis să plece s'a depărtat, dar Pașa i-a zis: «*ioc, ioc, burda, burda*», și ce a zis nu știa; iar un miralai (colonel) s'a repezit și l'a așezat pe un scăunel, la picioarele lui Pașa. Frate-meu nu înțelegea nimic din ce spunea Pașa și întâmplător i-a scăpat vorba franceză «*Mon Dieu*». Pașa cum a auzit l'a întrebat: «*Comment, vous parlez le français?*» El i-a răspuns timid: «*Oui Excellence, je comprends un peu*». Și atunci Pașa, i-a spus că el era de origină francez, tot așa cum a fost și marea *Valideea*, mama Sultanului Abdul Megid, care era pe tron în acea epocă.

L-a întrebat fel de fel de lucruri și ce fel de supus turc era el că nu știe turcește. După ce i-a adus cafea și ciubuc, i-a dat și o pungă cu o sută lire turcești. Ceil'alți turci să minunau că de o dată Pașa să poartă așa bine cu gheaurul și toți îl salutau, făcând *temenele*, iar el văzând că a scăpat teafăr și este așa bine tratat și-a luat ifos și a început să dea bacșiș câte o monedă fiecăru *ciulac*, care-i făcea *temenele*.

După ce s'a depărtat războiul către *Sevastopol*, autoritățile au revenit la locul lor și funcționarii și-au reocupat slujbele lor.

XI

Epidemia de cholera din 1866 — Spitale provizorii ridicole

Dintr'o greșală involuntară de indisciplina ce făcusem lui Davila, el a căutat să-și răzbune, trimițându-mă în fo-

carul de choleră dela Prahova, Buzău și Râmnicul-Sărat La Ploești nu am avut nevoie a înființa spital provizoriu, pentru că, cazurile de choleră nu erau numeroase și în spitalul Boldescu era loc. Am aranjat două saloane, unul pentru bărbați și altul pentru femei.

Peste câteva zile a sosit Domnitorul Carol, însoțit de Davila. De obicei, mă duceam totdeauna tare de dimineață la serviciu; era vara, și la ora șase am și fost la spital, cu toate că nu știam că venise Davila seara. Fiind la spital, a venit și dânsul: Davila avea mania de a găsi lucrurile aranjate altfel de cum voia el și a dat ordin să se pună paturile cu totul în altă direcție și, pentru că găsisese puține ce nu-i plăceau, fierbea în el necazul că nu avea motive să mă certe,... s'a prefăcut. (De almintrelea avea obiceiul de a se preface supărat, era cam teatral). Eșind în curte, s'a dus peste tot și negăsind lucruri prea rele, a început să strige că de ce am lăsat să crească iarba printre pietrele pavajului. I-am răspuns că această treabă era în atribuția intendentului și prin urmăre, lui să se adreseze. A mai strigat, a spus multe și mărunte, și a ordonat intendentului să curețe iarba cu cuțitul.

Cât pentru mine, aflând că cholera era mai cu furie la Buzău, mi-a dat ordin ca, îndată să plec acolo.

Am salutat militărește și am răspuns: „*înțeleg don general!*“ Am cerut imediat cai de poștă, i-am agățat la trăsură mea, și a doua zi dimineața am și fost la Buzău. M'am prezentat prefectului, era Cuçonu Costache Deșliu, tatăl lui Mișu Deșliu și al regretatului general I. Deșliu. Cuçonu Costache era om cum se cade, a luat lucrurile în serios, a chemat pe primar, un domn Stănescu și toți trei am căutat să vedem cum ar fi mai bine de făcut.

Două spitale care erau acolo se aflau în condițiunile cele mai puțin igienice și neîncăpătoare. Spitalul Gârlași era sub administrația Episcopului; acesta s'a opus cu toată puterea de a primi cholericii. Nicio casă liberă, în oraș; proprietării se opuneau a face spitale în casele lor. Dar mai era un lucru principal: lipseau banii cu desăvârșire, și la Prefectură și la Primărie. Nu aveau de unde să deschidă credite, pe atunci nu se inventaseră bonurile de tezaur.

Ce ne facem Cucoane Costache? Ce facem domnule primar?

- Știm și noi doctore ?
 — Nu aveți vreo casă pustie, vre-o magazie pe undeva ?
 — Avem ceva doctore, uite lângă barieră este o baracă pustie, dar nu are nici ușe, nici ferestre.
 — Să mergem s'o vedem !
 Era ceva, cum mai prost nici nu se putea găsi alta.
 — Dar ce facem ? Nu sunt paturi, nu sunt saltele, nu rufărie, nimic, nimic, absolut nimic ! Să punem paie. Ai ceva bani domnule primar ?
 — Ei pentru un câr de paie, găsesc eu doi lei !
 Zis și făcut.

Rămânea cine să îngrijească pe bolnavi; medici nu, infirmieri nu, cele necesare lipseau cu desăvârșire. Nu vrea nimeni să fie infirmier. Primarul a trimis pe un sergent și a găsit pe un Arap într'o cârciumă și l-a adus. Acesta, un bețiv, pripășit, a primit propunerea cu o condiție: să-i dea mult să bea. Adevărul este, că nu s'a pus acolo nici un bolnav; eu am raportat și am plecat prin unele sate din județ.

În anul acela, 1866 a fost o secetă îngrozitoare, nu era nimic, totul se uscaseră. Vitele mureau de nemâncare, țăranii le tăiau cu nemiluita. Vacile se vindeau cu cinci până la zece lei. Căinii urlau de foame, țăranii erau disperati și bolnavii de cholera mâncau fructe și ciorbă de prune crude, punând în oala cu prune, un peștișor sărat și mic cât un deget, iar când le propuneam să le dau din doctorii ce aveam: Pulvere Dower, Bismuth și picături Davila, țăranii spuneau că dacă le dau doctorii să moară, le primeau, dacă nu, nu primesc. După cum se vede, misiunea mea nu a ajuns la niciun rezultat și m'am întors iar la Ploești, unde am îngrijit bolnavii din spital. Epidemia de cholera încetase.

Între cazurile importante ce am avut ocazie a trata, au fost mai cu seamă două: întâiul caz, este relativ la moartea unei tinere fete împunsă de o vacă. Acea fată, între 15—16 ani, mergea pe strada Câmpinei și s'a întâlnit cu o juncană, alergată de niște oameni; fata, văzând pericolul, s'a alipit de un gard de uluci. Vaca s'a repezit la ea și a împuns-o cu cornul în partea de sus a coapsei stângi, făcându-i o rană mare; i-a produs o emoragie de care până la spital a murit.

Cornul vacei intrase între artera și vena crurală pe care a rupt-o complet. Dacă cei cari au transportat-o ar fi știut să apese cu două degete sub rană până la spital, aș fi avut timpul să leg vena, și fata ar fi scăpat.

Din acest caz putem deduce câtă trebuință ar fi să se tipărească niște instrucții și să se facă conferințele cele mai elementare la școalele primare, pentru învățătorii rurali și aceștia, la copiii dela școale, cu încetul, cu încetul, să capete toți țărani cunoștințe cum ar trebui să dea primele ajutoare în cazuri urgente.

În al doilea caz este vorba de luxație dublă a femurelor. În partea de nord de Ploești, cam la 5—6 km., era o mănăstire de călugări; mănăstirea avea spre îngrijire doi armăsari ai Statului pentru prăsilă. Într'ună din zile, îngrijitorul armăsarilor a scos pe unul să-l plimbe prin curte; armăsarul l-a apucat cu dinții de umărul stâng și cu picioarele a sărit pe om, așa încât l'a frânt în două.

Când l'a adus la spital, am fost chemat de urgență și am găsit pe pacient încovoiat către stânga. După examenul făcut, am constatat că femurul stâng era luxat înăuntru, varietate subpubienă, capul femurului pe apertura obturată, iar femurul drept în luxație înapoi, varietate iliacă externă.

Am chloroformizat pe pacient, am redus cu înlesnire ambele luxații. Cazul acesta a făcut mare vâlvă în oraș, așa că mulți au venit să se informeze și cereau să ne vadă pe bolnav și pe mine. Mirarea le era mare, încât nuși credeau ochilor văzându-mă și tânăr și mic de talie, și mai cu seamă că vorbeam și românește, pentru că credința era în mintea multora că numai streinilor le era dat să facă asemenea minuni.

Superiorul mănăstirii, un bătrân venerabil a stăruit să mă duc să mă vadă, pentru că el era prea bătrân și nu putea veni la Ploești. Când m'a văzut s'a închinat și a pronunțat cuvintele bătrânului din biblie: „Slobozește Doamne pe robul tău că văzură ochii mei mântuirea ta!” După ce mi-am îndeplinit misiunea și potolindu-se chestiunea cu Turcia, armata a fost demobilizată și eu mi-am reluat serviciul la spitalul Colentina, unde eram medic secundar.

Cum erau orașele și satele altă dată. Cum erau construite casele, spitalele și cum se îngrijeau bolnavi.

Până aproape de timpurile actuale erau foarte mulți cei cari aveau noțiuni incomplete asupra igienei stabilimentelor publice, ba chiar și asupra locuințelor particulare. Când se întemeia un sat sau un oraș, nu se ținea seamă de cea mai primitivă idee estetică. Nimeni nu se întreba cum vor trăi locuitorii în viitor în acel oraș sau sat.

De aceea se văd astăzi mai toate satele și orașele fără nici o idee de aliniere, fără apa necesară și fără mijloc de scurgerea dejecțiilor. În construirea caselor tot aceiași porniri din care cauză mai este și va fi încă un mare neajuns, în ceiace privește în particular privatele, cari, după cum sunt construite și întreținute, sunt în stare de permanentă infecție în cea mai mare parte din locuințele din orașe.

Nu vom vorbi despre sate, unde nici o idee de privată nu este și locuitorii își fac necesitățile ca animalele pe câmp, iar în timpul iernei, iese noaptea din casă, nădușiți și se duc prin câmp, din care cauză răcesc, se îmbolnăvesc, și mor.

Cât privește infecția, la sate este mare noroc că materiile dejectate sunt mâncate de porci, păsări și câini.

Spitalele, temnițele și cazărmile au fost totdeauna acelea, pentru care nu s'a ținut niciodată o socoteală de vre'o idee de bine; locuitorii acestor așezăminte fiind considerați ca niște paria ai societății. În notițele mele mă voi ocupa numai despre spitale și despre chipul cum se căutau bolnavii în spitale.

Starea din trecut s'a ameliorat în multe spitale, totuși lucrul nu este complet făcut și mai trebuie să se aducă îmbunătățiri în raport cu descoperirile științei. Voiu pomeni de vre'o câteva fapte pe care le-am văzut când am intrat în spitale ca student.

Ceiace voiu spune din spitalele noastre, pe acele timpuri, erau și în spitalele din streinătate pe care le-am vizitat, Paris și Viena.

Am spus mai sus că starea higienică nu există de loc, era mai mult decât primitivă, era starea cea mai barbară, soră cu animalitatea. Bolnavii erau amestecați, la un loc toate felurile de boale. Erisipelul și gangrena erau în per-

manență și produceau infecțiunea generală care da o mortalitate înspăimântătoare.

Cine intra în spital și scapa, era considerat ca venit din altă lume.

Medicii în genere erau improvizați dintre oameni inculți; de obicei era un medic primar, care da doctorii interne și un *Gearah* care căuta rănile. Nici unul nici altul, nu cunoșteau bine nici chiar boalele cele mai comune,

Totul se reducea la câte-va denumiri, așa: Orice boală a capului era *Cefalalgie*, boala de gât *Anghina*, boala de piept cu tuse *Bronchitis*, boala de pânțece, *Castricismus*; orice fel de durere de membre, *Reumatismus*. Toate boalele de inimă se reduceau la *Vișium-cordis*.¹⁾

În aceste câteva denumiri se mărginea toată patologia. Se înțelege că și prescripția medicamentelor se făcea *alan-dala*. Unul din vechii felceri, rămas din armatele austriace, Iosif Belini, la spitalul Colțea, îmi povestea lucruri nostime de cum se tratau bolnavii.

Între altele, îmi vorbea cum un vestit doctor sacson a fost adus cu *halai* de la Galați, ca meșter, ca să vindece, Ciurma, ce fusese adusă în țară de armatele rusești pe la 1828.

Medicul a fost numit șef la spitalul Colțea. La vizitarea bolnavilor îi întreba: „No, cum mergi tumneata?” Dacă bolnavul răspundea: bine, Doctorul îi răspundea: „No, bine să-ți dea D-zeu, dă-i puine.” Dacă unul răspundea: Rău; „No, rău să-ți dea D-zeu: șterge-i puinea.”

Când acelaș bolnav răspundea de mai multe ori că-i mergea rău, doctorul dicta: *Scriben Domine: Morpium muriaticum grana quatur, sachare albi drahmam unam.*

Misce, divide în partes equalis No. quatur. Detur.

Câte unul la un sfert de oră, să se ducă la dracu”.

Odată acelaș doctor s'a hotărât să facă operația de piatră din beșica udului. După ce a legat pe bolnav cu funii de tei (pe atunci nu erau frânghii) în poziția de operație, a înfipt un cuțit mare de amputație în perineu a introdus degetul în rană, a scos piatra și arătând-o asistenților: No! că mare este! f... morții ei. În timpul acesta hemoragia a fost atât de mare, în cât bolnavul a murit până să-l ducă la pat.

1) Aceasta, numai când pacientul spunea că suferă de boală de inimă.

Plecasem odată în străinătate, este mult de atunci, nu erau drumuri de fier, și dela Giurgiu m'am urcat în vapor, să merg până la Baziaș. Pe acelaș vapor, călătorea și fostul domnitor G. Bibescu, care, în tot parcursul, în timp de șese zile (vaporul a întârziat pentrucă era apa Dunărei scăzută și vaporul, cu toate că s'au schimbat patru până la Baziaș, din ce în ce mai miçi, a zăbovit pe drum). În tot acest timp Bibescu nu a vorbit decât cu medicul lui, doctorul Formion.

Acest medic era comunicativ, și pentru că eram singurul, pe vapor care vorbeam limba franceză, îi făcea plăcere să stăm de vorbă. El cât a stat în țară mi-a povestit multe din trecutul Domniei lui Bibescu.

Formion, în timpul Domniei lui Bibescu a fost și *proto-medic* (Director-general al Serviciu'ui Sanitar), îmi spunea că la hramul bisericilor spitalelor, să ducea Vodă cu tot sultanatul să viziteze spitalul. Pe atunci erau spitale, în genere fără bolnavi, și autoritățile aveau grija, ca pentru aceea zi să prefacă pe cerșetori în bolnavi, să-i radă, să-i spele, să-i înbrace în halate și să-i culce în paturi.

Cu acea ocazie se improvizau și doctori.

Vodă trecea prin saloane, i se dedia explicații și mergea cu tot personalul în salonul unde se cinsteau. Zișilor bolnavi li se da o strachină cu bucate, o pâine și o jumătate de sfaș, iar după plecarea lui Vodă, îi gonia și, la cei cari nu plecau prea iute le da și câte un bacșiș peste spinare.

Spitalul se închidea până la anul următor.

Lipsa de bolnavi în spitale pe atunci, se poate explica din cauză că streinii erau puțini în țară iar Românii aveau mare frică de spitale și nici nu se înțelegeau cu doftorii streini.

Cum se făcea învățământul și

Serviciile aduse de Elevii Școlai de Medicină

Pe când s'a înființat Școala de Medicină, preocuparea de căpetenie a doctorului Davila a fost să formeze personal inferior sanitar numiți pe atunci *felceri*, pentrucă de aceștia se simția mai mult trebuință. Medicii veneau din străinătate, și de obicei se deschisese drumul Grecilor, pentrucă fiecare Domn fanariot venea însoțit și de câte un

medic, care în genere să căsătorea cu fete din țară și formau familii, dintre cari multe mai sunt urmașii lor și astăzi și vor continua încă mult timp ca: Darvari, Patzuris (Paciurea), Vartiadis, etc. etc.

* * *

Pe la anii 1848 și încă mult mai încoace, abia erau școli primare iar secundare era numai gimnaziul *Sf. Sava*, cu patru clase *d'omanioară* și două clase de drept așa în cât

Barbu D. Știrbey,
Domnitor dela 1849—1855

singurul gimnaz nu putea să îndeplineze toate trebuințele și încă, cei cari treceau cele patru clase dela *Sf. Sava*, parte plecau în străinătate, iar restul aveau pretenții să ocupe slujbe importante, ca: profesori, magistrați, etc., mulți

au ajuns profesori universitari și magistrați până la cele mai înalte grade.

Dintre școlile ce s'au înființat sub Știrbey a fost Școala Militară, unde s'au primit elevi cu patru clase primare, și Școala de Medicină.

Ne putând găsi nimic scris despre fostul Domnitor Barbu D. Știrbey, m-am adresat nepotului, D. Barbu A. Știrbey și mi-a trimis scrisoarea următoare: prin urmare voi scrie ceia ce memoria mă ajută.

STIMATE DOMNULE PROFESOR,

La scrisoarea D-voastre am onoare a vă răspunde că în afară de datele biografice cuprinse în publicațiile asupra moșului meu Barbu Știrbey Voevod, nu vă pot da altele, de oarece hârtiile care le mai păstram în vechea bibliotecă rămasă dela el s'au pierdut în timpul ocupației germane, când casa noastră a fost ocupată de armata de ocupație.

Primiți, vă rog, asigurarea distinsei mele considerațiuni.

B. Știrbey

27 Oct. 1928.

Barbu D. Știrbey a fost frate bun cu George D. Bibescu dară a fost adoptat de familia Știrbey din Craiova. El a avut duoi băeți, cel mai mare a fost mare Spătar în timpul cât a domnit tatăl său și a părăsit țara împreună cu fostul Domnitor și nu sau mai întors. Al douilea fiu a fost Alexandru, care fiind Ministru de Comunicații a luat din mâna Austriacilor linia ferată Lemberg—Cernăuți Iași.

Barbu D. Știrbey a domnit dela 1849 până la 1855, și a părăsit țara din cauză că a fost ocupată de armatele Russă, Turcă și Austriacă cu ocazia Războiului din 1855-56 Știrbey a fost un om deștept și să pricepea la conducerea trebilor țarei.

El a înființat Școala Militară, a organizat armata și tot

sub Domnia lui, Davila a înființat școala de medicina. Cum eu am fost elev al acelei școli de medicină, pentru Recunoștința ce datorez lui Știrbey doresc a îi înprospăta memoria.

Din lipsă de profesori speciali și capabili, cursurile teoretice la ambele școli se predau de profesorii dela *Sf. Sava*, iar pentru cursurile practice cum era fizica și chimia, elevii urmau la *Sf. Sava*. Materiile speciale la Școala Militară se predau de ofițeri cari se perfecționaseră în școlile din străinătate, iar la Școala de Medicină de către cei mai buni medici, ce se aflau pe atunci, iar practica medicală, se preda în Spitalul Militar dela Mihai-Vodă, spitalul Colțea, Maternitatea dela Radu-Vodă și câte odată, la spitalul Brâncovenesc.

Mai târziu, pentru boalele nervoase, mergeau la ospiciul Mărcuța. Programul studiilor la Școala de Medicină era identic cu programul școalelor din Franția. Și elevii Școlii noastre au fost cei dintâi bacalaureați din țară care mergeau la Paris și căroră Ministerul de Instrucție francez le dedita o *echivalență* cu care erau admiși în facultățile de medicină franceze.

Studentii din *Sf. Sava* se duceau cu un certificat că au trecut cele patru clase de *omarioară*.

La început se credea că Românul nu era capabil să învețe medicina și de aceea se înființase școala numai ca să producă felceri, și i s'a zis la înființare: „*Școala de mică chirurgie*“. Mai târziu, Davila, văzând că poporul român este inteligent, și că putea face mult bine din el a dat numele școlii de: *Școala de Medicină*. Imi reamintesc cazurile când chiar s'a manifestat de unii medici streini incompetența Românului de a învăța medicina. Era pe la anul 1857, când doctorul Davila a adus la școală pe Protomedicul *Gust* care deși român Machedonean, (pe atunci frații Machedoneni se rușinau a spune că sunt Români și se dedita de Greci, căci *Gusi* venea dela *Gușă* și unii, își ziceau *Gusiadis*, cum mai sunt și astăzi), Davila îl a adus pentru ca să-i arate progresele ce făceau micii românași. *Gusi* s'a exprimat în limba franceză astfel:

— *Ç'a m'étonne, Monsieur Davila que vous vous donnez tant de peine à faire apprendre la médecine aux roumains; les roumains ne sont pas cappable d'être des médecins*

et si vous en avez besoin pour votre armée, vous n'avez qu'à écrire à Athene et vous en aurez tant que vous voudrez“.

Mult mai târziu, chiar pe atunci când elevii școalei noastre se întorseseră unii din străinătate, unde dăduseră probe suficiente de capacitate, după *Unirea Principatelor*, sub Cuza, s'a găsit un medic strein, un evreu renegat, doctorul Gluk care a spus lui Davila aceleași cuvinte:

— „ Mă mir, d-le Davilă, că-ți dai atâta osteneală de a învăța pe români medicina, românul nu este capabil a învăța medicina și d-ta, dacă ai trebuință de medici pentru armată, nu ai decât să scrii la Cracovia (de unde era el) și-ți vor veni medici câți vei voi“. Davila recunoscuse deșteptăciunea românului, disprețuia bârfelile stăinilor și mergea tot înainte și, visul lui, manifestat în discursul de la 1858, a făcut ca astăzi profesorii facultății, medicii spitalelor și toată administrația medicală, este compusă din medici români. Imi mai reamintesc un episod din timpul studiilor: Eram intern la spitalul Colțea, șeful meu era profesorul G. Polizu, era atunci când *Serbia* se emancipase pe jumătate de sclavia turcească; guvernul *sârb* trimisese pe ministrul Magazinovici să vadă cum erau organizate spitalele și școala la noi, ca să înființeze și guvernul lor, școală și spital la Belgrad.

Între alte lucruri bune ce a spus Polizu a fost aceea că școala dă buni școlari, și pentru viitor spitalele vor avea *felceri* buni. Aceasta era pe la anul 1860. Cum spusei mai sus, Davila încrezător în capacitatea românească, a perseverat în ideile lui și încetul cu încetul a căutat să producă personal pentru medicină umană, pentru veterinari și farmaciști, și, încet, încet, a făcut triajul între școlari: Pe cei mai diligenți i-a lăsat la medicina umană, pe cei mai puțin apti, i-a trecut la învățământul veterinar și pe cei slabi de tot, la cel farmaceutic, și așa au luat ființă Școala Veterinară și cea de farmacie.

Davila mai avea un merit bun; îndată ce vedea că vreunul din școlari avea aplicare pentru o parte de alte cunoștințe, îi înlesnea mijloacele de studii; așa a făcut cu regretatul profesor *Grecescu*, pe care văzându-l că are talent la caligrafie și desen îi da ore speciale a merge la pictorul Theodor Aman, să facă pictură și la litograful Pernet, să scrie pe piatră.

Când mergeam la erborizație vara, Grecescu așeza plantele în *Erbariu* cu mai multă dibăcie și Davila văzând această adresă, îi da cărți și atlasuri de botanică de care Grecescu a profitat și a devenit unul dintre cei mai cunoscuți botaniști. El a fost și un eminent profesor al facultății noastre; el a scris „Flora României“ și a fost ales membru al Academiei Române. Un alt școlar, Grigore Haralambie, mai târziu, Granda, originar din Pind fiind un entuziasmat poet, fugea noaptea, să ducea la șoseaua *Kiselew*, să audă cântecul privighetoarei, pentru a se inspira să faca poezii patriotice ca să scape Dumnezeu Macedonia din ghiarele Turcilor

El se fălea că Chateaubriand, într'o călătorie ce făcuse în Macedonia se amorezase de o femeie frumoasă despre care vorbește în poeziile lui, și Granda credea că se trage din sămânța lui Chateaubriand, de aceea avea talent de poet.

Davila nu-l pedepsea că se ducea noaptea, dar, pentru că știa că Granda fiind băiat sărac nu va putea trăi cu poezia i-a zis că'i înlesnea cărți să studieze Istoria naturală; dară nu a reușit, căci această știință nu s'a lipit de Granda.

Pe timp ce trecea, după înaintarea studiilor, Davila nu înceta de a face triajul între studenți. Când vedea că unii nu dau semne de îndreptare pentru una din cele trei categorii, îi trecea la secția de muzică, și eu chipul acesta a format o fanfară după care elevii își îndreptau pasul la exercițiile militare și în plimbările științifice ce făceam vara pentru studiul botanicei și zoologiei. Când vedea pe câte unul că era recalcitrant tuturor mijloacelor de îndreptare îl trimetea la regiment sau la părinți.

Pedepsele ce se dădeau erau variate după faptă, așa era: Admonestarea în secret și în fața frontului, mâncarea numai de pâine sau chiar nimic, în picioare sau genuchi, carcera, mai palme, mai ghionturi, două schimburi cu puști sau cu ranița cu pietre în spinare, nuelele la spate, 25—50. Cum fiecare pădure are și uscături și Școala avea multe bracuri de care cu timpul sa ales praful.

Traiul în școală era greu, muncă excesivă, materii de învățatură multe, toate scrise de trei ori; odată după diktare și pentru învățat, odată caet pentru a arăta profesorului și directorului școlii și un caet totdeauna curat pentru

inspecțiile oficiale și streine. Nu aveam nici cărți, nici reviste, nimic, absolut nimic. Invățam mecanicește cei ace ne spuneau profesorii și, tocmai mai târziu am văzut câte prostii se strecurau în mintea noastră, dară, când te gândești că nu era nici vina profesorilor, căci toată știința era plină de lucruri închipuite și cum, din împrejurări fortuite erau să mai fie încă mult timp.

Studiile militare și paradele ne luau mare timp, îngrijirea munițiunii era un lucru strict obligator, frecarea nasturilor, a puștei, a curelelor, curățitul hainelor, toate trebuiau să lucească, serviciul de zi și de noapte în Spitalul Militar și mai târziu și la Spitalele Civile.

Când studiile mai înaintase, pe la anul al IV-lea, pentru trebuințele serviciilor în provincie, Direcția școlii trimetea ca ajutoare pe la spitale dintre școlarii buni, dar cari aveau tendințe de a rămâne mai mediocri, și câteodată făcea Davila excepții cu cei buni, dară recalitrânți, pe care-i trimetea vremelnicește ca pedeapsă. Cum spusei, munca era excesivă pentru vârsta școlarii, locuința în starea cea mai neigienică, mâncarea proastă și insuficientă, din care cauză mortalitatea era de îngrijit; tuberculoza făcea cele mai multe victime

Localurile pentru studii erau depărtate, cum erau spitalele, și gimnaziul Sf. Sava. Aceasta ne lua un timp foarte necesar. Studiu greu era Anatomia, pentru că disecțiile trebuiau să le facem în camere dosnice.

Elevii Școlii au adus mari servicii bolnavilor de prin spitale și la țară, ca medici de *plasă*. Mai târziu medici de județe, de spitale și în fine, profesori la fosta școală și mai pe urmă la facultate, și așa s'a împlinit prezicerea care a exprimat-o Doctorul Davila în discursul ținut la 29 Iunie 1858, cu ocazia împărțirii premiilor și luarea vacanței de finele anului.

XIII

CUM ERA SPITALUL MILITAR.—ORGANIZAȚIA CORPULUI MEDICAL.

Spitalul Militar era instalat în încăperile dela mănăstirea Mihai-Vodă, care a fost palatul lui Mihai-Viteazul, dar care, mai târziu s'a trastormat în mănăstire și a fost închinată Sfântului-Munte.

Până la secularizare, locuia acolo un egumen grec, și serviciul religios se făcea în limba greacă. Acest egumen era un om impozant, bine făcut. Se spunea pe atunci, că era și un mare învățat.

Alături de zidurile caselor mănăstirei, locuia o doamnă cu numele Coressina, și între casa acelei Doamne și locuința egumenului, era o porțiță secretă pe unde egumenul trecea la locuința Coressinei. Acel egumen a ajuns mai târziu Patriarh la Constantinople; se spunea că era unul dintre egumenii cei mai capabili de aceea a ajuns patriarh. Tot pentru a confirma și mai mult, cum că acest egumen era un om învățat, el avea relații cu unul dintre românii, despre care istoria noastră a ținut socoteală.

Noi, școlarii, vedeam în toate zilele venind la egumen un bătrân gârbovit, îmbrăcat cu un palton lung, soios murdar, cu pălărie înaltă, sărăcăcioasă, cu ghete cârpite. Acest bătrân liniștit, mergea pe stradă și copiii se alegau de el, trăgându-l de pulpană. Se zicea că acest om era un mare învățat, că el era român din Banat, că a fost profesorul unui împărat la Viena și, pentru că el se amestecase în revoluția contra Ungurilor, fugise în România ca să scape de urgia ungurească. Mai târziu, când eram intern la spitalul Colțea, în 1860, în serviciul profesorului doctor G. Polyzu, a venit un bolnav în care am recunoscut pe, bătrânul dela Mihai Vodă. Vorbea latinește cu șeful meu și era greu bolnav, peste puține zile a și murit. Cu această ocazie am aflat numele lui, dar din cauză că memoria mă trădează, l-am uitat. În istoria revoluției și a evenimentelor întâmplate pe la 1848, am găsit trecut numele lui.

La moartea lui au venit mulți dintre oamenii noștri politici, între cari frații Goleștii (Alexandru, Ștefan, Nicolae și Radu), frații Brătieni (Dumitru și Ioan), C. A. Rosetti și alții, pe cari nu mi-i reamintesc. Ni se spunea că aceștia făcuseră cheltuielile pentru înmormântare, simplă, totuși era ceremonie impozantă, având în vedere persoanele cari să interesau de acel mort. Unde a fost îngropat nu pot ști.

După această mică digresiune, pe care am crezut să o pomenesc, din cauza persoanelor citate, să trecem la dispoziția încăperilor spitalului. Construcția era în două etaje, dintre care cel de jos era mai mult un subsol. Construcție veche, și în stare foarte rea de întreținere. Ferestrele

erau mai tot'deauna închise, pentru a nu cădea, și lipite cu hârtie, să nu intre frig iarna.

Pe unde nu era construcție, era zid de împrejmuire, avea o poartă mare, unde păzea santinela și porțița secretă a egumenului către casa d-nei Coressina.

În mijlocul curții era biserica cu hramul Sf. Mihail. În etajul de jos era instalată Școala de Medicină, clasele de studii și dormitoare, un mic muzeu și bibliotecă; mai spre poartă era sala de autopsie. În etajul de sus erau mai multe saloane și camere mai mici, în cari se aflau paturile pentru bolnavi.

Era un apartament de trei patru camere unde locuia comandantul spitalului și în acel timp, era căpitanul Macovei; caractere particulare: el era cam bătrân, avea nevastă tânără și frumoasă. Se șopteau multe, între altele că se juca mult cărți. Căpitanul Macovei era strașnic de sever și, cum bătaia era tolerată, în toate zilele se trăgeau sute de nuele. Tot în etajul de sus era o cameră unde „Societatea Științifică a medicilor din București“ ținea ședințe *regulate* la fiecare cinsprezece zile, sub președinția lui Davila.

Mai târziu, când s'a mărit armata și numărul bolnavilor a crescut, Școala a fost scoasă din încăperile spitalului și a rămas numai un pavilion cu câteva camere unde se predau cursurile teoretice.

Bolnavi erau amestecați de toate boalele, afară de cei de tifos și febră tifoidă, cari erau într'o singură cameră cunoscută de *camera linguroșilor*, dela cuvântul *lingoare* sau *lungoare*, cum se numea în popor *febra tifoidă* și *tifosul*. În spital nu se făcea deosebire între una și alta.

După mutarea dormitorului Școalei din etajul de jos, s'au așezat, aci pacienți cu afecțiuni venerice, iar medic a fost numit doctorul *Dimitrie Ziteos* originar din comuna Zitta, din Macedonia.

Medicii spitalului erau: dr. *Carol Davila* „*Oberstabsdoctor*“; doctorul *Witmann*, pentru boale interne. El era și medic primar la „*Filantropia*“, paralizat de ambele picioare, totuși putea merge, târându-le; *Suhamel*, *magistru* în chirurgie, ungar de origină, rămas din armata austriacă, și *Johan Eichenbaum*, *patron* în chirurgie. *Suhamel*, era capitan și medic-șef de serviciu, iar *Eichenbaum*, secundarul lui. Peste tot spitalul era felcerul *Vasile*, om de talie înaltă, gras și cu o burtă mare atârânănd ca o traistă; era de un

blond deschis, în contrast cu tatăl lui, care era oacheș de tot, acesta avea prăvălie de bărbierie lângă spital și era și bărbierul lui Vodă Alexandru Ghica, al cărui palat era aproape, tot pe *ulița* Mihai Vodă. Bărbierul, moș *lordake*, umbia desculț vara și tot așa să ducea și la Vodă să-l tundă și să-l radă. Vasile felcerul era un funcționar activ, cinstit și exact în îndeplinirea îndatoririlor. El avea mulți copiii, mi se pare cinci băieți și o fată. Băieții au fost mai toți militari. De la unul, maiorul Vasilescu, un bun prieten al meu, au rămas doi fii, actualii eminenți ingineri, frații Vasilescu. Unul dintre băieții lui Vasile felcerul, a fost doctorul Vasilescu, medic la spitalul Brâncovenesc el a murit foarte de tânăr de o boală de rinichi.

Doctorul Witmann, când ajungea cu vizita la camera celor cu tifos și febră tifoidă, sta la ușă în coridor cu batică la nas și întreba pe infirmier, care de obicei era dintre cei mai idioți soldați dela cazarmă:

No cum merșe cel din patul întâi; soldatul răspundea: „a înebunit dōmnule, vorbește multe prostii,” dar al doilea — „bâlbâie, vorbește aiurea” — „dar al treilea,” — „a murit,” și așa pentru toate paturile, și spunea: *repetatur toate*. Ce erau acele toate: decoctum Tamarindorum și afumătură cu *Chlor* produs prin turnare de *acid sulfuric* peste *chlorur de calciu*. Ferestrele erau lipite cu hârtie albastră și nu se deschideau niciodată.

Diagnosticarea boalelor era pe brodite. Medicația foarte simplă. Pentru pneumonie era venesecții repetate, până la patru și cinci pe zi, de câte o *libră*, vezicatori întinse și repetate, când traia bolnavul mai mult, *infusie* de foi de *digitală* cu *tartar stibiat*.

Pentru bronchită se da infuzie de Specie pectorală cu suc de Liquirișiu. Contra erisipelului se da purgative și pe partea bolnavă se punea praf de scrobeală cu *Camfor*. Erisipelul și gangrena făcea ravagiile cele mai teribile, pentru că orice rană, fie accidentală, fie făcută cu vreun instrument, în genere era o simplă lanțetă; pentru deschidere de apcese și buboane, să complica. Am văzut cazuri oribile de gangrenă în buboanele venerice, unde gangrena se întindea dela subțioară până la genuche; mânca cărnurile în adâncime, distrugeau vasele și bolnavii mureau de hemoragii, în care sângele țâșnea la un metru înălțime. Tratamentul venericilor era: pentru blenoragie injecții cu so-

luții de nitrat de argint până la $\frac{1}{30}$, iar intern se da un fel de magiun, făcut cu extract de *Cubeb*. Se da și *Balsam Copaiu* până la 60 picături pe zi medicamente foarte greu de înghițit, din cauza mirosului și gustului neplăcut. Pentru *sifilis* se făceau fricții cu pomadă Napolitană, se da Iodurul de Potasiu și pilulele de protoiodur de Mercur. Contra stomatitei mercuriale se da chlorul de potasă, Pan-samentul rănilor se făcea cu *Ceratium galeni* un fel de amestecătură de ceară cu grăsime de porc, compusă de Galien, încă din timpul Romanilor, ceva cam două mii de ani.

După cum am spus mai sus, diagnoza era pe brodite, așa încât adesea bolnavii, la început, se considerau mai des ca simulanți și începea tratamentul cu pedepsele: ghionturi, pumni și palme, vezicători la pulpe și la tălpi; câteodată mergea până la 25 nuele la spate. Aceste mijloace de tratament nu erau tocmai rare.

Intrasem în școală de câteva zile, era la 1856, când urmam vizita lui *Suhamel*. A fost bolnav un soldat, care nu putea să urineze; să spunea că el, fiind de schimb la *caraulă*, *Efleitărul* îl pedepsise să facă două schimburi, așa că abținându-se, i se paralizase vezica udului. Dimineța, la vizită îl întreba *Suhamel*: — „ai pișat mă?, — „nu domnule căpitan“. *Suhamel* spunea: — „*scrie domuile felcer: Decoctum radiceis graminis libram unam nitri puri drach mam unam*. La vizita de seară (*Vespera*) secundarul *Eichenbaum* repeta întrebările și medicamentul, care se da ca să producă urină, prin urmare tot să se adune mai multă în vezică. Mirarea mea era că de ce nu-i da *cep* să curgă urina, iar în gândul meu îmi ziceam: „de voiu învăța eu medicina, am să inventez un instrument care să se bage pe canal până la vezică să dea drumul urinei“. Înțeleg că eu nu puteam ști că erau sonde cu cari se putea scoate urina, dar ei, medici erau, de nu văzuseră prin spitalele militare austriace această mică operație!?

La 1857 a venit un doctor nou român, care făcuse medicina la Constantinopol. Asesta era doctorul *Emanoil Severin*.

Cum s'a dus *Severin* la Constantinopol ca să învețe medicina?

În mișcarea revoluționară de la 1848, au luat parte și școlarii din Gimnaziul Sf. Sava și în documentele, cari tratează despre această mișcare, se găsește între alți școlari

cari cereau cu insistență arme, *Manolache Buznagea*, care a devenit mai târziu *Severin*. Tatăl lui *Severin* era căpitan de poștă la Vadul-Iat, pe drumul către Slatina. După ce s'a potolit mișcarea revoluționară, pe revoluționari i-a trimis guvernul turcesc în surghium și a pretins să se trimită la Sambul patru școlari ca să învețe medicina. Aceștia au fost: *Manolache Buznagea*, *Gheorghe Popescu*, *Burileanu* și *Burlan*. Toți sau întors în țară, dar slabi în cunoștințe medicale. Dintre toți *Severin* (*Buznagea*) era cel mai deștept și mai cu multe cunoștințe, el a fost înrolat în armată și numit medic la spital și, profesor la Școală.

Eu eram detașat să îngrijesc cinci bolnavi într'o cameră, care nu era mai mare de 45 metri. *Severin* era șeful. Intr'una din zile a adus un soldat-pompier, om voinic și *dropicos*, așa că abea încăpea pe ușă. *Severin* ne-a făcut o lecție asupra cazului și ne spunea că bolnavul avea inima mare cât a unui bou și de aceea sa umflat așa și că avea să moară. Eu, care nu văzusem nici inimă de bou, nici de om, așteptam cu nerăbdare să moară bolnavul, ca la autopsie să-i văd inima. Peste puține zile bolnavul a și murit pentru bucuria mea. La autopsie s'a găsit o inimă mică cât pumnul, iar rinichii foarte mari. Mare mi-a fost mirarea și-m ziceam; că ce fel de doctor era *Severin*, dacă a spus una și a eșit alta.

* * *

Unirea Principatelor. la 1859 m'a găsit tot în spitalul dela *Mihai-Vodă*. Venind armata moldovână, ne-a adus la spital soldați bolnavi, ne era drag să vedem pe acești iubiți frați și ne făcea deosebită plăcere să-i auzim vorbind cu accentul și expresiunile lor, pe cari, deși nu le înțelegeam, totuș doream să-i tot auzim, nu ne săturam și tot îi întrebam când ne spunea că le *huitește* capul, că au *vrăghii* în cap, că au *treapăd*. Era o plăcere pentru noi studenții, când îi vedeam în fața medicilor străini, cum aceștia se minunau că ce fel de limbă vorbeau frații noștri moldoveni.

* * *

Nu-mi reamintesc pentru ce *boerii* au ținut o intruire în sala *Bossel*. Această sală-teatru se afla pe locul unde este astăzi Pasagiul „Imobiliara“.

Pentru paza ordinii s'a trimis un pluton de soldații sub comanda unui tânăr sub-locotenent, *Spiru*. În învălmășeală s'a întâmplat un mic conflict *baranul Barbu Ballu* a pălmuit pe ofițer, care, fiind un copilandru, poate că s'a intimidat și, în loc să vâre sabia în cel care l-a pălmuit, sa plâns autorităților, Autoritățile, în loc să dea în judecată pe *Barbu Bellu*, au dat ordin ofițerului să-l provoace la duel. Întâlnirea a avut loc la Băneasa, arma a fost pistolul; ofițerul a primit gloanțele în coapsa dreaptă, a fost adus la Spitalul Militar și cum acolo nu era niciun chirurg, Davila a avut recurs la profesorul Turnescu, chirurg la spitalul Colțea și doctorul Patzelt dela spitalul Brâncovenesc. Aceștia au hotărât se caute glonte ca și cum ar fi căutat un ac într'o clae cu fân. Au tăiat în toate direcțiile și nu au găsit proiectilul. Plaga s'a infectat, a venit erisipel, a venit gangrena, sa produs infecția generală și tânărul ofițer a murit. La autopsie, glonte sa găsit așezat între osul pubic și vezica urinară. El făcuse un drum curios: a ricoșat pe aponevroasă în tringhiul lui *Scarpo*, a pătruns în musculatură de jos în sus, a intrat prin gaura obturată și s'a așezat între pubis și vezică. Dacă nu s'ar fi făcut operația era multă probabilitate, că bolnavul ar fi scăpat.

* * *

Când s'a terminat construcția spitalului militar dela *Cuibul cu barză*, unde pe urmă a fost Corp. II de Armată și astăzi ocupat de Statul-Major al Armatei, s'au mutat bolnavii din Spitalul dela Mihai-Vodă.

Armata s'a înmulțit, numărul bolnavilor creștea în raport direct. Spitalul avea multe saloane, bolnavii erau despărțiți după felul boalelor, servicii erau mai multe. Witmann murise, Suhamel și Eichenbaum au fost scoși din armată. Au fost numiți: Zițeos pentru interne, Fotino chirurgie, Severin boale venerice și Marini boale mixte. Dintre toți Severin era cel mai curios în tratamentul boalelor venerice. Când intra în salonul bolnavilor se învârtea într'un picior și pleca; de obicei, dela ușe spunea: «*repetatur omnia pro omnibus*» și vizita era făcută.

În general bolnavii se îngrijeau bine, pentru că elevii erau înaintați în cunoștințe. Felcerul Vasile era trecut la pensie.

Una din operațiile care a făcut multă senzație în

spitalul dela Mihai-Vodă, a fost o transfuzie de sânge în 1857. Un soldat bolnav pierduse mult sânge și Davila a găsit cu cale să introducă sânge dela altă persoană; a cerut celor prezenți cine vrea să dea sânge.

Un felcer a spus că dă el, s'a făcut o venesecție, Davila a umplut o siringă de cositor și a introdus sângele în vâna dela antebrațul bolnavului. Cel care a primit sângele a murit peste câteva ore, iar cel dela care s'a luat sângele a murit după puține zile din cauza că s'a infectat de erisipel.

Am mai văzut un caz de operație. Este vorba de un pompier, care, pe când că ducea la un incendiu, a căzut, și sacaua cu apă a trecut peste el zdrobindu-i o mână. Cum nu erau chirurghi militari, Davila a recurs tot la abilitatea lui Turnescu și Patzelt. Aceștia au găsit că trebuia să-i taie mână mai sus de rană. S'a ivit gangrena; au tăiat mai sus, iar s'a intins gangrena și în cele din urmă bolnavul a murit.

Pe atunci, și încă cu mult mai târziu, și în toate lumea, starea higienica era de tot primitivă. Peste tot *erisipelul* și *gangrena de spital* erau cele mai teribile în spitale. În timpul când am fost la Paris am văzut și în spitalele de acolo o mortalitate înspăimântătoare. În spitalul dela „Maternitate“, lăuzele dedeau o mortalitate între 60—80 la sută. Operați și acolo nu se practicau decât cele absolut urgente. Niciodată n'am văzut o rană să se vindece fără supurație, ba încă mai toate se complicau de erisipel și gangrenă. Cauza principală a infecțiilor, se zicea că ereau *miazmele* aflate în aer. Medicii nu să spălau când operau.

Am văzut pe renumitul *Pean* operând în frac, pentru că zicea el, că era mai curat ca haina de toate zilele. Și aceasta, când? După ce *Pasteur* arătase care erau cauzele infecțiilor și când *Lister* la *Edinburg*, opera în condiții cu început de *Antisepsie*.

Mijloacele de călătorie din trecut...

În copilăria mea să călătorea cu picioarele distanțe foarte lungi, mergând zile și săptămâni, trebuia să aibă haine și mâncare pentru multe zile. Cei cari dispuneau de mijloace bănești, mergeau cu căruța cu caii lor sau

cu căruța de poștă (olacul). Olacul era un fel de cutie cu patru pereți făcută din nuele împletite, încare, la plecare se puneau mărăcini, peste ei fân, acoperit cu o velință; roatele aveau ca șaptezeci centimetri în diametru cari, cu timpul, prin tocirea obézilor, deveueau colțurate ne putem închipui cât de placută era călătoria într'un asemenea vehicul. Toată cărucioara era numai din lemn, făcută fără nici un cui de fer și osiile neunse, încât, pe lângă sdruncinătură, te asurzea scârțâitura. Am avut nefericirea să călătoresc în acest chip, la 1858, dela București și până la Turnu-Severin și nu pot uita chinurile ce am suferit.

Căruciorul sau căruța poștii, cum i se zicea, pentru a nu fi uitată i s'a făcut o poezie și un cântec.

Căruciorul se agăța de obicei la patru cai și, când plesnea surugiul din biciu, era și pornită. Surugiul striga prelung și plesnea din biciu să se audă din depărtare, ca lumea să se dea la o parte ca să treacă *Olacul*. În mersul vertiginos săreau, și mărăcinii, și fânul și călătorul rămânea pe fundul căruței, și vci de mama lui ce pătea. Surugiul în fuga cea mare a cailor, nici nu se mai uita înapoi și adesea se întâmpla că, sau căruța se rupea, sau călătorul era aruncat din ea și *Olacul* ajungea la posta viitoare fără el. Pe timpurile acelea se povesteau multe accidente de călători căzuți din căruțe și mâncați de lupi. Intreprinderea poștelor era sub privegherea Statului și se da la particulari prin licitație publică, pe regiune.

La 1873 era cale ferată până la Pitești, de aci până la Slatina am fost duși cu diligența lui C. C. Pană, iar de acolo la Craiova, cu un brec, foarte comod, al lui Poenaru.

La anul 1877 am fost la Iași cu diligența, Călătoria a fost plină de peripeții. Mai întâiu că eram prea multe persoane în raport cu spațiul; era prea greu încărcată și râurile veniseră mari, poduri nu erau sau fusese rupte de apă; așa încât la fiecare trecere de râu trebuia să se concentreze zeci de oameni cari să meargă pe lângă diligență, ca să nu se răstoarne, Imi reamintesc că trecerea Buzăului îi îngrijea pe toți, pentru că râul era mare și a trebuit să ocolească peste prunturi înconjurați de mulți oameni cari aveau lemne puternice, groase, cu cari propteau diligența să nu se răstoarne. Intre Râmnic și Focșani, fiind căldură mare, și greutatea încărcăturii, s'a aprins o roată și fiind în câmp, nu era apă; a trebuit să strige să roage pe ță-

rării cari lucrau câmpul, să aducă vasele lor cu apa de băut să potolească focul.

În Moldova se elibera bilet, în care se arăta ce se da călătorului și se scria așa:

Podorojină.

Să se dea cuconului o *hârâitoare* patru *jerpani*, un *spânzurat* și un *harapnic*.

Directorul Poștelor X.

Un personagiu important pe acele timpuri adus cu cai de poștă dela Giurgiu până la București, a fost priuțul Jerome Napoleon (Plomplon), vărul Împăratului Napoleon III, venit în misiune diplomatică la Carol I.

Prințul Napoleon a fost găzduit la Hotelu. Hugue, casa care este astăzi cofetăria Riegler din Calea Victoriei. Cred că ar fi bine să se memoreze acest important eveniment, printr'o placă pusă pe zidul acestei case. Mi reamintesc bine de acest fapt, pentru că noi, unii dintre elevii Școalei de Medicină, cari facusem studii la Paris, am fost împreună cu regretatul Davila, să îi arătăm recunoștința noastră către Franța și către Napoleon III.

Călătoriile cele scurte, la nunți, botezuri, sărbători, petreceri, înmormântări, la țară, se făceau cu carul și călare între orașele apropiate, se călătorea cu căruța deschisă și cu coviltir și fără arcuri. Drumul cel mai frecventat cu căruța, era între București și Giurgiu, ca să ducă și să aducă călători pentru vapoare,

Acest drum l-am făcut de multe ori, pentru că în vacanțe mă duceam la Turnu-Severin. Călătoria pe Dunăre era plăcută, vapoarele «Companiei Austrtace» erau confortabile și nu scumpe.

Vapoarele se opreau pe la porturile române și turcești pentru că mai totdeauna opreau mult ca să descarce și să încarce. Când voiam să ieșim în orașe, în porturile turcești ne întreba santinela de pe pod: *var teșchere?* Dacă răspundeam: *ioc teșcherè*, el ne da înapoi. Ca să putem eși, luam o foaie dintr'o carte și frecam peste un icosar cu căpătâiul neascuțit al creonului și scoteam turaua Sultanelui; arătam foaia, turcului, era mulțumit, și spunea: «*Peki*

haidi ghit bre» și cu această șmecherie ne plimbam prin orașele turcești.

* *

Mijloacele de transport s'au îmbunătățit; s'au făcut trăsurile cu arcuri, cupeuri de diligență confortabile, s'au construit căi ferate, cari, din ce în ce s'au perfecționat încât se poate călători pe distanțe lungi în condiții bune și nu scump. Dacă războiul cel mare a schimbat călătoriile în rău, vina este tot a oamenilor, și desigur cu timpul se vor mai îmbunătăți, dar în nici un caz nu vor mai reveni la starea dinainte. Balioanele, dirijabilele și aeroplanelle, cari sunt un mijloc rapid de călătorie, nu prezintă încă destulă siguranță pentru moment, dar desigur mecanica, care a făcut atâtea progrese, va merge tot mai mult spre perfecționare și nu va trece multă vreme până când se va călători în condițiuni de mai mare siguranță ca astăzi.

Călătoria pe apă a luat o mai mare dezvoltare și se poate merge în condiții de siguranță, de viteză și confortabil.

* *

Curiozități și naivități la unii profesori,

În timpul studiilor, am avut ocazia a vedea profesori având curiozități și profesori naivi.

În gimnaziul Sf. Sava, erau unii profesori, cari, prin atitudinea lor, înlesneau școlariilor să se dea la scene glumețe.

Așa era Alecu Pop, profesor de desen și caligrafie; înalt, cocorat, totdeauna cu pălăria înaltă, purta perucă, vorbea mocănește; el era unul dintre cei trei frați Pop, profesori la Gimnaziu. Într'una din zile, un diavol de școlar, s'a făcut că greșește și i-a dat *giobenul* jos și, pe când îl ștergea l-a uns cu cleiu de păsări. Pop, când a terminat, își puse pălăria pe cap, iar școlarii au ieșit în curte și au început să-l salute, el și-a ridicat pălăria, care se lipise de perucă, prin urmare își poate cineva închipui scandalul ce a rezultat.

— Profesorul de limbă latină, Nestor, vorbea tot mocănește. Când un școlar nu știa lecția, din obicei mai

toți nu o știau, îl chema lângă catedra și-l lua de gât cu câriful bastonului și-i cânta așa: și urma pe tema aceasta mai multe minute.

«*Ana mina cotomina
N'ai ajunge săptămâna*».

— Un alt profesor, Circă, tot „frache ghe ghincolo“, pe care școlarii, ca să-l necăjească îi ziceau *Musu Circă*, el se supăra și începea să-i certe și le spunea: «*Țârcă, Țârcă*, nu *Circă*, iar dacă unul vroia să ia notă bună la examen, îi zicea: «*Musu Țârcă*»,—Așa *mă*, așa să zici că așa se pronunție numele meu, la noi ghincolo.

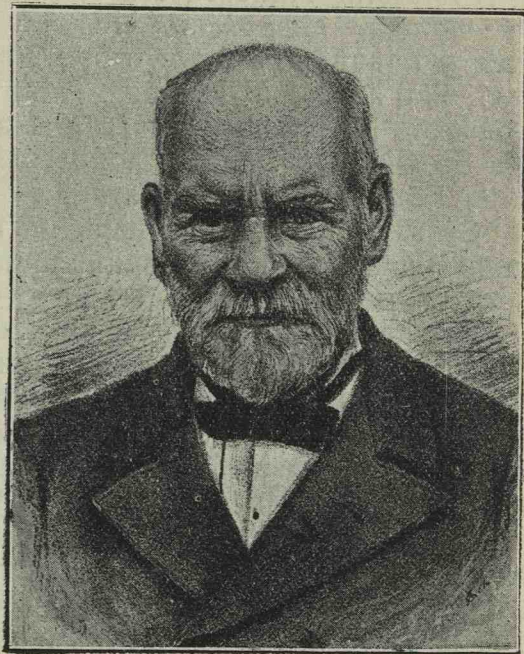
— Profesorul de limba germană, *Limburg*, nu știa românește și școlarii îi făceau fel de fel de chițibușuri. Unul a adus o vrabie și a pus-o în catedra, pasărea făcea sgomot iar *Limburg* întreba: „*No, vasisias?*“ școlarii au căutat în catedră, vrabia a sburat și toți au alergat prin clasă s'o prindă. Asemenea neajunsuri îi făceau în toate zilele, așa că bietul neamț era disperat, dar nici școlarii nu învățau nimic.

— *Kolokotidis*, profesor de limba greacă, pătea și mai rele. Când zicea unuia să spună alfabetul și acela începea «*Alfa, Vita*», deodată începeau toți să strige: «*Kirie Kolokotidis*», nu vezi că el este o vită, că nu știe nimic. *Ko'okotidis* striga: *sopai* și dacă mai făceau sgomot le striga: „*sopai, sopai more, sopai bre Cathergaris*“, și așa în toate zilele, și nici la el nu învățau nimic, afară de câțiva Greci. Odată au pus în catedră o găină, care, din când în când da cu ciocul în lemn și cârcăia iar *Kolokotidis* întreba: *Titeliș more?* școlarii i-au spus că în catedră era un drac și a fugit toți afară din clasă.

— Alexe Marin, căruia îi mai ziceau școlarii și tata Marin, avea și el ale lui. Era profesor de *Chimie* și de *Fizică* și nu prea avea aparate și, ca să le explice, forma și compoziția, făcea semne cu mâinile: «*Vedeți, aparatul este așa și are un tub aici așa și dincoace are un flacon, așa și așa. Nu este așa, că ați înțeles?*» La examen întreba pe câte unul; „*Ce tărie are Oxigenul?*“ școlarul răspundea: „foarte tare“ — «*Dar cât de tare?*» ca oțelul? Școlarul

răspundea „da“, iar Papa Marin: „Da, ca oțelul, dar mai moale?“ și așa din ce în ce își micșora tăria; și-i spunea: „prea bine, prea bine“, dar punea notă proastă. La finele anului, când școlarul vedea nota, spunea profesorului că la întrebare îi răspunsese bine, ca i-a zis „prea bine“.—Da

așa am zis eu, dar am potrivit-o din condei'. Alexe Marin avea ca preparator tot pe unul bătrân ca și dânsul, domnul Ioniță, și când îi zicea să-i aducă un corp greu spunea: *Doniță*, „*Doniță*, dă-mi un corp greu“, *Doniță*, îi aducea o ghiulea. Școlarii îl năjeau pe *Doniță*, că ghiuleaua o avea furată dela Muscali, la 1828, când dezertase din armata lui Kutuzow. *Doniță* să supăra foc și bolborosea într'una, ocărând pe școlari.

ALEXIE MARIN

Profesor de Physică și Chimie

Intre profesorii dela medicină erau unii foarte naivi. De exemplu:

— Profesorul *Severin*, venea la curs nespălat, nepieptănat și somnoros. Lângă sala de curs era un fel de diverticul, cam ascuns, unde era și două bănci de lemn pentru cei leneși și somnoroși. *Severin* aflase de acel culcuș și se culca și el și spunea „*Mon cher*, să mă lăsați numai un sfert de oră“; școlarii îl lăsausă jumătate, dar *Severin*, tot somnoros, „mai lăsați-mă un sfert“, și așa trecea ora și spunea: „*Ei*, băeți luați încă patru foi înainte (din caet).

— *Profici*, bulgar, vorbea prost românește, iar scrisul i-l traducea nevasta din franțuzește, și ce traducere, pen-

trucă nici ea nu știa prea bine. Protici când explica cursul se exprima cu accent bulgăresc.

— Cel mai naiv dintre toți a fost doctorul *Turnescu*. Nu era prost, făcuse studii bune la Paris, era singurul care avea diplomă de doctor în medicina și doctor în chirurgie

Profesorul Turnescu era mic de talie, capul rotund, și mic, aproape *micro-kefal*, chel pe vârful capului, iar la spate păr lung pe ceafă. Vorbea bine românește, era originar dintr'un cătun de lângă Târnova, de unde a avut și numele de N. Tîrnidis. A fost grămatic la călugării greci dela Sf. Gheorghe, unde a adunat bani, pentru a merge la Paris. Turnescu era foarte sgârcit, dar cinstit.

Ca să scriu toate naivitățile lui Turnescu, ar trebui să nmplu multe pagini; voiu spune numai câteva, și cititorii își va putea face idee de ce fel de om a fost Turnescu.

Naivitățile lui Turnescu nu făceau nimănui nici un rău. Turnescu avea și partea lui bună. Era exact în îndeplinirea datoriilor la cursuri, la spital și oriunde trebuia să fie, el era totdeauna cel dintâiu; era drept, nici nu proteja nici nu persecuta pe elevi, dar, dacă îi făcea cineva cel mai mic serviciu, îl lua în bine.

În știință era îndărănic, nu primea nicio inovațiune, spunea că totul ce era nou era șarlatanie, ținea mult la ce învățase el pe la 1845. Era de o economie fenomenală, până la sgârcenie, și avea grije a lua toată precauțiunile ca să nu piardă niciodată nimic; se îmbrăca cu haine vechi din strada *Patria*, numită și strada păduchilor.

Leafa noastră la spital, după schimbarea monetei vechi în lei noi, era de 333 lei și 33 bani. Când primea leafa dela intendent, avea totdeauna în buzunarul jiletcei o piesă de doi bani, pe care o da intendentului, ca acesta să-i dea 35 bani, Turnescu fuma și priza, dar niciodată nu cumpăra, nici tutun, nici tabac. Intendentul pe la spate îi prezenta tabachera, Turnescu întindea mâna pe furiș, și între degete lua tabacul și priza, iar la plecare, tot intendentul avea grije și îi da o țigare, pe care Turnescu o fuma în drum. Cu bolnavii se tocmea să-i plătească înainte.

Se fălea că era grec, ba odată avea un conflict cu Beizadea Mitică Ghica, din cauza unei cumpărări de moșie, și-mi spunea: „Ce crede el, că dacă este neam de grec mă sperie, apoi el nu știe că eu sunt *cafaon* al dracului nu mă poate el rămâne?”

A fost chemat odată la un grec bolnav, la Turnu-Măgurele; și s'a învoit cu plata să i-o facă înainte. Cei cari l-au chemat i-au dat o poliță, cu condiția să-i dea banii când va ajunge la bolnav. Acolo Turnescu s'a așezat pe un scaun, familia l-a invitat să vadă pe pacient, Turnescu n'a răspuns, l-a invitat a doua oară, tot așa, a treia oară a răspuns răstit că învoiala fusese să-i dea banii înainte de a vedea pe bolnav. Familia a numărat plata și numai așa Turnescu a intrat în camera bolnavului.

Odată făcea lecție la spital și pe când spunea: «Domnilor, cutare boală este caracterizată prin cutare și cutare simptom», deodată se adresă la infirmiera, Tinca, favorita lui: — Tinco fa! — Aud, domnule profesor. — Cheamă fă pe bețivul ăla. (Și continua lecția). — Așa domnilor, vă ziceam că simptomele sunt — a venit fa Tinco? — A venit d-le profesor. — Să vină încoace. — Ascultă mă, uite, na, și i-a numărat: unu, doi, până la opt piese de aramă de câte zece bani. Să te duci la ăla, de lângă aia care vinde de alea, sa iei o haia, dar vezi să fie lată, și să nu fie crăpată, ai înțeles mă? — N'am înțeles don profesor. Tinca, care cunoștea limbajul lui Turnescu, ia spus: — Cum uu înțelegi Ioane, să te duci la rogojinar, la Sf. Gheorghe, să cumperi o lopată de lemn. (Și continua cursul): Așa domnilor, ziceam că simptomele sunt, și prin urmare facem diagnoza și vom vedea și prognoza. — Tinco fa s'a înapoiat bețivul? — S'a înapoiat domnule profesor. — Să vină încoa.

Servitorul a intrat, i-a arătat lopata, și a pus pe masă o piesă de 10 bani. Turnescu s'a uitat la lopată, și cu un ochiu la piesă.

— Ce este aia mă? — Apoi, d-le profesor, am spus că lopata e pentru mine, să mi-o dea mai eftin. Turnescu a băgat piesa în buzunar, și a spus servitorului: — Na, du-te acasă, să dai lopata în mâna cucoanei, și să-i spui că este lată și că nu este crăpată. (Și către studenți:) — Așa, vedeți domnilor, mie, pentru că sunt doftorul Turnescu, bogat, mi-ă cerut opt bani, iar, bețivului, că este sărac, i-a lăsat cu șapte bani, vedeți ce fel de negustori sunt, sunt niște hoți. — Și ziceam, domnilor, că prognoza este bună și facem tratamentul în consecință.

(Și tot așa mai departe).

Altă dată terminasem vizita (eram secundarul lui). Ca de obicei, după ce termina vizita, Turnescu să așeza la o masă, în sala bolnavilor, și se bunglina cu niște hârtii. A intrat în salon un intern al serviciului însoțit de un domn, s'a dus la Turnescu și i-a spus: — Domnule Profesor, domnul Procuror Ionescu. Turnescu, când a auzit numele de procuror, s'a sculat repede, și-a scos căciula și foarte emoționat: — Adică, domnule procuror, pe mine..., cu mine aveți ceva? — Nu, domnule profesor, am venit să iau informații dela un bolnav. — Așa, vasăzică n'ai nimic cu mine? Bine! și-a pus căciula pe cap, dar pe sub ochelari îl urmărea pe procuror, care, când a plecat s'a dus să-l salute. Turnescu nu sa mai emoționat. Când procurorul a eșit pe ușe, Turnescu a strigat: — d-le procuror, d-le procuror, te rog să-mi spui pe ce timbru se face un contract de închiriat o moară. Procurorul a spus că nu știe. — Așa? nu știi, bine. A doua zii, la lecție: — Vedeți d-voastră, d-lor, ăia, dicolă, zic că iei știu carte și noi nu știm, ei, fiindcă sunt la tribunal, se cred învățați; nu știu nimic d-lor, auziți d-voastră un procuror să nu știe pe ce timbru se închiriază o moară — sunt toți niște proști.

După acast preambul a început lecția.

Pe timpurile acclea tutunul îl aduceau comercianții din Persia cu carele. Veneau cu săptămânele și personalul își făcea culcuș pe boccelele de tutun. Intr'o zi ne-a adus unul din aceștia la spital; el avea paralizia picioarelor, pacientul nu știa românește. La vizită, Turnescu l-a întrebat, bolnavul a bolborosit ceva în limba lui. Turnescu a dat ordin să-l întoarcă cu spatele în sus, și, apăsând cu degetul pe șira spinării îl întreba: ja mă? a doua și a treia oară i-a strigat tare la ureche: ja mă? bolnavul iarăși a spus ceva. L-am întrebat pe Turnescu de ce-l întreabă așa, pentru că bolnavul nu știe, și afară de asta cuvântul ja, este nemțește și izolat, nu însemnează nimic. — Trebuie să știe domnule, să vezi eu cum am înțeles pe un neamț. Am plecat cu nevasta la *aia*, am luat *ăla* de la Baziaș de aici am mers, am mers, și noaptea, și ziua, și am ajuns la o *aia*, și s'a oprit trenul. După ce mâncasem ceva în tren, pentru că ne luasem merinde de drum, mi-a fost sete, și-am cerut să-mi aducă un pahar cu apă, neamțul n'a înțeles, i-am spus: *apă* domnule, *apă* să beau uite așa, și i-am

arătat cu mâna la gură, dar neamțu era un prost, că nu înțelegea. I-am spus în latinește: — *aqua, aqua*, și nici așa n'a înțeles, dar un alt neamț, acela se vede că știa latinește, i-a spus: *wasser*; a înțeles chelnerul și ce să vezi, a venit cu un pahar cu apă pe o tavă de argint. — Adică ce vrea el, mi-a adus pe tavă de argint ca să-i dau băcșiș? Am refuzat și eu apa, adică ce? nu putea să aducă paharul în mână. După asta mam dus la privată, și odată am auzit fluerând, am fugit repede dar, trenul plecase. Am strigat la un neamț, *hei*, domnule, oprește, că acolo este nevasta mea. Ce să vezi, neamțu m'a înțeles și a zis: *țuruc, țuruc*, da, și eu lam înțeles, că trenul trebuia să se întoarcă; asta de ce nu mă înțelege când îl întreb dacă îl doare pe șira spinărei?

Turnescu fusese la Expoziția de la Paris, din 1867, căci de aceea plecase cu trenul. Când s'a întors a spus lui Polyzu, președintele Societății Medicale, să convoace Societatea în ședință extraordinară, că avea să comunice ce a văzut el la Paris.

Noi, cari nu știam ce era Expoziția, așteptam cu nerăbdare comunicarea. În fine a venit ziua așteptată, Turnescu a luat cuvântul: — Domnilor colegi, am fost la *aia* și un *doftor* a anunțat că avea să facă o comunicare importantă. A venit domnilor cu o traistă și a început să scoată mai multe bețe pe care le-a împreunat și a făcut o *haia*, pe care a numit-o *Brancard*, a pus un om deasupra, a zis că este bolnav, și nu știu unde sa dus cu el. Noi am așteptat că doar va mai spune ceva, dar Turnescu a zis c'a isprăvit, iar președintele a ridicat ședința.

Când am intrat în Școala de Medicină, m'a înscris la cursul de medicină operatoare, era abia câteva zile. Turnescu m'a văzut civil. — Dumneata, ia spune cum să taie cu foarfecile? — Nu știu domnule, că eu nu vreau să mă fac croitor. — Așa? nu știi? iată că îți dau nota trei, și trei a rămas nota tot anul.

A venit odată iarna, era zăpadă și gheață pe drum, caii dela trăsură au alunecat, și-au căzut; la lecție ne-a certat pe noi, de ce nu s'a curățat ghiața.

Nici unul dintre profesori nu făcea demonstrații pe tablă. Turnescu, într'o zi, a zis că pentru lecția viitoare să fie cretă, că are să ne deseneze un instrument. Aceasta a fost pentru noi o mare surpriză și așteptam cu nerăbdare

să vedem minunea aceea. La lecție, Turnescu a luat creta, s'a scremuț, și-a tras o verticală ca vai de ea, și în loc să facă un cerc cu creta la capătul de sus, a scos verigheta (era însurat de puțin timp) și a pus-o pe tablă zicând: — închipuiți-vă inelul meu.

Aeeasta a fost singura demonstrație ce ni s'a făcut în tot timpul școlăritului meu. Nu e vorbă pentrucă și la Paris foarte rar era câte un profesor care trăgea o linie, două, pe tablă.

Turnescu cumpărase lemne de foc, căraușii rămăsăseră acasă să le așeze, dar el avea să le mai dea 12 lei vechi. La spital a dat servitorului un icoșar (Irmilic): — Na mă, bețivule, dute acasă, dă omae.ilor *ăsta* și spune-le că zece părale care prisosesc să fie bacșișul lor, să bea. Ai înțeles mă? Odată aveam să facem o consultație la o doamnă, care, dintr'o intrigă amoroasă, își trăsesese un glonte de revolver sub mamela stângă; glonteale străbătuse pieptul și se oprise sub piele la spate. Starea pacientei era gravă; hemorhagie și înăuntru și în afară, speranțe erau puține. Am propus să scoatem glonteale; Turnescu a ezitat sub cuvânt că tot avea să moară pacienta. I-am spus că femeea are ca pisica 9 suflete că poate scăpa, că va veni altul, va scoate glonteale și ne va face de rușine.

După aceste argumente a acceptat, și-am scos glonteale. — Toate bune dar cine plătește consultația? Femeea s'a vindecat și când colo, ce să vedem? peste câteva zile niște placarde pe ziduri, prin care doamna pacientă mulțumea doctorului Nichita c'o scăpase dela moarte. Ce mister va fi fost, nu știu.

A intrat în serviciul profesorului Turnescu, un bolnav italian, care nu știa românește; el prezinta semne de încercătură de intestine, și Turnescu a voit să încerce întâiu cu un purgativ și voia să îi dea două hapuri. La vorbă nu s'au înțeles, dar totuși vorbea cu italianul, care răspundea: „non capisco signiore“, iar Turnescu îi răspundea: așa, prea bine, uite îți dau două hapuri, să le iei la oră unu — „non capisco signiore“ — Ce zice Domnule? spune că nu înțelege; hei, mă!... uite îți mai dau două pilule — „non capisco“. Internul Grecescu, a spus: Cicerone — iar Turnescu, crezind că Cicerone înseamnă pilulă, a strigat italianule, ei, uite, îți dau două Cecerici și îi arăta pe degete. Italianu la crezut că îl întreabă câte degete, avea a răs-

puns: „sono due signiore“ — Turnescu a spus: așa două cicerici, și a fost mulțumit că Italianul l'a înțeles.

Să revin asupra lui Cicerone. El era unul dintre studenți care avea o asemănare cu totul caracteristică maimuțelor așa că dacă îl ar fi vezut Darwin, l'ar fi plimbat în toată lumea ca să dovedească că omul se trage din maimuță.

Cicerone avea figura și mișcările corpului ca o maimuță, dară mai caracteristic era mersul lui identic ca al maimuței, el mergea cu jumătate corpul, adică odată da înainte piciorul și brațul, mers caracteristic tuturilor patru mânelor. Acest mers special maimuțelor se observă numai anormal la caii cari merg în bustru.

Cicerone în școală era supranumit maimuța italianului și Grecescu să ținea de capul lui, făcând simulacru că îi cântă cu flașnetă, pentru că pe acele timpuri ereau italieni cari cântau pe stradă cu flașnetă și cu o maimuță pe flașnetă. Adesea Grecescu îi atârna o coadă la spate și așa fiind pentru aeiea îl chemă să vorbească italianului ca să explice lui Turnescu.

— Profesorul Capșa, avea și el damblalele lui, mai cu seamă cu moașele. Pe atunci se primeau eleve, femei cu totul fără nici-o învățătură. Capșa le pretindea să știe cât el. Când punea pe o elevă să examineze o gravidă, eleva se fâstâcea de frică, și spunea alte bazaconii, iar el începea: Așa soro, nda, așa, este, nu este, nu știi nimic surioară, nu, nda, nu știi; la bidinea, la bidinea, nu la moșit, că nu știți nimic, nimic, să vă duceți dracului, nda, nu știți, la bidinea, f.... pomana voastră *ndute* soro, *ndute*, prafu-ți în cur și o mână de cenușă. Și ofta, și înjura, și drăcuia, și-și trecea mâna murdară prin barbă, și așa lecția eșă terminată.

Această scenă se repeta regulat în toate zilele. Capșa de obicei era tăcut dar irascibil, și când începea să înjure, o ținea lanț, dar se potolea numai când îi spunea cineva de o afacere, din care avea să câștige ceva.

— *Zalomit*, profesor de filosofie la Facultatea de litere, iarăș, era un tip hazliu.

El se credea mare filosof. Era mic de statură și avea o figură feminină, purta tocure înalte și pălărie joben, să fie mai înalt, călca a filosof. Când venea la curs se urca pe catedră, își da trei lovituri cu palma la ceafă și începea

încet și rar, tot filozoficește : domnilor, *filozofia* nu este nici găscă, nici curcă, *filozofia* este *filozofie*, și așa mergea până termina ora. La examen întreba : — Ce este *filozofia* d-le Georgescu ? : Elevul : — Ei, d-le Zalomit, *filozofia* este o știință înalta, sunt foarte puțini în stare s'o învețe, exemplu este că în toată România numai dumneavoastră a-ți fost în stare s'o învățați. — Bine, prea bine d-le, așa este, să vede că d-ta ai citit, căci numai așa îți poți da seama de importanța *filozofiei*. Prea bine d-le Georgescu, du-te la loc.

După ce termina lecția o lua încet la drum, tot filozoficește.

— Uu alt profesor a fost Bonifaciu Florescu, de limba franceză. El a fost un tip curios, o stare mentală care făcea excepție de altă lume. Bonifaciu cunoștea bine limba Franceză, din care împrejurare era profesor la multe școale. Starea lui mentală era așa de încurcată încât *psichologul* cel mai învățat, n'ar fi putut-o determina. Cei cari îl cunoșteau sau aflau de faptele lui, se mulțumea a diagnostica : *zăvzăceală* ori *zăpăceală*. Alții îi spuneau, mai cu milă : „brânză bună în burduf de câine“. Ca profesor să deda la acte așa de ridicole, încât diavolii de școlari îl ridiculizau. Când vreunul vroia să capete o notă bună, îi propunea să-l împrumute cu cinci lei, sau îl ducea la cofetărie și acolo Bonifaciu întreba câte prăjituri sa mănânce, iar școlarul îi arăta pe degete, una sau două, după cum dorea să-i dea nota, mai mare sau mai mică. Pe școlarii lui de pe la școale îi medita cu plată deosebită, ca să le dea notă de trecere. La un scolar din Școala Militară, cu toate că îl meditase, adică îi plătise meditația, a uitat să-i dea notă de trecere, din care cauză școlarul a avut un neajuns și, fiind supărat, când l-a întâlnit pe Bonifaciu pe Calea Victoriei, l-a luat la bătae și l-a rănit și cu sabia. Fiind dus la locuința lui, în *Passagiul Român*, m'a chemat, și acolo l-am găsit într'o cameră întunecoasă, murdară, iar drept pat, era într'un colț o grămadă de paie acoperite cu o velință murdară, pe care dormea el și soția sa, o franțuzoaică, tot așa boemă ca și el; drept mobilă era o masă de lemn și două sau trei scaune. Într'un alt colț al camerei era un maldăr de cărți aruncate una peste alta.

Bonifaciu era totdeauna nepieptănat și cred că nu se spăla pe figură de trei ori pe an.

La școală, pe fiecare săptămână, cerea la școlari câte trei lei, ca abonament la o carte pe care avea s'o tipărească, dar care nu se mai tipărea niciodată.

Când întâlnea pe un cunoscut, cerea să-l împrumute cu trei patru lei, sub cuvânt că avea *două menajuri*. Cu muerea cu care trăia se asemena ca două picături de apă, așa încât nu stricase Dumnezeu două case. Bonifaciu era un *boem* în adevăratul înțeles al cuvântului. Când se îmbrăca el, nu deosebea hainele lui de-ale nevastei, ba încă l-au văzut prietenii cu o ghiată a lui și una a nevastei, mai nici odată nu-și curăța ghetele de noroiu; iarna îl vedeam adesea, pe când ninge, cu umbreluța de vară a nevastei. Când primea leafa lunară, el se urca într'o birjă, nevasta în alta și când avea servitoare lua și ea o birje și plecau la târguială, până terminau toți banii.

Pictorii ce am cunoscut

Leca originar din Brașov, era mai mult cunoscut ca un bun zugrăvitor de biserici. L'am cunoscut foarte puțin și nu cunosc nimic din lucrările lui.

Tătărăscu. Și-a făcut studiile la Roma, cea mai frumoasă operă a lui este tabloul alegoric: *Deșteptarea României*, făcut cu ocazia terminării studiilor sale. Tătărăscu era renumit pentru zugrăvirea bisericilor și una dintre cele mai interesante opere ale lui este zugrăvirea bisericii „Ion Grecescu” Catedrala din Turnu-Severin.

Theodor Aman a făcut studiile la Paris și Roma. Intre operele lui mai importante sunt: Portretul Spătarului Mihail Cantacuzino care a înființat Spitalu Colțea și Mănăstirea Sinaia. Portretul lui Grigore Vodă Ghica II-lea, care a înființat spitalul Pantelimon, acesta după cererea Eforului Doctor Carol Davila. Th. Aman a mai făcut și alte portrete de persoane însemnate, care să află astăzi în colecțiunea din Saloanele Eforiei Spitalelor Civile din București de pe Bulevardul Elisabeta și în Muzeul Th. Aman din Strada C. A. Roseti.

N. Grigorescu a fost pictorul cel mai apreciat, pânzele pictate de el sunt astăzi cele mai preferate și se vând cu prețuri mari. Grigorescu a lăsat tablouri de mare valoare artistică de episoade din războiul de la 1877—78. Intre care este unul de 2 pe 3 metri, reprezentând un dorobant

de pază pe un câmp, plin de cadavre după o luptă crâncenă.

Primăria Capitalei i la plătit cu 10,000 lel și care se află acuma în localul Primăriei.

Andreescu a trăit foarte puțin, el a murit tuberculos, fiind sărac și ducând o viața de mizerie. Tablourile lui să remarcă cu deosebire prin coloritul particulari astăzi sunt foarte apreciate și se vând cu prețuri foarte mari, L'am cunoscut personal și am căutat să-l ajut în diferite ocazi ca medic și ca prietin.

ORAȘELUL CERNEȚI.

Cum se strângeau birurile altă dată

Înainte de a vorbi de pârcălabii de altă-dată, să spun câteva cuvinte despre târgul *Cerneți*, capitala districtului Mehedinți, pentru că acolo s'a petrecut o afacere hazlie cu un pârcălab, sub domnia lui Bibescu Vodă.

Târgul *Cerneți*, așezat pe valea râulețului Topolnița, a fost Capitala isprăvniciei județului Mehedinți; era altădată un orașel, cu o singură uliță, pavată cu piatră bolovan, lungă cam de vre-o 7—800 metri și lată de 5—6 metri, așa că două care încărcate nu puteau trece alături, iar când vreunul din boeri pleca cu *butca* la vizită, sau se ducea la zile mari la biserică, se da poruncă păzitorilor să nu lase să intre care în oraș, că trec boerii cu butcile. Partea din mijloc a târgului, pe o parte și alta a uliței erau prăvălii cu manufactură, adusă dela *Rușava* (Orșova), dela *Dii* (Vidin) și din *Serbia* (Cladova).

Ca mărfuri erau : *dimia*, făcută din lână, pânză de cânepă, etc., dela *Rușava* se aducea stambă, testemele; dela *Cladova* se aduceau urcioare din pământ negru; dela *Dii* se aducea *aba* și *cutnie de Indirnea*, pentru rochiile cucoanelor; tot de aci se aduceau multe *lulele* și *ciubuce* pentru țărani.

Mai târziu, a început să aducă bumbac, madipolon și alte mici lucruri; la cojocari erau cojoace de oaie și de vulpe; mai erau opinci și iminei turcești, iar după războiul din 1855, a început să aducă, tot prin *Rușava*, și haine *nemțești*, căci până atunci toți purtau anteree și giubele, iar pe cap purtau *fes*.

Toate prăvăliile erau cu tarabă, după moda turcească, iar pe tarabă se adunau negustorii la taifas și beau tutun cu lulelele și cu narghilelele și cafea turcească și adesea cântau manele turcești, iar de politică îi ferise Dumnezeu.

Să trecem acum la *pârcălabi*.

Pârcălabul din Cerneți.

Acesta era un boerănaș căci trebuia să strângă oeritul, *văcăritul*, *vinăriciul*, adică dări pe oi, pe vaci și pe vin. *Pârcălabul* din *Cerneți* avea casă cu etaj și cu pridvor și nevastă frumoasă, căci pentru așa ceva îl numise *pârcălab* și să fie trimis cât mai departe de casă, căci *Ispravnicul* pusese ochii pe nevasta lui. Femeea șireată din fire, făcea scrisori către bărbat și-i zicea: „*Fugi neică fugi, că te caută omul domnesc să te omoare*“, pe care *ispravnicul* le trimetea *pârcălabului* prin *ștafete*, din sat în sat, ca să nu-i dea de urmă *omul domnesc*. A fugit bietul om cât a fugit, dar a pierdut răbdarea, s'a îmbrăcat țărănește, s'a întors acasă și s'a ascuns în *bozii* (plantă care crește pe maidanuri). Pe seară a văzut că vine *ispravnicul* cu *arnăutul* după el, înarmat cu pistoale și cu *iatagan* în *sileafuri* (o cingătoare de mai multe curele late). *Ispravnicul* a intrat în casă, iar *arnăutul* păzea la ușe. Bietul *pârcălab* s'a dus să vadă ce este și ce vrea *ispravnicul*, *arnăutul* nu l-a lăsat să intre că zicea că erea *mocârțan*.

Bietul *pârcălab* strigă pe *Anicuța* lui, nevasta a făcut vânt *ispravnicului*, iar *pârcălabul* a strigat pe *argatul* *Ion* și a spus: — „*Ioane!*“ — „*Aud cucoane*“. — *Dute și adu boii, pune-i la car, și du pe cuconița la masa acasă*“. — „*Acuși, cucoane!*“

A plecat *Ion*, n'a plecat, a căutat ori n'a căutat boii, căci peste puțină vreme a spus că boii s'a rătăciseră prin pădure și nu i-a găsit. *Ion* știa șiretlicul *cucoanei Anicuța* și s'a făcut că nu găsește boii. Au mâncat boerii, s'au culcat și *Anicuța* și *pârcălabul*, unde și cum nu se știe. A doua zi dimineața, boerul a eșit în pridvor în halat și iminei și a strigat: — „*Mario, Mario!*“ — „*Aud cucoane*“. — „*Prinde un pușor mai gras, și fă o ciorbuliță cuconiței că este cam bolnavă*“.

La nuit porte conseil *).

Așa se făceau încasările contribuțiilor pe acele vremuri, și, cu toată simplitatea formalităților, totuși cred că era mai multă cinste, pentru că nu se inventaseră atâtea registre și para-registre, cu revizori peste revizori și inspectori peste inspectori, cum sunt acum. Este, desigur și cauza că mulțimea feluritelor contribuții cer ca administrarea veniturilor să fie multiplă și complicată și de aceea poate se fac și multe hoții astăzi.

*) Acestea mi-au fost povestite de o mătușe a mea din *Cerneți*.

XIV

DIN CALĂTORIILE MELE

A. CĂLĂTORII ÎN STRĂINĂTATE

I.

Călătoria în Italia

Una din lungile călătorii a fost pe marea Adriatică, cu începere dela Fiume, Triest, Veneția până la Brindisi. Aceasta a fost una dintre cele mai plăcute călătorii pe Mare, pentru că a fost într'un timp bun. Adriatica, care, cele mai dese ori, este foarte agitată, din cauză că fiind îngustă, valurile se lovesc prea repede de malurile pământului, și în modul acesta se ridică mai sus cu violență.

Cu ocazia acelei călătorii, atmosfera era și ea liniștită, așa în cât, în tot parcursul, vaporul a mers ca pe un lac potolit. Neplăcut a fost, că tot timpul călătoriei, nu am întâlnit nici o persoană cunoscută, așa că mă plictiseam, neavând cu cine a-mi comunica impresiile.

II.

Călătoria în Turcia

Pe timpul când Turcia era în toată puterea ei, încă la 1856, când am plecat dela Turnu-Severin, pentru a merge la București, cu vaporul pe Dunăre, mă opream în orașele de pe margine, adică: Vidin, Lompalanca, Rahova, Nicopoli, Șiștov și Rusciuc. În aceste orașe vedeam obiceiurile Turcilor, cunoscuți prin viața lor de tembeli, stând prin cafenele infecte, fumând cu ciubucul și nargheleaua și bând cafea de 5 parale. Pentru că această băutură era eftină, ei se cinsteau, așa încât auzeam des strigând: *Geabaaa*, ceea ce însemna că unul făcea cinste dar nici odată nu trebuia să se știe cine plătea.

Pe dealurile din vecinătate, stăteau cadâneli, păreau că erau niște păsări sălbatice și nici un bărbat nu îndrăznea să le vorbească, pentru că Turcii, fiind foarte geloși, ar fi fost capabili de a omori îndată pe acela care ar fi îndrăznit să se apropie de una din ele. În porturi, la încărcarea și descărcarea din vapor, erau vestiții hamali turci, renumiți prin puterea lor de a transporta în spinare baloturi voluminoase și grele de sute de ocale.

Cu ocazia debarcării și imbarcării, Turcii aveau obiceiul a vorbi tare și mulți de odată, încât nu se mai înțelegea și auzai numai : „Hala, Hala, Hala“. Toți Turcii, până la cei mai părliți ciutaci, își

zic între ei: „Efendi“, adică domnule. Santinelele de pază, la eşire, ne cereau: „Var teschere bre?“ Dacă îi spuneam: „Ioc teschere“, el ne răspundea: „Ghitir bre“; iar dacă vreunul dintre pasageri insista să iasă pe pod, să cumpere ceva, santinela spunea: „Ghitir anasini sictim“, era o înjurătură rea; afară de această amenința și cu pușca.

Noi, școlarii, ca să eșim în oraș, rupeam o foaie dintr'o carte și cu creionul, scoteam forma de icosar și când o arătam turcului, care, văzând turaua Sultanilor, punea mâna la frunte și spunea: „Pechi“ (bine) și „ghitir bre“. Cu acest matrapaslâc, ne plimbam liberi prin cetăți tot timpul cât sta vaporul în port, ca să descarce și să încarce mărfuri de transportat dela un oraș la altul.

Mai târziu, după războiul dela 1877—78, când s'a știrbit egheonia turcească, se cereau mai puține formalități pentru a călători prin imperiul musulman, așa încât am vizitat deadreptul Stambulul și acolo am văzut și pe Sultanul „cel roșu“, Abdul Hamid, ducându-se la Geamia palatului, în trăsură, având pe scaunul în fața lui, pe marele Vizir Osman Pașa, eroul dela Plevna, iar după ce își făcea rugăciunea, singur în geamie, se întorcea numai el în trăsură, mânând caii în galop, pe dealul care ducea la Yldis Kiosc (Palatul).

Pe când Sultanul își făcea rugăciunea în Geamie, cadânele erau în trăsuri închise în curte și cu perdelele lăsate la geamuri, așa că nici ele nu vedeau, nici pe ele nu le putea vedea nimeni.

Cu altă ocazie, am fost în excursie de plăcere, în societate de mai multe persoane și am vizitat toate palatele, geamiile, între care, Sfânta Sophia, care ne-a reamintit timpul lui Vespasian. Am văzut locul unde domneau împărații în Bizanț și palatele transformate în muzeu și unde toate statuele sunt fără capete, tăiate de turcii fanatici. Am văzut tezaurul turcesc și marele bazar de comerț, fost altădată grajduri împărătești.

III.

Patru călătorii în Egipt

Această țară, care în timpurile antice, era una dintre cele mai puternice și bogate, a lăsat suveniruri interesante sub toate rapoartele. Egiptul a avut o civilizație înaintată, pe care au luat-o Grecii cei vechi și mai târziu Romanii. Piramidele, Sfinxi, colonadele, mormintele foștilor Impărați și Regi, ne arată astăzi că Egiptul a fost o putere mare și cultă.

Romanii, după ce au cucerit Egiptul, au făcut și ei lucrări de artă, între cari aqueducte, de lungimi considerabile. Egiptenii se în-deletniceau cu studiul Astronomiei, între cari, cei mai aprigi au fost împărații Ptolomei, în cursul mai multor dinastii, în timp de mai

multe secole. Ceiace a rămas dela Egiptenii vechi, care se descoper pe fiecare zi, arată că această țară trebuie să fie mult vizitată, iar călătorul simte o mare satisfacție, după ce a văzut-o. Prin urmare, toate merită să fie văzute, căci sunt adevărate minuni ale trecutului.

Ca multe alte popoare, și Egiptenii, după ce au ajuns la apogeu, Egiptul a început să cadă în decrepitudine, să piardă din puterea militară; civilizația și cultura au scăzut cu trecerea secolelor. Războaiele dintre vecini și Egipt, luptele repetate cu puterea romană, a fost una din cele mai puternice cauze de decadență a poporului egiptean.

În secolul din urmă Egiptul a fost subjugat de către Englezi, cari au stors cât au putut, până ce au redus pe Egipteni în stare de sclavie, din care stare nu vor scăpa mai multe secole.

Poporul egiptean se află redus la o stare de viață primitivă. La câmp muncește ca un animal, muncă grea, mai cu seamă cultura bumbacului, care reclamă multă și grea muncă, căci trebuie de mai multe ori săpat, să nu-l copleșească buruienile, trebuie des udat și curățat de insecte, care-l atacă și-l distrug. Animalul cu care se servește la munca câmpului și căratul greutateților este *Cămila*. Acest animal, așa diform cum este, ar crede cineva că este și prost. *Cămila* are deșteptăciune, cu ea vorbește Egipteanul ca și cu un copil și ea ascultă cu supunere. Când Egipteanul vrea să-i pună greutatețile pe spinare, îi spune să se culce pe genunchi și el pune pe spinarea ei cu nemiluita, și după ce a încărcat-o îi spune să se scoale, *Cămila* se opintește, să scoală pe picioarele dinainte și se ridică și cu cele dinapoi. Când este încărcată cu fân, crezi că este un car înjugat la patru boi. Claiă de fân ocupă aproape tot drumul. *Cămila* este un animal așa docil, blând și ascultător, încât poate fi încărcată și condusă chiar de un copil.

În orașe, Egiptenii trăesc într'o stare de frândăvie prin cafenelele infecte, fumând și bând cafea.

Dacă vreodată Egiptul își va mai veni în fire, însă va mai trece multe secole, pentrucă prea este decăzut în stare primitivă și poate că este predestinat a peri, urmând soarta altor popoare, cari ajunseseră la sumu vieței lor.

În totul am fost de patru ori în Egipt.

IV.

Călătoria în Austria

Întâia oară, când am pus piciorul pe pământul marelui Imperiu Austriac, a fost la 1862, în trecerea mea la Paris, pentru terminarea studiilor. Împreună cu camarazii mei, am mers cu vaporul pe Dunăre și dela Baziaș ne-am oprit la Viena, unde am stat două zile și am vizitat și văzut ce ne-am priceput; de aci, direct la Paris. La întoarce-

rea mea în 1864, eram mai familiarizat cu lumea civilizată, și în timp de patru zile, cât am stat în marea capitală a Austriei, am văzut mai multe muzee, cari mi-au făcut mare plăcere și îmi ziceam că mult doream să văd într'o zi și la noi asemenea minunății. Mai târziu, și în diferite rânduri, am mai vizitat multe orașe și localități din Austria; mai întâiu, și pe urmă în Austro-Ungaria, după ce s'a făcut Dualismul. De câteva ori am stat în Buda-Pesta, fie cu ocazia congreselor medicale, fie numai pentru a cunoaște mai complect aceste două orașe unite în unul singur și în care am văzut multe și importante lucruri. Orașul Buda, unde Turci au domnit peste 150 ani, cât timp Austria a fost tributara Imperiului Musulman, are multe lucruri, între care și palatul; sunt vrednice de cunoscut, ca resturi ale acelor timpuri, de pe când Sultanii scriau Impăraților Austriei ca la slugile lor. Buda este despărțit de Pesta prin Dunăre, peste care sunt mai multe poduri de fer, între care este podul Gisela, construit la 1847, de Eiffel, inginerul care a construit vestitul Turn din Paris și care îi poartă numele.

De remarcat este și funicularul cu care se urcă pe dealul dela Buda. In Pesta este Palatul Parlamentului și Muzeul, Grădina Zoologică, Gara Centrală, strada Andrassy, spațioasă și pe laturile ei s'au făcut construcțiile cele mai bogate. Mai târziu s'a construit un Metropolitan, elegant.

Teatrul este asemenea un monument vrednic de văzut; a fost construit mai târziu. Hoteluri principale erau, cel mai vechi „Jägerhorn“, apoi „Bristol“, și cel mai spațios este Hotelul Ungaria“. Localități de plimbare sunt Insula Margareta, unde este un izvor bogat de apă fierbinte, cu multă pucioasă și pe partea dreaptă a Dunărei, un izvor de apă acidulată pentru băut și unde se fac și băi.

O localitate frumoasă de plimbare, este la partea despre apus a Budei, așezată pe un deal păduros, cu multe și frumoase ville și unde se poate urca în tren cu angrenaj. Pe Dunăre e o circulație activă de vapoare. De la Pesta către Viena este renumitul oraș Pressburg, unde la oprirea trenului, pasagerii își făceau o plăcere să cumpere vestiții biscuiți de Pressburg, (Bratislava de astăzi).

Tot pe linia de nord, înainte de Viena, este orașul Gänsendorf, renumit prin mulțimea găștelor pe cari locuitorii le prădesc din timpurile vechi, de unde a și rămas numele de satul Găștelor. Viena, oraș vechi, înființat de Romani sub numele de Vindabonensis, așezat pe două brațe ale Dunărei, este mult întins și are multe și importante lucruri de văzut, ca: palate, muzee, teatre, între care Opera, care este construită într'un stil gotic. Se știe că arhitectul, care a construit-o, s'a sinucis după ce a văzut diferența între Opera lui și aceia a lui Garnier din Paris.

Călătoria prin Germania

Cea dintâi călătorie în Germania am făcut-o în 1873, când m'am dus, împreună cu regretatul profesor V. Vlădescu, pentru a lua cunoștință de ce se mai făcuse nou în medicină. Cel din urmă congres de medicină a fost sub împărăția lui Wilhelm II-lea. Cu această ocazie a fost o recepțiune la Potsdam, sub președinția unui văr și cumnat al lui Wilhelm II-lea.

La această sărbătoare eram delegați din țară: Generalul Z. Petrescu, din partea Serviciului sanitar militar și eu, din partea Ministerului Instrucției publice.

Numărul congresiștilor a fost mare și compus din somitățile diferitelor științe; recepțiunea a fost grandioasă și, atât prințul cât și nevasta lui, sora Impărătesei, se întreceau în afabilitate către fiecare membru al Congresului cărora ne-a dat ca suvenir câte o cutie de carton în formă de Urs, emblema Berlinului, cu trei țigări de tutun foi. Despre această cutie cu țigări am să vorbesc atunci, când voi descrie întoarcerea mea dela Expoziția Universală din Paris 1900.

Cancelarul al Imperiului era atunci Generalul Capriwi. În timpul festivităților stam de vorbă cu Generalul Petrescu și a venit la noi Cancelarul, ne-a întrebat dacă avem nuvele din țară și el ne spunea câtă stimă și considerație avea pentru Regele Carol și Regina Elisabeta; ne-a vorbit cu multă plăcere de frumusețile dela Sinaia și despre Castelul Peleş.

Ne-a întrebat dacă eram mulțumiți cum am fost primiți și dacă ne plăcea Germania și despre mersul științei, și mai multe altele. După acest preambul, Capriwi ne-a întrebat dacă cunoaștem pe un oarecare domn Petre P. Carp.

Am răspuns Cancelarului, că P. P. Carp e un personaj de marcă, om politic de valoare și șeful unui partid politic.

Capriwi ne-a spus că acel „domn” îl tot incomoda de câteva zile, cerându-i audiență, fără a-i spune pentru ce și, cum nu avea nici timp și nici nu-l cunoștea, îl tot amâna, pentru a lua informații. Am spus Excelenței sale Cancelarului, că D. P. P. Carp, fiind un om politic de mare valoare, fost ministru de mai multe ori și chiar ministru plenipotențiar al țării la Viena pe lângă Guvernul Imperial Austriac, prezinta destule garanții ca să i se acorde o audiență de către Excelența Sa.

Nu știu dacă Capriwi a primit pe Cuconu P. P. Carp, care a fost motivul pentru care a cerut audiență și ce rezultat a obținut dela Cancelarul lui Wilhelm al II-lea.

La Paris.

După terminarea lucrărilor Congresului Medical, am plecat la Paris să văd Expoziția internațională și a lua parte și la Congresul General ce se ținea în capitala Franței. Cu acea ocazie am văzut marile progrese făcute în diferitele științe pe toate căile. Marea Expoziție a arătat lumii întregi cât de mult se ridicase Economia și industria, iar mecanica luase o dezvoltare considerabilă așa încât promitea un mare viitor. Din nenorocire, unele dintre marile perfecțiuni ale mecanicii, au fost făcute în detrimentul omenirii.

Cu ocazia acelei Expoziții, între alte minuni pe care le-a produs știința, au fost trotoarele mobile și Turnul în înălțime de trei sute metri, lucrat tot în fier, de către renumitul inginer Eifel, care, cu toate că a fost un mare om de cunoștințe în ale mecanicii și se bucura și de multă corectitudine, s'a lăsat a fi corupt și el cu vre-o șapte milioane de franci, în vestita excrocherie, cu ocazia canalului dela istmul de Panama.

La Bux.

La întoarcerea mea din Paris, prin Elveția, la vama dela Bux, granița Austriacă, s'a petrecut o scenă comică, relativ la renumita cutie cu țigări, ce îmi dăduse la Potsdam, sora Impărătesei. La vămuire, funcționarul m'a întrebat: „Haben Sie Tabak? Rauchen Sie?“ — „Ich rauche nicht“. — „Was ist das?“ — „Ist ein Souvenir von Deutschland Kaiserine“. — „Waaas?“ Și s'a uitat lung neamțu la mine, a spus ceva unui alt neamț; poate credea că eram, sau un nebun sau un escroc, și a trimis să cheme pe șeful vămei. Acesta s'a uitat și el lung la mine, m'a întrebat și el ceva și, văzând că nu prea eram meșter în pronunțarea limbei germane, m'a întrebat dacă vorbeam limba franceză; la răspunsul meu afirmativ, mi'a cerut să-i arăt ceva dovezi, cu ce ocazie mi s'a dat cutia; am arătat cartea de membru al Congresului din Berlin și mai multe hârtii, prin care dovedeam că fusesem invitat la Postdam, ca să iau parte la recepțiunea ce se făcuse congresiștilor, în numele Impăratului și al Impărătesei.

Din actele ce am arătat, toți funcționarii vămei s'au convins că le spuseseam adevărul și m'au salutată, nu mi-au mai examinat bagajele și treceau cu mult respect pe lângă mine.

VI.

Altă călătorie în Italia

Fie, trecerea mea din Franța sau cu ocazia ducerii la Nisa, m'am oprit în unele orașe ale Italiei, să cunosc și eu o parte din viața frați-

lor noștri Italieni. Cu ocazia uneia dintre aceste călătorii, și mi se pare cea mai veche, m'am oprit la Torino, vechea capitală a regatului Piemont, unde Regele Vittorio Emanuel, ajutat de marele lui ministru Cavour, au pus la cale alianța cu Napoleon al III-lea contra Austriei, pentru desrobirea Italiei de sub jugul Împărăției Austriace. Acolo, la Torino, am întâlnit pe câți-va ofițeri din armata noastră și îmi reamintesc cu drag de Generalul N. Petala, care își făcea studiile. Lucruri importante am văzut: galeriile comerciale, un templu evreesc și la câțiva kilometri, o mânăstire unde erau mormintele Regilor Italiei.

Universitatea și spitalele nu prezentau pe atunci ceva excepțional. Cu alte ocazii am vizitat Genua sau Genova, care mi-a reamintit de vestita republică Genoveză, cu ocazia comerțului ce făcea cu Orientul, pe atunci, pecând de frica ei tremura republica Venețiană și tot Orientul. Tot Genovezii au înființat și portul Giurgiu, pe marginea bătrânului Danubiu.

La Genova

La Genova am văzut renumitul port de mare. De admirat tot la Genova, am vizitat Campo-Santo, cel mai frumos cimitir din lume, unde artiști, sculptori și pictori se întrec a produce cele mai renumite opere de artă. Orașul Genova este unul dintre cele mai vechi porturi de mare și în vremurile de mari lupte între popoare, a jucat un rol foarte important. Este iarăși mult timp de când steaua Genovei a apus. Pe atunci, când am fost eu la Genova, Universitatea nu avea mare reputație. Spitalul era tot în starea primitivă, cum erau mai toate în Europa.

Profesorul Maragleano era cel mai cu vază și pe care am avut onoare a-l cunoaște.

La Piza

Tot în drum spre Genova, curiozitatea m'a făcut să mă opresc la orașul Piza, să văd renumitul Turn aplecat, din vârful căruia fizicianul Toricelli, a studiat căderea corpurilor de diferite forme și greutate și a stabilit o lege prin care a arătat că în aer corpii, după compoziția lor cad în diferit timp pe câtă vreme într'un tub, din care s'a scos aerul, corpi de diferite greutate cad toți la fel așa încât un fulg dintr'o pană cade tot așa repede ca și un glonț de plumb.

La Florența

La Florența sau Firenze, cum îi zic Italienii, patria florilor, de unde și numele orașului, am văzut adevărate minuni ale trecutului. Acolo am văzut cultura cea mai bogată a florilor, rămășițele unei Arene Romane, multe statui la morminte în una dintre cele mai frumoase biserici, sculptate de Michel-Angelo. Tot la Florenza este palatul Pitti, transformat într'un bogat muzeu și renumitul Dom, amândouă construite de Arhitectul Brunellesco și a cărui terminațiune în *esco*, m'a intrigat foarte mult și am căutat pe cât mi-a fost posibil să aflu origina acestui arhitect, gândind că poate să fi fost vre-un român rățacit pe acolo, pentrucă nici un alt italian nu a avut și nu are de obicei această terminație la numele lui.

La Milano

La Milano, am fost de trei ori și am văzut atâtea lucruri importante, încât regret că nici etatea mea nici mijloacele nu-mi mai permit a le mai vedea. Acolo am văzut vestitul Dom, cea mai strălucită operă de artă arhitectonică. Am vizitat teatrul „Scalla“, opera preotului Scalla, al cărui nume poartă. În acel teatru două dintre cântărețele noastre, Elena Teodorini și Hartular (Darclé) au fost consacrate ca unele dintre cele mai mari artiste. Așa de mult se dusese faima de aceste stele ale muzicei, încât, când am vizitat teatrul, Directorul, fără să mă știe cine eram, mi-a spus că, pentru ca să pot aprecia ecoul, trebuie să aud cântând pe scena dela Scalla pe Teodorina sau pe Darclée. Pentrucă snut mulți cari nu cunosc origina aceluia teatru, cred că fac plăcere unor cititori a spune că Padrele Scalla, prin cerșetorie a adunat bani și a început construirea unei biserici, care, la moartea lui, a fost neterminată și a rămas mult timp în părăsire, până ce s'a format o societate dintre membrii căreia, a luat fiecare parte și cu cari fonduri s'a terminat construcția, transformând-o în teatru, iar drept acțiuni a luat fiecare, după cum a dat, care, una sau mai multe loji, fotolii, scaune, etc., așa încât și-au constituit o proprietate care a trecut și va trece moștenire sau vândute la alte persoane.

Când este reprezentație și proprietarul locului nu se duce, anunță din vreme Direcția teatrului care este obligată a-i rambursa prețul încasat. Pentru a perpetua memoria preotului, s'a dat numele de teatrul Scalla (scalla în italienește se numește scară).

Galeriile comerciale dela Milano merită să fie vizitate. Când am vizitat Milano, cu câțiva ani în urmă și nu prea mulți, începuse construcția mormintelor artistice, după modelul cimitirului Campo-Santo dela Genova. Tot atunci se înființase în Milano tramvaele electrice,

după un sistem practic, în cercuri concentrice și toate treceau pe la gara drumului de fier și cimitir, iar mersul lor era toate numai în direcția dela stânga la dreapta și nu încetau nici ziua nici noaptea să meargă. Ultima oară am fost la Milano când s'a expus tabloul Mona-Lisa, opera lui Leonardo da Vinci, înainte de a o trimite muzeului Louvre, de unde o furase un Italian, numai din dragoste de patriotism de a o retrimite în muzeul dela Roma, de unde o luase Napoleon I-ii.

VII.

O CALATORIE IN RUSIA

Înainte de a descrie, ce am văzut în călătoria mea din 1897, cu ocazia Congresului de medicină, ținut la Moscova, să spun câteva de personagiile importante din acest mare imperiu, despre care s'a vorbit, și despre acelea pe care le-am văzut.

Din studiul geografic și din puținele cunoștințe ce le aveam, pe la începutul tinereții mele, și din spusele oamenilor, am cunoscut pe unii personal, pe alții din citite și auzite.

Cu ocazia războiului Oriental, din 1855—56, se vorbea mult de Împăratul Nicolae Pawlowici. Acesta a fost fiul Împăratului Paul I, care a domnit 4 ani, pentru că de felul lui a fost cam nebun; el a fost asasinat; iar după el s'a urcat pe tron fiul său mai mare, Alexandru Pawlovici I¹⁾. La moartea acestuia, ne având copii, a venit la tron Nicolaie I Pawlowici, care a avut războiul cu aliații, ce s'a terminat prin căderea Sevastopolului. Cu această ocazie am văzut armatele rusești și am asistat la o luptă crâncenă între Cazaci și cavaleria turcă la Calafat.

Personal nu am cunoscut, nici nu puteam cunoaște, pe vre-o persoană importantă, pentru că eram prea tânăr.

Cu ocazia războiului din 1877—78, am putut fi în situație a cunoaște mai de aproape personajii mari din armata rusă. Astfel, am văzut pe Alexandru al II-lea, iar dintre marii Duci am văzut pe Alexandru, care a devenit Alexandru al III-lea, după asasinarea lui Alexandru al II-lea, pe Ducele Alexie l-am cunoscut chiar personal la Turnul-Măgurele. Am cunoscut personal și de aproape pe bătrânul cancelar Gorceacov, care venea regulat seara în Grădina Rașca, să admire pe cântăreața Fanelli. Am văzut tot acolo, pe Ministrul de externe Jomini, pe care mi l'a prezentat Gorceacov. Dintre militarii superiori, fie de trupă, fie medici, am cunoscut mulți și am putut aprecia și calitățile și defectele lor.

După această scurtă digresiune, să mi se permită a povesti o

1) Acesta a fost acela care ne-a răpit Basarabia la 1812.

parte privitoare la petrecerea mea pe pământul puternicilor Țari de altă dată și de cari astăzi nu se mai aude.

În 1897, începutul lunii Septembrie stil vechiu, s'a deschis Congresul medical la Moscova. Organizația formalităților a fost cât se poate de bună, așa încât, călătoria congresiștilor a avut loc în chipul cel mai plăcut, comod și eftin. Medicii, farmaciștii, chimiștii, fizicienii, avocații, inginerii, arhitecții au avut drumul de fier în mod gratuit în toată Rusia, iar persoanele: neveste și copii, plăteau o sumă de 130 lei și aveau dreptul a călători ca și cei dintâi. În țară la noi, toți am avut plata pe jumătate la calea ferată. Când am ajuns la Ungheni-Ruși, autoritățile au fost de o politeță exemplară, fiecare funcționar, se întrecea, care mai de care să ne servească; ne-au făcut toate formalitățile fără ca noi să mergem prin birouri; nu ne-au întreat absolut de nimic.

La plecare spre Chișinău, ne-a pus la dispoziție un vagon-salon, unde puteam dormi comod. În vagon cu noi, a fost detașat un major, român basarabean, poate să ne fie de vre-un folos, poate, și de puțin spionaj. Pe la gări, unde se oprea trenul, veneau țărani basarabeni cu lucruri de vânzare, ca: fructe, brânză, țesături și broderii, ei ne vorbeau românește pe furiș, spunând că le era frică să nu-i audă muscalii. Când vedeau că nu era nimeni prin prejur, se arătau duiși și ne întrebau cum e pe la noi și dacă toată lumea *vorghea* așa mândru ca și noi.

La Chișinău trenul s'a oprit mai mult, așa încât am avut timp a merge la un restaurant într'o grădină, unde am dejunat bine; orașul nu am avut timp să-l vizităm în detaliu.

Călătoria dela Chișinău la Odesa am făcut-o în mare parte noaptea, așa încât nu am nici o cunoștință asupra celor ce s'au petrecut.

Odesa a fost fondată de Ecaterina II-a, numită și Semiramida Nordului, la 1795, pe locul unde a fost odată un port de mare Roman, distrus de tătarii nomazi. Odesa a fost capitala Nouei Rusii și a Basarabiei dela 1803, pe care le-au guvernat pe rând doi emigrați francezi: Ducele de Richelieu și General Langeron, cărora orașul le datorește toată înfrumusețările. Odesa a fost porto-franc dela 1817—1859.

La Odesa am stat aproape două zile. Oraș foarte frumos, poziție încântătoare, pe malul ridicat al Mării Negre. Lumea liniștită, comerțul se făcea în liniște, petreceai frumos la o grădină pe dealul cel mai ridicat al malului Mării; nu am avut nici o nemulțumire din partea autorităților. Pe marginea apei erau stabilimente elegante, pentru a lua cineva baie higienică. În piața publică este instalată sta-

tuia Ducelui de Richelieu. Tot pe malurile Mării, sunt și fortificațiile.

Dela Odesa până la Kiew, am călătorit în vagon elegant, dar nu era aranjat pentru a dormi comod. În vagon cu noi a fost atașat un individ îmbrăcat civil, care, tot timpul nu ne-a adresat nici un cuvânt; desigur că și acesta a fost vre-un spion. Gările erau spațioase, elegante, restaurantele bogate, curate și așteptau sosirea trenurilor; bucatele erau pe mese și călătorii mâncau ce voiau și plăteau la cassă; nu era nici un kelner, nimeni nu cerea nici plată nici bacșiș.

La Kiew am stat aproape o zi și am avut a vizita o parte din oraș și unele biserici. Kiewul este sau era centrul căpeteniilor bisericesti; bisericile bogate și împodobite cu odoare scumpe.

Bogățiile acelor biserici le-au luat acuma bolșevicii, iar pe preoți până la Mitropoliți, cari s'au împotrivit, i-au condamnat la moarte și i-au executat sumar.

Călătoria până la Moscova a fost veselă și plăcută, satele erau rare, așa încât am văzut prea puține și nu pot ști cum trăia țăranul muscal în casa lui, de sigur cred că prost, căci casele, pe care le-am văzut, erau primitive.

În apropiere de Moscova am trecut prin niște păduri frumos regulate, de arbori mirositori, cu care Rușii tăbăcesc peile de le dau mirosul special. Toate aceste păduri, desigur că erau plantate de oameni speciali. Ni s'a spus că guvernul rusesc nu da voie să iasă din Rusia, nici fructe, nici butași din acei arbori, pentru a nu se putea specula parfumarea peilor și în alte țări.

La Moscova

Oraș aziatic, de o întindere foarte mare, stradele mai toate drepte, în toată lungimea lor și unele foarte lungi, așa încât făceam jumătate oră dela un capăt la altul cu birja. Multe case sunt vechi și de lemn, din care cauză incendiile sunt frecvente și pojarnicii au totdeauna mult de lucru.

Acolo, în Moscova, erau multe lucruri de văzut. Cremlinul este unul din palatele cele mai mari, saloane unde intrau până la mii de persoane. Lustrurile pentru zeci de mii de lumânări. Pe pereți erau panouri de marmură, pe cari erau scrise numele tuturor soldaților cari căzuseră în război. Ereau multe tăvi, pe cari, diferiți împărați le primiseră cu pâine și sare, când se duceau în oraș fie în Rusia, fie în alte țări. Tot în acest palat am vizitat camera în care a dormit Bonaparte la 1812; păstrată așa cum a lăsat-o el la plecare.

Bustul în bronz al lui Napoleon era pus în loc de onoare și Rușii îl păstrează ca relictă scumpă, cu venerațiune.

În apropiere de palat era biserica palatului și lângă dânsa un clopot, de o mărime respectabilă, care de mult timp căzuse din clopotniță și se știrbise la o margine, așa încât era scos din serviciu și se păstra ca o curiozitate istorică. Orașul avea multe biserici, cu multe turlă și toate acoperite cu tablă aurită; aveau și multe odoare de mare bogăție. Fiecare biserică avea mai multe clopote, chiar cu zecile și ni se spunea, că în timpul sărbătorilor mari, toți câți treceau pe lângă o biserică erau obligați să tragă clopotul.

O stradă destul de lungă, pe ambele laturi avea prăvălii unde se vindeau numai lucruri bisericesti, ca: haine, candelă, potire, cărți, tămâie, lumânări, etc.

În unele răspântii erau zidite altare unde fiecare trecător, în orice timp, trebuia să aprinză o lumânare, așa că încotinu ardeau mii de lumânări.

Am vizitat un muzeu etnografic, în care erau instalate figuri de oameni din toate provinciile Rusiei cu costumele și obiceiurile lor, precum și tot soiul de animale.

Am fost și am dejunat la *Muntele Vrăbiilor*, de unde Napoleon privea cum ardea Moscova, în 1812, incendiată de Generalul Cutuzov, pentru ca, dacă era să o ia Napoleon, să nu aibă unde a-și adăposti armata contra frigului celui mare care era atunci, așa încât, când a intrat armata lui Napoleon nu a găsit decât cenușă, căci casele fusăseră de lemn.

În Moscova lumea petrecea ca și în țările occidentale și părinții se plâneau că era prea mare libertate, așa încât, tinerimea era cam destrăbălată. Ziare vindea un singur om, un nenorocit, aproape un milog, care le ținea într'o traistă și sta răzimat de un zid și nu cumpărau decât cei cari îl știau că vindea gazete.

Ceia-ce mi s'a părut curios, a fost că nu vedeam oameni beți sau bând în cârciumi așa fără căpătâiu ca la noi și am întrebat, cum să făcea că nu sunt bețivi, căci, de obicei, când Rușii vin pe la noi, o duc într'o beție, și mi s'a spus că în Rusia erau legi foarte severe și noi eram reputați ca destrăbălați, iar beția se practică acolo numai la sate, ca să țină poporul în stare de abrutizare.

Erau puține *Piwnaia* (berării) unde se bea puțină *Piwa*. Erau multe ceainării, unde birjarii și lucrătorii beau ceaiul cu castronul.

De puțin timp se construise un spital mare și în condiții igienice. Acolo era o abundență de toate, pentru bolnavi și personal.

Primirea ce s'a făcut congresiștilor acolo, a fost dintre cele mai curtenitoare. Ședința de onoare s'a făcut în Teatrul cel mare; de forma identică cu Teatrul Național al nostru, dar cu mult mai mare.

Ședința s'a ținut sub președinția Marelui Duce Kiril, care mai târziu a fost asasinat de nihilști. Președintele efectiv al Congresului, a fost medicul Wolf. Ședințele s'au ținut regulat în timp de zece zile. Între timp ni s'au dat multe sărbătoriri, fie în familii, fie în locuri publice, între care, una monstră s'a dat într'o construcție vastă, în care iarna, armata: infanterie, artilerie și cavalerie, făceau *șmotru* (exerciții). Toate comunicările făcute la Congres s'au publicat în volume, pentru care plătea fiecare congresist cinci ruble.

Ce ne-a surprins, a fost căldura cea mare de 40° Celsius, cu toate că eram pe la 15 Septembrie și ni s'a spus că de obicei la Moscova este această temperatură.

Dela Moscova la Petersburg linia ferată este dreaptă, afară de o mică curbă, care, se spune că a rezultat din greșala făcută de împăratul Alexandru Nicolaevici al II-lea cu creionul, când a ținut cu degetul pe linia care a indicat traseul, dar care curbă a trebuit să se execute întocmai.

La Petersburg am descins la Hotel du Nord (Sewernaia Gostinița), care era chiar în piața gărei. Aceasta îmi reamintește un mic episod: doi dintre congresiști, prietenii mei, D-1 D. C. Sărățeanu, astăzi membru la Casație și D. X., au mers cu noi la un teatru de varietăți, aproape de gara Finlanda și când s'au întors, au indicat birjarului: *Hotel du Nord*. Acesta neștiind, îi aduse la Poliție, nici acolo nu s'au putut înțelege și i-au culcat într'o școală și aceasta numai, că ei uitaseră să spună că locuiesc la *Sewernaia Gostinița*.

Orașul Petersburg este creat de împăratul Petru I, este mare, are stradele toate drepte, igiena orașului era bine întreținută. Lucruri importante de văzut sunt: bisericile Sf. Iosif și Cazanele, unde era o icoană împodobită cu aur și pietre scumpe, de mărime cam de 80 cetimetri pe 60, și se spunea că avea o valoare de cinci milioane de ruble pe care, am citit anii trecuți, că au furat-o.

Era palatul imperial din timpul lui Petru, unde au locuit și împărații ce au urmat. Am văzut apartamentul și camera de culcare a Ecaterinei II-a, păstrată așa cum era când a murit ea.

Tot în Palat era o colivie în care erau cinzeci de canari. Ecaterina lăsase cu jurământ ca, oricât timp va exista Rusia, numărul de 50 de canari, să fie în apartamentul pe care ea l'a ocupat cât a fost în viață. Acolo, în apartamentul ce fusese ocupat de Alexandru Nicolaevici al III-lea, era pe o masă, o farfurioară pe care stau câteva copeici și se spunea că Impăratul le câștigase la primul lui joc de cărți, pe când era bolnav de boală de rinichi, de care a și murit.

În palat am văzut galeria de tablouri de episoadele războiului dela 1877—78, desinate de marele pictor Werișaghin, în care Domnitorul Carol, era lângă Impărat, când s'o predat Osman Pașa la

Plevna, Carol desinat mic de talie așa încât părea a fi un copil estropiat. Astfel au știut Rușii să răsplătească pe viteazul Carol al nostru.

Intre palatul imperial și biserica Sf. Iosif, este o piață, pe care se află statuia equestră a lui Petru cel Mare, îndreptat cu fața către Nord și calul calcă pe un șarpe monstru. Acest monument este o alegorie care închipuește prin șarpe pe *Suedia* zdrobită, după marele război, pe care Petru l'a avut cu Carol XII, regele Suediei.

În apropiere de palat este vestita localitate „Petru și Pavel” închisoarea în care putrezesc oasele arestaților politici. Tot la „Petru și Pavel” se află cimitirul cu mormintele foștilor împărați și al familiilor lor, unde, la mormântul Ecaterienei II-a, arde neîncetat o candlelă de când a murit ea și cu obligația să ardă candela cât va exista Rusia.

Împăratul Nicolae al II-lea a făcut o primire grandioasă congresiștilor la „*Peterhof*”. Un lucru care ne-a atras mirarea, la plecarea noastră către Finlanda că am fost obligați să schimbăm moneda rusă în monedă Finlandesă, pentru că moneda rusă nu avea valoare în Finlanda.

Dela Gara de Finlanda am luat trenul pentru portul Ovo din Marea Nordului spre a merge la Stockholm în Suedia.

Orașul *Ovo* sau *Avo*, după cum îl pronunță diferitele popoare, este vechiu, pe marginea Mărei Nordului; de aci pleacă vapoarele pentru Suedia.

Călătoria prin Finlanda a fost plăcută. Această țară este o a doua Elveție ca natură; oameni cum se cade, locuințele igienice, școale bune. La două gări am observat ceva curios. Era câte o tablă mare pe care la una se zicea: *Campolongo*, și la alta: *Portanalta*. În tot lungul drumului am văzut lacuri cu vapoare și, cu cât mergeam spre nord, cu atât vedeam monoliți, de diferite mărimi, probabil, din cei cari s'au coborât împreună cu ghețurile, când au pornit dela Nord. Dela Ovo am plecat seara pe la orele 11 și am ajuns a doua zi la prânz, la Stockholm.

VIII.

Călătoria în Suedia

Adevărul vorbind, nu a fost o adevărată călătorie în Suedia, am făcut numai o trecere, căci nu aveam nici timpul necesar, nici nu cunoșteam această țară a Nordului și nici de bani nu eram preparat. Dela Ovo din Finlanda, am luat vaporul seara pe la ora 11, ne-am culcat în cabină, și, desigur că marea a fost liniștită, căci am adormit

și nu am suferit de răul de mare, de alt-fel nici nu ni s'a permis să stăm pe coverta vaporului, dară nici nu puteam vedea ceva, pentru că era un întuneric complect. A doua zi am eșit pe covertă, era un timp foarte plăcut, soarele ne-a acoperit, de oarece nu era ceață, așa încât vedeam pe mare întindere, marea liniștită ca un lac; dinspre Suedia treceau continu multe vapoare încărcate cu minereu pentru Germania. Pe la orele 10 a. m. am intrat în canalul care duce la Stockholm, unde am mers aproape două ore și la Stockholm am fost pe la ora 12. Călătoria pe acest canal este agreabilă, căci din vapor vedeam o mulțime de insule și castelele de pe marginile canalului.

Orașul Stockholm este așezat la capătul canalului și pe locuri accidentate. Casele sunt frumoase și au un stil arhitectonic simplu, puține decoruri exterioare; o construcție specială Suedezilor. Prăvăliile bine asortate, mai cu seamă în pjełărie de animale sălbatice și în instrumente și aparate de fierărie. Făbricile metalurgice numeroase, pentru că și Suedia este bogată în minereuri.

Ce am văzut: era tocmai atunci o expoziție cam internațională, dar partea principală era ocupată de produsele locale în care predomina fierăria și lemnăria.

Lucrări de văzut mai importante, speciale orașului a fost Casa nobilimei, unde erau așezate tablourile, statuetele, ecussoanele, costumele, diplomele diferitelor familii nobile din timpurile cele mai vechi. Mai era de remarcat, chiar de atunci, cea mai interesantă și renumită instalație de telefoane. Totul era într'un pavilion construit în fier și în geamuri, așa încât totul se vedea cum lucrau, numai telefoniste.

Limba pe care o vorbesc Suedezii este un idiom teutonic greu, și de învățat, și de pronunțat; cu toate acestea, într'un magazin de piełărie, un Suedez, auzindu-ne vorbind românește, ne-a întrebat: „Quelle langue parlez-vous Monsieur?” Când i-am spus că vorbim Românește, un dialect al limbei latine, el mi-a răspuns: „Oh, que cela doit être difficile votre langue!” Trei zile la Stockholm pentru a vizita orașul și câteva vecinătăți ne-a fost destul și am plecat spre Kopenhaga, în Danemarca.

IX.

Vizita la Kopenhaga

Dacă am stat două zile și o noapte în capitala Danemarcei nu va să zică că am vizitat această țară; cu toate acestea, din câte am văzut, ne-am convins că poporul Danez, este cult și civilizată.

În oraș, am vizitat câteva lucruri așa după cum ne indica Baedeker, dar se întâmplase că erau tocmai niște sărbători și, lucru curios, nu am putut găsi nici un cicerone să ne conducă.

Am vizitat spitalul și clinicile și mi-a făcut o deosebită plăcere, că am găsit profesori cu care ne cunoșteam de pe la congrese, și chirurgii îmi spuneau cu satisfacție că procedeul meu, pentru operația „Buzei de Epure“ este cel mai bun și toți chirurgii în Danemarca îl practică în toate cazurile. Spitalele erau tot construcții vechi, dar antisepsia se întrebuița cu rigoare.

Din Kopenhaga am plecat cu un tren care era pilotat pe un lung pod condus de un motor; marea a fost foarte agitată, încât am suferit tot timpul nopții până am ajuns la Kiel, de unde am luat trenul pentru Hamburg.

X.

La Hamburg

Orașul Hamburg este portul maritim cel mai mare al Germaniei și unul dintre cele mai principale ale Europei.

Oraș comercial dintre cele mai însemnate. Este oraș vechiu în care sunt multe strade înguste și nu drepte.

Multe din strade sunt înlocuite de canale plutitoare, întocmai cum este în Veneția. Portul maritim este de o mare întindere, unde pot staționa sute de vase, dintre care am văzut transatlantice colosale.

Hamburgul este legat de Berlin prin drumul de fier cel mai elegant și mai rapid; el făcea 90 kilometri pe oră și se numește: Rapid Berlin-Hamburg.

Dela Hamburg, am luat trenul direct Paris.

XI.

Două călătorii la Paris cu Mihail Kogălniceanu

Regretatul, marele patriot Mihail Kogălniceanu, suferea de mulți ani din partea organelor urinare. După multe examene medicale, s'a stabilit că se formase piatră în marele rezervor al urinei. Pentru a se curarisi, Kogălniceanu a consultat multe somități medicale din străinătate; mai cu seamă că, prin situația lui politică, ca ministru plenipotențiar, avea înlesnirea a cere părerea acelor somități. La Viena a fost văzut și operat de marele urolog *Iwancici*, iar la Paris, unde a stat mai mult timp, a fost căutat de renumitul profesor F. Guyon. În total, Kogălniceanu a fost operat de zece ori cu succes, iar a unsprezecea oară i'a fost fatală; a murit în timpul operației.

Aici, în țară, s'a căutat, pe cât a fost necesar, cu diferiți medici,

însă, având în vedere starea lui înaintată în vârstă, obezitatea lui și situația importantă de om politic, nimeni nu-și putea lua răspunderea unei operații atât de serioasă și în condiții așa de delicate, și cu o șansă nesigură.

Afară de aceste multiple și grele împrejurări, Kogălniceanu avea o încredere fără margini în abilitatea lui Guyon, așa încât, dacă s'ar fi încercat cineva să-i propună altă soluție, el, cred, c'ar fi refuzat-o cu stăruință. Eu i-am dat numai îngrijiri paliative, așa ca să întrețin organele, pe cât era posibil, în stare bună, în vederea viitoarei operațiuni. De câteori l-am sondat, și se înțelege, că 'n timp de luni, l-am sondat de multe ori, niciodată n'am simțit piatră, era ascunsă (enclavé) în îndoiturile vezicii. La 1889 a trebuit să plecăm la Paris, pentru a fi operat.

Kogălniceanu era în mare lipsă de bani. Ministerul de finanțe i-a avansat pensia prin anticipație pe mai multe luni. Regele Carol, cunoscând situația lui Kogălniceanu, i-a dat un ajutor de 15.000 lei, așa că cu pensia și cu ajutorul Regelui, a înghebat vr'o 20.000 lei. Kogălniceanu a preferat să mergem până la Viena pe linia Iași-Cernăuți-Lemberg pentru două motive: întâiu ca să treacă prin Iași să vadă pe d-na Kogălniceanu, și al doilea, pentrucă, fiind membru în Consiliul de administrație al liniei ferate de sub compania Austriacă, direcția îi pune la dispoziție vagonul de lux al Direcției.

La Iași am stat două zile și cu această ocazie am avut onoarea de a cunoaște și pe d-na Kogălniceanu; femeie foarte deșteaptă și impozantă, o adevărată matroană, urmașă a timpurilor de mândrie boerescă. Intre Kogălniceanu și nevasta lui era de multă vreme o mare răceală, iar d-na Kogălniceanu nu vedea cu ochi buni pe „munșenii șeia“, cum ne numea dânsa, ba încă ne mai da și epitetul de „țigani“. Se pare că ne luase în ură, pentrucă Kogălniceanu avea prieteșugul unei „muntenșe“ brunetă, frumoasa Raluca.

Cât am stat la Iași, își făcea o deosebită plăcere a-l întreba: „Ei, Mihalake, se îți fașe țiganca ta?“

Cu d-na Kogălniceanu locuia și fiica sa, frumoasa Lucia, femeie deșteaptă la superlativ.

În seara întâia, după masă, servitoarea a anunțat-o că venise Vasca. Vasca era birjarul muscal cel mai elegant, pe care frumoasa Lucia îl avea angajat cu luna. De câte ori Regele Carol se ducea la Iași, d-na Lucia Kogălniceanu îi ceda pe Vasca, și nimeni altul nu îndrăznea să șeadă pe perinele pe cari ședea cea mai elegantă femeie a Iașului.

Când i-a spus că venise Vasca, cea dintâi vorbă a inteligentei femei a fost: „Voulez vous faire un tour avec moi à Copou?“ Cine oare ar fi refuzat o invitație atât de grațioasă dela o femeie așa de frumoasă?

Vasca avea un echipagiu adevărat regesc; trăsură elegantă, doi cai negri rusești, cari zburau ca fulgerul. Șoseaua la Copou era luminată cu niște lămpi, ca și cum ar fi fost candelile dela biserică, și acelea, chiar așa pârlite cum erau, le acopereau frunzele castanilor, încât era un întunec beznă. Pe când Vasca mergea vertiginos, în fața noastră, pe aceiași lature, venea o căruță mică și cu doi cai iarăși foarte mici; caii lui Vasca, în trăpădul lor nebun, au trecut peste caii dela căruță; am auzit numai o trosnitură puternică și văitături de: „valeu tatăl meu, valeu mamă!“ Am voit să vedem ce era, însă în întunericul nepătruns nu vedeam decât o amestecătură de cai și lemnărie. Am întrebat dacă vreunul era rănit, ei mi-au spus că nu, dar se văitau continuu.

D-na Lucia mi-a luat brațul și a spus: „Allons docteur, laissez-les se débrouiller comme ils pourront“.

Kogălniceanu era un om tare milos și afară de asta, și mână spartă. Când am plecat din Iași mi-a spus că dăduse familiei 5000 lei, prin urmare mai rămăneau 15.000. Pe drum am mers bine în vagonul-salon al Direcției și când m'am deșteptat dimineața, Kogălniceanu era sculat și mi-a spus: — „Ei, vindecătorul meu (așa mă numea el). Acuma ai să găsești calculul (chiatra) căci din cauza sguduiturii vagonului s'a deplasat și am simțit cum a căzut la o parte“, și în adevăr la Paris, Guyon, cum a intrat cu sonda a simțit-o. La Paris ne-am instalat într'un sanator întreținut de călugări în Rue Oudinot.

Sub anestezia generală cu Chloroform, profesorul Guyon a făcut operația prin zdrobirea pietrei.

Operația a reușit fără nici un accident neplăcut. Cu banii Kogălniceanu sta prost de tot, căci, afară de cheltuelile casei de sănătate, l-au aflat alții și au început să ceară. Raluca era la Paris și avea mare nevoie de bani; mai a dat lui Gheorghe Panu, 500 fr. (Panu fugise ca să nu fie închis fiind condamnat, pentru că scrisese în „Lupta“ contra Regelui, articolul „Omul periculos“, și la Paris era în necesitate), a mai venit și o româncă, care învăța canto și care pe urmă a devenit una dintre cântărețele noastre de mare valoare și i-a luat și ea 500 franci, dar cecece l'a supărat pe Kogălniceanu, pentru că a doua zi când trebuia să vină să-i mulțumească i-a adus și copilul, și Kogălniceanu era foarte contrariat că și copilul era de față. Așa încât în puține zile, Kogălniceanu a isprăvit banii și a început să ceară aconturi din pensia viitoare.

Dela Paris am plecat pe linia de Nord, am ajuns la Colonia și am mers la *Hôtel de l'Aigle*.

Era vara, timp frumoas, hotelul avea o grădină cu teren accidentat, bine întreținută și bine luminată seara. Masa am luat-o în grădină și am rămas până târziu. Pe când eram pe canapea, a trecut pe lângă noi două doamne, una bătrână și una mai tânără; aceasta din

urmă a recunoscut pe Kogălniceanu, a recunoscut-o și el, s'au făcut prezentările; bătrâna era soacra, o olandeză care avea obligația dela fiul ei să nu părăsească un minut pe noră și să nu-i permită a vorbi altă limbă decât nemțește sau franțuzește. A doua, cea tânără era româncă născută, una dintre fetele naturale a lui Costache Sutzu și văduvă, rămasă după moartea tragică a bărbatului ei, Izvoranu, de care mulți își mai amintesc că era un om zurbagiu și, să mai spunea că la o moșie ce avea în județul Olt, să purta așa de rău cu locuitorii, încât, într'una din zile, a sărit tot satul și l'a omorât ca pe un câine turbat. Tânăra femeie, cam aventurieră, găsisă un aventurier și mai abil, un olandez, care îi ceruse să-și vândă moșia, el a luat banii, spunându-i că avea să facă afaceri să se îmbogățească iar pe dânsa o pusăse sub o tutelă foarte strașnică. Tânăra a recomandat pe Kogălniceanu că era prim ministru, iar încet ia spus lui ca s'o numească numai prințesă.

Kogălniceanu a început să-i facă numai elogii de prințesă; că strămoșul ei a fost prinț domnitor, că tatăl era să ajungă în curând prinț domnitor, pentru că sau moare domnitorul sau că el va susține din toate stăruințele venirea la putere a lui Costache Sutzu, tatăl tinerei prințese, și ca prim ministru, avea să aducă pe ea și pe bărbatul ei în țară, să-i dea o slujbă importantă la Curtea domnească. Aceste vorbe ale lui Kogălniceanu au făcut ca soacra să fie încântată și numai așa a permis ca nora ei să se plimbe mai departe, și după boscheturi, cu Kogălniceanu. Peste vreo 20 minute, când s'au întors, au spus că pusăseră totul la cale, așa încât cum va ajunge în țară Kogălniceanu avea să forțeze pe domnitor să abdice.

Dela Colonia am plecat cu vaporul pe Rhin. Noaptea am fost la Passau, vama Austriacă. Kogălniceanu s'a dus la vămuire, când a deschis cufărul, vameșii cum au văzut decorațiile (Kogălniceanu avea grije a le pune totdeauna deasupra) toți au salutat și nici unul nu s'a atins de lucrurile din cufăr. Acolo, la vamă, să întâmplase să fie și Mitropolitul nostru, Iosef Naniescu, cu care vameșii fuseseră cam necuviincioși; văzându-l așa îmbrăcat, nu știau cu cine aveau aface; Kogălniceanu le-a spus că este Mitropolitul din România.

Toți vameșii au salutat și șiéau cerut scuze.

Starea bună a lui Kogălniceanu n'a ținut mult, căci pe rămășițele pietrei fărâmițate, s'au format alte pietre, pentru care la 1892, a trebuit să mergem din nou la Paris. Rândul acesta, operația i-a fost nefastă; Kogălniceanu a murit sub operație.

XII.

O călătorie București-Belgrad

— Septembrie 1928 —

Am plecat în ziua de 3 Septembrie, ora 8.30 din gara de Nord și am ajuns la Giurgiu la 10.30. Seara, la ora 9, am intrat în vaporul

„Neptun“, al Societății Austriace, am ocupat cabina No. 2, care mi-a fost pusă la dispoziție în mod grațios, după ordinul dela Direcția acestei Societăți, din strada Zorilor, căreia, cu această ocazie, îi adresez toată gratitudinea mea.

Fiind timpul târziu, cerul acoperit de nouri, după care luna se ascundea se făcu un întuneric foarte compact, m'am culcat, așa că nu mai știu nimic ce s'a petrecut în mersul vaporului. La portul Vidin, am stat patru ore, așteptând sosirea trenului Bulgar (așa este întinerarul). La ora 5 dimineța, am fost la Turnu-Severin, de unde vaporul a luat alți călători. La ora 8,, am fost la Rușava (Orșova), unde vaporul s'a oprit, a luat și de acolo pasagerii; am trecut pe un vapor mai mic, din cauza apelor prea mici. Trecătoarea prin Canalul cel lung și între munții înalți este una dintre cele mai pitorești. Pe partea sârbească se mai văd urme din cioplirea muntelui a drumului pe unde au trecut armatele Romane până la podul, pe care îl construise Apolodor sub ordinele lui Traian, pentru ca să treacă în Dacia lui Decebal. Pe vaporul cel mic am mers până la Moldova-Veche, unde am trecut pe al doilea vapor mare, „Uranus“, cu care am mers până la Belgrad, unde trebuia să ajungem între 7—8 seara, dar, din cauza apelor scăzute, am ajuns la 12 noaptea. La debarcare, am avut o mare decepțiune, căci, după cum speram, nu mă aștepta nimeni.

După revizia pașaportului și formalitățile vamale, care au ținut o oră, am luat o trăsură, noroc că birjarul vorbea limba germană, m'am putut înțelege cu el și necunoscând situația, m'am dus la Ministerul nostru, am sunat și a eșit portarul, care vorbea bine românește și el mi-a spus, că persoanele, pe care doream să le întâlnesc, erau la Bled. Am spus portarului cine sunt și l'am rugat să telefoneze la care Hotel puteam avea o cameră; una singură a fost la primul „Hotel Palace“ și acolo m'am dus. Birjarul, pentru două curse a pretins 70 dinari. Camera în etajul 4 cu un pat 100 Dinari.

A doua zi, dorind să mă duc la Bled, mi s'a spus, că e așa departe că trebuie să merg 18 ore cu trenul expres și plata cl. I, era de 1000 dinari, și tot atâta și pentru un pat, căci trebuia să plec la ora 6 seara și să ajung la ora 12 a doua-zi.

La „Hôtelul Palace“ am observat, că tot, absolut tot personalul era compus numai dintre Sârbi și am intrat în vorbă cu unul care vorbea puțin limba franceză. El mi-a spus că în toată Serbia, străinii, chiar minoritarii, nu sunt primiți în nici un serviciu, fie de autorități, fie de particulari. Comercianții nu aduc mărfuri, de care se pot găsi în Serbia, fie chiar de calitatea cea mai inferioară. În băcăni nu se găsesc de ale mâncării și băuturii lucruri străine, cum sunt încărcate la noi. La masă am avut brânză și mi-a dat brânză locală, de foarte proastă calitate și mi s'a răspuns că la ei nu se găsește nici un fel de

brânză străină. Sârbii nu aduc din străinătate decât absolut ce nu pot ei produce. Ei sunt patrioți până la sovoinism.

Din cauza drumului lung, foarte obositor și plata exagerată am renunțat și m'am hotărît să mă reîntorc și, pentru că seara, la ora 9 era vapor pentru Giurgiu, m'am dus la Agenția vapoarelor Austriace să-mi aranjez biletul de călătorie.

În fața Agenției Vapoarelor este Catedrala și atunci era ceremonie cu mare paradă, se serba ziua de naștere a principelui Petre, moștenitorul tronului. După prânz, m'am dus la Palatul Regal de m'am înscris în registre. Personalul de acolo mi-a dat o coală de hârtie să scriu ceva pe ea. Neștiind că ce aș fi putut scrie, am crezut nimerit să trimit Majestății Sale Reginei Maria, următoarea scrisoare:

Majestate,

Prea Înălțată Doamnă,

Întâmplător, aflându-mă în Belgrad, nu pot să părăsesc frumoasa Voastră Capitală, fără a mă uni cu poporul Jugo-Slav pentru a ruga pe bunul Dumnezeu, să dăruiască Majestaților Voastre sănătate și zile multe, iar micului principe moștenitor sănătate și ani mulți, ca să domnească glorios peste poporul său.

Sunt

și rămân

al Majestații Voastre

supus și prea plecat servitor,

Dr. C. Severeanu

Profesor la Universitatea
din București

Belgrad, 1928 Septembrie.

XIII.

Cum se practica medicina acum 50 ani

După cum au putut vedea cititorii noștri din interesantele „Amintiri“, ce le-a publicat statornicul nostru colaborator, venerabilul Profesor Dr. C. Severeanu, în foiletonul „Danubiului“, D-sa întreprindea, de preferință în timpul marilor vacanțe de vară, dese călătorii recreative și de agrement.

Călătorind într-o vară, și prin Bulgaria, în care pe acea vreme (1883), știința medicală fiind lipsită de doctori, și mai ales de școlăriți, lumea suferindă dădea năvală, când afla, că s'a abătut prin localitatea lor, un doctor practician, de faima d-lui Profesor Dr. Severeanu.

Agenția Diplomatică a Principatului Bulgariei, din România, i-a

făcut cunoscut, prin următoarea adresă, pe care o publicăm mai jos în extenso, autorizația favorabilă a autorităților superioare medicale din Sofia.

Onoarea deosebită și favoarea excepțională, acordată meritelor și capacității eminentului chirurg, părintele sufletesc al generațiilor de medici actuali, și inițiatorul chirurgiei științifice la noi, se resfrâng, incontestabil și asupra țării și a renumelui de Român.

AGENCE DIPLOMATIQUE

Bucarest, le 1/13 Iulie 1883

De la

PRINCIPAUTE DE BULGARIE

EN ROUMANIE

No. 292

Domnule Doctor,

Conform adresei No. 2165, dela 24 Iunie curent, Ministerul Princiari de Externe, urmată celei sub No. 1112/83 a Ministerului de Interne, și spre răspuns la întrebarea ce mi-ați făcut pentru a ști dacă vi se permite să practicați Medicina în orașele din Bulgaria, prin cari veți avea a trece în cursul călătoriei, ce mi-ați arătat că propuneți a face în Principat, am onoarea a vă informa prin prezenta, că Consiliul Medical superior din Sofia vă acordă dreptul d'a vă exersa profesiunea de medic, în orice localitate din Bulgaria.

Bine-voiți, vă rog Domnule Doctor, a primi cu această ocaziune, asigurarea simțimintelor mele de înaltă stimă și considerațiune.

Girantele Agenției, *D. Vellusin*
Administrația Danubiului

A. CĂLĂTORII ÎN ȚARĂ

I.

O excursiune în munții Buzeuului

Stațiunea climaterică Bâsca

Este mult, foarte mult timp, peste patruzeci de ani, de când am colindat mare parte dintre frumoasele localități muntoase ale județului Buzeu. Am pierdut multe din notițele mele, și memoria mă cam trădează; voi scrie puțin, numai atât cât mă mai ajută mintea, precum și din cele ce-am mai găsit printre notițele mele.

În județul Buzău, mai cu seamă în partea muntoasă, sunt atâtea lucruri și frumoase și interesante de văzut, așa încât fac o mare greșală doritorii de excursiuni, că nu să duc să le viziteze.

Munții înalți și variați în forme și în înălțimi, acoperiți de păduri seculare, dau ochilor priveliști dintre cele mai plăcute.

Când am fost eu pe acolo, mijloacele de transport erau reduse, drumurile puțin practicabile; astăzi însă, cu ocazia liniei ferate, cred că s'a schimbat cu totul situația, pentrucă, prin mijlocul acesta de călătorie, poți să te duci comod până în creștetul munților, eftin și în timp relativ scurt.

Tot în acest județ sunt multe mânăstiri cu un trecut interesant. Chiar la începutul dealurilor sunt trei mânăstiri: Ciolanul, Nifonul și Răteștii.

Cele dintâi două, pentru călugări, iar Răteștii pentru călugărițe. În această din urmă mânăstire am văzut pe regretata superioară, maica Ghica, soacra fostului meu prieten, marele tribun liberal, Niculae Fleva.

Călătoria dela Buzău la Bâsca a fost lungă, mi se părea că nu se va mai termina; am mers șaisprezece ore, adevărul este că frumusețea pitorească și varietatea ce era, ne făcea să neglijăm oboseala ce ne producea șederea în trăsura, nu tocmai comodă, pentru numărul mare de persoane ce eram.

Am avut și câteva neplăceri, din cauza drumului accidentat în suișuri, coborâșuri, cotituri și poduri stricate. Cu răbdare și cu bucuria ce-am avut de a fi văzut atâtea frumuseți, am ajuns la Bâsca, pe un întuneric nu tocmai plăcut, pentrucă nici nu cunoșteam localitatea. În apropiere de Bâsca am trecut pe lângă o stâncă tăiată în formă de zid drept și înalt de mai mulți metri, pe o lungime de aproximativ 2—3 kilometri.

O asemenea dispoziție muntoasă am văzut numai între Andermat și Göschen, la poalele muntelui Saint-Gothard.

Bâsca era proprietatea regretatului meu prieten Ștefan Borănescu. Era compusă dintr'o construcție cu mai multe camere; așezate într'o poziție frumoasă și nu departe de vestiții munți ai Penteleului, renumiți prin întinsele păduri seculare și locuri de pășunat, unde se fabrică renumitul cașcaval.

Acolo, la Bâsca, era numai stație climaterică, băi nu se puteau face decât la scocul unui făcău, alături de pârâul Bâsca. Când erau ploii, Bâsca venea cu o furie înspăimântătoare. Petreckerile erau ca într'o familie numeroasă; în total eram vreo patru familii, între care și a proprietarului. Împreună cu noi era și Doamna Sofia Candiano (fostul General), care avea cu dânsa un copil mic sglobiu, neastâmpărat și de o inteligență care atrăgea atenția tuturor.

El era mic, încă nu ajunsese să pronunțe bine toate literile alfabetului, așa când să adresa către nevastă-mea, în loc să pronunțe Severeanco, zicea: *Teveleanco*.

Acest mic precoce, întrebuița inteligența lui tot către fapte rele. Ajutat de copiii de săteni, prindea păsări, le strica ochii și le da drumul să vadă cum zburau. Intr'una din zile a orbit o pisică.

El își făcea o plăcere prin chinuirea animalelor.

Mamă-sa să bucura de inteligența copilului, pe mine însă mă îngrozea acea inteligență perversă, și-i spuneam că acel copil precoce, avea să devină cu timpul periculos și va cauza multe neplăceri familiei.

Din nenorocire, ce-am spus s'a adevărit, căci încă băiat tânăr, a devenit asasin, numai și numai pentru plăcerea de a vedea cum curge sângele dintr'o femeie asasinată, pe când ea cânta la pian, ca să-i facă lui plăcere. El a fost un degenerat ereditar.

*

Pentru ca să omorîm timpul, făceam plimbări prin împrejurimi. Am vizitat schitul al cărui nume l-am uitat, și unde trăiau câțiva nenorociți călugări într'o stare quasi-primitivă, niște paraziți fără nicio însușire de civilizație omenească, ei erau cu totul izolați de lumea din prejur. În apropiere era localitatea *Mocearul*, proprietatea prietenului meu doctorul Constantinescu.

Acolo, în vârful muntelui, era un lac în întindere aproximativ ca un hectar, iar pe el era o insulă, ca 200 metri pătrați, cu plantații mari de anini și cari, după bătaia vântului să plimba pe apă, dintr'un loc în altul. În lac creșteau raci mari și gustoși. Nu departe era o stâncă de piatră cu crăpătură, din care eșea un gaz ce ardea cu flacăra de multă vreme, și unde un *dogar* își încălzea cercurile ca să le poată încovoia.

Această flacăra era cunoscută sub denumirea de: *Focul nestins*. Nimeni nu știa pe atunci ce era acel gaz care ardea, acum se știe că acesta este gazul *Metan*, emanație venită din zăcămintele bogate de păcură ce se află în adâncimea pământului.

Râul Buzeului este unul dintre cele mai principale ale țării. În timpul ploilor sau după desgheț, el vine cu o furie mare, și în cursul lui distruge tot ce întâlnește, lucru ce a speriat pe Eliade Rădulescu care, în poezia ce i-a făcut, îl compara cu un muscal beat: „*Varsă ca un muscal beat*“. Valea Buzăului a fost renumită prin praful de aur, ce se strângea de țișanii aurari, cari erau obligați să dea stăpânirii (alias lui Vodă), praf de aur în greutate de un galben, de fiecare membru al familiei, pentru dreptul ce li se da să strângă aurul. Pe lângă aceasta mai erau scutiți și de orice potvodă. Tot pe valea Buzeului se găsește renumitul *chihlimbar negru*.

Pe când treceam cu trăsura către Bâsca, am văzut (râul fiind scăzut) pe o lățime de câteva zeci de metri, o bandă de pietre negre, cari treceau în curmezișul apei.

Un țăran mi-a spus că acei bolovani negri, dacă îi puneau pe foc, se aprindeau, prin urmare erau niște cărbuni.

Peste râul Buzeu, pe șoseaua națională, care merge către Focșani, era un pod bun, dar care odată a fost rupt la mijloc de furia apei și, trăsurile treceau prin apă cu mare frică și adesea cu pericol. În orașul Buzău era renumita veche Episcopie, unde a fost altădată și un Seminar. Afară de mânăstire este biserica Domnească în care se văd portretele ctitorilor și istoricul pe o lespede de piatră, deasupra uși de intrare. Este și spitalul Gârlași, fondat de Minculeasca. Pe vremuri era sub epitropia Episcopului, dar adesea, rău întreținut.

1886

II.

Prima călătorie în jud. Muscel

Se vorbea mult de frumusețile din județul Muscel. Se spunea că orașul Câmpulung era frumos, că avea o climă dulce și aer curat. Vara răcoare, iar iarna frig ca și în alte regiuni. Că în oraș era vrednică de a fi văzută biserica Catolică, construită pentru nevasta lui Negru-Vodă, Clara, care a fost și ea (probabil o ungueroaică) catolică. Că în ziua de Sf. Ilie, târg mare, unde vin locuitorii să vândă și să cumpere și unde renumitele femei frumoase vin să-și arate frumusețea lor și costumele pitorești. Că în apropiere este stabilimentul Băilor Bughea, proprietatea lui Triboniu Laurian. Tot în apropiere se află Mânăstirea Nămăești, renumită prin capela săpată în piatră. Drumul către Rucăr, călătoria cea mai pitorească. Vederea din dealul Mateiașului este dintre cele mai frumoase; vârful lui este una dintre cele mai încântătoare, și de acolo se vedea la depărtare mare, pe valea Dâmboviței; se vedea piatra lui Craiu, Rucărul și vârful muniților, între care muntele Păpușa, cu zăpada perpetue, mai înalt decât toate. Dacă întorci fața de pe Mateiaș vezi Câmpulungul și Mânăstirea Nămăești. La câțiva kilometri este Rucărul, situat într'o regiune frumoasă și igienică și în apropiere se află peștera Dâmbovicioara.

Auzind vorbindu-se de toate aceste locuri frumoase, m'am decis a le vizita și, pentru aceasta, eu și nevastă-mea, ne-am echipat cu toate cele necesare, în vederea schimbărilor timpului.

Drum de fier era numai până la Pitești, de acolo am luat o tră-

sură de piață; era o căldură sufocantă. Când era un mic curent de vânt, ne bucuram, dar ne supăra praful ce producea vântul.

Cu cât ne apropiam de Câmpulung, cu atât începea și răcoarea, către seară, în apropiere de oraș este o întinsă câmpie de unde vine și numele orașului; pe această câmpie a fost poposită o legiune Romană, din care s'au mai găsit resturi de construcții. Ajunși în oraș, ne-a dus birjarul la un hotel, unde n'avea nicio cameră liberă, în schimb era o murdărie și o putoare de privată, teribilă.

Ne-a dus la un alt hotel, Marinoiu, un han și mai primitiv, murdar și nici acolo cameră liberă. Nu mă miram că era murdar și nu avea camere libere, dar nu înțelegeam cum oamenii puteau să trăiască în acea infecție. Era un început de decepție. Ne-am luat cu noi puținul bagaj, și ne-am dus la o cofetărie, unde era multă lume, ca să luăm și noi o consumație, era pe „bulevardul Pardon“, lung de vreo 40—50 metri și lat ca două strade. Era câteva bănci și cum nu aveam cameră, hotărâsem să dormim pe acele bănci. La cofetărie era și prefectul județului, Trăsnea, un bun cunoscut, pe jumătate prieten, el era cumnat cu doctorul Davila. Trăsnea cum ne-a văzut, a venit la noi la masă și, după ce-am vorbit de multe și multe, i-am spus că nu avem locuință pentru noaptea aceea. A dat un semnal, a venit un sergent de oraș,, a făcut salutul și: „trăiți don Prefect, ce poștiți?“ — „Du-te și caută un comisar, să vină aici“. — „Trăiți don Prefect, acuși“.

Peste scurt timp a sosit comisarul, a făcut și el salutul regulamentar, iar Prefectul i-a spus: „Cum vei ști, să găsești locuință pentru d-l profesor Severeanu“. — „Domnule Prefect, să-i duc la Cucoana Leanca“. — „Bine, să-i duci“.

Era târziu, eram osteniți și-am plecat, conduși de comisar. Pe drum ce iluzii îmi făceam, cum aveam să dorm bine la Cucoana Leanca și scăpam de mizeria dela poroclitele hoteluri. Ne-a dus pe fel de fel de strade întortochiate, ba suind, ba coborând, în fine am ajuns la o bujdiulă de casă, unde, ca să intri, trebuia să te încovoezi.

Comisarul a strigat pe Cucoana Leanca, a eșit o băbușcă, murdară, ne-a recomandat, și Cucoana Leanca a spus c'avem să fim foarte mulțumiți. M'am întristat și l-am dat la toți dracii pe cel care a spus că orașul Câmpulung putea fi o stațiune igienică și plăcută. Cucoana Leanca a deschis o ușă, am coborât două trepte, era o cameră în care se auzeau horcăituri de om. La întrebarea mea, Cucoana Leanca mi-a spus că erau musafiri. Din camera aceea am urcat vreo trei trepte și am intrat într'o altă cameră cu tavanul de scânduri pe grinzi de lemn învechite, negre, a pus într'o ulciță o lumânărică de seu, și și-a luat seară bună, grăbită, căci poate mai veneau și alți mu-

safiri. M'am întristat amarnic, îmi veneau lacrimi de necaz și blestemam ceasul în care am plecat din București. Sărmana mea soție era bună, tolerantă și mă consola că aveam să găsim noi locuri mai bune și mai frumoase.

Am stat mult pe gânduri, dacă trebuia să mă culc, în fine m'am așezat pe un pat mizerabil de scânduri, tare. Am suflat în mucusul de lumânare.

Cu toată oboseala, supărarea nu mă lăsa să dorm; insectele au început să mă atace, am aprins lumânarea și mii de ploșnițe năvălise pe mine, ele urcau și în pat, dar cele mai flămânde se lăsa să cadă dela tavan. N'am dormit niciun minut, toată noaptea, căci, pe lângă insecte, era și horcăitul vecinilor, căci uși între camere nu erau.

Când s'a luminat de ziuă, am eșit afară; o curte mare, ca pustietate.

Împrejur case, unele cu un etaj altele cu două, cu ferestrele către curte. Am strigat, a eșit Cucoana Leanca, am întrebat-o unde era locul pentru necesități, și ea mi-a spus că aci în oraș, se fac necesitățile prin curte. — „Apoi nu te văd vecinii Cuconă Leanco?“ — „Nu este nimic mamă,, căci așa este obiceiul pe aici“.

Ne-am îmbrăcat, am plătit ce ne-a cerut Cucoana Leanca și i-am urat să mai aibă mușterii câți iepuri la biserică.

Cu o trăsură ne-am dus să vizităm baia Bughea; acolo altă mizerie; apa era alcalino-sulfuroasă, rece și trebuia încălzită într'un mod primitiv, cabinele rău întreținute, umezi, totul nu te îndemna să faci o cură minerală, în schimb am fost bine primiți de administrația băilor și am avut un dejun în bune condiții.

După prânz am plecat la Rucăr.

Trei noști la Rucăr

Călătoria până la Rucăr a fost dintre cele mai plăcute.

Ne-am oprit câteva minute în vârful Mateiașului, unde am avut privescătoarea cea mai plăcută, am coborât șoseaua frumoasă și bine întreținută, dar, fiind cam repede și curbe multe, mi s'a spus că se întâmplau adesea accidente, din cauză că trăsurile și carele sunt fără opritoare (piedică).

La Piatra-lui-Craiu ne-am oprit pentru a admira acea stâncă majestoasă.

La Rucăr ne-am oprit la un han rău întreținut și plin de insecte. Am fost la Restaurantul ținut de un pripășit, numit Moldoveanul, om prezentabil, curat, îmbrăcat muntenește, deștept și serviabil; mi-a spus că pentru mine are un păstrav mare și un puiu de găină fript.

Păstravul era vechiu și păstrat în sare, așa că nu se putea mânca. Puiul fusese rece și încălzit puțin, așa că înăuntru era rece. Am arătat că eram nemulțumit cu ce m'a servit și nu puteam mânca, atunci a început a fi necuvincios.

Cu toate acestea am plătit ce mi-a cerut și cam scump, pentru acele timpuri. Nu știu prin ce întâmplare a aflat familia Bunea sau Bunescu de venirea mea și, cu toate că nu mă cunoștea personal, ne-a oferit să stăm la el.

Ne-am dus, ne-a dat o cameră curată, și lucru rar, fără insecte. Am luat cina împreună cu toată familia; mâncarea era compusă din lapte sub toate formele și friptură de pasăre.

Având dorința ca a doua zi să mergem la grotă Dâmbovicioara, Bunescu a trimis să cheme pe Poponete (acesta era samsarul care găsea cai de călărie), ne-am înțeles ca să ne găsească doi cai. Poponete ne-a spus că vor fi vreo patruzeci de persoane pentru excursie. A doua zi, pe când ne alegeam caii, era multă lume pe lângă noi, între care femeile frumoase și pline de sănătate: Buneștele și Ghiculeștele făceau figuri dintre cele mai plăcute. Pe când o Bunească era în apropiere, un cal indiscret a mușcat-o pe partea cea mai cărnoasă, iar un tânăr, Ion Vlădoianu, a regretat că nu fusese el în locul calului. În fine a luat fiecare câte un cal, la întâmplare, ne-am urcat și-am plecat toată caravana în mare veselie până la crucea de piatră a lui Cantacuzino (am uitat istoricul acestei cruci). Drumul dela intrarea în pădure, pe albia Dâmbovicioarei a fost dintre cele mai pitorești, și plin de accidente, mulți și mai cu seamă doamne, au căzut de pe cai, sau cu caii.

La grotă, mai nimic extraordinar, afară de noroi și murdării făcute de oameni necuviincioși.

Intorcerea a fost plină de veselie. Am dormit iar bine la Bunescu.

A doua zi cu caravana trebuia să mergem pe muntele Păpușea, unde am avut una din priveliștile cele mai senzaționale, zăpada era mare și prepetuă.

Când ne-am întors dela Păpușea, familia Bunescu era dusă în munte, pentru strângerea fânului și ni s'a dat o cameră curată, dar cu miliarde de purici, pentru că locuința familiei era închisă. Ca să scap de purici, m'am îmbrăcat în haina de cauciuc, și m'am culcat pe o scândură, iar în loc de saltea am băut lapte mult și m'am întors cu fața în jos ca pântecile să mi servească de somieră.

Fiind în Rucăr și pe când eram gata să plecăm la muntele Păpușea, a venit un tânăr în disperare, rugându-mă să mă duc să dau ajutor nevastei lui, care era în situația de a naște și amenințată să

moară de hemoragie. Când m'am dus, am găsit pacienta fără cunoștință, facerea începută, uterul în inerție completă și o hemoragie gravă.

Fără să iau nicio precauțiune (pe atunci nu se pomenea de antisepsie). Am făcut versiune în câteva secunde, am scos copilul și l-am încredințat unei moașe din sat, am introdus un cearșaf întreg și alte cârpe.

Am recomandat tânărului să aducă un medic dela Câmpulung, iar în caz că medicul nu va veni și dacă femeia va trăi, la trei zile să tragă el încet de cârpe, până le va scoate pe toate.

N'am mai știut nimic ce s'a petrecut, nu cunoșteam nici pe bărbat, nici pe femei. Era cam după 17—18 ani, mă aflam în parcul dela Sinaia și înaintea mea venea un domn cu o tânără la braț, mă salută și-mi prezintă pe tânără: — „Dă-mi voie domnule profesor, să-ți prezint pe fata *d-tale*“. Mi s'a părut curioasă această prezentare, și-am întrebat cum să făcea că era fata mea. Atunci mi-a spus că aceea era fata pe care o scosesem la Rucăr.

Această întâmplare mi-a făcut mare plăcere, când mi-a spus că atât mama cât și copila au scăpat cu bine.

Comuna Rucăr, este una dintre cele mai frumoase poziții, este înconjurată de dealuri înalte, acoperite de păduri, munți înalți în apropiere, acolo este locul unde Dâmbovicioara se varsă în Dâmbovița. Locuitorii erau oameni sănătoși și frumoși, așa încât această localitate se putea numi Caukazia României.

Din câte am văzut și mi s'a spus, în Rucăr nu era niciunul *gușat*.

Legenda era cum că Rucărenii proveneau din descendenții coloni veniți din Republica Vrancea, sosiți în munții Muscelului în urma războaelor dintre diferitele populații ale Moldovei.

Pentru că lumea vedea starea de sănătate și frumusețe a Rucărenilor, toți ofticoșii au dat năvală să se vindece și ei, iar din cauza asta s'a format acolo un cuib și tuberculoza a contagiat pe toți, așa încât după mai mulți ani, când am mai fost, am văzut cum au degenerat toți și nu întâlneam decât scrofuloși și tuberculoși. Tot asemenea s'a petrecut cu locuitorii localităților învecinate, căci, de unde altădată în târgul dela Sf. Ilie erau femeile cele renumite frumoase, mai târziu mai toate erau jigărite și slute, scrofuloase și urite.

O noapte la Mănăstirea Nămăești

Când ne-am întors dela Rucăr, ne-am abătut din drum și ne-am oprit la Nămăești; atât superioara cât și toate maicile, ne-au primit bine, ne-a găzduit în una dintre cele mai frumoase și curate camere,

unde am dormit fericiți, căci nu ne-au deranjat insectele. Am vizitat peste tot, am asistat seara la serviciul religios în capela săpată în stânca de granit, am fost ospătați cum nu se putea mai bine. A doua zi am întrebat ce mai era de văzut, iar maicele ne-au spus dacă cunoșteam fetele Căprarului. Acesta era un locuitor din sat și avea patru fete, una mai frumoasă ca alta. Două erau măritate, cea mai mică era frumoasa cârciumăreasă a satului, era o a doua vestită *Neaga*, care atrăgea prin frumusețea ei mulțime de mușterii și, în hatîrul poeziei, am băut și eu o *țuică*, numai și numai ca să-i zic cum se zicea odată: *toarnă Neago*:

Toarnă vin,
 Toarnă pelin,
 Toarnă Neago, toarnă,
 Amândoi să ne iubim
 Toarnă Neago, toarnă,

Era frumoasă și drăgălașă mica cârciumăreasă. Avea ochi cu gene și sprâncene atât cât trebuie unei femei să fie frumoasă, avea roșeața naturală pe buze, era sveltă, veselă așa cât trebuia ca să meargă vânzarea bine. A patra soră era renumita *Anica* în toată localitatea prin frumusețea ei. Când trecea ea pe „bulevardul Pardon“, toată lumea o privea cu drag, doamnele o strângeau în brațe și o sărutau, iar bărbații făceau zimbre și le lăsa gura apă. A fost unul mai îndrăgăneț, Președintele Tribunalului, simpaticul Bălteanu, care a furat inima *Anichei* și s'a cununat cu ea.

Ce început frumos, ce sfârșit tragic au avut amândoi!

Bălteanu a fost numit de Take Ionescu, Președinte al Curții de Compturi, și împreună cu frumoasa lui *Anica* s'a mutat în București.

Anica a început să se îngrașe, să se diformeze, să aibă și leziuni pe piele, a devenit un monstru acea femeie, care era admirația tuturor celor ce o vedeau. A murit într'o stare desgustătoare.

Bălteanu a murit de progresele unei *ataxii* teribile în chinurile cele mai oribile și desgustătoare cum eu n'am văzut niciun ataxic, având un sfârșit așa de tragic.

N'am cunoscut intimitatea lor, dar cred mai temeinic că sifilisul a fost cauza primordială.

Dela Nămăești ne-am întors la Câmpulung, am găsit o cameră la un medic, fost elev al meu, am întâlnit pe mai mulți prieteni, între cari era și I. C. Fundescu, Directorul ziarului „*Telegraful*“. Ne-am hotărât câțiva cunoscuți să facem o excursie la Cetatea lui Negru-Vodă. Am angajat două care (numai așa se putea merge), le-am gătit

cu covoare și verdeață și am plecat la necunoscut. Țăranii cu carele spuneau că cunoșteau drumul sau „drumeagul“, dar atunci nu-l mai știau, pentru că locuitorii araseră drumeagurile și se schimbaseră pe unde nu știau căraușii noștri.

Am orbăcăit mai toată ziua și când am ajuns la Cetate era aproape seara. Ne-am urcat pe vârful unui deal, pe marginea Dâmboviței, acolo erau încă rămășițele unui palat al lui Negru Vodă, (așa spune legenda) unde fusese mai târziu o mănăstire. În încăperile ce se mai aflau, se spunea că locuise un călugăr ca să le păzească și că într-o noapte s'au dus acolo niște blestemați, cari, ca să rădă de bietul schimnic l-au aruncat de acolo în prăpastie. Pe pietrele mari erau sculptate urme de picioare desculțe și ni s'a spus că erau urmele picioarelor Doamnei lui Negru-Vodă.

În încăperile schitului era un mic isvor de apă, care curgea de grosimea unui creion; de unde venea această apă, n'am putut afla.

Legenda spune că acolo, albia Dâmboviței, fiind foarte strâmtă, între doi munți, Negru Vodă fixase câte un belciug mare de fier, de care era legat un lanț gros de fier, care ținea o mare perdea, făcută din piei de bivol, și cu care oprea apa Dâmboviței, și, când să svonea că veneau Tătarii despre Târgoviște, el punea de ridică perdeaua, iar apa îneca pe Tătari.

La plecarea noastră din Câmpulung, doctorul V. Popescu, medicul județului, pentru orice întâmplare, mi-a dat o scrisoare către un învățător dintr'un sat, aproape de Cetatea lui Negru Vodă, și ne-a prins foarte bine acea scrisoare, pentru că a venit noaptea și nu mai știam unde să ne ducem.

Am plecat cu carele la întâmplare și pe drumeaguri a trebuit să trecem Dâmbovița prin apă.

Am nimerit unde apa era mare și ne-a luat la vale cu carele și cu boii și ne-a pus pe un prunt.

Vedeam că nu era nicio primejdie și ne petreceam timpul în veselie. Întâmplător, în vecinătate, era o cârciumă și am auzit un cimpoer cântând, am bănuț că trebuia să fie oameni acolo, am trimes pe unul din cărauși să se ducă să-i cheme să ne scape. Țăranii au întrebat cât le dam, căraușul le-a spus că dam mult că ereum în primejdie. Au venit o ceată și-au început să se tocmească.

Pe când vorbeam cu ei, unul s'a uitat la mine, și-a scos căciula și ca din senin: — „Trăiți don Colonel. Săriți mă, de grabă că se îneacă don Colonel!“

Ce se întâmplase. El fusese soldat, rănit la 1877, și-l îngrijisem în spital la Turnu-Măgurele. Cu toții ne-au scos la drum și ne-a îndreptat către învățătorul Niță al Popii. Plată n'au vrut să primească dar le-am

plătît la cârciumă două vedre de vin. Aceasta mi-a reamintit de pe când fusesem intern la Spitalul Colțea, când șeful meu, profesorul doctor G. Polyzu, mi-a dăruit o carte pe care a scris: *fă bine și-l aruncă în gărlă.*

O noapte la Niță al Popii

Niță al Popii era învățătorul din Comună. El era om avut, avea gospodărie bogată, casă bună cu multe încăperi și bine întreținută, și estetic gătită cu țesături naționale; mai avea și alte încăperi în curte, unde, după obiceiul locuitorilor avuți ei nu locuiesc, pe cea mai bună și mai bine îmbrăcată o lasă pentru musafiri. Gospodăria lui Niță era pe un loc șes și până la el trebuia să urcăm pe un drum în pantă puțin cotită. Când am ajuns cu carele în dreptul lui, am trimis un cărauș să-i spună să ne primească, dar peste puțin, fiindu-ne teamă că poate să ne refuze, am pornit cu carele spre el, dar Niță spusese omului că nu ne putea primi pentru că îi „fătase” muerea. Când ne-a văzut și a aflat cine eram și a citit scrisoarea doctorului Popescu, s'a arătat de o mare bunăvoință și s'a scuzat că nu știa cine eram, precum și din cauza că-i născuse nevasta. Niță a dovedit cu acea ocazie multă bunăvoință și a mai probat că era un adevărat ospitalier. Nevasta lui lăuză era într'una din încăperile din curte, iar pentru noi ne-a dat casa principală. Atât el cât și oamenii din serviciu și doamnele cari erau cu noi, cu ce a dat el și cu merindea ce aveam și noi, s'a improvizat o cină copioasă și gustoasă. După masă am aranjat culcarea. Pentru că eram prea mulți pentru a ne culca în casă și eu, care pățisem multe, din cauza insectelor, am preferat să mă culc într'un car, pe fân, împreună cu Fundescu. Din neatențiune, n'am observat că peste fân așternuse o velință în care erau milioane de pureci.

Curtea lui Niță era mare, împărțită în oboare, erau și câteva coșare, pentru despărțitul vitelor. În curte mai erau găște și câini, dintre care unul legat. Boini dela car erau culcați lângă proțap.

Pe la spatele casei, curgea un pârâu care puneă în mișcare un păcău. Era o lună plină și luminoasă. Toate acestea în timpul nopții au compus un corcert oribil și supărător: Purecii nu mi-au lăsat un minut odihnă, prin fân erau și alte insecte cari făceau zgomot, din când în când câte un șoarece îmi trecea peste figură. Boini rumegau și când înghițeau sau scoteau bolul, pentru rumegat, făceau un șgomot scârțâindu-le și măselele. Din timp în timp se frecau de proțap, prin care mișcau carul și cârțâia.

Vitei și miei erau în coșare, despărțiți de mamele lor. Sbierau viteii, răspundeau vacile, beheau miei, răspundeau oile cu sberitele

lor, acesta nu tăceau măcar un minut. Într'o cocină erau porci și în continuu guițau, după obiceiul lor. Câinele legat, a chelălăit toată noaptea, ceilalți, din când în când, auzeau câte un sgomot, se repezeau și începeau să latre. Gâștele, fiind lună frumoasă, după obiceiul lor, gâgăeau continuu.

Moara dela spatele casei făcea un sgomot enervant, prin cursul apei și ciocăniturile *Titirezului* (un bețișor de lemn care este deasupra pietrei și mișcat de acesta, care, prin tocănituri pe piatră, dovedește că moara merge).

Toate aceste sgomote, au fost pentru mine o tortură, căci n'am dormit niciun minut. Mirarea mi-a fost când a doua zi Fundescu mi-a spus că nici purecii nu l-a mușcat, nici sgomotele nu l-a auzit și se simțea fericit de somnul ce-l avusese.

A doua zi, ne-am luat rămas bun dela Niță și ne-am întors la Câmpulung, de unde am plecat cu trăsura iar la Rucăr, și de acolo călări, am trecut prin vama Pajera. La Vamă, funcționarii noștri și cei Unguri, după ce le-am spus cine eram, s'au purtat cuviincioși. Dela Pajură până la Bran era o șosea bună, pe coama unui deal fără niciun arbore, drumul era numai în coborâș, cam repede. În dreapta era muntele Caraimanul, în stânga muntele Păpușa.

Peste câteva minute, amândoi munții s'au acoperit de nori, și au început descărcări electrice cu scânteii, dela un munte la altul și cu trăsnete de se mișca pământul, soarele era destul de dogoritor, producea o căldură sufocantă, nicio adiere de vânt, niciun arbore unde să ne umbrim, așa încât am avut o insolajie cu durere de cap. Până să ajungem la Bran, a venit o ploaie torențială, care ne-a răcorit dar care, cu toate că eram bine echipați, ne-a udat de tot. La Bran am dat peste oameni cum se cade, era un han condus de Sași, era curat și ne-a servit o mâncare cu desăvârșire bună. De unde la Câmpulung ne da cafea nu tocmai bună și cu pâine ordinară, la Bran, un mic sătuc, ne-a dat o pâine excelentă și niște cornuri de o bunătate pe care n'o pot uita.

M'am încredințat că Sașii sunt apți pentru civilizație și buni gospodari. Dela Bran la Brașov ne-am dus cu o trăsură săsească.

Altă călătorie la Câmpulung (August, 1925)

Orașul Câmpulung s'a schimbat mult, de cum era altă dată: „Bulevardul Pardon“ s'a prelungit cu vreo 50 de metri, s'a mai îmbunătățit și pavagiul, căci s'a pavat cu asfalt o stradă principală în lungime ca de 30—40 metri, iar restul lasă mult de dorit, mai cu seamă dacă ești într'o trăsură rău suspendată, îți scutură toate organele din

tine. O mare îmbunătățire este aducerea apei potabile; cu aceasta, în mare parte, populația va scăpa de a mai bea apa din puțurile în care se filtrau zeurile privatelor, pentru că multe sunt neizidite. Cred că unii proprietari presupun că nu vor fi îndărătnici ca să nu introducă apă pentru menajiu și pentru private când se va face canalizarea, spre a scăpa de infecția în care trăesc astăzi.

Cu toate acestea, chiar dacă nu-și va putea da totul la canal, totuși niște oameni civilizați, cum se cred protipendadele din Câmpulung, ar putea găsi un mijloc, cu concursul inginerilor, să mai potolească infecțiunea caselor. O necesitate inexorabilă m'a silit să mă duc la comoditatea dela o cofetărie, unde elita cea mai elegantă se duce să ia dulciuri. Infecția era de speriat, și murdar și întuneric, încât mă miram cum le mai vine pofta, căci, de sigur, se mai găsesc mulți să fie apucați de necesități inexorabile.

Viața publică este într'o stare de lăncezeală; mulți stau ore întregi la cafenele și cofetării vorbind despre greutățile vieții, și joacă table căci este eftin.

După cum am văzut, sărăcia a înlocuit bogăția de altădată și boerii, protipendada, este înlocuită în mare parte cu farniente. Câmpulungul, ca și toate orașele noastre, este un cuib de perde-vară.

Este o stare încă primitivă a orașelor în care se văd porcii plimbându-se pe stradele principale. Din timpurile mai depărtate se dusesse fama că acest oraș de munte era bun pentru stațiune climaterică și că ofticoșii acolo își găseau vindecarea. Lumea a dat năvală, mulți s'au dus prin împrejurimi, între care Rucărul a fost locul de predilecție, din care cauză s'a infectat și, de unde altădată era acolo o populație voinică și frumoasă astăzi se văd mulți schilози.

Unul dintre cele mai neplăcute și periculoase mijloace de infectare este praful. Pământul fiind văros, se preface ușor în praf și în permanență se ridică în nori prin automobile, trăsurile, căruțe și picioarele vitelor, așa în cât nu poți merge decât cu batista la ochi, dar îl inspiri și cu el milioanele de microbi de tot fleul, și la toate acestea și populația și autoritățile rămân impasibile, spunând că nu au ce face, cu toate că Rîul Târgului trece prin mijlocul orașului și nu își aduc aminte de el decât atunci când vine mare și îneacă marginile lui. Orașul este pe o întindere mare. Își poate cineva face o idee de întinderea suprafeței când aș spune că din centru până la fabrica de hârtie sunt 2 kilometri și încă de aci încolo se mai zice că te afli în Câmpulung. Fiecare casă are o grădină, ba încă la unii întinderea în suprafață este zeci de mii de metri, livezi întinse cu arbori fructiferi și sălbateci, adevărate moșii, cum se laudă proprietarii. Să înțelege că o asemenea destrăbălare cere mari cheltueli de întreținerea orașului în stare igienică,

mai cu seamă că locuitorii, cu cât au mai multă întindere de pământ, cu atât sunt mai săraci, și nu pot contribui decât cu puțin pentru binele public.

Comerțul lăncezește, și vânzarea fiind mică, fiecare caută să se ratrapeze prin a vinde scump. Loc de distracție plăcută este plimbarea pe „Bulevardul Pardon“, lung de 150 metri, și unde, câte odată, plimbătorii sunt așa de mulți că se înghesuiesc unii în alții, se împing, se calcă, se lovesc și își cer mereu unii la alții, pardon, de unde a rămas și numele Bulevardului. Intre pietoni se văd des femei frumoase, doamne multe în costume țărănești cu gust lucrate. Femei dela sate cu costume scumpe și cu salbă de monede de aur, nici una nu se înjosește că să poarte salbe de argint. Am văzut femei cari aveau două, trei rânduri de salbe și, făcând socoteala, un gât de țărancă putea fi evaluat la peste 2—300.000 lei!

Un lucru de mirare este că, acolo, unde sunt atâția arbori fructiferi nu sunt fructe de vânzare, abia în timpul din urmă umblau pe Bulevard niște fetițe cu coșulețe cu mere și prune crude.

Poziția orașului ar fi cum ar fi, dar prostia omenească, după timp, i-a îndemnat să profite de lungimea câmpului și să construiască cât mai departe unii de alții, pare că ar fi fost ciumați, așa că astăzi, dacă ar voi să semene și ei cu lumea civilizată, nu pot pentru că se cere să plătească mult și nu au de unde.

Din trecutul Câmpulungului, mai sunt două localități care merită să fie cunoscute. Sunt cele două mănăstiri, una Catolică și alta Ortodoxă, despre care legenda spune că au fost construite de Radu Negru Basarab și soția sa care era catolică. Pentru zilele cât am fost pe acolo, am locuit departe de centru și nu mă puteam duce cu înlesnire, mai cu seamă că pregetam și din cauza căldurei și a prafului. În ziua plecării, D. inginer, simpaticul Costică Bunescu, mi-a atras atenția și mi-a spus că, în fața altarului la biserica catolică, este sculptat pe o piatră funerară inscripția următoare: „Hic jacet comis Laurentio von Langenfeld 1310“.

După ce spusei partea neplăcută a orașului trebuie, sunt dator a vorbi și partea bună, aproape cea mai pitorească regiune a Câmpulungului, vreau să spun că dealul Gruiu, care mărginește orașul spre miazăzi și apus este o adevărată coroană nestimată. Pe panta acestui deal sunt câteva ville somptuoase ca și cum ar fi vorba de niște miliardari ca: Morgan Vanderbilt. Intre acestea sunt villele Drăghiceanu, Șuțu, și altele, între care Chaletul simpaticului Nenea Costică Bunescu, este frumos prin simplitatea lui și spânzurat pe o pantă pe care numai dânsul și partenerii de chefuri o urcă cu mare înlesnire. Nenea Costică, deși trecut de șaptezeci de primăveri, este încă verde. Ne-

nea Costică a fost totdeauna om vesel, a dat pe mulți gata și este încă plin de sănătate și are să mai dea și pe alții gata.

Chaleul lui Nenea Costică, cât este mic, este un adevărat labirint și așa încăpător încât în timpul chefului, ori și câți prieteni vin, pe toți are unde să-i găzduiască chiar în *dublon*.

Mai sus de chalet în vârful Gruuiului, este casa, locuința Domnișoarei Bunescu, unde am fost primit princiar și unde am găsit pe Doamna Didina Tătăranu, una din frumusețile Bucureștene, care de și cu părul argintiu, își păstrează splendoare afrumuseței și nu desminte pe cei ce la Paris, o numeau: „La petite Marquise de Roumanie“. De acolo, dela simpatica locuință a Domnișoarei Bunescu, din vârful Gruuiului, se admiră apusul soarelui așa ca și cum ai fi pe Righi Kulm, să admiri și răsăritul.

Călătorii pe Valea Teleajemului, în Prahova

La Văleni

După ce am scris cu altă ocazie, una din aceste călătorii, are legătură cu venirea prințului Carol la 1866 și cu pedeapsa ce îmi dăduse regretatul Davila, trimitându-mă în focarul de holeră dela Ploești, și de sigur, nu pentru că avea încredere în mine, cât dorea că doară mă voiu contamina ca să se scape de mine, pentru că, cu toate că eram om liniștit, îl contrariam câte odată, pentru că, în autoritarismul lui, devenea nedrept.

Find la Ploești și, după ce îmi cam îndeplinisem misiunea pentru care fusesem trimis, am hotărât să fac câteva excursiuni prin împrejurimi. Regretatul meu prieten, profesorul Grecescu, sosise dela Paris și i-am scris să vină la mine la Ploești împreună cu un alt prieten, avocatul N. Lepădătescu. Pentru că aveam trăsura mea, am plecat toți trei să vizităm Vălenii-de-Munte; acolo, după ce am trecut orașelul, ne-am oprit la un han, să mâncăm, ce puteam găsi, era ora unu după amiază. In apropierea hanului, la umbra arborilor, era întinsă o masă mare (ce să-i faci cu norocul omului!).

Pe când noi tratam cu hangiul cam ce putea să ne dea, din grupul dela masă a plecat un d-n Major, a venit la noi, eu, care eram în uniformă militară de căpitan, am salutat militărește, m'am recomandat și am prezentat pe prietenii mei. Majorul s'a recomandat: Major Paleologu. După puțină convorbire, ne-a invitat să luăm masa împreună cu societatea lui; să înțelege, că am acceptat, pentru că ne era foame, și hangiul, ne spunea că nu prea avea ce să ne dea. Toată societatea ne-a primit cu o bună-voință, care nu desmințea deloc calitatea de ospitalitate a Românului.

După ce s'a terminat masa, Majorul Paleologu, care era comandantul regiunii de graniță, ne-a propus să vizităm mai departe Valea Teleajenului, să mergem până la mănăstirea Susana, cel puțin, avem să vedem poziții dintre cele mai frumoase și, pentru că drumul nu se putea face cu trăsura, a dat ordin, și în câteva minute ne-a găsit trei cai și un om, și așa am plecat, și într'adevăr că prin defileul munților am găsit poziții dintre cele mai pitorești, dar încă în stare puțin practicabile.

Aproape să înserase, când am ajuns la mănăstire, ne-am prezentat la maica-stariță, o femeiușcă în vârstă, poate de 60 ani, mică de talie, ca de un metru 30, cam grăsulie, cam durdulie, avea aerul că se temea de noi, mai cu seamă Lepădătescu era vorbitor, glumeț și dispus să râdă. Am spus cine eram și mai cu seamă că eram recomandați de Majorul Paleologu, după cum spunea și omul ce ne însoțea și căruia majorul îi zisese să spună maicii-starițe, să ne primească bine, că eram oameni cum se cade. Starița, maica Natalia, când a auzit și de numele meu, m'a întrebat dacă care cumva eram eu doctorul care făcuse niște mari minuni la spitalul din Ploești. Când i-am spus cine eram, m'a luat în brațe, așa mică cum era și de bucurie a început să plângă și să zică: „Să te trăiască Dumnezeu maică, să faci mult bine oamenilor“. Maica-Starița, femeie evlavioasă, a dat poruncă la Arhondărie, să mi prepare de ale mâncării și, pentru că era aproape de slujba Vecerniei, ne-a pofțit în biserică.

Am asistat cu toată evlavia până ce s'a terminat cântările și maica-starița cu tot soborul Mănăstirii, ne-a condus la trapeză, unde ne era pregătită masa, simplă, dar îndestul de gustoasă, iar superioara cutoate maicile și măicuțele cereau mereu ertare că nu au putut să ne dea mai bine, pentru că lucrul a fost în pripă; noi, negreșit, protestam din toate puterile și le arătam recunoștința noastră că eram pe deplin mulțumiți. Ne-a găzduit în salonul pentru musafiri. A doua zi dimineață, ne-a dat o bună cafea cu lapte; am fost iar la biserică, unde slujba s'a făcut cu o ordine de admirat; călugărițele cântau cu un glas așa de suav, încât, cu toată sglobițenia tinereței, ne-au făcut să fim de o smerenie cum nu fusesem niciodată și să ne convingă că eram în lăcașul Dumnezeirii. După biserică, am rugat să mi să arate locurile cele mai frumoase. Câteva măicuțe tinere s'au oferit să ne însoțească, dar maica starița, precaută, a spus: „Ascultați măicuțelor drage, lasă să conducă pe domnii, maica Eparhia și maica Evdochia, două bătrâne, iar sfințiile-voastre să îngrijiți bine biserică“. Gestul stariței ne-a dispăcut nouă, dar bieteile măicuțe au fost opărite.

După o plimbare de vre-o două ore, ne-am întors la masă ce

ne aștepta, iar, după ce am mâncat, am plecat pe alt drum să mergem să vizităm Slănicul cu salinele. După ce am văzut, ce se putea vedea în puțin timp, am plecat, am trecut dealul ce desparte Vălenii, de Slănic; acolo am găsit iar o masă mare, pregătită din ordinul majorului Paleologu, și seara, cam târziu, pentru că era o lună frumoasă, am plecat spre Ploești.

1866.

A doua călătorie la mănăstirea Susana

Frumusețea pozițiilor ce văzusem pe Valea Teleajenului, nu puteam să le uit, și așa la 1885, am plecat să le mai vizitez, mai cu seamă că mi se spunea, că mai departe, printre munți, era și mănăstirea Cheea și alte locuri cari meritau să fie văzute. Eu, și cu toată familia regretatului meu prieten, Doctor, Generalul Zaharia Petrescu, ne-am hotărât să facem sezonul din acea vară, în această localitate.

Ne-am dus la Susana, făceam un menagiu comun și am petrecut unul dintre cele mai agreabile sezoane. În tot timpul nu am avut decât a recunoaște în toate momentele purtarea cea mai demnă și cu o evlavie către cele sfinte, care ne-a lăsat suvenirile cele mai plăcute, de stimă și respectul ce trebuie să avem pentru un lăcaș sfânt.

Cât am stat la mănăstirea Susana, am văzut cum că maicele sufereau mult din cauza arendașului care le luase niște livezi, pe unde călugărițele pășteau vacile lor și de unde coseau fân, pentru ernatul vitelor; le compătimeam, dară nu aveam nici o putere să le ajut. La 1888 am fost numit Efor al Spitalelor, și, cercetând afacerea livezilor dela Susana, consiliul advocaților Eforiei, a spus că arendașul luase livezile în mod arbitrar, pentru că în contractul de arendare, livezile erau lăsate pentru vitele Mănăstirei; printr'o închiere, Eforia a repus în posesie pe călugărițe, care, și până astăzi, nu uită a-mi arăta recunoștința lor, pentru binele ce le-a făcut Eforia.

Pe când eram la Susana, s'a petrecut un lucru emoționant pentru toți de pe Valea Teleajenului:

Un sălaș de țigani unguri, de o sălbăticie ca din timpurile lui Atila, au trecut munții având 60 căruțe desfăcute în bucăți și puse pe cai. La vamă trebuia să depună o taxă de 60 lei de fiecare cal, se înțelege ce sumă trebuia să lase în depozit până la întoarcerea lor, când trebuia să li se restituie banii. Banii au fost depuși în napoleoni de aur și agiul la aur era 18—19%; înscrierea la vamă s'a făcut în lei și Dumnezeu mai știe ce mutră vor fi făcut țiganiile la întoarcere, când li s'o fi dat lei. Napoleonii s'au împărțit între toți câți erau pe acolo. Țiganiile s'au răspândit peste tot, au venit câțiva și la noi la

mânăstire, între care era și Bulibașa; ei căutau prin gunoi, găseau coji de pepeni, resturi de castraveți; și orice rămășițe găseau, le mâncau ca animalele cele mai sălbatice, încât au speriat pe călugărițe și noi văzând că cu vorba n'o să putem să-i facem să plece, am luat o păleață și am început să-i croesc, și numai așa am putut să-i dau afară din mânăstire. Am vorbit mai mult cu Bulibașa și el îmi spunea că ei aveau atâția bani încât pot să-i măsoare cu căciula și că se duceau în țară să găsească de lucru, „dară de furat“ am adăugat eu; Bulibașa era îmbrăcat în brandenburguri ungurești cu nasturi de argint, el era un adevărat „Zigeuner Baron“. Toți țiganii vorbeau bine românește, dară erau de o rassă cu totul specială de a varietăților de țigani dela noi.

Călătorii în județul Vâlcea

Districtul Vâlcea este unul dintre cele mai bogate în poziții frumoase, pitorești și multe bogății de localități; orașe, orașele, mânăstiri și surse minerale și mine de sare, poziții de vilegiatură, pentru sezonul de vară. În acest județ avem de vizitat: orașul Râmnicul-Vâlcea, pe marginea Oltului. Prin situația lui, departe de centrul țării, este monotonic.

De remarcat este Episcopia cu Seminarul, cea mai veche, de unde s'au produs preoți pentru biserică. La câțiva kilometri de orașul Râmnic, este mina de sare, Ocnele Mari, unde s'a format un mic orașel: Desigur că începutul orașului s'a format după descoperirea minei de sare. Sunt încă mulți ani de când acolo s'a format și un local de băi, unde vara vine multă lume bolnavă, care să îmbăiază, fără nici o regulă, pe categorii de boale.

La 20 kilometri sunt minunatele și foarte bogatele izvoare de ape minerale variate în iod și alte săruri. Această localitate era odată proprietatea lui P. Munteanu, dar care, fie, din nepricepere, fie din lipsă de mijloace, apele dela Olănești, rămaseră necunoscute. Astăzi, bogăția și varietatea apelor minerale de acolo, cu o eficacitate mare, a devenit una dintre cele mai frecventate. Banca Marmorosch, Blank, a cumpărat toată întinderea pământului dela Olănești și catuă să mărească din ce în ce stabilimentele, și să scoată din sânul pământului, bogățiile care zac acolo încă ascunse.

Pe valea Oltului, la câțiva kilometri este satul Călimănești, unde sunt niște izvoare chlorosodice-sulfuroase puțin bogate în săruri. Acolo, Statul a construit un hotel cu multe camere, în care este și instalarea pentru băi. Cu ocazia construcțiilor Statului s'au mai construit alte multe hoteluri, între care „Hotelul Cozia“; este unul din-

tre cele mai comode și așezat în una dintre cele mai frumoase poziții cu o vedere în toate direcțiile de pe valea Oltului. Sunt și mai multe ville, între care Villa lui Jean Cantacuzino, construită pe timpul când regretatul Inginer Cantacuzino construia linia ferată către Căineni. Această vilă este așezată într-o poziție frumoasă, este spațioasă și are un parc mare și bine îngrijit.

La doi kilometri, este izvorul de minunata apă Căciulata, bogată în săruri de litină, mult recomandată pentru boalele de rinichi. Pe toată linia dela Călimănești la Căciulata s'au construit ville și hoteluri.

La un kilometru și jumătate de Căciulata este renumita mânăstire Cozia, construită de Mircea cel Bătrân. Pe când Cozia era transformată în penitenciar, a fost împușcat în mod misterios vestitul pungaș Pantazescu, acela care furase tezaurul cunoscut sub numele de „Cloșca cu pui”.

După ce treci mânăstirea Cozia, în partea stângă, este râul Lotru, un afluent al Oltului. Pe lângă Lotru este o sosea bine îngrijită, care te duce până la comuna Brezoiu. Lotrul este canalizat, pentru a se putea transporta trunchiuri de lemne până la diferitele fabrici cari sunt pe acolo, între care Societatea „Carpatina” este cea mai importantă. Alături de satul Călimănești este un ostrov, între două brațe ale Oltului. Acest ostrov este astăzi transformat în parc. Acolo se mai văd resturile unei mânăstiri, care altădată avea o deosebită considerație și unde o soră a lui Ion Brătianu a fost superioară. Pe stânga alături, cam vis-à-vis de mânăstirea Cozia, se mai văd niște case, care serviseră odată unor ingineri francezi, numiți de Guvernul nostru a face săpături în vederea descoperirii unor izvoare de apă caldă, care se arătasera altădată, dar cari au dispărut cu totul în timpul săpăturilor. Se spune că această lucrare a costat pe țară, câteva milioane.

Puțin mai înainte, lângă linia ferată, este o stâncă cu partea superioară plină, cunoscută sub denumirea de „Masa”, unde legenda spune că a mâncat împăratul Traian. Cu cât mergi mai sus, dai de comuna Căineni, unde era vama altădată și ultima gară a liniei noastre ferate. Puțin mai sus este Turnul-Roșu. De aci mai înainte, drumul, șoseaua și linia ferată te duc la Sibiu.

Tot în județul Vâlcea sunt renumitele izvoare de apă iodată dela Govora și puțurile de petrol. Aceste izvoare de apă erau cunoscute de mult de populația localităților ele sunt aproape de comuna și de mânăstirea cu același nume. Vulgarizarea reputației acestor ape se datorește medicului militar, doctorul Popescu-Zorileanu. Când izvoarele au fost captate, răposatul I. C. Brătianu, în lipsă de altă

localitate, a locuit un sezon în încăperile ruinate ale Mănăstirii Govora și acolo făcea băi în mod primitiv. Reputația apelor dela Govora este cu drept cuvânt legată de numele medicului Zorileanu și al lui I. C. Brătianu, care a încurajat dezvoltarea și cu drept cuvânt, i s'a pus bustul în parcul băilor.

Mai sunt multe alte localități, despre a căror frumusețe să vorbesc. Acestea sunt: Mănăstirea Bistrița, Arnota, unde, sub Domnia lui B. Știrbey se înființase o închisoare pentru oamenii politici, dară care închisoare a rămas legendară, ca o dorință a lui Știrbey.

O călătorie pe Valea Jiului

Cumnatul meu, Dimitrie Maimarolo, Architect, luase în întreprindere îndiguirea șoselei Lainici-Petroșani.

Auzind vorbindu-se de frumusețile ce se vedeau în cursul râului Jiul, printre munți, vream să mă duc împreună cu el. Ajungând la Târgu-Jiului, singurul lucru ce am văzut mai însemnat, a fost palatul Primăriei, care se construise de curând și cu care orașenii se făceau; al doilea lucru de remarcat, era îndiguirea de apărare a Jiului, ca să nu mai inundeze orașul.

Dela Târgu-Jiului cu trăsura, pe o șosea bine întreținută, am ajuns la mănăstirea Lainici și de aci încolo am intrat în defileul munților, unde am avut vederile cele mai pitorești. Șoseaua era bună, având și cantoane confortabile pentru cantonieri și în vederea călătorilor, când ar avea trebuință. Șoseaua era opera d-lui Inginer Ilie Radu. Printre munți am trecut la Petroșani, unde am luat trenul spre Sibiu și întoarcerea la București.

O călătorie la Pucioasa

Satul Pucioasa este în județul Dâmbovița, pe valea râului Ialomița; este numit astfel, din cauză că pe acolo se găsește pucioasă și în natură și în emanația de acid sulfhidric. Din practica cea mai veche, s'a crezut că pucioasa luată sub forma de baie, face mult bine la oamenii cu dureri în trupul lor. Această părere s'a transmis și la locuitorii din preajma acestei localități, și țărani, în mintea lor simplă, au improvisat instalații primitive, compuse din hârdae și putini, în care puneau apa din izvoarele puturoase, iar pentru a o încălzi, ardeau pietre și le puneau în putinile cu apă. Era încă o practică primitivă, care, din nenorocire se mai continuă și în timpul de față.

De minunile ce făceau apele dela Pucioasa, se dusesse pomina în toată țara, și lumea, ca toată lumea necunosătoare, și neavând

unde să-și găsească sănătatea, da năvală la renumitele băi dela Pucioasa și plecau, cum zice Românul, cu copiii, cu purcei și căței, fără să știe unde se duceau și ce au să găsească acolo.

Pentru că toți se duceau, a venit gust și soacră-mei (Dumnezeu să-i ierte păcatele), să ia copiii mei, cu mama lor și cu chervanul, au plecat așa cum plecau altădată la hagialâc. Au luat cu ele tot ce trebuia: plăpumi, cearșafuri, perne, oale, urcioare, cratiți, străchini, farfurii, cuțite, linguri, furculițe și mai câte alte și au încărcat chervanul, iar deasupra au făcut pat să meargă trei zile și trei nopți.

Odată cu toți ai mei era și familia regretatului profesor de oftalmologie, Doctorul Vasile Vlădescu.

Călătoria a fost plină de peripeții, care, poate, numai prin pustiiile Saharei, s'ar mai putea întâmpla.

Am plecat și eu cu Vlădescu, și după un mers de două zile și o noapte, am ajuns. Cum i-am găsit trăind acolo era frumos, numai că era prea urât: chip și samă ocupau un han poreclit hôtél. Toți, când ne-au văzut, s'au bucurat, s'au înveselit și care mai de care să întrecea să ne spună și bunele și relele.

În fine, ne-am deprins și a început să ne placă, pentru că aveam natura sălbatecă în toată splendoarea ei; noaptea însă a fost cam tragic. Când să mă culc, am văzut că ușile nu aveau nicio încuetoare, lipsea toată fierăria și am proptit ușa cu niște lemne; peste noapte m'am deșteptat pentru că se mișca patul, se ridicau scândurile una câte una; ce era? intraseră porcii și căutau de mâncare pe sub pat, pentru că ei știau că pe sub pat se puneau vasele de gătit și resturile de mâncare, căci nu era nimic, absolut nimic, în care să fie închise. Văzând această stare de mizerie am voit să plecăm cu toții, dar soacră-mea, ca femeie cu minte cum era, s'a opus, mai cu seamă că „Caravanul” care trebuia să încarce totul, era înțeles să vină la o zi hotărâtă.

Ca să ne întoarcem, Vlădescu și eu, am luat o căruță de sat până la Târgoviște. Ce am suferit în acea hodoeroagă, ne-a rămas suvenir pentru multă vreme.

Din cele ce am pățit atunci luasem o frică, așa încât nu am mai avut curajul a mă mai duce la Pucioasa. Desigur că de atunci lucrurile s'au schimbat mult în bine, dar apa în baie să încălzește tot cu pietre.

Întâia călătorie la Brașov

În anul 1866, memorabil, prin venirea în țară a Domnitorului Carol Iiu de Hohenzolern, mă hotărâsem să fac o călătorie până la Brașov.

Motivul care m'a îndemnat la aceasta, a fost curiozitatea de a face cunoștința unei fete frumoase.

Pe când eram în Ploești, m'am dus la farmacia lui Schmetau; acolo am aflat că Doamna Schmetau era fiica farmacistului Eitel, cu farmacia în București, Podul Mogoșoaiei, vis-à-vis de grădina Episcopiei. Am spus Doamnei Schmetau că aveam multă recunoștință către tatăl ei, pentru că în timpul internatului meu la spitalul Mavrogheni, el mă învățase cum să prepar unele medicamente, mai cu seamă Emulsia de unt de ricin. Dânsa, în memoria tatălui său mi-a arătat o mare dragoste și m'a invitat să iau masa în toate zilele la ei. Amândoi Schmetau erau sași de neamul lor.

Pe atunci era obiceiul în toate familiile să aibă albumuri cu fotografiile rudelor și ale prietenilor (numit cartea neamului).

În momentele libere, îmi plăcea să răsfoiesc un album mare și nu știu cum să întâmpla, că ori de câte ori îl răsfoiam, Doamna Schmetau mă surprindea, admirând fotografia unei fete frumoase și îmi spunea că era din Brașov, născută Leca, nepoata pictorului Leca și a lui N. Ciurcu, tatăl regretatului ziarist A. Ciurcu și, prin urmare, dacă vreau să fac cunoștință cu ea, să mă duc acolo și îmi va da o scrisoare de recomandatie. Când mia-m îndeplinit misiunea, pentru care fusesem trimis, mi-a dat scrisoarea în care spunea că eram cel mai mare chirurg din România.

Când am ajuns la Brașov, după o călătorie de o noapte și o zi cu diligența, m'am dus să mă prezint la Doamna Leca, văduvă. Locuința era o casă mare cu două etaje și o curte mică, unde am stat câteva minute, pentru că nu vedeam pe unde era intrarea. Am văzut că pe o ușă au intrat două femei, am intrat și eu; am nemerit scara de serviciu.

Pe când eram în capul de sus al scării, am văzut la o fereastră o încântătoare și drăguță fată frământând pâine într'o copaie și mi-am zis: Asta este. Frământarea pâinei mi-a făcut o deosebită plăcere, căci mă gândeam ce pâine bună și curată am să mănânc, mai cu seamă că-mi aduceam aminte de murdăria ce văzusem în fabricarea pâinei, la brutăriile din București. Frumoasa fată, când m'a văzut, s'a speriat și a strigat pe mama sa, care, cum am sosit, ne știind cu cine avea a face, m'a luat cam de sus și m'a întrebat ce căutam, i-am spus și eu că nu eram un om rău și că aveam o scrisoare pentru dânsa; m'a pofit în salon, a citit scrisoarea, dar pe figura sa am văzut o mișcare de mirare. Peste câteva minute a venit și gingașa fabricantă de pâine, era frumoasă, și cu o figură de fată timidă; m'am scuzat și către dânsa că am intrat pe scara de serviciu, ne știind pe unde să intru. Pentru că recomandatie era dată în așa chip că a făcut bună impresie asupra ambelor femei, m'au invitat că puteam să vin să le mai

vizitez. Ori de câte ori mă duceam, vedeam cum că mama îmi vorbea cu oarecare îndoială până ce într'o zi mi-a cerut o explicație, întrebindu-mă unde aveam eu prăvălia, în București sau Ploești. Mirat, am întrebat și eu că despre ce prăvălie era vorba:

— „Apoi, prăvălia unde tundeți și radeți oamenii“.

— „Eu, doamnă, nici nu rad, nici nu tund, eu sunt Doctor în medicină și caut bolnavi la spital“.

Ce se întâmplase, era un qui pro quo, căci la Brașov, chirurg se numea bărbierul și doamna mă luase drept cel mai mare bărbier, și ezita să mă facă ginere.

Când s'au explicat lucrurile, s'au înveselit ambele femei și mă primeau cu totul altfel ca la început.

Pe de o parte frumusețea fetei, pe de alta numele de familie de oameni cum se cade, m'a zăpăcit și nu m'am gândit la greutățile vieței și m'am hotărât să mă însor, și așa am acceptat cu toții să facem logodna.

Peste câțva timp mi-a cam venit mîntea la cap și m'am gândit mult și am înțeles că însurătoarea mea era prea timpurie și cu nici o siguranță pentru fericirea fetei — și, așa am rugat să mă scuze că prea mă grăbisem și ar fi bine să considere lucrul ca neexistând și să caute pentru fată, altă ocazie, ca în adevărat să fie fericită. Nenorocirea a fost, că a nimerit în urmă mai rău decât cu mine.

Din Brașov, am plecat cu diligența spre Sibiu; m'am oprit o zi la proprietatea Șercaia a lui N. Ciurcu, unchiul fetei, pe urmă două zile la Sibiu, și dela Sibiu m'am oprit o zi la Caransebeș, unde m'am dus de am văzut pe Episcopul Popazolu, și de acolo, la Mehadia (Băile Herculane), unde am stat mai multe zile, apoi la Turnu-Severin, unde aveam să văd toată familia regretatului meu frate; pe urmă, cu vaporul pe Dunăre, până la Giurgiu de unde cu căruța am ajuns la București.

Unul din suvenirile plăcute dela Brașov a fost că acolo am cunoscut pe marele Șaguna.

Pe atunci era numai simplă Austria iar Ungurii nu erau așa belicoși, cum au devenit după ce s'a făcut Dualismul Austro-Ungar.

1867.

O călătorie în județul Neamțu

Un elev al Școalei noastre de medicină, unul dintre cei dintâi școlari ai mei, regretarul Doctor Cantemir, mort prematur, cumpărase dela familia Cantacuzino, izvoarele de ape minerale dela Băța-tești, din județul Neamțu. Cantemir, un tânăr medic, inteligent și întreprinzător, a captat mai bine izvoarele apelor minerale, *chloruro-*

sodice; a construit cabine, un frumos hotel, o vilă și un parc frumos.

Relațiile prietenești între mine și fostul meu școlar, erau dintre cele mai bune. Dară era recunoscător și eu îi purtam multă afecțiune, ca unuia dintre cei mai buni elevi, așa încât ne vedeam deseori, și îmi voreba cu atâta entuziasm de frumusețile județului în care trăia, că m'a îndemnat să mă duc să văd toate acele frumuseți, cu care natura împodobise acel județ.

Era în anul 1884, luna August, când am plecat din București. Călătoria a fost plăcută; eram cu toată familia, nevasta și copiii. Distanța dela linia principală a calei ferate până la Piatra-Neamțu era linie îngustă, trenurile mergeau neregulat, și întreținerea lăsa mult de dorit. Prefect al județului Neamțu era regretatul meu prieten Nicu Albu, om de o afabilitate fără pereche. Ne-a primit la gară, ne-a ospătat în modul cel mai curtenitor al omului civilizată. Albu era ginerile lui Enache Cantemir, un alt bun prieten, fratele doctorului și pe care l-am scăpat dela o moarte sigură, ce era să-i vină din cauza unei *pustule maligne* (bubă neagră), luată dela boii cari îi mureau de *dalac*. La masa ce ne-a servit Nicu Albu, am văzut pentru prima și ultima oară *Lostrită*, un pește mare ca de trei kilograme, prins în Bistrița, și pe care, atunci, *prefectul*, îl plătise cu una sută lei.

Acel pește, să spunea că era cunoscut sub numele de *Regina păstrăvilor*, asemănător somnului de Rhin, dar de o bunătate mult mai gustoasă.

În orașul Piatra-Neamțu sunt izvoare bogate de apă minerală, în sulfat de *magnezie*. Pe atunci se recolta puțin din această sare excelent purgativă, și într'un mod cât se poate de primitiv.

Poziția orașului e foarte frumoasă, în apropiere de munți fiind așezat pe lângă râul Bistrița.

Drumul dela Piatra-Neamțu la Bălțătești e pitoresc și mult accidentat, prin urcușuri și coborâri, dintre cari unele prea repezi și adesea periculoase pentru călătoria cu trăsura.

La Bălțătești am găsit pe Cantemir cu doamna și copiii lor. Primirea mea a fost acolo dintre cele mai afabile. Am stat o lună întregă și mi s'a părut o clipă, pentrucă, atât atențiunea ce ne da bunul prieten Cantemir, cât și frumusețile ce întâlneam în excursiile noastre prin localitățile vecine, făceau să ne treacă vremea pe nesimțite. În timpul cât am stat la Bălțătești am vizitat orașul Târgu-Neamțu. Am văzut rămășițele din Cetatea unde Ștefan Vodă (cel Sfânt), a bătut la poartă și a spus maicii sale:

— *Eu sunt bună maică,
Fiul tău dorit,
Eu, și dela oaste mă întorc rănit.*

Iar sfânta maică a Moldovei i-a răspuns:

— *Du-te în bătălie,
Pentru țară mori
Și-ți va fi mormântul acoperit cu flori.*

Am vizitat valea Războeni, unde Ștefan a avut cea mai crâncenă bătălie cu Turcii. Valea a rămas albită de oase, de unde i-a rămas și numele de *Valea-Albă* dela Războeni. Am vizitat vestita Mănăstire Neamțu. Acolo am văzut frumoase și scumpe odoare, între care icoane vechi, Evanghelii; una mi se pare că a fost trimisă de Ecaterina II-a a Rusiei, sau de un Împărat. La această Mănăstire era un azil de alienați, în care unul dintre vechii elevi ai Școlii de Medicină, Gheorghe Anastasiade, era de mult timp internat.

Între turmele de vite ale mănăstirei am văzut pentru ultima oară *bivoli albi*. Un animal interesant care nu știu pentru ce a dispărut dintre animalele noastre domestice.

În apropiere de Mănăstirea Neamțu era un drum către munți; călugării bătrâni mi-au spus că pe acolo au trecut Muscalii la 1848, când s'au dus în ajutorul Austriei, cu ocazia revoluției Ungurilor.

Nu departe de Mănăstirea Neamțu, este Mănăstirea de maici, *Agapia*. Aci am avut o primire evlavioasă din partea călugărițelor. Mănăstirea este într-o poziție frumoasă, la poalele unui deal acoperit de păduri seculare.

În apropiere de *Agapia* este Mănăstirea *Secul*, unde, la 1821, Turcii au masacrat pe *Ēteriștii* lui *Ipsilante*.

Nu pot să termin, fără a vorbi cu pietate de Mănăstirea *Văraticul*. Acolo era locul sfânt, unde familiile boeresti din Moldova exilau fetele lor, ca ele să nu moștenească averea, ca părinții să petreacă și băeții lor, pentru a duce viața luxoasă, de desfrâu și trândăvie.

Tot acolo să făceau întâlniri de dragoste, legenda spune că satul *Văratice* s'a format din bastarzii Mănăstirei.

Când am fost acolo, superioară era sora lui Costache Negri.

Lângă zidul bisericii era o mică *cruciuliță* de piatră, care indica că acolo a fost îngropată Domnița Bălașa Brâncoveanu, care a lăsat toată averea pentru Spitalul și Biserica ce-i poartă numele. Domnița Bălașa s'a călugărit și a murit la Mănăstirea *Văratice*, unde a fost îngropată și mormântul ei a fost părăsit fără ca administratorii acestei mari averi, să fi avut grije a îi face un monument cum se căvenea acelei sfinte femei.

În apropiere de Târgul-Neamțu e comuna Rași, ținută atunci în arendă de un domn Teohari, cu care făcusem cunoștință la Băile Bălțațești. Om simpatic, el îndată mi-a arătat o mare prietenie. M'a

invitat la el la moșie, unde avea organizată una dintre cele mai plăcut egospodării. Acolo, pentru prima și ultima oară am văzut cultura cantalupilor negri, de un gust și parfum extraordinar de pătrunzător. În comuna Rașii era și fabrica de țesutul postavului, proprietatea marului patriot Mihail Kogălniceanu.

Pe drumul dela Târgul-Neamțu la Roman, am trecut pe lângă comuna *Cristești*, fostă propiretate a lui Beizadea Grigore Sturdza, numit și prințul Vițel. Mi se spunea că acolo Sturdza mai avea 9 femei, rămășiță din haremul lui, de pe când a fost Pașă la 1848, când a intrat în țară cu armata turcească.

Mergând către Roman, am trecut prin sate de *ciangăi*, o sectă de oameni, curioasă, care își păstrează obiceiuri cu totul deosebite, și aveau puține relații cu locuitorii Români, vecini. Ciangăii sunt oameni muncitori și bine organizați în gospodăria lor, religioși și trăesc sub teroarea preoților catolici, cari au o putere de sugestiune asupra populației, așa de mare, încât nici unul nu face absolut nimic, fără știrea preotului. Odată Ungurii au influențat așa puternic pe Papa dela Roma, că el a trimis preoți catolici Unguri, cari au provocat agitații iredentiste ungurești, încât guvernul, sub Kogălniceanu, a trebuit să intervină ca să se trimită preoți de origină Italiană.

Cu ocazia războiului din urmă, Ungurii au avut veleități să intervină în favoarea ciangăilor, spunând că ei sunt Unguri asupriți.

Costumul Ciangăilor, mai cu seamă al femeilor, este mult asemănător cu portul femeilor din Tonchin; între altele, fetele poartă părul învârtit pe un cerc le lemn. Cercul este cu atât mai mare, cu cât fata este de familie mai bogată. Kogălniceanu îmi spunea de un obicei indecent, la care au drept preoții asupra fetelor, înainte de drepturile bărbaților (*jus primae nocte*).

Un bun prieten, Ion Robescu, avocat și proprietar cu mare vază în Focșani, căruia, cu ocazia unei boale serioase, îi făcusem o operație, drept recunoștință, aflând că eram la Bălțătești, mi-a telegrafiat să ne oprim la el, la Focșani, unde ne-a primit cu o bunăvoință caracteristică omului recunoscător.

La gară ne aștepta o trăsură elegantă, înhămată la doi *Orlowi*, de cari numai Impăratul Alexandru II putea să-și permită un asemenea lux.

La Buzău mă aștepta un domn Săceleanu tatăl, bolnav, căruia i-am făcut una dintre operațiile cele mai serioase pe acele timpuri.

Cu ocazia, când am vizitat sondele dela Buștenari, am avut o satisfacție deosebită de a găsi acolo pe unul din fiii lui Seceleanu, care, la toată societatea cu care eram, ne-a făcut una dintre cele mai deosebite primiri pe care n'o pot uita niciodată, precum nici d-l Seceleanu

n'a putut uita recunoștința ce-mi datora, pentru că am scăpat viața tatălui său.

Cu aceste două ocazii, m'am încredințat că recunoștința nu este totdeauna o plantă exotică în țara noastră.

XIV

PARTIDELE POLITICE DE ALTĂDATA

I

*Partid alb**Partid roșiu*

Istoriografii din timpurile cele mai depărtate, chiar din secolul XVI, ne arată că străinii cari treceau peste țara noastră, asupra poporului, dau loc la vrajbă între locuitori. Unii, precum au fost Turcii Muscalii, Polonezii, Tătarii, Ungurii, își făceau drum cu ocazia războaielor, sau pentru a veni să jefuiască, erau trecători stând timp mai puțin; sau pentru că se terminaseră războaiele, sau nu reușeau să anexeze țările noastre, le părăseau, cu gândul de a reveni cu alte ocazii.

Cei cari au stat mai multe zeci de ani, au fost Grecii, fie sub formă de călugări, fie mai cu seamă sub denumirea de fanarioți, ei au domnit 170 de ani, timp în care au acaparat și au stors toată avuția țării, cheltuind-o în lux și desfrânări, demoralizând și pângărind, nu numai poporul dela sate, dar și familiile boerești din orașe. Prin intrigă, prin înșelăciuni și felurite mijloace josnice, au pătruns în familii, făcând alianțe matrimoniale, au pus mâna pe femeile și averile proprietarilor.

Prin intrigile lor, mai cu seamă la Sultani, prin mijlocirea Pașalilor, cărora le dădeau pungi de bani, între cei ce doreau să vină la tron. Ei aveau oamenii lor, complicii lor, rudele și prietenii cari intrigau în permanență la Constantinopol ca să schimbe cât mai des pe Domni, să vină alții mai flămânzi, însoțiți de liote de nespălați, care mai de care mai șarlatan, mai intriganți și mai corupători, care să se îmbogățească și să stoarcă și măduva din oasele Românului, ca să trimită bani la Patria și la Pașalele turcești, pentru că îi tolera pentru exploatarea nemiloasă a poporului Român.

Când citești în Istoria țării cât erau de răi acești venetici, te cutremuri de ce mari suferințe pătimeau Românii la țară și la orașe și nu-ți închipui cum de astăzi, cel puțin, poporul îi mai poate tolera, mai cu seamă că, chiar în timpurile noastre ei exploatează țara pe toate căile. Cei cari sunt mai de mult și cei cari vin din țara lor, se fac stăpâni pe totul. Ei exploatează proprietățile rurale, ei cumpără eftin producția dela agricultori, fac syndicate și trusturi și ridică prețurile în așa

chip încât am ajuns să mâncăm pâinea chiar până la 20—25 lei kilogramul și tot ei, ca morari și brutari, produc făină proastă și prepară pâinea mizerabilă.

Ei, cari sunt atât de tolerați, nu primesc *sub nici un cuvânt* pe un Român în țara lor, iar pe Românii de sub stăpânirea lor, contrar tratatului dela 1913 și celui dela Paris din 1919, nu țin nici o socoteală până unde se întind drepturile minorităților. Tot ei, astăzi prin rămășițele cari s'au amestecat în sângele românesc, fac toate intrigile ca să întrețină o vrajbă între Românii, cari, sub cuvânt că vor să facă bine pentru țară, se împart în fel de fel de partide, grupuri și grupulețe, certându-se între ele ca să continue vrajba în desavantajul țării.

Din cauza că străinii au infiltrat ura între Români, țăranul, neștiind să facă deosebirea între care erea pentru bine și care pentru răul lui, pe toți câți îi vedeau îmbrăcați altfel decât el, i'a amestecat la un loc sub denumirea de *ciocoi boeri, șulfotine, lipitori*, etc. și de aci ura cea mare ce a existat între unii contra altora. Din istorie, din contra, să vede că boerii de altă dată, în vinele cărora mai rămăsese o picătură de sânge românesc, au luat totdeauna apărarea locuitorilor dela țară, ori de câte ori vedeau că liftele streine îi nedreptățeau.

Dacă nu ar fi decât, să lăsăm timpurile mai depărtate, și ne-am raporta la acelea ce s'au petrecut în secolul din urmă, vedem că *boerii mari*, cum au fost Goleștii, Brătienii, Câmpineanu, etc., aici și în Moldova Assaky, Negri, Kogălniceanu, și mulți, foarte mulți, au luat apărarea poporului și au suferit multe rele, expunându-și averea și viața, numai și numai ca să desrobească poporul Român din sclavia Turco-Greacă.

Tot românul ura pe străinii cari profitaseră de situația grea în care se găsea țara, pe timpul când popoarele barbare, nu încetau de a face năvăliri asupra localităților ocupate de Români.

Cum spusei, în fruntea acelor răi, și cei mai răi, erau Grecii, fie fanarioți sau nu, prin urmare, avem tot dreptul să-i urim și să ne ferim de ei. Tatăl meu, care, mare parte din viața lui, a suferit dela ei, n'a putut uita răul ce îl făcuseră și personal, neamurile lui și la tot neamul Românesc, așa încât, când am părăsit casa părintească mi-a spus: te duci în lume băete, îți dau moștenire sărăcia, iubirea de neam și de țară, să fii totdeauna cinstit și dela Greci nici colivă să nu mănânci; el n'a știut să zică: *Greca fides, nulla fides*.

După suferințe de secole, după lupte și jertfe din partea boerilor români, cari au iubit poporul, a venit timpul în care Românii să-și aranjeze ei viața așa cum le convenea. Aceasta a fost cu ocazia alegerii Domnitorului Cuza. Pe acea vreme se părea că Românii uitaseră luptele dintre ei și credeau să lucreze împreună pentru acelaș scop.

Această armonie n'a ținut mult, căci ura între oameni și ambițiile deșarte, i-au despărțit în două tabere : *Albi* și *Roși*, de aci două partide cari erau în luptă continuă.

Mai târziu, aceste denumiri s'au schimbat în *Conservatori* și *Liberali*.

Nu știu care să fi fost motivul că *Liberalii* au mai adăogat un *adjectiv* și își zic: *Liberali Naționali*, ca și cum ar mai fi fost un alt partid *Liberal* ne național.

Intre *Conservatori* și *Liberali Naționali* urmează lupte foarte îndârjite ca și cum și unii și alții nu ar fi fost tot Români cari trebuiau să lupte numai pentru binele țării și fericirea poporului Român.

Din aceste lupte continue s'au învrăjbit din ce în ce mai mult, s'au deschis fel de fel de pofte, au venit neînțelegeri chiar între membrii aceluiaș partid, au început să se consitue grupuri și grupulețe, cari încetul cu încetul, mulți nemulțumiți plecau din partidele constituite, se înmulțeau partidele pe zi ce trecea, așa încât astăzi, aproape aceleași persoane, formează partidele după indicațiile momentului, dându-le speranța care să poată veni mai înainte la putere.

Ori care partid când vine la putere caută să ridice impozitele ca să strângă cât mai mulți bani, pentru a înbuiba pe partizani cari să îi susțină la putere, întrebuintând toate nelegiuirile; împărțindu-și cu toții averea luată cu sila dela locuitori. Exemplu dat de guvernul și partizanii Generalului Averescu și-au împărțit miliardele.

II. Cum se făceau alegerile altădată.

II

Cel care a născocit sistemul electoral, a fost un mare naiv, sau un mare șarlatan. Dacă a fost un naiv, apoi, trebuie să fi resimțit o mare decepție, când a văzut ce rezultate dezaastroase a dat felul cum a crezut el că ar trebui să se guverneze poporul prin el însuși. Dacă va fi fost un șarlatan, desigur că și-a frecat mâinile, ca un mefistofel, pentru că a reușit să încurce o lume întregă.

Negreșit că sistemul acesta ar fi fost tot ce este mai ideal, dacă oamenii nu ar fi fost niște brute cugetătoare. *Vox populi, vox dei*, ar fi la locul lui, dacă Dumnezeu ar fi fost materializat ca să poți să-i i-ai socoteală, să stai de vorbă cu el, să arăți că, dacă așa se execută de către popor vocea lui, este a-și bate joc de lucrurile cele mai sfinte. Dacă și de vocea lui Dumnezeu, oamenii își bat joc și acela care a inventat acest *dicton*, nu a fost decât, sau tot un naiv, sau un zeflemist, care subt cuvântul că Dumnezeu a spus omului ca să vorbească, că el îl a făcut cu-

vânt și că sunt făptura lui Dumnezeu ca să se mănânce unii pe alții, apoi desigur a greșit și Dumnezeu.

Se poate, este chiar de crezut că mai la început, oamenii deși primitivi, totuși ei, prin un limbaj simplu, redus la câteva cuvinte, sau printr'o mimică, să se fi înțeles între ei așa cum ar trebui să se înțeleagă oamenii ciivilizați din timpurile noastre. Din nenorocire, omul cu cât și-a cioplit mintea, cu atât a învățat să facă mai multe rele, dovada pentru aceasta este că, cu cât omul este mai civilizată, cu atât are trebuință de mai multe legi ca să-și reprime apucăturile rele.

În sistemul electoral se fac cele mai mari fraude, tocmai acolo unde ar trebui să fie multă chibzuire, pentru că acolo este vorba ca poporul prin popor, să-și conducă interesele prin el însuși; în alegeri se calcă de către popor legile făcute de el. Aceasta dovedește că poporul nu merită să i se dea acest drept, care, în deridare, să mai zice *drept sfânt*. Cei ce vin în numele acestui drept sfânt bajocoresc chiar pe Dumnezeu, căci sunt niște fățarnici.

Cum erau guvernate popoarele altă-dată, erea cineva răspunzător, poporul avea dreptul să-l ia de guler pe guvernator și să-i spună: tu ai făcut, tu trebuie să dai seama de ce ai făcut, așa și nu altminterile! Dară astăzi? astăzi cu ideea că poporul se conduce pe el însuși, căci așa cum se conduce, este o minciună sfruntată. Astăzi, și poporul și acei cari îl conduc, fac tot felul de fapte rele și la urma urmei, nu se găsește nici unul vinovat. Legea legilor, *Constituția*, spune că toate puterile vin dela popor și când este ca poporul să-și spună că șeful unui stat nu este responsabil, pentru că el guvernează iar nu administrează, și cu toate, chiar cu *Cohstituția* în brațe, regii dau porunci.

Apoi, ce fel de neresponsabilitate este aceia că un rege are dreptul să numească Miniștri, aceștia la rândul lor nu sunt ei obligați să-și facă servicii reciproce? să asculte să execute porțile regilor? Se spune, tot în *Constituție* că Miniștrii sunt reprezentanții Camerelor, pe când în realitate Miniștri își formează Camerele după chipul și făptura lor, ca să facă din reprezentanții poporului niște ființe supuse până la plătitudine, ca ei să nu vorbească decât prin gura miniștrilor. Să spună că membrii Camerelor sunt votați (aleși) de semenii lor și în realitate mai toți sunt numiți prin fraude. Dacă la sfârșit începe cineva să le ia socoteala, Regele spune: „Eu nu sunt responsabil, eu sunt acoperit, Miniștrii sunt responsabili“. Când îi chemi pe aceștia la răspundere, ei spun că ei nu sunt de cât executorii deciziilor poporului cari li a fost impuse de popor prin reprezentanți săi. Când apuci pe aceștia ziși reprezentanți ai poporului, ei spun: noi suntem inviolabili. Atunci cine rămâne responsabil? Nimeni, absolut nimeni și tot pârlitul de po-

por este acuzat, spuindu-i că el a trimis pe deputați și senatori pe când în realitate, ei adesea nici nu-i cunosc.

Pentru a justifica cele ce spusei să dau câteva exemple, de cum s'au făcut și se fac chiar parodiile de alegeri. Din nenorocire, acea ce s'a petrecut la noi, se urmează mai în toate țările în chip mai mult sau mai puțin scandalos, cu toate că eu încă susțin că pentru noi România, ar trebui să băgăm mai multă minte la cap, căci suntem mai mult de cât toți expuși a ne compromite singuri existența.

Când afacerile merg pe o pantă așa serioasă, vine poporul pe cale neregulată și vrea să-și facă dreptate singur și prin violență contra violenței, răstoarnă totul, vine haosul și cele de mai multe ori se compromite și țara și poporul.

Trecutul a dat exemplele cele mai îngrozitoare, prezentul nu este model de învățătură, pentru a vedea, că violența din urmă, este cu mult mai puternică decât aceea care i-a dat naștere și anarchia le întrece pe toate.

În descrierea ce voi face asupra presupuselor alegeri pentru cameră și senat, pe care le-am văzut în trecut, voi căuta a fi cât se poate de obiectiv și cu toată imparțialitate. Voi urma ordinea chornologică, pe cât memoria mă va ajuta și nu voi menaja nici un partid politic. Din povestirile mele, cititorul va trage concluziile ce va voi și va vedea cine a fost mai vinovat și cărui partid i se va atribui mai mare răspundere, despre starea atât de serioasă în care ne aflăm astăzi, și de sigur, vom merge din ce în ce mai rău, până ce ne vom prăvăli cu toții în prăpastie, — treaba lui dacă va judeca rău.

Țara a avut momente bune, în care, dacă am fi avut oameni politici capabili, s'ar fi putut îndruma poporul pe o cale mai bună, dacă i s'ar fi făcut o școală de dragoste, de conștiința datoriei și de înfrățire. Din nenorocire politicianii noștri au propagat de la început ura între diferitele clase, au spus că cei inculți au numai drepturi, iar acelor cari reprezentau ceva în țară le-au spus că au numai îndatoriri. Au făcut pe popor să creadă în impunitate din partea lui Dumnezeu și a oamenilor, dacă ei își vor face dreptate singuri, i-a făcut să creadă că totul le este permis. Când s'au inventat alegerile, au propagat și au înlesnit desmățările, dezordinile până la crime, s'au dat drepturi la oameni, cari nu știau cum să le întrebuițeze, numai ca să-și facă număr mare, cu care să terorizeze pe oamenii cinstiți.

Exemplele rele au venit și oamenii politici le-au corectat și adăugat, așa în cât ele au ajuns la *perfectiune* și populația la *ticăloșie*.

Am apucat să trăesc o parte din timpurile trecute și pot să fac o deosebire între ce a fost și ce este. A fost o stare de lucruri în care populația țării a fost umilă și batjocorită, dar de aceasta nu sunt vinovat

Românii. În ori și care a fost o picătură de sânge românesc, acesta a compătimit pe Români și a suferit și el împreună cu poporul ; dovadă e că în toți timpii adevărații boerii români au cerut dreptate pentru popor și au mers până ce și-au sacrificat averile și viața, numai ca să poată pune stavilă nedreptăților ce străinii făceau Românilor. Se poate să fi existat și unii trădători, dar desigur în sângele aceloră erea amestecat și sânge străin. Prin urmare, pentru câțiva ticăloși nu trebuiau oamenii cei *noui* să generalizeze ura, și să îndemne mulțimea cu răsbunarea contra lor. Cei cari au venit cu idei mari au venit și cu pofta și nesățiu, din care a rezultat acea tendință de a se întocmi ca și cum ar fi fiară sălbatică.

Proba cea mai evidentă sunt scenele de sălbăticie ce s'au petrecut cu ocazia alegerilor în trecut.

Nu am văzut alegerile ce se făceau în timpurile înainte de 1859 dar din citirea documentelor trecutului, chiar sub ocupațiile armatelor străine și în special sub ocupația tiranică Rusească, pentru alegerea divaniților și chiar dacă se trimeteau de autorități, se alegeau deputați dintre Românii cei mai destoinici și aleși dintre cetățenii lor. Intrunirea dela 1848 din Cameră a fost o podoabă prin discuțiile și ținuta membrilor Camerei. Tot asemenea alegerile pentru divanul ad hoc, de la 1857, au fost făcute în liniște și cetățenii au trimis în divan tot ce era mai de seamă între ei.

Când citește cineva desbaterile din *divan*, simte o deosebită plăcere ; acolo se vede cu câtă cuviință, cu ce logică și vorbe frumoase vorbeau *românașii*. Acolo se vede cum țaranul *Roateș*, dela Mehedintși, îmbrăcat în haina lui frumoasă de postav culoarea oului de rață, stă falnic alături de cei mai mari boeri a țării și cum toți îl priveau cu drag, căci era român de frunte. Ce deosebire între țaranii de atunci și cei de astăzi din Camere!

Alegerile cele dintâiu, după *Unirea Principatelor*, au fost cele din urmă, în care patimile politice au fost cele mai puține. De atunci încoace, din cauza vrajbei ce s'a încuibat între cetățeni, au devenit din ce în ce mai violente, până când au ajuns să se facă fraudele cele mai criminale sub egida împunității, căci nimeni nu este responsabil, toți sunt vinovați. Să spune că țara și-a dat o constituție și că cine nu o va respecta își va lua pedeapsa. Că în acea constituție să prevadă cum ar fi o lege electorală în care să se prevadă anumite condiții, pentru ca cetățenii în liniște, în libertate și în chip absolut, secret să voteze pentru cine va crede el. Ar crede cineva că, autoritățile, care sunt obligate să apere și legea și pe cetățeni ca să poată a-și exercita acest drept, zis sfânt, își îndeplinesc această obligație? Din contra, oamenii puterii, plătiți din munca poporului, sunt batjocoritorii legilor, ei pun la cale

persecuția, gonirea, schingiuirea și chiar moartea alegătorilor, când nu se arată slugi plecate ale Guvernului. Guvernele fac falșurile și matrapzălăcurile în alegeri, așa în cât acestea, care se consideră ca un drept sfânt ale poporului, au ajuns niște simple parodii.

Erea o vreme când toți alegătorii se împărțeau în patru colegii. Când se anunța o alegere, începea totdeauna colegiul I-ii. Cu ocazia unei alegeri, guvernul, bănuind că nu va avea majoritate, a pus întâiu colegiul IV, așa în cât, având pentru sine deputații țărăniști, aceasta a descurajat pe ceilalți. Colegiul III a dat mai mulți deputați guvernului. Cu aceștia guvernul cinic își asigurase majoritatea, pentrucă, din colegiile II și I-ii, cel mai mare număr de alegători nu s'au mai prezentat la vot.

Cu ocazia altor alegeri, am fost ademenit și mi-am închipuit, că cel puțin odată, vocea guvernului ar fi vocea poporului. Naiv ce eram ! Inainte de a începe alegerile, au venit la mine trei domni, ei s'au recomandat trimiși de alegătorii colegiului III de Mehedinți și m'au rugat să accept candidatura în acest colegiu, ba încă, să plec chiar cu ei, că mă așteaptă alegătorii să mă cunoască și să iau parte la întrunirile ce proiectaseră. Călătoria am făcut-o cu vaporul pe Dunăre (nu era cale ferată). Când a ajuns vaporul în portul Severin, vedeam mulți, foarte mulți, sute de oameni la debarcader și însoțitorii mei îmi spuneau că acestea era pentru primirea mea. M'au dus cu *urale* pe tot drumul prin oraș. Acolo aveam un frate institutor, căruia îi-am expus situația, el însă, care avea experiența lucrului, era foarte decepționat și m'a spus că nu voiu avea nici un vot ; pentru că în genere alegătorii erau rău năvăliți și vicleni, și pe lângă acestea, dacă nu mă vrea guvernul, apoi desigur că nu reușeam. S'a ținut o întrunire publică și au vorbit dintre cei cari candidau alături de mine. Unii dintre aceștia, cunoscând dorințele cetățenilor, le-au vorbit în placul lor; unul a mers și mai departe și a spus că dacă vin ai noștri la putere, au să desființeze dările. Când a venit rândul meu, am spus că aceasta nu e adevărat, pentru că guvernul, făcuse cheltueli prea mari, a făcut mari datorii și prin urmare trebuie plătite ; tot ce credeam că va putea face viitorul guvern, era să mai micșoreze cheltuelile și să pună cât se va putea mai puține biruri. Acesta era adevărul și un om cinștit trebuia să-l spună pe față, să nu inducă pe cetățeni în eroare.

A venit ziua alegerii, fratele meu, ca să mă convingă că nu voiu avea nici un vot, a hotărât să votăm amândoi pentru mine pe față. Prezida un protopop. Am scris buletinele pe masa de vot în fața alegătorilor (pe atunci să scrieau buletinele). Votarea ținut două zile. La despuerea scrutinului nu am avut nici un vot.

Dacă ara înrebat pe Protopop, ce s'au făcut voturile noastre,

mi-a răspuns: de taică știu și eu. Eu am văzut că și d-ta și d. Vasilache ați pus voturile pentru d-ta, da știu și eu cine le-a luat din *durnă*.

Am mai văzut odată cum se făceau alegerile pentru delegați tot în Mehedinți. Mă duceam cu fratemeu la țară să ne vedem părinții, într'un sat unde ne-am oprit,, bătea unul o tobă și am întrebat pentru ce bătea, ni a spus că erea alegerea pentru delegați. Primarul zise unui țăran să strige femeile să vină să voteze. „Apoi bine domnule Primar, și femeile votează?“ „Da, pentru că oamenii sunt la munca câmpului“. Vezi că pe atunci vrea guvernul ca femeile să aibă drept de vot. De atunci am părăsit pentru totdeauna a mă ocupa de alegerile din provincie și am urmărit pe acelea din Capitală.

Pe la începutul aplicării sistemului electoral se vota la Primăria Capitalei, care erea în localul unde este astăzi Hala de Pește.

Unul dintre cetățeni, Beizadea Costache Ghica, zis Tingirică crezând că este tot în timpul boerilor, s'a urcat pe un scaun și a voit să spună că el, boer de neam, avea mai mult drept să fie ales de cât mojiicii. Intre alți cetățeni, actorul Costache Demetriad, l'a luat de barbă și l'a dat jos după scaun și a convins pe Beizadea Tingirică că a venit timpul mojiicilor.

Înainte de a vorbi de svăpăiatele alegeri de la 1875—76, să po-nesc de alegerile sub Ministerul lui Ion Ghica.

Ion Ghica era liberal în puterea cuvântului, el nu impunea nici odată ideile lui prin forță, căuta totdeauna să convingă prin argumente mintale nu prin mijloace contondente, el era corect și pretindea că toată lumea să fie corectă,. Nu făcea hotărâri. Odată, fiind Ministru de finanțe, a venit la el un prieten să îi ceară un hatâr contra legeri, Ion Ghica s'a sculat de pe fotoliu și a poftit pe prieten să șadă și s'a făcut că el cere hatârul; prietenul i-a spus că nu se poate pentru că se calcă legea. „Apoi, vezi mă că nu se poate“ — „Da, dară d-ta ești Ministru și se poate trece o afacere ca aceasta, pe care mulți miniștri o fac“. — „Se poate, dar eu nu o fac“, a răspuns Ghica.

Sub ministerul lui s'au făcut alegeri pentru Camere; Ghica a dat o circulară ca alegerile să fie absolut libere.

Agenții din București, învățați cu minciunile ministeriale, crezând că Ghica dăduse numai de formă circulara, iar pe sub mână dau ordin cum să se facă alegerile, s'au apucat, după obiceiul vechiu, să influențeze.

Unul din aleși și amic intim al lui Ghica, a fost Doctorul Marcovici, care a refuzat mandatul de deputat, pe motiv că alegerile fuseseră influențate de bătauși. Ion Ghica n'a avut majoritate și a demisionat. Dacă toți miniștri, după timpuri ar fi făcut ca Ion Ghica, de sigur că s'ar fi format altă școală politică.

Ion Ghica, Prim-Ministru și Ministru de Interne la 1871 avea Prefect al Capitalei pe Simion Mihăilescu.

Franța era în război cu Germania. Toată lumea o compătimea, dar nimeni nu-i venea în ajutor. Germania mergea repede din victorie în victorie, armata franceză aproape zdrobită, provincii departamente, orașe și cetăți tari, cădeau una câte una în mâinile Germanilor.

Fiecare victorie a Germanilor era pentru noi o lovitură teribilă, toți simpatizam și sufeream moralmente, la fiecare noutate rea, care anunța câte o victorie Germană. După victoria dela Sedan, Nemții dela noi au voit să serbeze această victorie a armatelor lui Wilhelm I.

Ministru Prusiei în România era Baronul Radovitz. Banchetul se ținea în sala Slătineanu deasupra cofetăriei Capșa.

Pe când nemții, sub președinția lui von Radovitz, erau în plin entuziasm, un grup de studenți și cetățeni, cu o îndrăzneală ne chibzuită, au aruncat cu pietri, au spart geamurile și au huiduit ; Nemții s'au speriat, s'a făcut un sgomot în toată Capitala. Mihăilescu a fost momentan înlocuit cu Vasile Hiotu.

Domnitorul Carol a cerut îndată demisia lui Ion Ghica și a însărcinat pe Lascar Catargiu de a compus noul minister.

Bănuiala era că liberalii organizaseră manifestația.

Catargiu a dizolvat Camerile și a făcut alegeri noi pe primăvară. Mișcarea politică era în toiul ei. Vrajbă mare între conservatori și liberali; era mare temere că luptele vor fi crâncene. Fie care partid își întărea puterile de a se opune cu forță unul contra altuia. Guvernul luă toate măsurile ca să-și asigure izbânda.

Liberalii nu mai puțin erau foarte dârji. Agenții electorali din trecut se transformau în bătauși, din ce în ce mai agresivi, mai fieroși, mai îndrăzneți susținuți și protejați de căpeteniile partidelor. Este bine înțeles că ai guvernului erau și mai tari, mai cu seamă că aveau fonduri pentru băutura și erau și asigurați de putere și protejați de autorități. V. Hiotu era deștept și activ, îndrăzneț, era spaima liberalilor. Guvernul a numit cinci comisari, la cele cinci culori (pe atunci ziceau comisii polițienești). Aceștia erau :Gălășescu, Voiculescu, Miulescu, State Elefterescu al cincilea nu mi-l reamintesc.

Beizadea Dimitrie Ghika locuia pe șoseaua Kisselev, unde este satorniul sf. Elisabeta ; el era autoritatea supremă, morală, lui i se dau raporturile cum stă organizația ; la el am văzut într'o zi pe toți comisarii, acolo ei spuneau cum au organizat căprăriile și cum au să bată. În necunoștința mea, le-am spus că nu se gândesc că ciomagul avea două capete.

Guvernamentalii aveau bâte, liberalii aveau rețevae. Lupta era să se dea între aceste două argumente contondente. Nu mai era vorba

de câte voturi să aibă un ales, fie-care se întreba câte bâte sau câte reteeve, avea să primească pe spate. Imprejurările făcuse ca, cu ocazia clientelei mele, să mă întâlnesc des la Beizadea Mitică, la Prefectul Hiotu, la L. Catargiu și Mavrogheni, cu agenți puternici. Ei, pentru că mă vedeau intrând și eșind, mă credeau de ai lor; nu se fereau de mine, ba adesea se dau pe față, așa încât eram în curent cu multe intimități asupra luptelor ce aveau să se dea. Guvernul, pe lângă funcționarii dârji ce numise, avea câțiva agenți puternici.

În Dealul Spirei avea Popa Tache și acesta organizase o ceată puternică de bătăuși în capul cărora era Ion Lungu, cumnat al popei. Către Filaret, în spatele Mitropoliei era State Scorțeanu. În Tabaci era Ilie Tabacu și Temelie Trancă, etc.

Cete de bătăuși cutreerau stradele, terorizau lumea și nimeni nu îndrăznea să se opună, Poliția îi ocrotea, bețiile se țineau lanț.

Consiliul Comunal a fost compus din conservatori tot unul și unul, între cari A. Orăscu era cel mai activ. Procuror General era Basile Missir.

Liberalii aveau și ei organizațiile lor, dar lucrau mai ascuns. Cel mai puternic agent liberal era Nicolae Fleva; el era de o îndrăzneală fără margini, om simpatic, avea darul de a vorbi și bine și în gustul poporului, își făcuse o popularitate mare, era numit Tribunalul Poporului. Când se organizau întruniri publice și vorbea Fleva, se cutremura sala de aplauze, și strigătele de „ura” „să trăiască Brătianu, Rosetti și Fleva”, se prelungeau zeci de minute.

Guvernul Conservator a înființat timbrele fiscale, iar la întrunirea ce s'a ținut în arena Circului, care era instalat pe terenul de unde se dărâmasse palatul lui Constantin Vodă, unde este astăzi palatul Poștei, Fleva a prezintat pe un cetățean indignat, liberal, pe care îl rânise la cap un agent conservator, căruia în batjocură i-a lipit pe rană un timbru fiscal, ca să facă mai mare impresie în public, contra guvernului. Liberalii aveau pe Dealul Spirei pe vestitul Grigorie Serurie, care avea și el mare popularitate. El avea pe agerul cârciumar Niță Stere, unde se făceau întrunirile secrete și bețiile, de unde cetățenii indignați, porneau la luptă cu cetățenii beți ai lui Popa Tache.

Liberalii aveau mare avantaj asupra conservatorilor, pentru că propagau Libertatea și aceasta plăcea mult, mai cu seamă tinerimei.

Alegerile din 1871 nu au fost prea violente, pentru că liberalii căzuseră de la putere și se înțelege că, îndată ce un partid cade de la putere, balanța înclină în partea opusă, pentru că la guvern, vrând-nevrând, Guvernul face nemulțumiți și, afară de astea, Guvernul luase și măsuri strașnice ca localurile de alegeri să fie păzite în așa fel, prin tot felul de agenți, ca să nu poată pătrunde nici un liberal.

Camerile au fost în mare majoritate compuse numai din conservatori.

Guvernul L. Catargiu a ținut cu camerile acestea patru ani, o sesiune completă. În timpul acesta, se înțelege că a nemulțumit multă lume, opinia publică, care era bine înclinată către partidul liberal, s'a mai accentuat, liberalii, s'au organizat mai bine, au căpătat mai mulți adepți și aceștia au devenit mai dârji, „căci gură de om, gură de câine, cere pâine“, așa în cât la viitoarele alegeri, atacul cetățenilor indignați avea să fie formidabil. Ion Brătianu și C. A. Rosetti și-au făcut apariția la întrunirile publice, lumea, auditorul deveneau din ce în ce mai numeros. Fleva, prin discursurile lui înflăcărate, electriza pe cetățeni; entuziasmul era la culme, zeci de mii manifestau pe stradă, așa în cât guvernul începea să se pună pe gânduri. Totul era bine pregătit și deoparte și de alta pentru marea luptă ce aveau să o dea în alegerile viitoare, care se apropiau din ce în ce.

Camerele împlinindu-și termenul sesiunii regulate de patru ani, au fost dizolvate și s'au publicat alegeri noi.

A venit ziua alegerilor, toți cetății erau în păr, cadrele erau formate și dintr'o parte și din alta. Cetățenii indignați ai liberalilor și băeții conservatorilor au retevele și bâtele gata de luptă.

Cârciumarii, care mai de care, își pregăteau mâncărica și băutura; cei din preajma birourilor electorale aveau să facă afacerile cele mai bănoase. La Niță Sterie era totdeauna bălcu de lume; acolo era centrul liberalilor. Popa Tache mai da câte o dată iureș prin ei, dară deseori își găsea Bacăul. În toate zilele erau bătaii, schingiuri, dezertări dintr'o parte și din alta și veneau la mine la spital, căci și unii și alții mă credeau de ai lor (eu aveam înclinații mai mult pentru liberali).

Grădina „La Șapte-Nuci“ o aveau Conservatorii și a rămas de pomină prin bețiile ce trăgeau băeții lui Popa Tache.

Cu ocazia aceasta N. Orășeanu a făcut o poezie pentru toți cetății, în care erea și strofa următoare :

Beizadea Mitică
Bea din Ulciă

Iar junele Missir
Suge din clondir

Nicolae Blaremburg, în ziarul „Țara“, ataca violent pe Domnitorul Carol, până a-l numi „Shylok încoronat“.

Guvernul Catargiu se scufunda din ce în ce mai adânc. O rumoare

generală se simțea în toată țara ; el lua măsurile cele mai drastice ; urmărea pe fiecare ca să-și poată asigura voturile ; cei lacomi profitau de nevoile guvernului și fiecare cerea avantaje: arendașii cereau moșiile Statului cu arendă mică, cei cu procese, intervenții la justiție, înaintări și numiri de funcționari, protecții și persecuții în armată, în școli ; — într'un cuvânt, în totul și în toate.

Comercianții strânși în chingi cu fel de fel de procese de contra-venție. Toate acestea îndârjeau din ce în ce mai mult contra guvernului, așa că dacă de milă și mai mult de silă, căpăta voturi, pierdea stima în opinia publică. Toți erau în curent cu starea generală, așteptau cu nerăbdare căderea guvernului și cu aceasta se împlinea și proverbul : „Schimbarea Domnilor este bucuria nebunilor“.

Alegerile începute, înfrigurarea era mare.

Colegiul 1-iu fiind restrâns avea lupte mai restrânse și numai între alegătorii colegiilor al 2-lea și al 3-lea erau să fie luptele mai crâncene.

Alegătorii dela țară veneau pe ascuns, ca să nu îi poată prinde oamenii puterii. Trageri pe sfoară pe toate părțile, fiecare partid luase măsuri, dubioșii erau urmăriți de oameni de credință ; pe mulți îi supunea la jurăminte pe cruce și Evanghelie în biserică, înaintea preotului și cu toate aceseta, câte înșelătorii, în cât s'au văzut surprize la cari nimeni nu se aștepta.

Guvernul a obținut majoritate, dar din opoziție au eșit deputați de mare valoare politică, cari mai pe urmă au făcut multe zile fripte guvernului. Opoziția a dat tot ce avea mai de seamă.

La colegiul 2-lea s'a întărit gluma ; aci intrase și dintre cei cari făceau scandaluri puternice.

Biroul provizoriu se alegea prin voturi scrise. Biroul central, pentru toate secțiile de vot era la Primăria Capitalei, o căsuță mică cu două etaje, acolo unde este astăzi Hala de pește. Acolo votam și eu ; m'am strecurat printre bătauși pentru că aceștia mă credeau de ai lor. A fost un moment când am crezut că un cataclism avea să se întâmple pe când au început răcnetele.

Din partea guvernului era candidat pentru președinte provizoriu Alecu Orăscu, care, mai târziu, a devenit un îndrăcit agent liberal, iar din partea opoziției liberale, era inginerul Scarlat Papadopol. Alecu Orăscu prezida votarea ca delegat al Consiliului Comunal, unde era membru. Secretarii și scrutatorii erau dintre funcționarii Primăriei și polițienești, scrutător era directorul Comisiei de Albastru.

Eu rămăsesem singur între toți cetașii. Când am voit să scriu votul, unul din agenții cei mai puternici a venit să mă controleze, eu

m'am oprit din scris și l-am întrebat cum se numea, pentru că, ne având în vedere nici un candidat, să-l scriu pe dânsul pe buletin. Atât a trebuit ca să mă ia în primire. Acesta era vestitul State Scorțeanu, antipodul lui Diaconescu dela Galben.

Pe când se citeau voturile eram la spatele președintelui și vedeam ce era scris; dară scrutatorul nu spunea ce era pe hârtie și striga continuu: „Alexandru Orăscu“, iar la 20—30 buletine striga și: „Scarlat Papadopol“ și toți izbucniră într'un hohot de râs.

Am atras atenția președintelui că scrutatorul nu spunea ce era pe bilete. Atât a trebuit, operația s'a întrerupt, s'au uitat unul la altul, ce semn și-au făcut nu știu, pentru că mișcarea a fost așa de repede, încât când m'am deșteptat, eram tocmai la stâlpii dela Mitropolie; au spart geamurile dela cupeu și pe mine m'au înjurat și scrâșneau din dinți ca fiarele sălbatice.

S'a proclamat biroul cu Orăscu președinte și a început votarea; era după prânz.

În sală, lume multă, zarvă mare, vorbe și îmbrânceană potolită; un domn bătrân a palmuit pe un vlăjgan; am aflat că acela era Ilie Tabacu. A venit Fleva să voteze, a venit colonelul Skina, aghiotantul Domnitorului Carol. S'a auzit pe scară mare zgomot, doctorul Nichita ne-a spus nouă mai multor cunoscuți să eșim în antreu că Fleva e în pericol. Fleva era ghemuit într'un colț și prietenii făcuse zid între el și bătauși, s'a făcut apel la colonelul Skina să apere pe Fleva; colonelul i-a dat brațul, l-a coborât pe scară și l-a condus până în strada Franceză azi strada Carol, dar bătaușii îl urmăreau fără ca el să știe, și l-au atacat. Fleva a avut timpul să intre într'o prăvălie a unui armurier din strada Brâncoveanu și numai așa a putut scăpa de moarte.

Care cum venea și nu era de ai guvernului, îi puneau un bătauș palma pe spinare și îi spunea: „Trăitea-r Dumnezeu“, iar pe haine rămânea crucea de tibișir. Omul fără să știe ce avea pe spate, mergea bucuros că scăpase teafăr când de o dată îl luau în primire cu bâtele și îl făceau scăpat, ziceau că-l dăduseră în tarbacă să nu turbeze.

La biroul central au eșit toți candidații guvernului.

Biroul din culoarea de Galben era în localul Ofițerului stărei civile din strada Arcului. Lupta a fost foarte dârză între bâte și rețevee au reușit cele dintâu luând biroul de votare. Erau înscriși pe liste circa patru sute alegători, au votat vre-o două sute și la numărătoare au eșit din urnă opt sute voturi (800). Pentru a potoli scandalul a fost trimis căpitanul Tulea cu un divizion de călărași.

Un băețandru a făcut o necuviință ; Tulea l-a rănit puțin cu sabia. De aci tapaj mare că armata a asasinat o mie de cetățeni pașnici, gazetele au scris tot ce șia-u putut imagina.

Căpitanul Tulea a fost trecut la Cartea Neagră, a fost pe urmă urmărit, i-a găsit pricina și a fost trimis la Văcărești să țină de urât Colonelului Polizu.

Opoziția ținea în permanență întruniri publice, Fleva era radios, pentru că Tulea îi dăduse ocazie a-și vărsa focul, spunând cetățenilor că au fost zeci de morți și de răniți, pe care guvernul vampirilor i-a ascuns ca să nu-i vadă lumea. Fleva era impunător, brun, frumos, când surâdea, și surâdea într'una, pentru a i se vedea dinții albi ca laptele și ochii îi luceau la întuneric ca la vulpe când vrea să sperie găinile să cadă din arbore.

Manifestațiile se țineau pe toate străzile, entuziasm la delir, zilele guvernului erau numărate. Oamenii indiferenți, mai erau și de aceștia, strigau : „Jos bătele, sus retevele !“

Veștile din țară arătau că izbânda guvernului era asigurată, însă guvernul, care vedea că din opoziție eșise tot ce era mai de valoare, a înțeles bine că încă o izbândă ca aceea și era pierdut. Domnitorul Carol, supărat de insultele ce i le făcea opoziția, de propunerea de asasinare de la Mazar—Pașa, de detronarea și proclamarea Republicei lui Candiano dela Ploești, ar fi dorit ca opoziția să fie zdrobită, pentru că îi era teamă, și nu îi inspira nici o siguranță în viitor.

A venit ziua alegerii colegiului III-a, zis aproape în deriziune: Colegiul intelectualilor. In acest colegiu bandele își arătau mai în siguranță puterea lor de luptă. Toată lumea era înmărmurită de ce avea să se întâmple, fiecare își lua măsurile de siguranță. Oamenii liniștiți se închideau în casă cu obloanele lăsate, și prăvăliile închise.

Toată noaptea din ajun au cutreerat patrule de soldați ; locurile de votare păzite; Popa Tache, supravegheat de Niță Sterie, se rotea cu giubeaua sumeasă în brâu, potcapul pe ciafă, înjura și învărtea bâta ; agerul aghiotant, Ion Lungu era la mine la spital, rănit în luptele dela Colegiul al II-lea.

Biroul Central și cel de Verde, ca printr'o minune, fuseseră luate de opoziție. Cum s'a luat biroul central nu-mi reamintesc, dar de sigur a fost acolo o trădare. Iată cum s'a luat cel din Verde : Pe strada Podu-de-Pământ (Calea Plevnei de azi) ; în etajul de sus, era locul ofițerului Stărei Civile ; proprietarul era un cârciumar, tiz de ai lui Niță Sterie, cu care s'a înțeles. Noaptea prin o poartă ascunsă și o scară neștiută de oamenii poliției, cârciumarul a lăsat să intre unul câte unul partizanii liberalilor prin pimnița laterală până ce s'au umplut tot

etagiul de sus; fiecare avea reteveul lui și buzunarele pline cu pietre. Când a venit Alexandru Orăscu, membru în Consiliul Comunal, însoțit de cetași, beți și radioși, a găsit totul ocupat. Atunci a început o luptă teribilă; cei de jos, supărați, aruncau cu pietre, cei de sus răspundeau cu efect, pentru că lupta era inegală; s'au spart toate geamurile și multe capete. Cetașii guvernului au fost răzbiți și a trebuit să capituleze.

O scenă comică s'a petrecut la spitalul Colțea. Pe când făceam vizita în salonul bolnavilor, a fost adus un epistat rănit la cap; curgea sângele șiroiu, avea o arteră ruptă.

Eram asupra operației de a lega artera. Sosește Beizadea Mitică, era Eforul Spitalelor, se dăduse de veste că un agent fusese rănit. M'a întrebat dacă cazul era grav; i-am afirmat că nu era nici un pericol. Epistatul era beat și puțea a usturoi; i-am spus Beizadelei că polițistul e beat. Aceasta a dispăcut Măriei-Sale, dară epistatul s'a dat de gol că striga continuu: „Măria Ta, Domnule Ministru, dăm drumul și acuși aduc aci zece liberali și îi spânzur uite colo“, și arăta cârligul dela lampa din tavan.

Beizadeaua nu m'a crezut și a trimis să vină Profesorul Marcovici, a venit și Doctorul M. Trandafirescu și au confirmat și chiar mai accentuat ce spusese eu. Beizadeaua s'a supărat foc, ne-a înjurat pe toți și ne-a dat dracului că eram toți agenți liberali. A trimis să vină Eforul Davila, care a spus: „Ce te superi Măria Ta, este luptă, îi băteti, vă bat, așa se fac alegerile“. Beizadeaua nu mai știa ce să facă și supărat, s'a dus direct la Cotroceni și a spus Domnitorului Carol că tot personalul spitalelor era în revoluție cu Davila în capul lor. Carol s'a speriat, a trimis de a chemat pe Generalul Florescu, Ministrul de războiu; acesta a trimis jandarmi de a adus pe Davila; el i-a spus Domnitorului ce se întâmplase. Carol a respirat cu sgomot, s'a liniștit și a spus lui Davila: „Ménagez le Prince Ghica, il est necessaire dans des moments pareilles“.

În timpul acesta, Epistatul a fost furat din spital și ascuns nu se știe unde. Cât a stat în spital, Epistatul în beția lui, striga că spânzură de cârlig pe toți liberalii, dar nu uita să înjure și pe domnul State (State era comisarul din culoarea de verde) „că ce, dacă-i dă 60 lei, îl pune să omoare lumea“?

Toate stradele erau ocupate de lume; agenți de toate nuanțele cu bâte și retevee se închiondoreau unii la alții, Cărciumile pline, veselie mare; ce le păsa lor, că doară nu plăteau ei.

Piața centrală, împrejurul Primăriei, lume de nu puteai să arunci

un bob de fasole, căci cădea în cap de om, tinerețea toată, studenții, toți făcuse cauză comună cu opoziția. Lozinca era dată ca, ori unde vor întâlni bătașii pe studenți să le tragă la mir.

Approape de biserica Batiște, pe strada Italiană, am văzut în depărtare vreo cinci, șase cetățeni indignați, dar nu știam de ce partid țineau, m'am oprit, am remarcat că se îndreptau spre mine, m'am întors și abia am avut timpul să intru în curtea lui Iancu Hagi-Tudorache.

Bătașii au început să răcnească la mine și să-mi spună : „dă-ne să bem...“. Cei din casă au sărit în ajutorul meu și bătașii s'au retras injurând.

După prânz, m'am dus să văd bolnavii din oraș și mă găseam la un băcan cârciumar, către capătul Podului-de-Pământ. Pe când examinam un copil bolnav, am auzit pe cârciumar strigând : „vin bătașii, vin bătașii, închideți repede ușile, închideți obloanele“; am lăsat bolnavul, am eșit în stradă să le spun să nu spargă geamurile la trăsura cum se întâmplase la colegiul II-lea. Erau doi bătași rășleți din bandă și fugeau către Malmezon ; lumea, cu mic cu mare, alerga după ei și dau cu ce puteau. Ei au ajuns la Pricopoia, unde gârla veche făcea un cot, apa era adâncă, au sărit în apă cu gând să scape, lumea a sărit după ei și i-a prins, i-au bătut, iar ei s'au făcut morți; s'a trimis la Spitalul militar, de unde au venit sanitari cu târgi și i-a dus la spitalul Colțea.

Veneau pe Podul-de-Pământ către centru ; în dreptul localului de alegeri, o ceată de vreo cincisprezece bătași au oprit trăsura, unii s'au postat înaintea cailor, alții au pus ciomegile între spițele roatelor să le împiedice, și alții au venit să parlamenteze cu mine. Ca să-i îmblânzesc, am întrebat unde se găsește Popa Tache : „la coala într-o cârciumă..., el ne-a băgat în foc și ne lasă să murim și de foame, că n'am făcut nici o procopseală pe ziua de azi“. — „Dați-vă la o parte, că mă duc să vorbesc cu el pentru că m'a trimis Ministrul“.

— „Apoi, dacă e așa, dă-ne ceva să ne luăm de mâncare și băutură“.

— „Haide mă, dați-vă la o parte“. Văzând că nu vor să mă lase să plec, am chemat ofițerul care era alături cu un pluton de soldați. Ofițerul le-a spus să se retragă, ei nu au voit, atunci a comandat pluton înaintea, pușca la mână, cu baioneta înaintea. — „Dați-i la o parte soldați!“ Văzând că nu aveau ce face, bătașii s'au retras injurând.

M'am dus la spitalul Colțea ; Poliția adusese mai mulți răniți.

Am văzut și pe cei doi, aduși cu târgile, ei făceau pe morții, dară se uitau pe furis. Unul era Dumitru Ion Sucitu, bandit, liberat anume din Văcărești.

Am vorbit cam la urechea lui și i-am spus că Popa Tache vrea să știe cum îi este. — „Da cine ești Dumneata ?“ — „Eu sunt trimis de d. Ministru să spun lui Popa Tache să aibă grije de voi“. — „Spune părintelui că sunt bine, nu am nimic“. — „Atunci, de ce te ai lăsat să te aducă în spinare?“ — „Apoi să mă mai ducă și ei pe mine că destul îi duc eu pe ei“. Al doilea, tot asemenea ca și Sucitu, dar o burtă și mai ordinară ca acesta.

Ora era trecută peste patru, când după lege, înceta votarea. M'am dus la Primărie să văd ce s'a petrecut la biroul central; lume, multă, multă de tot, străzile vecine și piața ticsită de tinerime, mare veselie, toți îmi făceau loc să trec, erau mulți studenți, am intrat în localul Primăriei, pe scară, intrarea plină de public. Când am intrat în sala de vot erau ca 50—60 persoane, mai toți cunoscuți și au început „ura“ și „ura“ ca și cum ași fi fost eu Ion Brătianu. Pe când vorbeam și așteptam mâncarea pentru cei din birou, s'a auzit un vuet prelung, a urmat un sgomot, părea a fi trecerea unui regiment de cavalerie; strigăte de: — „Vin bătașii, vin bătașii, ferți-vă, a-părătivă că vin bătașii!“ Groază între noi; am alergat cu toții, am proptit ușile. Toate au intrat în liniște; peste zece minute s'au repetat și sgomotele și strigătele de: „Vin bătașii!“ Am văzut că nu era glumă, am pus mesele în dreptul ușilor și fiecare se prepara să se a-pere cu ce și cum va putea. C. F. Robescu a deschis ușa dela balconul spre piață și a strigat către public: — „Fraților, voi ne lăsați să ne o-moare bătașii?“ Din public au răspuns voci: — „Unde sunt bătașii să-i mâncăm!“

Deodată au început petrele de au spart geamurile și câteva de-tunături de armă și strigăte de: „Ia omorât, Ia omorât“; am deschis ușile să vedem ce era. Cearță, strigăte, bruftueli, înjurături și pe scară însă urcă comisarul Pretorian, ținând de spate pe un tânăr cu haine (cenușii) și striga: „Asta a omorât, asta a asasinat!“ Publicul vrea să linșeze pe comisar, eu, fără să-mi dau seama, am zis să-i dea drumul și pentru că Comisarul mă cunoștea a spus: — „Ii dau drumul, dar pe răspunderea Dumitale“.

În învălmășeală m'au chemat să văd pe cei morți. Gârla veche trecea în apropiere, peste ea era un pod de lemn, la capul podului o cârciumă, pe afară și înăuntru, multă lume, în cârciumă pe jos erau lungiți doi: unul mort, al doilea mai respira, dar nu vorbea. Cel mort era Ilie Geambașul-Tabacu; avea o rană prin armă de

foc în piept și una prin instrument tăios lung, pe fața din nainte a peptului cu mai multe coaste tăiate.

Cadavrul a fost trimis la morga spitalului Colțea (atunci nu era Institutul Medico-Legal). Al doilea rănit era Temelie Trâncă, avea o rană prin instrument tăetor la spate, care tăiasse multe coaste și pulmonul drept. Rănitul a fost dus la spitalul Brâncoveanu. S'a svonit că Fleva îi omorâse; Poliția l-a arestat, Parchetul l-a depus.

Lumea în valuri venea la spitalul Colțea să vadă pe Geambașu mort, pe care, până atunci îl credeau „dres“, căci nimeni nu îndrăsnea să se împotrivească lui; el era spaima culoarei de negru și albastru. Care cum da de mine, mă ruga ca, în caz că i se va face autopsia să le păstreze câte o bucată de carne din Geambașu ca să o pună acasă în spirt, să o păstreze de pomină.

Beizadea Mitică (Eforul) a venit să-l vadă și a dat ordin să gonească lumea și la porți să pună pază mare de jandarmi.

Pe de altă parte a poruncit de a adus coșciug plătit de Eforie și seara l-a ridicat pe furiș și nu știu nici unde l-a îngropat.

Temelie Trâncă a mai trăit trei sau patru zile, fără să poată spune vreo vorbă.

Unii, în bătae de joc, au tipărit o invitație prin care ruga pe cetăși a lua parte la înmormântarea tovarășilor lor, morți „victime în luptă pentru partid!“

Ce se întâmplase, cine făcea infernalul sgomot în localul Primăriei, cum venise Geambașu cu banda lui? Cine i-a omorât?

Alegătorii liberali din culoarea de Negru erau foarte îndârjiți și s'au hotărât pe viață și pe moarte, să apere drepturile cetățenești, s'au înarmat fiece care cu ce a putut: ciomege, retevee, cuțite, iatagane, pistoale, revolvere, șișuri, bocsuri, etc. și de cu noapte au înconjurat localul de alegere, pe acolo nu se vedea nici un picior de bătauș. La ora reglementară a sosit membrul consiliului comunal Disescu să deschidă ședința. Când a văzut că opoziția era dârză și toți armați, el le-a spus că după lege nu au voie să intre cu arme în sala de votare și, de vreme ce nu au a se teme de nimic, căci nu se vedeau bătaușii, alegătorii s'au încrezut, au depus într'un colț al antreului toate armele și, când s'a deschis ușa salonului de votare, era plin de bătauși cu Geambașu și Trâncă în frunte. Alegătorii opozanți s'au văzut trădați, armele le-a fost sechestrate și au fost nevoiți să plece, fiind huiduiți de bătauși.

După ce bătaușii au regulat afacerea acolo, au plecat la Primărie să bată pe liberalii cari luaseră biroul central ca să se facă stăpâni pe alegeri.

Ei, venind câte unul, nu s'a băgat de seamă și s'au ascuns în cârciumă, așteptând momentul favorabil să plece publicul și ei să se repeadă asupra biroului.

Cine făcea zgomotul în localul Primăriei ?

Camerile de jos ale Primăriei, cu ocazia construirii Halei, nivelindu-se terenul, rămăseseră cam un fel de sub sol, încât nu prea l-
cunoștea lumea ; acolo erau ascunși vreo patruzeci de sergenți de oraș sub comanda unui ofițer un oarecare Alexandrescu. Sgomotele le făceau sergenții tușind și bătând cu bocancii în scânduri și tot ei strigau : „Vin bătaușii, vin bătaușii !” și trăgeau și focuri de arme, că doară se vor speria membrii biroului să fugă și atunci să năvălească Ilie Geambașu cu banda lui să se facă stăpâni pe biroul central și prin urmare pe toată alegerea colegiului al III-lea.

Guvernul a obținut o majoritate formidabilă, dar minoritatea avea puțini însă toți opozanți puternici .S'au convocat camerele, dar Catargiu, vulpoiu bătrân, om practic, a văzut că nu se putea merge înainte, cu toată majoritatea de care dispunea, — a demisionat și Ion Brătianu a fost însărcinat cu formarea cabinetului.

Fleva, cu toată activitatea lui, cu toate că el dusesese în spate toată greutatea opoziției în timp de patru ani, a fost lăsat pe din afară și i-a rămas porecla de „calul de tramvai”.

Mai târziu, a fost Primar, tot era mai bine de cât nimic, cel puțin ; el a înființat serviciul comunal al gunoaelor. De aci încolo steaua lui Fleva a început să se întunece, el nu a mai fost vestitul tribun al poporului și încetul cu încetul s'a stins ca o candelă, iar partizanii lui, nici măcar un bust în Cameră nu i-au pus ba chiar a murit cu numele de „butoiu fără fund”, cum l-a numit Ion Brătianu.

Odată venit la putere, partidul liberal a căutat prin toate mijloacele să distrugă pe adversari, ca să se scape de căpetenii, a dat în judecată pe miniștri.

Intre motive de acuzare au fost vre-o trei cari cred, că merită să le arăt :

1) Costache Kârjeu de la Severin a telegrafiat lui Catargiu că : „dacă îi dă o moșie a statului cu jumătate de sfanț pogonul, îi dă votul cu toți ai lui”.

2. Toderiță Rosetti, fiind ministru al lucrărilor publice, a aflat că prietenul lui, Donici, a venit prin București și nu s'a dus să-l vadă ; pentru această neatentție, Toderiță i-a scris : „Da, bine bre, părșivule,

vii prin București și la mine nu vini bre, oare crezi tu că nu am și eu un talger și o furculiță să-ți dau să mânânci bre ?”

Și s'a scris :

Toderiță Rosetti
Ministrul ticăloșilor publice

Cred că Rosetti văzuse el multe ticăloșii ca să zică aceasta.

3. Lascar Catargiu a primit prin poștă un jigo de căprioară, pentru care nu se plătise taxa de transport!!

Cu toate cererile acuzaților, procesul nu se judeca, așa că au fost ținuți sub această stare de acuzație mult timp, ca să fie puși în imposibilitate de a se ocupa de afacerile politice, și ca să nu poată face opoziție.

Incetul cu încetul în lunga guvernare a lui Ion Brătianu, partidul conservator s'a topit. Unii au murit, alții au îmbătrânit, mulți s'au desgustat și s'au retras, alții au trecut în partidul liberal, așa în cât, cum spunea A. Lahovari, „după doisprezece ani de opoziție nu rămăseseră nici atâția partizani ca să poată înconjura o masă rotundă”.

O stare bolnăvicioasă

Situația în care se află astăzi toată omenirea și în special cea din Europa, merge din zi în zi, din rău în mai rău, în cât, să poate spune cu siguranță, și că nu va trece mult timp, când vor cădea toți într'o catastrofă îngrozitoare.

Toți oamenii, mai cu vază, se zbat ca peștele pe uscat, ca să vadă ce se mai poate scăpa, pentru a nu să precipita cu toții într'un abis și chiar că cu toate eforturile lor, se crede ce ne va fi scris, în frunte ne va fi pus; aceasta avem să o apucăm cu toții, ori și ce se va face, dacă nu se vor lua măsuri energice, drastice, căci cu șoșeli și cu momeli, nu merge, trebuie ca oamenii de Stat ai tuturilor puterilor din Europa, ba chiar ale lumii întregi, să studieze, să chibzuiască, să se gândească, până ce mai este timp, să ia măsurile cele mai mai puternice și urgente; să ia taurul de carne, dacă vor să'l doboare, pentru că așa cum merg cu speranță, ca și cum ar lua taurul de coadă, vor fi toți murdăriți de baligă. Dacă să va dovedi că nu se va putea merge cu legile actuale, precum și toate legile speciale, cu care caută a se menaja persoanele și formațiile de instituții inutile și periculoase. Să înceapă

lucrarea de jos în sus ; să lase libertatea muncii ori și câte ore vrea omul să lucreze pe zi, să suprime pentru un timp, mai scurt sau mai lung, toate formele de reprezentării ale poporului, care au ajuns o minciună și un mijloc de corupție și de demoralizare, să facă legi generale și absolut riguroase cu *sanctiuni simțitoare*, de responsabilitate pentru toată lumea, dacă din nenorocire ar mai rămâne Camere, *porechite reprezentante ale poporului*, să restrângă drepturile și prerogativele acelor gălăgioși, cari au ajuns o rușine a societății în toate țările unde există asemenea instituții. Să restrângă cheltuelile de favoruri și de corupție (automobile, trăsuri, vagoane și trenuri speciale), să împutineze misiunile de favoare de călătorii pentru plăcerea favoriților, cât mai puține banchete pe socoteala Statului, să hotărască micșorarea prețurilor la totul și la toate. Toți oamenii de bine, cari vor mai fi, să lase la o parte toate veleitățile, să se unească, făcând jurăminte sincere, că vor lucra numai pentru binele comun, să se sacrifice fiecare pentru a scăpa țările și omenirea dela o peire sigură, să spună tutulor guvernanților că trebuie să schimbe sistemul nenorocit cum merge astăzi.

Dacă am lua considerație starea de la noi, este a ne îngriji de cea ce ne așteaptă. Viața devine din zi în zi mai dificilă ; toată lumea, dela mic până la mare, nu are altă preocupare de cât de a face *afaceri*. Pe oricine întâlnești te întreabă dacă faci vre-o *afacere*, dacă ai înșelat pe cineva, dacă ai cumpărat acțiuni, produse, mărfuri, etc., dacă ai vândut și cât ai câștigat. Funcționarul dacă i s'a mărit leafa, dacă a luat bacșiși, sau dacă poliția este bună tovarășă cu hoții, ca să împartă furțișagurile, sub cuvânt că nu le ajunge leafa. Au ajuns lucrurile în așa stare, *ca lupii să păzească oile*.

Toți câți conduc afacerile Statului și ale comunelor, pentru că au în mână pâinea și cuțitul, își fac fiecare câte un codru cât mai mare, după ce își fac lefuri mari, imense cheltueli de reprezentării, jetoane și câte și mai câte ; se introduc în consiliile băncilor, a societăților, întreprinderilor, etc. apoi au pe deasupra trenuri, vagoane, automobile, camioane. O ! Doamne ! câte și mai câte, și nu se mai isprăvesc !

Misiunile în străinătate au ajuns un obicei pentru toți și *toate favoritele*. Ajutorarea pentru valută dată la mii de persoane, pentru a sta în străinătate pe socoteala acelor cari ne supunem ca oile, a plăti toate impozitele pe care guvernele le ridică pe fiecare zi și anunță cu fală că bugetul a ajuns la 40 miliarde, și că mai are și excedente de miliarde, ca să-și bată joc de ele și cel puțin, nu mai plătește nici datoriile, nici dobânda, nici capitalul, dar dela cei cari nu pot plăti impozitele la timp le ia dobândă 9%.

Guvernării au dat tutulor favoriților și favoritelor bonuri de tezaur, ca să se plimbe în străinătate. Culmea ridicolului este că nimeni nu se îngrijește de starea gravă care devine o rușine pentru țară, când vezi pe fiecare zi mii de polițe și toate protestate și toba bate pe la ușile cetățenilor, cari nu mai pot suporta dările impuse de Stat și comune.

Guvernul urcă pe fiecare zi taxa produselor și a tot ce ține de el și cu aceasta încurajează urcarea prețurilor în comerț și la mâna de lucru, pentru că aceasta îi convine, că și el trage tot mai mari și tot mai multe foloase din contribuțiile indirecte, ca să rămână escendente pe care miniștri să și le împartă cu favoriți lor.

Se înființează bănci și tot felul de societăți pe acțiuni, cari jefuesc lumea, fără nici o răspundere și nimeni, absolut nimeni, nu să gândește să pună capăt acestei destrăbălări. Dacă nu am numi de cât două, trei din aceste jefuitoare și tot ar fi destul, care să facă pe guvernanti, ca pentru viitor cel puțin, să ia măsuri pentru a apăra societatea contra acelor cari vor mai îndrăzni să-și bată joc de legile țării.

Dacă vom merge tot așa și de sigur că așa și mai rău vom merge, de nu se vor schimba apucăturile rele, în curând ne vom prăvăli într-o prăpastie îngrozitoare, vom ajunge la covrigi. Guvernării ar trebui să se sature odată și să-și pună întrebarea care și-au pus-o Românii când mergeau așa cum mergem noi astăzi : *Unde mergem ?*

PROF. DR. S.

O neînțelegere între elevii fostei Școale de medicină și profesorii lor

Pe când se credea că Românii nu erau capabili să învețe medicina, între profesorii cari erau mai toți de origină streină și elevii Școalei de medicină exista la început o mare armonie.

Profesorii predau exact și cu bună voință iar elevii învățau cu asiduitate să mulțumească pe profesori.

Când profesorii streini au văzut că foștii lor elevi se întorc dela facultățile străine cu dovezi de multă competență, deodată s'au răsgândit și au văzut că făcuseră greșeala de a-i învăța carte și că medicii români aveau să le tragă pătura de sub... picioare, atunci s'au declarat cu toți contra foștilor lor elevi și le contestau valoarea Bacalaureatului. Cu acea ocazie elevii Școalei de medicină au căutat să-și apere drepturile lor conferite prin diploma de Bacalaureat (primii bacalaureați în România au fost elevii Școalei de medicină) liberată de Ministerul Instrucțiunii Publice, și astfel s'a iscat o problemă între profesori și elevii Școalei; iar elevii au publicat următoarea lămurire:

Note relative la valoarea diplomei de bacalaureatu în științele Physico-Naturale liberată de Ministerul Instrucțiunii Publice din România ¹⁾

Școala de medicină din România s'a înființat la 4 Decembrie 1855 de Principele Barbu Demetriu Știrbei învățători pregătitoare s'au predat elevilor școalei de medicină conform cu § IV aliniatul 2. al Statutelor întărite și decretate de Principele Barbu Demetriu Știrbei, la 6 Martie 1856, sub No. 453.

Cursurile pregătitoare ce s'au urmat de foștii elevi ai școalei de medicină după cum se poate vede în programele și cataloagele profesorilor, au fost:

Limba latină, Limba franceză, literatura limbei franceze, Limba elenă, Desemnul, caligraphia, Morala și religiunea, Istoria universală, istoria țarei, Geometria descriptivă, Algebră, Physică cu aplicația, Cosmographia, Zoologia, Botanica, Aritmetică, Mineralogia, Geologia, Chimia anorganică, Chimia organică.

Mai toți professorii acestoru cursuri erau profesori și în collegiului Sf. Sava. Décretul compara această programă cu aceia din *Regulamentul Organicu* ediția 1847 (p. 374—484), tipărită sub Bibescu-Vodă, se va vede că la școla de medicină se predau acelleași cursuri pregătitoare ca și în collegiulu Sf. Sava, ba unele chiar lipséu în programa Regulamentului Organicu, pe când în școla de medicină se predau pe largu, precumu : Zoologia, Botanica, Mineralogia, Geologia, Chimia organică.

Acastă programă era conformă cu programa bacalaureatului în științe din Franca în timpul bifurcațiunii ; adecă specială numai pentru facultățile de medicină și științe.

În anul 1857 Iulie 29, Consiliulu administrativu extraordinaru allu țerei Românești, compusu de domnii Constantin Cantacuzin, Constantin Grigore Ghica, C. Bălcescu, Nicolae Crețulescu, Barbu Vlădăianu, Grigore Bengescu și Nicolae Borănescu, adoptă printr'unu jurnalul Regulamentulu Școlei Naționale de Medicină și Pharmaciă, care s'a și approbatu de Principele Alexandru Demetriu Ghica, Caimacanul țerei Românesci, prin decretul No. 1092 din 16 Augustu 1858.

În 18 Decembre 1857, prin decretulu No. 1788, și la 7 Septembrie 1858, prin decretulu No. 1230 Principele Alexandru Demetriu Ghica, Caimacamulu țerei Românesci, Ordonă Departamentulu Cre-dinței și allu Instrucțiunii Publice să adducă la îndeplinire dispozițiile

1) Această notă este copiată după o plângere a studenților din acele timpuri.

cuprinse în decretul imperatorului Franciei din 23 Noembre 1857, și allu regelui Italiei din 15 Augustu 1858, prin care se stabilește ecui-valența studiilor făcute la școala de medicină din Bucuresci cu acelele alle școalelor din Francia și Italia, precumu și identificarea diplomei de Bacalaureatu, liberată de Ministerulu Instrucțiunei Publice din România eleviloru școlei de medicină din Bucuresci, cu aceia a universităților Franciei, conformu programei din 3 Augustu 1857, prin care se conferă tôte drepturile și prerogativele atașate acestei diplome prin legile, decretule și regulamentele imperiului Franciei și a regatului Italiei.

Membrii Consiliului Superioru allu Instrucțiunii Publice, compusu din domnii Aronu Florianu, Poenaru, Laurianu, Zalomitu și Davila, prin procesulu verbalu dela 16 Iulie 1864, confirmă programa sus-numită prin : „Art. 2 Spre complectarea studiiloru „umanitare, „elevii școlei de medicină, în cursulu studiiloru speciale, voru urma „cursurile sciințifice conformu programei bacalaureatuluiu francesu „dela 23 Noembre 1857, pentru admitterea în Facultatea de medicină „din Paris. Acestu essamenu va fi președutu de un membru ale Con„siliului Superior de instrucțiune publică“.

În virtutea acestoru decrete și regulamente unu mare numărul de studenți din Bucuresci, investiți cu diplomele de bacalaureatu liberate de Ministerulu Instrucțiunei Publice din România, au pututu intra în facultățile Franciei, Italiei și Germaniei, unde treceau essamine riguroase, au dobânditu diploma de doctoru în medicină, chirurgiă și cbstretică.

În virtutea acestoru decrete și regulamente unu bunu numărul de studenți din școala de medicină au fostu trâmși cu spesele guvernului la facultățile celle mai renumite din Europa pentru ca să termine studiile loru medicale, și după întoarcerea în țerră să servească ca *professori*, conformu articolului 335 din legea instrucțiunii publice.

În virtutea acestoru decrete și regulamente, a diplomei de bacalaureatu și a diplomei de doctoru în medicină, foștii elevi ai școlei, întorși în țerră doctori dela Facultățile streine, sunt admiși a trece essamenulu de liberă practică a medicinei.

În virtutea acestoru decrete și regulamente unu numărul forțe mare din acești giuni medici ocupă astăzi funcțiunile celle mai însemnate în ierarchia medicală și professorală, precumu : medici de spitale la Ephoria Spitaleloru civile și Epitropia sf. Spiridonu din Iași, medici de districte și orașe professori de sciințele naturale, physico-chimice și de igienă pe la lycee și seminare, la școala superioră de farmaciă veterinăriă, și la Facultatea de medicină, medici principali în serviciulu armatei și șefi de serviciu la spitalele militare, etc.

În virtutea acestor decrete și a diplomei de Bacaloreatu, dobândite în fosta școlă de medicină și identificate cu acelea din Franța și Italia, foștii elevi ai școlii, posedându diplome de doctori în medicină, au dreptul și suntu primiți a se presinta la cursuri pentru cathedrele facultăților de medicină din acele State, după cumu se pôte ori cine încredința din declarațiunile oficiale a decanului facultății de medicină din Paris și a domnului ministru de externe din regatul Italiei.

În țerră la noi, afară de opinia majorității juriului dela 1 Martiu annulu curentu pentru cathedra de clinică ophthalmologică, tôte cele alte commissiuni, de câte ori s'a presintatu vr'unu candidatu la concursu cu diploma de bacalaureatu în sciințele phisico-naturale, a fostu primitu a concura; așa suntu doctorii Măldărescu și Grecescu astăzi professori la școlă de farmaciă; așa doctorii Rômniceanu și Niculescu admiși a concura la Seminarulu din Bucuresci în 1870 pentru cathedra de medicină populară; doctorulu Petrescu este professoru la Facultatea de medicină, doctorulu Angelescu este professoru la Seminarulu din Buzău; toți professorii actuali ai școlii veterinare au fost admiși la concursu cu diploma de bacalaureatu în sciințele phisico-naturale; d. decanu allu Facultății de medicină a prședutu concursulu. Chiaru offițerii foști elevi ai școalei militare, fără nici o diplomă de Bacalareatu, au fostu admiși la concursu pentru cathedrele de facultăți, precumu avemu astăzi unu essemplu la Facultatea de sciințe din Bucuresci.

Regulamentulu Facultății de medicină, decretatu la 26 Iuniu 1871, dă dreptu foștilor alevi ai școlii a trece ca studenți în Facultate, ca și celoru ce au trecutu examenulu generalu de lyceu, conformu art. 264 din legea instrucțiunei, sub singura condițiune d'a fi retrogradați cu unu anu.

Afară d'aceste considerante, afară de precedentele stabilite, legea instrucțiuni publice astăzi în vigoare, decretată la 25 Noembre 1864 și pusă în applicația în anulu scolaru 1865, nu pôte avé putere retroactivă pentru elevii fostei școlii de medicină, cari au făcutu studiile necesarii pentru dobândirea bacalaureatului sub imperiulu legilor și decretelor princiare ce regulau învățământulu în epoca dela 1885—1869. În acestu din urmă anu, s'au publicatu programele pentru essaminele generale de lyceu. La 1865, cându s'a pusu legea instrucțiunei publice în vigóre, unu mare numărulu din elevii fostei școlii de medicină erau deja doctori, și alții înscriși în facultățile de medicină ale Franciei, Italiei, Germaniei și Belgiei.

DOCTORUL DAVILA

De ce afecțiune a suferit. De ce boală a murit el.

Davila era un temperament accentuat nervos ; era irascibil, violent, adesea se prefăcea. Se *ambala* repede ; era intolerant, nu primea replică decât de la superior ; când trebuia să facă o afacere de serviciu, era stăruitor către persoanele de care avea trebuință ; îndrășnet până la pericol ; exact în îndepliniera îndatoririlor ; avea respect pentru proprietatea altuia ; desinteresat și dese ori da din avutul lui ; econom, nu cheltuia decât pe strictul necesar ; moral, așa că nimeni n'a putut să știe secretele lui de viață intimă. Iubea România și pe Români, cărora le recunoștea inteligența naturală, niciodată n'avea cuvinte de insultă pentru România și Români ; dar când era câte unul cam vicios, îl bruftuia rău de tot. Câteodată era și glumeț. Era foarte inteligent și făcuse studii bune.

Nu am nici o cunoștință de ce fel de sănătate s'a bucurat Davila înainte de a veni în țară. Vorbea puțin din trecutul lui și nu spunea decât aceea ce-i convenea lui.

La 1847, când a fost epidemia de choleră în Franța, a fost în plin focar, dar cred că nu s'a infectat, pentru că ar fi spus.

Când a venit la București, locuia o casă în strada Izvor, care a fost umplută cu apă într'o inundație, din care cauză s'a îmbolnăvit de *Artrita cotului drept*. (Nu știu dacă nu va fi fost și altă cauză). De această *Artrită* a suferit mult și a rămas cu *Ankiloză* complectă în unghiu drept. Poziția, cum s'a terminat boala, este o dovadă că Davila avea cunoștințe solide, de vreme ce și a așezat brațul în gips în poziție, așa ca să se poată servi de brațul lui ; în general, cei ce nu-și dau seama de acest detaliu, lasă membrul în extenzie, poziție vicioasă, că pacienții nu se pot servi de brațul lor.

Când a fost epidemia de choleră la Brăila, Davila s'a expus și a contractat boala.

În epidemia dela penitenciarul Văcărești de tifos exantematic (lungoare neagră, tifos hemoragic, cum i se mai zicea), Davila s'a expus mult ; a contractat tifosul și a și fost mult timp bolnav ; iar în delirul lui se credea *Calif d'Alep* și cerea mereu săi se aducă costumul de *Calif*. Lucru curios : chiar în convalescență, rămăsese cu ideea că în adevăr era *Calif d'Alep*.

A suferit de *Amigdalită flegmonoasă* gravă, din care cauză nu putea deschide gura, nu putea înghiți, nu putea vorbi și scria tot ce avea să spună. Era amenințat de sufocație. Medici militari și civili îi dadeau îngrijiri, dar toți executau numai ordinele lui ; el își păstrase

toată memoria și inteligența și un curaj vrednic de admirat. S'a decis să fie operat și, pentru aceasta au fost chemați medicii militari, Ziteos, Fotino și Severin, iar dintre civili au fost : Turnescu, Patzelt, Marcovici, Fiala, Obedenaru și cu mine.

Discuția a fost lungă, dacă trebuia operat. Medicii trebuiau să decidă cine să opereze. Toți au fost pentru Turnescu, ca cel mai indicat. Turnescu a refuzat și după el a urmat Patzelt, Fotino, Fiala, etc., pe mine nu mă indica nimeni. S'a găsit Obedenaru să ia aceea grea sarcină, cu toate că el nu făcea chirurgie.

Obedenaru a scos din trusă un bisturiu, a pus mâna la spate să nu vadă Davila, și a intrat înainte și noi toți după el. Obedenaru avea o figură caracteristică și cu aceea ocazie își fabricase una de *Mefistofele*. Davila când l'a văzut, a înțeles că el luase sarcina să opereze și cu o mișcare bruscă, spasmodică, a scris pe hârtie: „*Si je dois être guéri par Mr. Obedenaru, je préfère être tué par Severeanu*“.

Doctorul Carol Davila

Aceasta i-a turtit; toți au rămas consternați. Ne-am întors în camera de deliberare, și toți au spus că, dacă aceea era dorința bolnavului, să operez eu. Am spus că bolnavul n'avea cuvânt, medicilor le era dat să decidă și bolnavul nu are decât să se supună. Neavând ce face, a trebuit să accept dorința lui Davila, dar fără să iau răspundere. M'am decis să operez. Greutatea era mare, nu aveam pe unde opera. Erau două căi pentru a deschide focarul : sau pe partea din afară a gâtului, sau prin gură, calea cea mai obișnuită, cea normală.

Pe partea laterală a gâtului era temere de infecție (pe atunci antisepsia era primitivă și nesigură). Pe cale bucală era dificultate, pentru că fălcile erau încheștate.

Cu toate acestea, o hotărâre urgentă trebuia luată, pentru că sufocarea amenința pe bolnav. Am căutat să profit de un defect al dinților de jos cari, prin înplântarea lor vicioasă, îmi lăsau un spațiu, deși foarte mic, care-mi putea servi spre a introduce bisturiul la întâmplare, urmând numai după cunoștințele anatomice. Am expus părerea mea colegilor și toți au convenit să lucrez așa la întâmplare, fără a garanta vre-unul din noi că nu s'ar fi putut întâmpla vre-un accident. Am luat precauțiunile ce se putea lua într'un caz așa de încurcat, și, printre dinți, am împins bisturiu în direcția anatomică cunoscută, ținându-l cu tăișul în sus spre a feri limba; am simțit rezistența, am împins și am întors bisturiul pe lat așa că am făcut o tăetură în T culcat. Deodată a izbucnit un val de puroiu flegmonos, bolnavul era scăpat fără nici un accident.

Davila nu putea uita maniera mea de a introduce instrumentul. Drept recunoștință, când s'a dus la Paris, a comandat de s'au fabricat instrumente speciale pentru asemenea cazuri dificile, și mi le-a dăruit, pe cari le-am dat fiului meu, să le păstreze cu sfințenie, să-și reamintească că Davila a înființat Școala de Medicină în țară și să-i păstreze recunoștință și că eu îl am scăpat de la moarte sigură.

Davila suferea mult de dureri de cap; pe atunci singurul medicament ce se recomanda era *Paulinia*, și aceasta, cu rezultate foarte slabe. Davila era un bun coleg.

Iată un caz tipic: Ministrul de justiție era Ion Cantacuzino. Intr'una din zile, un om din serviciul curții sale a fost bolnav și a chemat pe doctorul Fialla; acesta a prescris o tinctură de rubarbă (revent). Nu știu dacă bolnavul a băut ceva sau nu, dar peste puțin timp el a murit. S'a făcut mare sgomoț, s'a avertizat Poliția, Parchetul; toate autoritățile au fost în picioare se înțelege era omul ministrului, te joci cu puterea?

Au trimis după Davila, ca cel mai mare medic. Davila a întrebat cine a scris medicina, i s'a spus că doctorul Fialla, Davilla a zis că nu poate fi vina lui Fialla și pentru siguranță a băut el conținutul sticlei; ca să arate încrederea ce avea în Fialla. Ași vrea să știu care alt medic ar fi făcut acest gest?

Davila a murit la 20 August 1884 de un *Aneurism* al Aortei.

Cauza a fost probabil umezeala din inundația Capitalei din 1854 (sau alta, nu pot să știu).

Davila a fost înmormântat cu toată ceremonia, conform gradului de General și cu înalta situație ce o avusese timp îndelungat. A

fost îngropat în grădina Azilului „Elena Doamna“, alături de următorul mult regretatei sale soții Ana.

Prima nevastă a lui Davila a fost Maria Marssilly, fiica Doctorului francez Marssilly. Ea a murit în timpul nașterii de emoragie, din cauza unei inserțiuni vicioase a placentei și a fost înmormântată la Mănăstirea Pasărea.

A doua soție Ana, născută Racoviță, nepoata de soră a fraților Golești, a avut patru copii. Ea a murit accidental, pentru că din greșală, în loc de un gram de sulfat de chinină, i s'a dat un gram de sulfat de stricnină.

Davila a murit tânăr, abia în etate de 56 ani.

Elevii lui Davila, ca Români și ca recunoștință personală, și-au făcut datoria. Eu cu toate că n'am fost dintre favoriții lui, am o deosebită satisfacție pentru că, prin inițiativa mea, și cu devotatul concurs al colegilor, am reușit să adunăm fonduri pentru a ridica la Azilul „Elena Doamna“, o statuie în marmoră mult regretatei Ana Davila, fostă directoare a acestui Azil, iar lui Davila, i-am ridicat statuia de bronz, la Facultatea de Medicină. Țiu aci să mulțumesc și regretatului sculptor Carol Stork, pentru că în această ocazie a arătat o deosebită bunăvoință, așa încât cu puțini bani (60.000 lei) a acceptat să facă statuia lui Davila.

Contribuții la origina lui Davila

Faptele Doctorului Carol Davila, au fost așa de importante în cât eu, am crezut de datoria mea, ca fostul lui elev, să cercetez totul, pentru a aduce la cunoștința tuturor, obârșia, începutul acestui om de bine. Am cercetat multe din câte s'au scris despre dânsul, am întrebat persoane contemporane cu el, m'am raportat la cunoștințele copiilor lui și tot ce am aflat de peste tot, le-am consemnat în puținele notițe ce am publicat prin ziare; am dat, unele amănunte — presupuse adevărate — și fostului meu elev, d. Doctor Victor Gomoiu, pe care le-a publicat în importanta sa lucrare „Istoria medicinei în România“. Câteva note am avut de la un medic francez, inspector sanitar general în armată, care fusese coleg de școală cu Davila la Angers, și totuși, nu am putut ști cine au fost părinții lui Davila, nici unde s'a născut, nici pentru ce s'a numit el Davila. S'a spus că el ar fi fost fiu natural al pianistului Frantz Liszt, iar mama lui adevărata ar fi Contesa Marie d'Agoult, femeie literată, care a scris foarte mult, mai cu seamă despre istoria religiei, sub pseudonimul de David Stern. Marie d'Agoult a fost născută Flavigny, un refugiat în Germania de religione catolică, iar mama ei germană, din Frankfurt,

de religie protestantă. După moartea lui Flavigny, soția împreună cu fata Marie, s'au retras în Franța. Flavigny a fost foarte bogat.

Frantz Liszt, a fost fiul lui Abraham Liszt, muzicant și el. Și Abraham și nevasta lui erau de religie catolică, așa că nici Frantz Liszt, nici Marie d'Agoult nu erau evrei și nu pot ști de ce se spunea că și unul și altul erau evrei, — ceea-ce făcea să se creadă că și Davila, presupus fiul lor natural, era și el de aceeași origină, așa că mulți, altădată, când erau supărați pe Davila, îl numeau în deriziune : — „Jidanul de Davila“. Toți biografii, și au fost foarte mulți, cari au scris despre Liszt și multiplele lui aventuri amoroase, pe cât este la cunoștința mea, nu pomenesc cum că acesta ar fi avut un fiu natural cu numele de Carol Davila, fie cu Marie d'Agoult, fie cu altă femeie. În timp de zece ani cât Frantz Liszt și contesa Marie d'Agoult au trăit împreună, au avut trei copii : două fete și un băiat. Acesta s'a născut mult mai târziu de epoca la care s'a născut Davila, și nu s'a numit Carol și a murit ofticos, pe când făcea studiile de drept la Universitatea din Viena. Un nou biograf al lui Liszt, Guy de Pourtalès, în 1927, vorbește de toate câte s'au petrecut și nu pomeniște nimic de Davila, cum că ar fi fost un descendent al marelui muzicant, fie el chiar fiu natural. Prin urmare, dacă, după nici unul dintre biografi și cu Guy de Pourtalès, cel din urmă, nu se vorbește despre origina Liszteniană a lui Davila, ar trebui să dispară această legendă. Dar, dacă ar dispărea această legendă și ne-am raporta la alte considerente, ne putem gândi că, având în vedere asemănarea aproape de adevăr între cele două figuri istorice, Liszt și Davila, nu ne-am putea întreba ca ce fel de mistere depărtate s'au petrecut în armonia elementelor naturii, ca să rezulte o metempsicoză atât de exactă? O altă întrebare ne putem pune, cam ce relațiune a putut fi între familia lui Flavigny, care, cam în acelaș timp cu nașterea lui Davila locuia la Frankfurt, unde Davila și-a făcut primele clase școlare în limba germană—Davila vorbea și scria corect în limba germană—și unde a fost dat spre învățătură la un farmacist a luat primele noțiuni de chimie, ca să fie întâiul în clasificație la un concurs de preparator ce s'a ținut la școala din Angers și mai târziu, a devenit eminentul profesor de chimie la Universitatea din București. În studiul despre Viața lui Carol Davila, mai este un punct greu de deslegat adică, dacă el a fost fiu natural al lui Liszt făcut cu Contesa d'Agoult sau cu alta, s'a numit el Davila ? pe cât timp se spunea că Marie d'Agoult era o spaniolă și că și ea ca și Liszt au fost evrei, se putea explica că numele de Davila i s'a dat, după o oarecare localitate *Avila*, care sunt foarte multe în Spania și numele acesta, cu particula „d“ despărțit printr'un apostrof, ar forma cu-

vântul D'Avila și că așa se spunea că și Davila subscria și că el ar fi șters apostroafa, a făcut din A un a și așa s'a format Davila? Tot pentru a căuta să lămurim, ceva din origina întunecată a lui Davila, ne putem întreba, pentruce Davila a luat dela Liszt numai unele asemănări, cum au fost trăsăturile figurei, purtarea părului spre înapoi, negii de pe figură, forma gurei, poate chiar împlantarea neregulată a dinților, inteligența și rivalitatea lui Liszt — și nu a luat și talentul muzical al acestuia și nici chiar al Mariei d'Agoult, care și ea a fost o mare pianistă și nici culoarea negricioasă a pielii lui Liszt, care făcea pe mulți să-l poreclească de țigan unguesc, ci a luat numai culoarea pielii Mariei d'Agoult, care făcea din această femeie, vestita frumoasa blondă.

Eu am cunoscut bine pe Davila, adesea l-am auzit povestind multe din viața lui, dar niciodată și sub nici o formă, nu a pomenit nici de locul unde s'a născut, nici cine au fost părinții lui, așa încât biografia lui rămâne tot un punct de întrebare.

Tot despre origina doctorului Carol Davila

Despre origina acestui mare om de bine, pentru România și omenire am mai scris și altă dată și așa fi putut mai scrie multe dară tot după zise, după spuse și multe povestiri însă, toate luate de către unii dela alții, fără a fi nimic sigur și bazate pe probe sigure. Acum copiez după cartea lui Guy de Pourtalès: *La Vie de Liszt*. Publicat în ziarul „Adevărul“ din 2 Iunie 1929.

CE NE SCRIE D. PROF. DR. SEVEREANU

Administrația Adevărului

Pentru că este vorba de origina doctorului Carol Davila, sunt nevoit a mai arăta ceea ce am mai aflat. În „Adevărul“ de la 28 Mai 1929, doctorul Vaian, referindu-se și la ce am scris eu, se întreabă care va fi adevăratul început al marelui organizator? Doctorul Vaian spune că A. Davila a promis să elucideze el, în curând, această chestiune. Până atunci să mai spicuim prin unele cărți, ce întâmplător mi-au venit la cunoștință.

În anul 1927, Guy de Pourtalès scrie viața lui Franz Liszt și vorbește pe larg de legăturile dintre Liszt și contesa Maria d'Agoult. După credința generală de până acuma, Carol Davila ar fi fost fiul lor natural. Să arătăm deci ce se știe despre aceste legături.

După toate probabilitățile și din cele ce scriu biografii, Maria Flavigny, mai târziu contesa D'agoult, s'a născut la 1803 și s'a măritat la 16 Maiu 1827 cu contele d'Agoult. Ea avea etatea de 24 ani, iar contele era de 44 ani. Din această căsătorie Maria d'Agoult a avut o copilă, Louison, născută la 1828, și care a decedat la 1834.

Frantz Liszt s'a născut la 1811, prin urmare el a fost cu opt ani mai mic decât contesa d'Agoult.

Când s'a măritat contesa d'Agoult — la 16 Mai 1827 — Liszt avea 15 ani și 5 luni, prin urmare el era încă un copil. La această dată el nu cunoștea pe Maria d'Agoult. La 1831, prin urmare cu trei ani după nașterea lui Carol Davila, care avusese loc la 1828, Liszt a văzut pentru prima oară pe contesa d'Agoult.

Iată cum descrie Guy de Pourtalès această primă vedere.

„George Sand, Eugène Delacroix et la comtesse d'Agoult. Liszt regardait dans la glace penchée au-dessus du feu les boucles blondes et le bel ovale du visage de cette jeune femme dont il venait de faire la connaissance. Grâce au miroir il les voyait deux fois“.

(George Sand, Eugène Delacroix și contesa d'Agoult. Liszt, privea în oglinda înclinată asupra focului, buclele blonde și frumosul oval al feței acestei femei a cărui cunoștință o făcuse. Grație oglinzii, le vedea de două ori).

Au trecut trei ani. Pourtalès nu pomenește despre relațiile dintre Liszt și Marie d'Agoult în acest interval.

La 1834, pianistul Berlioz, prietenul lui Liszt, l-a prezentat Mariei d'Agoult; posibil este că și ea să fi dorit să-l cunoască mai de aproape. Dela acea dată, 1834, se pare că au început relațiile amoroase între ei. Tot în acelaș timp fata Luison a contesei d'Agoult s'a îmbolnăvit și a murit, după ce fusese îngrijită de cei doi amorași.

La 1835 ei au fugit împreună și s'au stabilit la Geneva, unde au rămas zece ani. În acest interval ei au avut trei copii: două fete și un băiat. Acesta din urmă își făcea studiile de drept la Viena, unde a murit tuberculos. La anul 1845, Liszt se cam săturase de dragostea iubitei sale și fiind și prins de alte multe simpatii, neglija pe Maria d'Agoult. Aceasta văzând situația neplăcută ce îi făcea Liszt, și-a luat copii și s'a stabilit la Paris.

Să venim acum la Davila. Să vedem ce fel de legături are origina lui cu Liszt și cu Maria d'Agoult.

Davila s'a născut la anul 1828, prin urmare un an după ce se măritase contesa cu d'Agoult și, în acest an, ea a născut pe fiica sa Louison, așa că nu putea să nască în acel an și pe Davila; dar nu îl putuse naște nici înainte de 1827, pentru că el s'a născut la 1828.

Un alt mister este și locul unde s'a născut Davila. Dacă el s'a

născut lângă Parma, în Italia — după cum se arată în actul de înscriere la facultatea de medicină dela Paris — nu putea fi născut de Maria d'Agoult, pentru că la 1828, când s'a născut Davila, ea era gravidă și lăuză, după nașterea copilei sale Louison.

Dealtfel, în biografia lui Liszt nu s'a pomenit cum că Liszt și Maria d'Agoult ar fi avut un copil cu numele de Carol Davila.

Guy de Portalès, în toată literatura ce a consultat când a scris viața lui Liszt, nu a găsit nici un cuvânt care să pomenească de acest copil.

Mi s'a spus că urmașii lui Carol Davila ar poseda acte pozitive cari pot deslega enigma. Prin urmare până atunci să lăsăm totul la o parte.

Profit de această ocazie a arăta că, dacă în povestirea mea de pe la începutul volumului, după o scenă, petrecută între Directorul Școlai și elevii săi, nu am voit, prin acea povestire să micșorez marile merite ale mult regretatului, când am arătat că, după ce a pălmuit pe elevul, care, după îndemnul tuturilor camarazilor îi a trimis o scrisoare anonimă, prin care elevii îi arătau faptele unui instructor, prin care și morala și instrucția școlarilor era batjocorată fără ca directorul să știe despre aceasta. Dacă Directorul Davila a regretat că a pălmuit pe cel care a scris anonima și s'a arătat calm către micii copilași, a făcut-o ca și un bun părinte care își iubește copii.

Regretând din toată mîntea mea, că prin această așa zisă povestire am indispus pe urmașii lui Davila și îi rog să primească toată venerațiunea mea pentru memoria celui mai mare binefăcător și ca ceea ce s'au scris, nu poate nici odată și sub nici o formă să micșoreze marele lui merit.

CUM S'A INFIINȚAT INSTITUTUL SURORILOR DE CARITATE „SF-TA ELISABETA“

D. profesor Dr. Severeanu ne trimite, în legătură cu înființarea Institutului surorilor de caritate „Sf. Elisabeta“, următoarele amintiri: ¹⁾

În ziarul „Adevărul“ No. 13908 din 26 Aprilie 1929, am citit reportajul festivității ce s'a făcut la împlinirea a 50 de ani dela înființarea acestei instituțiuni.

Fără a atinge câtuși de puțin meritul ce se datorește memoriei mării femei, mult regretata regina Elisabeta, să-mi fie permis, domnule

1) După ziarul „Dimineața“, Aprilie, 1929.

director, a vă ruga să bine voiți a publica în „Adevărul“ câteva amintiri despre cum a început Institutul surorilor de caritate.

În anul 1873, mă găseam la Berlin și mi s'a spus că dintre multele creațiuni de institute, de care s'a simțit lipsă cu ocazia războiului dintre Franța și Germania din 1870—1871, a fost și înființarea unei școale în care femei de bună voință vroiau să învețe cum să îngrijească bolnavii, fie militari, fie civili. Inițiativa a fost luată de către profesorul Esmark, marele chirurg militar. Directorul școalei, un mare chirurg, m'a invitat să vizitez școala. Acolo am găsit și pe profesorul Esmark, care m'a primit cu o deosebită amabilitate, mi'a dat toate explicațiunile asupra organizației școalei, mi'a dat un exemplar de statute, un regulament după care se conducea școala și multe alte explicațiuni. Am mulțumit eminentului chirurg și i-am spus că, întorcându-mă în țară, am să-mi fac o deosebită onoare din a prezenta toate acele acte M. S. Reginei Elisabeta, de care eram sigur că va primi cu multă plăcere a înființa și la noi o școală de o importanță așa de mare.

Venind în țară, am comunicat răposatului dr. Davila ce văzusem la Berlin, și că eram decis a expune și M. S. Regina. Davilla m'a încurajat și mi'a adăugat că-mi va da concurs ca afacerea să reușească. Am cerut audiență și regina m'a primit cu toată amabilitatea, și a împărtășit cu bucurie dorința ce i-am arătat. Am mai spus M. S. că începusem să alcătuesc un manual pentru ca elevele să aibă pe ce învăța. Am făcut un manuscris, pe care l'am dat, după imprimare, reginei și poate că el ar mai exista printre cărțile rămase din biblioteca mult regretatei regine Elisabeta. La școală, timp de mai mulți ani, am predat un curs de anatomie și elemente de mică chirurgie. Davilla a trimis mai multe eleve din azilul „Elena Doamna“. Așa a început Institutul femeilor de caritate „Sfânta Elisabeta“.

Prof. dr. SEVEREANU

OPÉRATION DU „BEC DE LIÈVRE“ PAR LE PROCÉDÉ DU PROFESSEUR SEVEREANO

Après avoir bien constaté l'état de santé du malade et désinfecté la région à opérer *, on procède à l'opération.

Technique opératoire

Premier temps. — Le premier temps consiste à faire une incision sur chaque bord de la fente labiale, en commençant par l'angle supérieur, — incision qui dédouble les tissus des deux bords. (Voir figure 1).

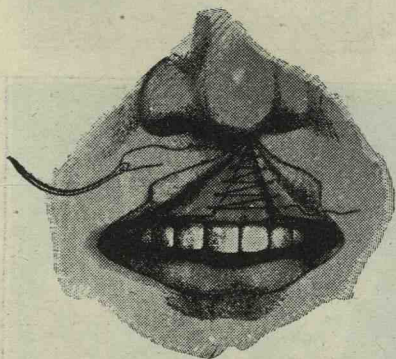

Fig. 1.
Première temps.

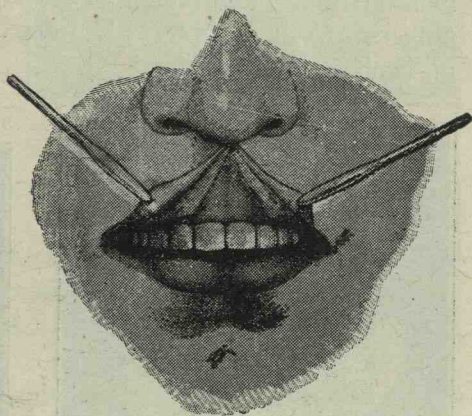

Fig. 2.
Deuxième temps.

En général, l'une de ces incisions se pratique jusqu'au bord de la lèvre en la prolongeant de 5—7 mm. en longueur et 2—3 mm. en profondeur. La seconde incision, faite sur le bord opposé, se pratique, de préférence, sur la partie la plus mobile de la lèvre et doit se pro-

longer de 5—6 mm. jusqu'à son bord intérieur; à cet endroit-là, elle se dedouble et forme deux incisions. L'une d'elles se prolonge vers la face cutanée, tandis que l'autre s'étend vers la muqueuse. Chacune de ces

Fig. 3.

Troisième temps. Opération terminée.

incisions a une longueur de 5—6 mm., formant de cette façon un γ renverse. (Voir figure 2). Ces deux incisions-là donnent naissance à un lambeau tri-angulaire.

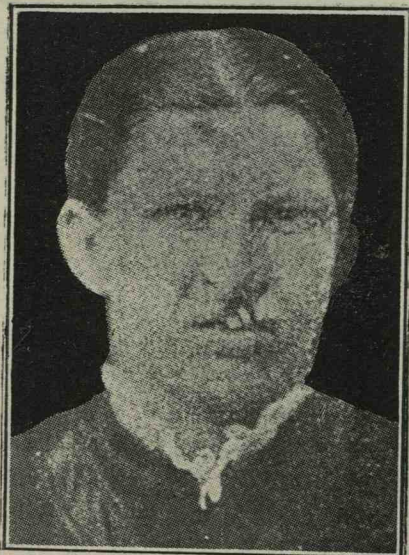

Fig. 4.

Avant l'opération.

Fig. 5.

Deux mois après l'opération.

• *Deuxième temps.* — Dès que l'écoulement sanguin est arrêté par la ligature des petits vaisseaux, on procède à la suture en surjet, d'abord, de la muqueuse en commençant par l'angle supérieur de la fente et ensuite à celle du muscle orbiculaire qui consiste à en rapprocher les deux bouts. Après avoir bien mis en contact les deux surfaces saignantes, *sans trop les serrer*, on procède à la suture de la surface cutanée. Celle-ci peut se faire soit en surjet continu, soit par des points séparés. (Voir figure 3). Dans ce dernier cas, l'aiguille Hagedorn est à préférer.

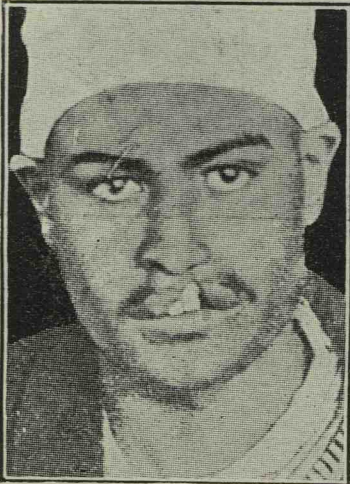

Fig. 6.

Avant l'opération.

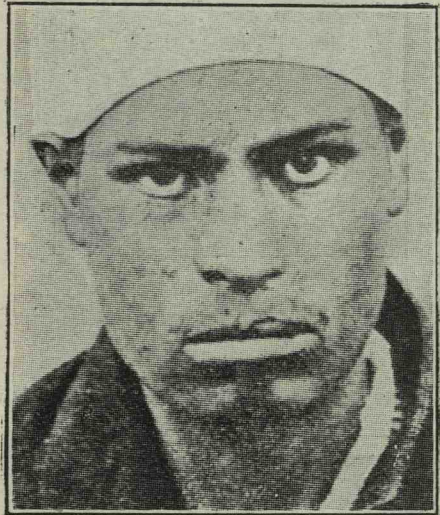

Fig. 7.

Quatre mois après l'opération.

Pour éviter les cicatrices difformes qui deviennent trop apparentes surtout chez les individus scrofulo-tuberculeux — cicatrices qui peuvent se transformer en hélioides — je pratique, de préférence, la suture cachée.

Après les sutures de la muqueuse et de la surface cutanée, le lambeau triangulaire est fixé dans le dédoublement de la marge opposée de la lèvre. (Voir figure 4) et la partie muqueuse et la surface cutanée y sont également suturées. La pointe du lambeau est fixée par un point de suture dans l'angle de l'incision prolongée qui est faite sur le bord de la lèvre.

Pour les sutures et les ligatures des vaisseaux, je recommande, de préférence, l'emploi des cordes O ou OO (cotgut).

Troisième temps. — L'opération terminée, le traitement est facile chez l'adulte qui se rend compte de l'utilité de cette opération-là.

Fig. 8.

Avant l'opération.

Fig. 9.

Six mois après l'opération.

Il suffit de lui faire un pansement antiseptique et de lui donner quel-

Fig. 10.

Avant l'opération.

Fig. 11.

Trois mois après l'opération.

ques conseils. Chez l'enfant, le danger devient plus sérieux, car par des mouvements intempestifs, il peut détruire la suture ; par l'écoulement des pleurs et celui des sécrétions nasales, la plaie peut facilement s'infecter. Il est donc nécessaire d'appliquer directement, sur cette dernière, des bandelettes adhésives pour empêcher la rétraction des tissus. Pour prévenir l'inbibition du pansement par les sécrétions nasales, il est nécessaire d'introduire, dans les fosses, de petits tampons de coton qui seront changés le plus souvent possible.

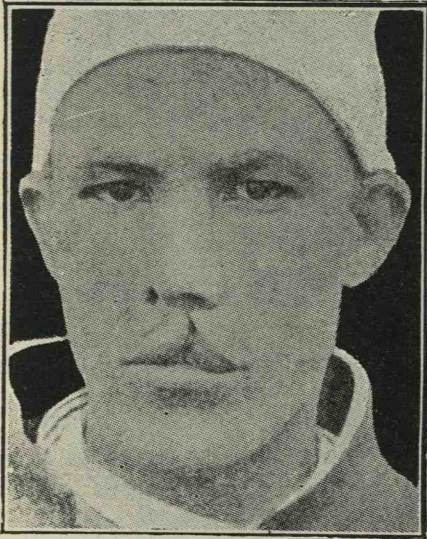

Fig. 12.
Avant l'opération.

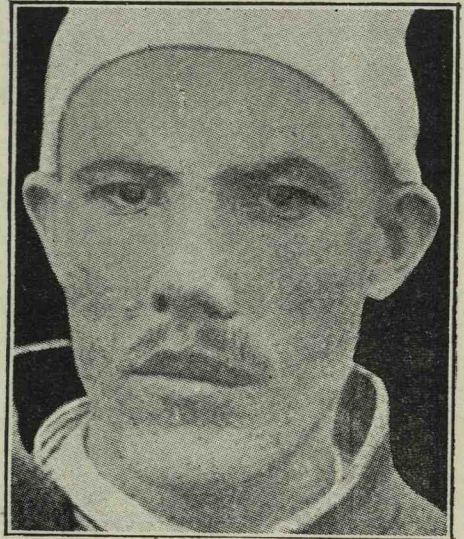

Fig. 13.
Deux ans après l'opération.

Par ce procédé, qui est le mien, j'ai obtenu les meilleurs résultats; pas d'encoches, ni de proéminence sur les bords de la lèvre. La mobilité de la lèvre n'en souffre pas énormément et le rire du patient, en général, n'est pas trop désagréable à voir. En ce qui concerne l'esthétique, la lèvre est bien formée. (Voir figure 5, etc.).

Voilà plus de cinquante ans, que je pratiquai, pour la première fois, ce procédé qui fut communiqué à différents congrès médicaux; il a même été publié et malgré cela, les traités de chirurgie ne décrivent que les anciens procédés.

C'est avec un très vif plaisir et une grande satisfaction que je reçus plusieurs lettres de la part de mes collègues scandinaves, qui, tout en me remerciant, me firent connaître les succès merveilleux qu'ils obtinrent avec mon procédé. Je ne saurais que trop recommander aux chirurgiens de le mettre en pratique dans l'opération du

INCHEERE LA VOLUMUL I

Deși trecutul ar mai avea multe lucruri, despre care sunt încă destule de povestit ; totuși, cred că este timpul ca să încheiu povestirile mele.

În acest capitol voi arăta situațiile din viața mea particulară și publică deși am căutat totdeauna a fi cât se poate de modest în exigențele vieții.

Ocupațiile mele s'au împărțit în două : Situația militară și situația civilă.

I

Situația militară

La anul 1856, după ce am terminat învățământul primar la Turnu-Severin (pe atunci în toată țara nu era decât în București învățământ secundar de patru clase de *omanioară* în gimnaziul de la Sf. Sava), am plecat la necunoscut, în lume, cum se zice, ca să învăț carte multă, ca să fiu și eu pricopsit. Fratele meu, era și el sărac, un simplu funcționar la *Ocârmuirea* din Severin, cu leafă de una sută lei vechi lunar, lei mult mai pârliti, mai râioși decât cei de astăzi, Leul de atunci era numai cu numele, pentru că în realitate nu exista o monedă specială cu numele de leu. Monedele cari aveau curs în țară erau: *Tenchiul*, iarăș convențională, care era a treia parte din para ; era *lăscaia*, o mică foiță de fer, rotundă, și cu care ne jucam la gropiță, pentru a sufla și cine le da afară din groapă suflând, le lua, iar cel care nu le sufla pe toate, punea în gropiță atâtea câte rămâneau ; era paraua de argint și toate cu turaua Sultanului, era creițarul austriac, era firfircul de treisprezece parale, era sxeerul de douăzeci și două de parale, era sfânțoaica de patru zeci și cinci parale ; era *icosarul* în Muntenia-

și irmilicul în Moldova. În Muntenia se numea icosar, dela cuvântul grecesc *icosa*, adică două zeci lei, iar în Moldova de la cuvântul turcesc, *irmi*, adică douăzeci lei turcești.

Bani de aur erau : Galbenul austriac și Lira, Nisfeaua și Constanținații turcești, Când veneau muscalii, veneau și potopul de copeici, de ruble și imperiali.

La plecarea mea din Severin, fratele meu mi-a dat un galben: monedă mică cât unghia, de aur, pe care mi-a legat-o în colțul unei basmale și mi-a vârât-o în sân și mi-a spus să am grijă să nu-l pierd. Pe vapor, mă pipăiam des ca să simt legăturica, dară aveam și eu poftă să mai văd averea mea, însă mi-era mare frică să nu-mi scape printre degete.

Ca să fiu și mai sigur că eram bogat, m'am rugat de un chelner și am schimbat galbenul în sfaști și jumătăți; ce bucurie, ce fericire pe mine, când am văzut că pe o foiță de aur, mi-a dat un pumn de bani. Mi se părea că nimeni nu era bogat ca mine, eram un adevărat Cressus în miniatură; simțeam greutatea în sân, eram sigur că banii erau la mine.

Când am ajuns la Giurgiu, m'am tocmit cu un birjar (căruță cu coviltir de păr de capră și fără arcuri) și mi-a cerut un sfaț și jumătate până la București. Cum am intrat în Școala de Chirurgie, am scris în alt capitol. Odată admis în școală, m'a însumat în Polkul 2 din Brăila. În tot timpul cât am fost soldat în acel polk, nu am văzut nici pe Efleităr, nici pe caporar, nici pe Unterofițer, nici pe Feldvebel, nici Iuncăr, nici Praporgic, nici Paruciuc, nici pe Căpitan și Major, dară nici pe Don Polcovnic Boboc. După Unirea Principatelor, Muntenia și Moldova, am fost în Lagărul dela Florești (Prahova) 1859, pentru înfrățirea armatelor.

După Lagăr, am fost înaintat la gradul de sub-chirurg. La 1860 m'a făcut medic de batalion cl. 2, și la 1864 la rangul de medic de batalion cl. I. Când m'am întors dela Paris, m'a ridicat la rangul de Căpitan. Pentru gradul de medic de regiment cl. I, a trebuit să dau examen.

La vechime și după merite m'a făcut medic Principal cl. 2-a iar după războiul dela 1877 m'a avansat la gradul de medic principal cl. 1, căci m'am retras din armată și nu m'am mai interesat de ce s'a mai petrecut, căci prea mă săturasem de situația de militar.

II

Situția civilă

Răposatul Davila, fiind numit *Proto-medic* și Efor al spitalelor civile, a făcut o organizație nouă a spitalelor; le-a scos din starea primitivă în care erau, făcând servicii deosebite pentru boale interne și externe, a numit medici mai învățați și, în locul felcerilor vechi a trimis externi elevi de ai școlii. În toate zilele ne ducea cu frontul, comandați de un *Unter-ofițer*. Davila a alcătuit un regulament de externat și internat, după modelul celor din spitalele din Franța. Seria noastră, clasa II-a a școlii, în număr de doisprezece, am trecut concursul de internat și cu noi s'a inaugurat Instituția Externatului și Internatului de atunci.

Odată numit intern la spitalul Colțea, eram liber, Doamne ! ce sfântă, ce bună mi s'a părut libertatea; ce bucurie aveam că scăpasem de rigorile militare, de locuința și mâncarea nehygienică în care trăisem. Eram fericit căci respiram atâta aer cât voiam : locuință mai bună și mâncare suficientă, aveam tot ce îmi trebuia, și una sută lei vechi pe lună. Din această neașteptată bogăție, doi galbeni îi plăteam unui bun profesor, care mă învăța limba franceză, germană și italiană. El, sârmanul, — era un polonez bătrân, — venea în toate zilele și sta două ore cu mine ; noi eram mulțumiți unul de altul. Pe lângă plata ce îi dam, căutam mai totdeauna de îi păstram și câte puțină pâine, brânză și friptură, după cum aveam și eu la masă; ce fericit, ce mulțumit era el când găsea la mine puțină mâncărică ce îi păstram cu drag, căci hrăneam pe bunul meu binefăcător.

După ce m'am întors dela Paris, deschizându-se pentru prima oară spitalul Colentina, m'a numit medic secundar, cu leafă patru sute lei vechi pe lună.

În timpul cât am fost medic la Colentina, Davila îmi dăduse însărcinarea să fac curs de Anatomie topografică și Medicină operatoare la medicii militari și mă duceam în toate zilele la spitalul militar, lucrând în amfiteatrul de acolo două ore. Pentru această riguroasă muncă Ministerul de Războiu, după cererea lui Davila, mi se plătea *patruzeci* lei pe lună. Nu a trecut mult timp și Ministerul a făcut cunoscut lui Davila că țara numai putea plăti această sumă și am convenit cu Davila, continuând a face cursul în mod gratuit.

În urma unui concurs ce am depus, am fost numit medic primar la spitalul Colțea.

Nicolae Krețulescu, fiind Ministru de Instrucție, a dorit să adu-

că îmbunătățire în învățământul Facultății de Medicină, a înființat catedra de Histologie și cea de boale mentale, a dedublat catedra de chirurgie în : Catedra de Anatomie topografică și Medicină operatoare, și mi-a încredințat suplinirea până la concurs, iar profesorul Turnescu a rămas numai cu predarea cursului de Clinică chirurgicală. După retragerea profesorului Turnescu am trecut profesor la Catedra de clinică dela Colțea.

Profesorii noștri, toți de origină streină, erau foarte buni, erau exacti în îndeplinirea îndatoririlor lor, ne iubeau și cu drag ne dădeau instrucție ; când au văzut însă că noi, tinerii medici români, începeam să le lăum locurile, deodată s'au sbârilit și, de unde până atunci erau buni cu noi, au început să ne facă toate mizeriile și, cum ei erau în capul învățământului, am avut a suferi foarte mult până ce am putut și noi trăi în țara noastră,

După împrejurările pe cari le-a adus timpul, am fost ales prin votare publică, membru în Consiliul Comunal al Capitalei, deputat și senator și vice-președinte al acestui înalt corp legislativ. Am fost mult timp membru în Consiliul sanitar superior.

Guvernul m'a numit Efor al spitalelor civile din București.

Acestea a fost demnitățile ce am ocupat în lunga mea viață și, afară de numirea mea ca Efor al spitalelor, făcută pentru că intrasem în politică, nu am mai avut nici o altă favoare, ba uitasem, a mai fost una bănoasă de tot. Era ministru A. Marghiloman și înființase o comisiune sanitară a C. F. R., în care voia să numească pe profesorii Generalul Teodori, Felix și pe mine. Directorul C. F., Duca, se opunea la numirea mea; Marghiloman m'a numit fără consimțământul lui Duca. Funcțiunea era onorifică, care și așa nu a ținut mult, pentru că, dacă n'a mai fost Marghiloman ministru, directorul a desființat-o.

În toată viața mea, între altele am urât lingușirea și cerșetoria, așa că niciodată, dar absolut niciodată, n'am lingușit pe nimeni și n'am cerut nici slujbe, nici favoruri, și, ca student, am considerat ca o mare rușine să cer eu să intervină altul pentru mine, la profesori să-mi dea note bune. Am dat examene, am concurat, am reușit sau nu, am fost fatalist și am luat lucrurile așa ca și cum ar fi fost voința lui Dumnezeu.

Am făcut și eu politică, dară politică cinstită, corectă, și am făcut-o pentru că împrejurările au cerut-o, întâiu că am fost și eu cetățean și am crezut de datoria mea ca să ajut, cât se putea, fie cât de puțin, la mișcările pentru ajutorarea patriei. Pe de altă parte, am fost și nevoit a intra în vâltoarea politică pentru că altfel, eram considerat ca: „*Bouche inutile*“, și ca atare eram de unii neglijat iar alții îmi re-

fuzau chiar strictul necesar pentru facerea cursului la studenți și pentru căutarea bolnavilor, numai ca să mă pedepsească.

Când erau la putere partizanii cu care simpatizam, dau la adversari să-i împlânzească iar când erau adversarii, dădeau la ai lor ca să-i sature, așa încât eu, și într'un caz și în altul, rămâneam pe dinafară.

Niciodată n'am impus părerile mele, n'am rugat și n'am amenințat pe nimeni să-mi dea votul.

Niciodată, dar când zic niciodată, zic în mod absolut, că n'am traficant cu situația mea; ca medic am căutat deopotrivă pe sărac ca și pe bogat. N'am profitat absolut niciodată de nenorocirea altuia. Ca profesor am considerat pe toți studenții deopotrivă și am fost foarte mâhnit când a trebuit să dau notă rea la un student. Am fost foarte aspru chiar cu cei mai intimi ai mei, când au fost insuficienți. N'am avut niciodată nimic în vedere decât dreptate pentru toți; n'am avut nici protejați nici persecutați.

Am luat parte la multe congrese medicale, ca reprezentant din partea României. De patru ori am fost la cele din Berlin, de mai multe ori la Paris, odată la Lyon, odată la Roma, odată la Viena și cea din urmă oară am fost la Moscova.

Distincțiunile cu care m'a onorat țara au fost: după războiul Independenței, contra Turciei, dela 1877—78, guvernul mi-a dat decorație Steaua României în gradul de Ofițer, mi-a dat medalia comemorativă a Războiului. Mai târziu mi-a dat Coroana în gradul de Comandor, apoi Steaua în gradul de Comandor, iar în anul 1925, cu ocazia sărbătoririi mele de 85 ani, am fost promovat la gradul de Mare Ofițer al Coroanei. Pentru această deosebită și înaltă distincțiune, aduc mulțumiri fostului meu elev și bun prieten, Doctorul Ion Jianu, Conferențiar la Facultatea de Medicină, care a luat inițiativa și care, împreună cu colegii săi și foștii elevi, au organizat acea frumoasă recompensă, ce mi-au adus. Mulțumesc și colegului meu, Domnul Doctor și profesor C. Angelescu, care a urmat după mine la cursul de Clinică chirurgicală și în calitatea sa de Ministru al Instrucției Publice, a luat parte foarte activă la festivitate și a obținut dela M. S. Regele ca să binevoiască să-mi acorde decorația. Mi s'a dat și Medalia Bene Merenti cl. I. Am fost decorat și de Marele Sultan Abdul Hamid, pentru că am dat îngrijiri medicale prizonierilor turci în războiul dela 1877—78.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Pentru cititori	9
I.	
Cum a început învățământul medical în România	11
II.	
Copilăria	18
Administrația comunală	27
Credințe, basme, erezuri, farmece, ghicitori, etc.	28
III.	
A doua copilărie	42
IV.	
Când și cum am plecat la Paris	60
V.	
Cum era viața studenților	65
Traiful în București, altă dată	67
Domnitorul, Vodă, sau Voivod	68
VI.	
Cum se luminau orașele și locuințele	72
Cum își procurau, locuitorii capitalei alimentele pentru hrană	73

	Pag.
Pâinea	74
Carnea	76
Apa	76
Laptele, untul, brânza	78
Salepul	79
Bragă	79
Halvaua	79
Halviță	80
Sugiul	80
Beuturile alcoolice	80
Zarzavaturile și legumele	82
Fruitele	82
Petrecerile boierești de altădată	83
Cum era credința în religie	84
Cum era viața conjugală	85
Cum se învăța carte altădată	86
Cum era străzile în Capitală	87
Pavarea stradelor	87
Barierile orașului	89
Cum era serviciul prostituatelor	90
Inundațiile în Capitală	91
Măturatul străzilor	92
Cum se călătorea afară de București	92
Cum se curățau privățile	93

VII.

Dregătoriile

Miniștri	94
Prefecții, sub prefecții, poliția (aga)	95
Hoteluri	98
Hanuri	99

VIII.

Oameni politici, mari patrioți, pe care îi-am cunoscut	99
Advocații pe care i-am cunoscut	100
Tipuri de oameni chițibușari	102

IX.

Medici veniți în țară	102
Eichenban	104
Tipuri de medici scrupuloși	104

X.

Tipuri de medici șarlatani. Doctorul Drchi	105
Doctorul Hirst, Doctorul Ceapă	106
Tipuri de Empirici	107
Mățareasă	107
Tipuri de Maniaci: Căpitan Hoarcă Chiriță	108
Bacbucică, Del Sârbu, Prodănescu	109
Conu Iancu, Cârțan	110
Vasile Popa, Cilibi, Moise	111

XI.

Petrecerile în București	111
Restaurant, Cofetării	112
Restaurant Lazăr, Restaurant Raska, Petreceri, Bucuria copiilor, Moș-ajun	113
Darea câinilor ni tarbacă, plugușorul, călușarii, papărudele	114
Un episod din timpul războiului 1855—56.	115

XII.

Epidemia de holeră din 1866 spitale provizorii ridicole	117
Cum erau orașele și satele altădată, cum erau construite casele; spi- tatele și cum se îngrijau bolnavii	121
Cum se face învățământul și serviciile aduse de Elevia școalei de Medicină	123

XIII.

Cum era spitalul Militar. — Organizația Corpului Medical	129
Mijloacele de călătorie din trecut	136
Curiozități și naivități la unii profesori	139

	Pag.
Pietonii ce am cunoscut	149
Orașul Cernăuți. Cum s'estrângeau birurile altădată	150

XIV.

Din călătoriile mele

A. Călătorii în străinătate

I Călătoria în Italia	152
II Călătoria în Turcia	152
III Patru călătorii în Egipt	153
IV Călătoria în Austria	154
V Călătoria în Germania	156
La Paris, la Bux	157
VI Altă călătorie în Italia	157
La Genova la Piza	158
La Florența la Milano	159
VII O călătorie în Ruria	160
La Moscova	162
VIII Călătorie în Suedia	165
IX Vizita la Kopenhaga	166
X La Hamburg	167
XI Două călătorii la Paris cu M. Kogălniceanu	167
XII O călătorie București-Belgrad. Septembrie 1928	170

B. Călătorii în țară

I O excursiune în munții Buzăului. Stațiunea climaterică Bâsca	173
II Prima călătorie în Jud. Mușcel	176
III Trei nopți la Rucăr	178
IV O noapte la Mănăstirea Nămăești	180
V O noapte la Niță al Popii	185
VI Altă călătorie la Câmpulung. August 1925	185
Călătorii pe Valea Teleajenului, în Prahova la Văleni	187
A doua călătorie la Mănăstirea Susana	189
Călătorii în Județul Vâlcea	190
O călătorie pe valea Jiului la Pușcoasa	192

	Pag.
Intâia călătorie la Braşov	193
O călătorie în Jud. Neamţ	195

XIV.

Partidele politice de altădată

Partidul alb Partidul roşiu	199
Cum se făceau alegerile altădată	201
O stare bolnăvicioasă	218
O neînţelegere între elevii fostei Şcoli de Medicină şi profesorii lor	220
Doctorul Davilla. De ce afecţiune a suferit. De ce boală a murit	224
Contribuţii la origina lui Davilla	227
Tot despre origina doctorului Carol Davilla	229
Ce ne scrie D. Prof. Dr. Severeanu	229
Cum s'a înfiinţat Institutul Surorilor de Caritate „Sf-ta Elisabeta”	231
Opération du „Bec de Lièvre” par le procédé du Professeur Severeanu. Technique opératoire	233
Incheere la Volumul I	238
Situaţia militară	238
Situaţia civilă	240

E R A T Ă

<u>Pagina</u>	<u>Rândul</u>	<u>Erorile</u>	<u>Indreptare</u>
19	8	Acoperită ¹⁾	Acoperite
47	29	gazis	Vasser
18	2 de jos	Ditar	Pită
36	19	șulfine	sulfatine
54	40	1853	1856

1) Acest cuvânt privește gardurile de la cursa pentru prinderea lupilor.